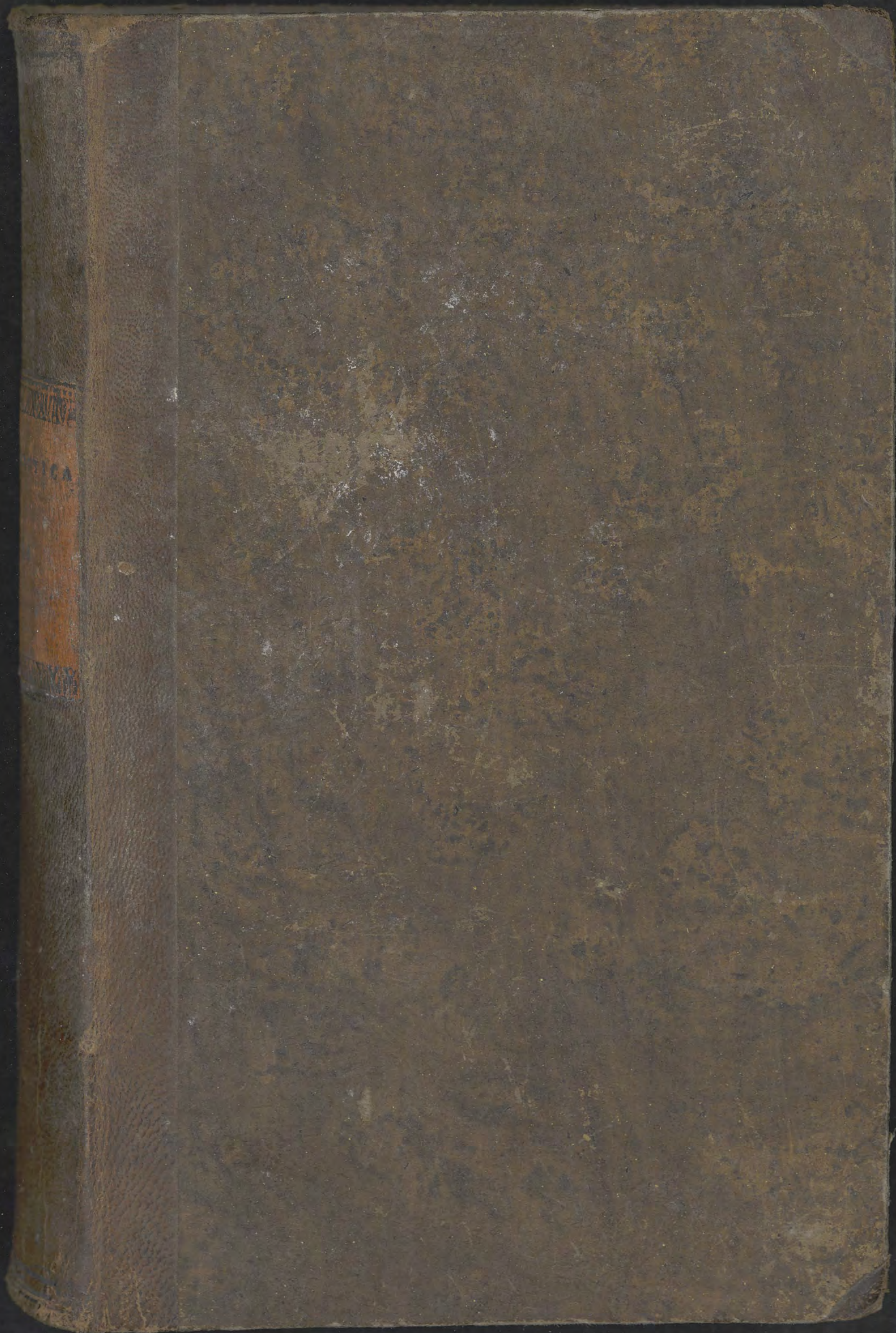

A compactione duor. Tomor.
fl. 2 gr 18 solvit P. C. D. OSB.
Die 23 1841 anni

HERMENEUTICA SACRA,

SEU

INTRODUCTIO IN OMNES ET SINGULOS

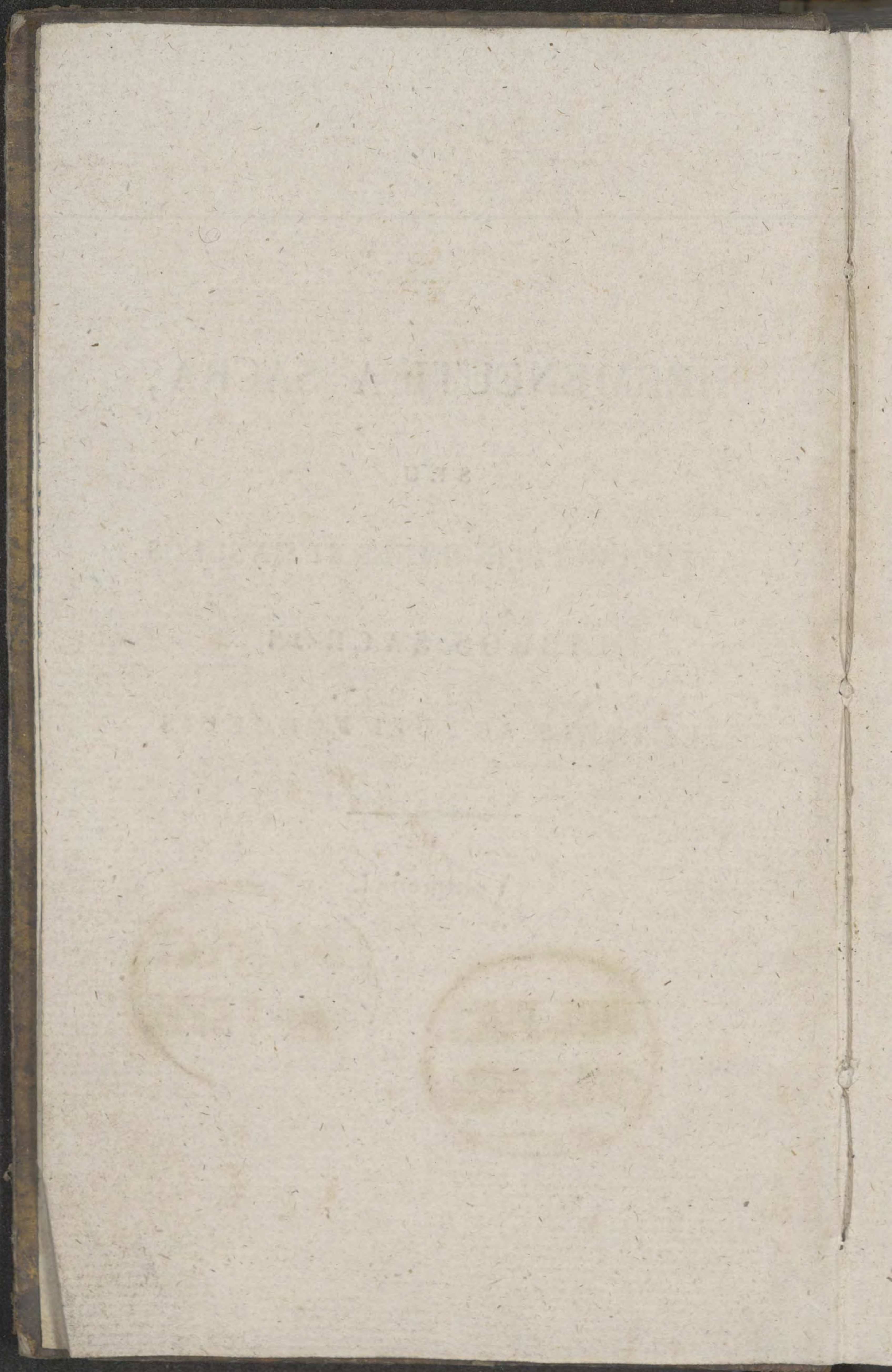
LIBROS SACROS

VETERIS AC NOVI FOEDERIS

Volumen I.

J. HERMANNI JANSSENS
IN SEMINARIO EPISCOPALI
LEODII
SCRIPTURAE S. AC THEOLOGIAE DOGMATICAE
PROFESSORIS PUBL. ET ORD.

HERMENEUTICA SACRA,

SEU

INTRODUCTIO IN OMNES AC SINGULOS
LIBROS SACROS
VETERIS ET NOVI FOEDERIS

In usum Praelectionum Publicarum Seminarii Episcopalis Leodiensis.

Volumen I.

REIMPRESSA.

VILNAE
TYPIS DIOECESANIS.

1830.

Πας γραμματευς μαθητευθεις εις την Βασιλειαν των ὀυρανων, ὁμοιος ἐστιν ἀνθρωπῳ ὀικοδεσποτῃ, ὁστις ἐκβαλλει ἐκ του θησαυρου ἀὐτου καινα και παλαια.

Ματθ. Κεφ. ιγ. νβ.

Ignorantia, mater cunctorum errorum, maxime in Sacerdotibus Dei vitanda est, qui docendi officium in populis susceperunt.. Sciant igitur Sacerdotes Scripturas Sanctas.

Distinc. 38. C. 1.

Librum hunc, cui titulus: „J. Hermanni Janssens in „Seminario Episcopali Leodiensi Scripturae S. ac „Theologiae Dogmaticae Professoris Publ. et Ord. „Hermeneutica Sacra" duobus Voluminibus in 8vo anno 1818 Leodii editum, judicio Virorum eruditorum et utilitate probatum, in usum praesertim Alumnorum Seminarii Dioecesani Vilnensis, reimprimendi facultatem impertimur. Vilnae in Lithvania anno 1829. die 20. 7bris Vet. St.

N. 3029.

Nom. Episcopus Suffraganeus Vilnensis, Administrans Dioecesin Vilnensem, Canonicus Cathedralis, Phil. et S. Theol. Doctor, olim Professor Publ. et Ord. in Caesarea Litterarum Universitate Vilnensi, Ord. S. Annae II. Classis Eques

Andreas Benedictus Klongiewicz.

Licet excudatur, ea tamen lege, ut excusus liber ne prius veneat, quam ad Censorum Collegium deposita sint tria ejusdem exempla. Vilnae d. 29. 7bris 1829.

Leo Borowski Censor.

PRAEFATIO ET PROSPECTUS HERMENEUTICAE SACRAE.

Quod opus, originetenus in usum meum incoeptum, abhinc sex annis in *usum Praelectionum publicarum Collegii Friburgensis in Helvetia* concinnavi, atque aliquoties tum Friburgi tum hic Leodii discipulis meis scripto tradidi, modo in *usum Praelectionum publicarum Seminarii Episcopalis Leodiensis* typis committo.

Hanc introductionem in omnes et singulos Libros Sacros Veteris ac Novi Foederis, quam *Hermeneuticam Sacram* inscripsi, Theologis aliquot vicibus dictando ac explanando, equidem occasionem nactus sum codices manuscriptos castigandi et praesertim complendi; ast illam opus numeris omnibus absolutum esse, nullisque defectibus laborare, superbientis ac insanientis foret adserere:

Nullus sine vitio fit liber: optimus ille est,
Qui minimis urgetur.

Biblia Sacra jam primis Ecclesiae christianae saeculis impugnata fuerunt a *Celso*, *Porphyrio*, *Hierocle*, *Juliano imp.*, ali-

isque philosophis gentilibus; at invalescente ac florescente sacrosancta Christi religione hi assultus fere cessarant, et nonnisi Acatholici quosdam Libros S. ut non *Canonicos* spernebant, et textus aliquos suo modo exponebant.

Luctuoso autem nostro aevo ex ipso sinu Christi Ecclesiae surrexere hostes quam plurimi, qui gloriosum philosophorum nomen usurpantes, veterum philosophorum paganorum argumenta fallacia, ex ipsis Apologistarum christianae religionis operibus eruta, incredibili audacia reproduxerunt, eorum solutiones subdole occultarunt, aut dextere corruperunt, novaque sophismata sophismatibus accumulando, Libros S. ut fabulosos hominumque seductores universo orbi exhibere moliti sunt. Ita sacrosanctae nostrae religioni vulnera gravissima inflicta fuerunt, et *Deismus*, qui abhinc aliquibus saeculis inter paucos ignobiles auctores latitabat, hac nostra aetate caput audacissime erexit, ac longe lateque serpsit. Testes hujusce veritatis existunt perniciosa opera *DD. de Voltaire*, *J. J. Rousseau*, *Raynal*, *Helvetii*, *Tindal*, *Collins*, *Bolingbrock*, *Morgan*, *Browne*, *de Cherbury*, *Edelmann*, *Hazfeldii*, aliorumque ejusdem furfuris christiani nominis hostium, quorum pars magna hoc anno 1818. magno cum religionis christianae

detrimento, aeternoque Deistarum opprobrio reculitur. At:

O curas hominum, quantum est in rebus inane!

Omnia haec inimicorum tela ad rupem, cui Christus divinam suam religionem superstruxit, confracta collabuntur, et portae inferi adversus Ecclesiam, juxta promissa infallibilia divini sui conditoris, numquam praevalebunt (*Matth. 16, 18.*).

Libros S. modo perniciosissimo defendendos in se susceperunt Neologi nonnulli, qui derisionis arma Deistis erepturi, certissima Scripturae S. miracula male cauti per fas ac nefas *physice* explicare conati sunt. Hos inter infelici nostra aetate eminuerunt *J. Chr. Fredericus Eck, et H. E. Gottlob Paulus*, ille in *Tentamine miracula Novi Testamenti ex causis physicis exponendi* (*a*), et hic in *Philologico-Critico ac Historico Commentario Novi Testamenti* (*b*) omnes ingenii sui vires intenderunt, ut vera J. C. miracula de medio tollerent, suaque effervescentis cerebri figmenta illis substituerent. At haec exagitatae imaginationis phantasmata pau-

---

(*a*) *Eck: Versuch die Wundergeschichten des Neuen Testaments aus natürlichen Ursachen zu erklären. Berlin* 1795.

(*b*) *Paulus. Philologisch-Kritischer und Historischer Kommentar. über das Neue Testament Lübeck* 1800.

cis fucum fecerunt, et nec Deistis, nec ulli Christianorum classi, illa Socinianorum forte excepta, placuere.

Si operis cujuscumque *scopus* debet esse *utilitas*, haecque crebro dependet a genio temporis, sequitur in operibus apologeticis genium temporis, si verae religioni adversatur, cognoscendum tradi ac emendari debere, emortuos errores impugnare esse superfluum, grassantes vero errores Christique divinae religioni perniciosos expugnare esse necessarium:

Parcere subjectis et debellare superbos.

Scopo hoc mihi in Hermeneutica Sacra proposito, antiquatos errores, vanasque Scholasticorum quaestiones praetermisi, atque errores nostro aevo Scripturae S. et Christi religioni exitiosos manifestandos ac refutandos in me suscepi. Ut autem hoc in gratiam juniorum Theologorum praestarem, simulque amplam introductionem in omnes ac singulos Libros S. eis suppeditarem, systema sequens elegi.

Hermeneuticam Sacram *in quinque capita* seu partes divisi, in I. stabilivi *Canonicitatem* omnium Librorum S., qui in *Canone Tridentino* continentur, in II. eorum *Divinitatem* seu *Inspirationem probavi*, in III. evici illorum *Authentiam*, in IV. *Integritatem substantialem Textus*

Originarii, illius ac antiquarum versionum biblicarum, potissimum *Vulgatae*, *auctoritatem*, *utilitatem* ac usum exhibui, et in V. *regulas generales ac particulares* Scripturam S. rite intelligendi ac interpretandi tradidi. Difficultates vero Deistarum adversus Librorum S. auctoritatem fere omnes ad caput IIIm. redegi, cum omnes eo tendant, utrum quae in Libris S. leguntur sint vera.

Capite III. evicta Sacrorum Bibliorum authentia, ad singulos Libros S. distinctis paragraphis egi de eorum *lingua*, *auctore*, *aetate*, *documentis coaevis ac authenticis* quando nonnulli libri ex iis constant, de illorum *argumento*, *scopo*, non raro de *stilo*, *et de difficultatibus*, atque ad libros historicos, quantum licuit, insuper egi de *fide* quam hi libri etiam historice considerati merentur.

Ad paragraphos *de difficultatibus*, incipiendo a Pentateucho et continuando usque ad Evangelia inclusive, ad singulos libros generaliter exhibui graviores difficultates, quae libro cuilibet sive a Deistis, sive a natura rei, opponuntur.

Difficultates vero Deistarum adversus libros Moysis, cum sint quam plurimae, partim redegi ad caput II., et partim ad caput III. Sic capite II., probata inspiratione Librorum S. Veteris ac Novi Foederis, inter

alia examino ac refello difficultates, quas Deistae inspirationi Librorum S. praesertim Moysis, opponunt, ut *de libris pseudo-sacris populorum non christianorum, de Oraculis Gentilium, de Carminibus Sibyllinis, de miraculis Pentateuchi, et adparitionibus Dei anthropomorphiticis. Num Moyses immortalitatem animae ignoraverit? Num Moyses Deum Nationalem, ac nonnisi formidandum docuerit? Num Deum corporeum crediderit? Num caeremoniae, quas praescripsit, fuerint inutiles? de Hirco emisario, de Circumcisione, de Lotho ejusque filiabus, de mendaciis obstetricum aegyptiacarum, de spolio aegyptiaco, de lege Talionis. Num Hebraei reliquum humanum genus odio habere a Moyse edocti sint? de usura, de occupatione Chanaan, et exterminatione Chananaeorum, de anno sabbathico, de cibis vetitis Judaeorum, de immunditiis legalibus, de Leviratu, de libello repudii, de jurejurando purgatorio uxoris suspectae, de polygamia, de victimis humanis, ac nominatim de sacrificio Isaaci et filiae Jephte, de Magia, de Naturalismo, de Naturalismo biblico* etc.

Capite III. *ad libros Mòysis* inter alia dissero de difficultatibus, quas Deistae objiciunt *de Moyse impostore, de silentio*

et contrarietate antiquorum scriptorum profanorum quoad facta miraculosa Pentateuchi, de Praeadamitis, de Chronologia Moysis, de longaeva Patriarcharum aetate et epocha eorum paternitatis, de fundatione regnorum, de Palaestina, de gigantibus, de diluvio, de plagis Ægypti, et mirabilibus Magorum, de transitu Maris Rubri, de vitulo aureo, de manna, de serpente aeneo etc. Ad difficultates *libri Josue* ago *de transitu Jordanis, de ruina murorum Jerichuntis, de pluvia lapidum, de statione solis* etc., atque eadem ratione procedo capite III. ad alios Libros S. Occasione autem difficultatum Deistarum refero Acatholicorum nonnullorum ac Neologorum improbandas sententias, atque earum et difficultatum propositarum solutiones trado. Cum autem adlatae difficultates res graviores et difficiliores Librorum S. respiciant, occasione earum solutionis resipsas enucleavi et quandoque notas adjeci, ut ita opus meum simul foret exegeticum. Difficultates ingenue exposui, et earum fundamenta, quantum opus fuit, retuli, tum ut arma hostium sacrosanctae nostrae religionis noscerentur, tum ut victoria veritatis magis elucesceret.

Textus et citationes omnes Librorum S. in Hermaneutica S. occurrentes cum Scri-

ptura S. iterum iterumque scrupulose contuli, ut haec, quantum liceret, forent exactissima. Textum originarium in rebus majoris momenti verbis et characteribus propriis retuli, licet in hebraeo voces hebraicas litteris latinis exhibuerim, eoquod typographus characteribus hebraeis caret. Quatuor tabulae 1. chronologica, 2. variantium lectionum chronologicarum, 3. capitum, sectionum, ac paragraphorum, et 4. rerum memorabilium in ambobus Hermeneuticae S. voluminibus occurrentium, collocatae sunt ad calcem secundi voluminis.

Caeterum Hermeneuticam S. cujusque meliora sapientis et amice monentis judicio ultro lubenterque submitto, quae inexacta forent, in altera editione emendaturus.

Scripsi Leodii hac 7. Aprilis 1818.

J. H. JANSSENS.

S. S. et T. D. P. P. ac O.

HERMENEUTICA SACRA,

SEU

INTRODUCTIO IN LIBROS S.

VETERIS AC NOVI FOEDERIS.

Hermeneuticam Sacram adpellamus illam scientiam, quae exactam librorum sacrorum dat cognitionem, regulasque tradit ad genuinum eorum sensum investigandum.

Ex scopo igitur sacrae hujus institutionis Hermeneuticam in quinque capita dispertimur. In I°. agemus de librorum S. *Canone*, in II°. de eorum *Divinitate*, in III°. de ipsorum *Authentia*, in IV°. de illorum *Textu Primitivo, Variisque Versionibus*, in V°. tandem de eorum *Sensibus*, *regulisque Exegeticis* seu interpretationis.

NOTIONES PRAEVIAE.

Divisio Librorum S.

1). *Sacrae Scripturae* nomine intelliguntur *Libri Deo inspirante conscripti*, atque *ut tales ab Ecclesia propositi* (*a*).

(*a*) Extant libri *pseudosacri Gentilium* modernorum, *Muhammedanorum* et *Talmudistarum*, quos *Deistae* eodem loco cum libris S. Christianorum habere nonve-

Dividuntur hi libri generatim in *Vetus* ac *Novum Foedus* seu *Testamentum*. Denominatio haec desumpta est ex *II. Corint.* 3, 6, 14. *Matth.* 26, 28. *Gal.* 3, 17. *Hebr.* 8, 8. *etc.*, ubi antiqui interpretes latini phrases *ἡ Παλαια Διαθηκη* = *Vetus Foedus*, *et ἡ Καινη Διαθηκη* = *Novum Foedus*, reddiderunt per *Vetus Testamentum*, ac *Novum Testamentum*, attribuentes per graecismum voci *Testamenti* vim vocis *Foederis*, ut obser-

---

rentur. Qui et quales isti libri fabulosi sint, hic paucis referemus, Deistarum ineptias soluturi N. 46.

Libri pseudosacri Gentilium, adhuc existentium, sunt.

I. *Zend-Avesta*, cujus auctor olim creditus fuit *Persarum pseudopropheta Zoroaster*, et quo *Persae* ut libro divino utuntur. D. *Anquetil du Perron* hunc librum anno 1771. *Parisiis* typis mandari curavit sub titulo: *Zend-Avesta*, *ouvrage de Zoroastre*, eumque plus quam 2,000. annorum existere autumavit. Scatet hoc opus absurdis ineptisque sententiis. Vestigia Judaismi, Christianismi, ac dictiones arabicae quae in illo occurrunt, saeculo VII. dumtaxat innotescere potuere Persis, per Arabes subjugatis, probantque, illud opus *Zoroastri* haud esse. Inter alios ritus superstitiosos in ipso praescribitur *Urina Vaccae* tanquam sacrum purgationis medium. Persae adorant ignem, creduntque, ignem sacrum a *Zoroastro* incensum, abhinc 4,000. annorum semper ardere; ubi autem ille ignis sit, ignorant. Christianismus et Muhammedismus Persarum Gentilismum fere sustulerunt. Pauci qui in *Persia* ac *India* illi dediti adhuc supersunt, *Gauri* nuncupantur. (Consule *Voyages du Chevalier Chardin en Perse*, *Amstel.* 1735.).

II. *Vedam*, quod opus ut divinitus revelatum venerantur *Brachmanes*, Indorum Philosophi. Extat etiam commentarius pseudosacer in *Vedam*, qui *Ezour-Vedam* nuncupatur. Hic liber in manus D. *de Voltaire*, aliorumque Europaeorum transiit opera D. *Barthelemi* Galli. Scriptum *Vedam* nemo praeter sacrificulos In-

vat *S. Hieronymus* (*Comment. in Malach. C. 2.*)

Libri vero utriusque Foederis dispescuntur in *Protocanonicos*, ac *Deuterocanonicos*. Protocanonici V. F, sunt ii, quos Synagoga in suo Canone recensuit (N. 6.), Deuterocanonici autem, quos iis in suo Canone superaddidit Ecclesia catholica (N. 6.) Protocanonici N. F. dicuntur ii, qui semper ab omnibus Ecclesiis particularibus ut *divini* ha-

---

dorum umquam vidit. Immo de illius existentia dubitarunt *La Croze* (*Histoire du Christianisme des Indes.*), et *Sonnerat* (*Reise nach Ost-Indien und China.*). *Ezour-Vedam* continet multa erronea ac superstitiosa, compositusque videtur a *Brachmane recentiore*, Judaicae, Christianae ac Muhammedanae Religionum perito (Vide cl. Less *Geschichte der Religion.*).

Adorant *Indi* unum equidem Deum, at praeter illum adhuc plures Deos inferiores esse adserunt, queis curam hujus universi incumbere arbitrantur. Tres autem Dii principales ab ipsis coluntur, *Brama* nempe, *Isuris*, et *Vischon*. Colunt insuper Daemones, ne sibi rebusque suis noceant. Deo summo uxorem tradunt. Pars *Isurem* adorantium frontem combustis vaccarum stercoribus, in praecipuum adorationis signum, contaminat; pars Deum *Vischon* colentium frontem terra rubra obducit. Demortuis maritis, debent uxores se in ignem praecipites agere, nisi omnibus execrationi esse velint. Hujusmodi plura absurda et superstitiosa continet Indorum religio. (*Vide cl. Less in opere cit.*).

III. *Cingu-King*. libri pseudosacri *Sinensium*, qui a *Confucio*, Sinensium Philosopho, quinque circiter saeculis ante Christum natum compilati esse communiter dicuntur. Nullibi in hoc opere doctrina de unitate Dei reperitur; immo Parte 1. C. 2. idololatria docetur (*Vide cl. Less op. cit.*).

Dividitur Sinensium religio in tres sectas: *antiquissima* descendit a *Fohy*, primo Sinensium imperatore, decem circiter saeculis ante J. C. nato. Haec secta *metempsychosin* admittit, monstrosaeque magnitudinis i-

biti fuerunt; Deuterocanonici vero, qui olim ab aliquibus ut *dubii*, postea autem ab omnibus Ecclesiis ut Sacra Scriptura agniti sunt (*N.* 6.).

2). Distinguuntur Libri S. in *legales*, *historicos*, *sapientales* ac *propheticos*. In V. F. *legales* sunt quinque libri *Moysis*; *historici* libri *Josue*, *Judicum*, *Ruth*, alii usque ad *Psalmos*, *primusque ac secundus Machabaeorum*. Ad *sapientales* spectant *Psal-*

---

dola colit. *Altera* secta introducta est a *Leo-Kiar*, sex circiter saeculis ante Christum. Adorat et haec idola, Deum materialem esse, animas cum corporibus interire, Deosque subalternos existere, credit. *Tertia* secta est illa *Confucii* celeberrimi philosophi, qui quinque circiter saeculis ante Christum natum floruit. Hanc sectam sequuntur Sinenses litterati. *D. de Voltaire* hanc sectam sapientissimam vocat; sane quia illa nihil de Deo, ejusque cultu, nihil de futura vita et fine ultimo hominis tradit. (De Chinensibus lege cl. *Schloezer universal Historie.*).

IV. *Koranus*, seu *Alcoranus* consistit in scriptis pseudosacris *Muhammedanorum*, seu *Muselmanorum*, a *Muhammede* anno 571. *Meccae* in Arabia nato, opitulantibus *Sergio* monacho Nestoriano, et Judaeo nomine *Abdallach*, confectis, atque ab *Abubeker* ejus socero, ac in regnum successore in librum redactis. Jactitavit *Muhammedes* quae in hoc libro continentur sibi a Deo per Arch. *Gabrielem* spatio 30. annorum revelata fuisse. Interim hic liber est farrago ex doctrina Judaeorum, Saracenorum, Christianorum, et ex Muhammedis cerebri figmentis compilata. Occurrunt in Korano equidem multa egregia praecepta, sed et multa paradoxa et fabulosa: sic adserit inevitabilem fati necessitatem, terminumque vitae unicuique per fatum adsignatum; paradisum ait, esse locum voluptatum carnalium, permittit polygamiam simultaneam, divortium, concubinatum, commutationem uxorum, etc. (De Superstitionibus Muhammedanorum consule *Maraccium Prodr. ad refutat. Alcorani. Hornbeeck. Summa controversiarum L.* 3.

mi, *Proverbia*, etc. usque ad *Prophetas*. Ad *propheticos* pertinent libri *Isaïae*, *Jeremiae* reliquorumque Prophetarum.

In N. F. *legales* sunt *quatuor Evangelia*; *historici Acta Apostolorum*; *sapientales Epistolae S. Pauli*, *aliorumque Apostolorum*; ad *propheticos* spectat *Apocalypsis*.

Alii libros N. F. dividunt in *historicos* et *didacticos*, ac ad eorum finem *Apocalypsin* ut librum *propheticum* collocant.

---

de Muhammedismo, *Humph. Prideaux de vita et fraudibus Muhammedis.*).

v. *Talmud Hierosolymitanum*, et *Babylonicum* ut libros doctrinales habent *Rabbanitae* seu *Rabbini*. Dividuntur Judaei hodierni in tres sectas, in illam nempe *Rabbanitarum* seu *Rabbinorum*, et *Pharisaeorum*, in eam *Karaïtarum* sive *Karaeorum*, et in sectam *Sadducaeorum* (conf. N. 50. n.). Prima secta ab aliis distinguitur, quod praeter *Thoram* seu *Legem Scriptam*, profiteatur *Legem Traditam*, quam a Deo Moysi, per 40. dies in monte Sinai versanti, oretenus traditam esse adstruunt. Hanc legem traditam, quam ut expositionem legis scriptae habent, primus litteris mandavit *R. Isaac Kakadosch*, et hoc opus *Mischna* seu *Mischnajoth*, id est, *Secunda Lex*, audit. Alii dein Rabbini novas expositiones ac declarationes legis compilarunt, quae *Hierosolymis* in unum cum *Mischna* redactae, effecerunt Judaeorum librum doctrinalem, qui *Talmud* vocatur. Textus est *Mischna*, et additae expositiones *Gemara* nuncupantur. Et en *Talmudis Hierosolymitani ortum!* Verum hae Judaeorum Palaestinensium expositiones omnibus Judaeis non placuerunt; quare alii Judaei *Babylone* idiomate chaldaico novas congesserunt expositiones ac declarationes, quae saeculo V. post Christum natum constituerunt *Talmud Babylonicum*. Judaei hodierni hoc ultimum Talmud priori, immo ipsi S. Scripturae praeponunt. (Vide *Mosheim Geschichte der feinde der christ. Religion*, *Bartoloccium Bibliothec. rabbinica*, *Hottingerum Compend. Theologiae judaicae*, *Majum Synops. Theologiae judaicae*

DIVISIO SCRIPTURAE S. IN EPOCHAS.

3). Cum S. Scriptura complectatur omne tempus, quod a creatione mundi effluxit, effluetque usque ad extremum judicii diem, plurimumque intersit certas epochas pro historia profana cognoscere, dividi solet S. Scriptura in varias aetates, seu epochas. Nos illam in sex sequentes dispertimur.

I. Epocha *a creatione Adami* usque ad *diluvium* se extendit, complectiturque annos . . . . 1656.

II. Incipit *a fine diluvii*, duravitque usque ad *egressum Hebraeorum ex AEgypto*; continet autem annos . . 887.

III. Initium sumit *ab hoc egressu*, extenditur usque ad *jacta fundamenta Templi Hierosolymitani*, ac amplectitur annos . . . . 480.

IV. Epocha inchoatur a 2. *anno constructionis Templi*, seu *a 5. anno regni Salomonis*, perduravitque usque *ad Templi destructionem*, vel potius *usque ad libertatem Judaeis per Cyrum post 70. captivitatis annos redditam*; includit vero annos . . . . . . 452.

V. Exordium ducit *ab obtenta Judaeorum libertate*, vel *ab initio monarchiae*

---

veteris et novae, Carpzovium dissert. de articulis fidei judaicae, Triglandium de tribus Judaeorum sectis.).

Et en quales libros, qualesque sectas Philosophi Deistae Sacris nostris Bibliis eorumque divinae religioni opponere ausi sint! *Evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Rom.* 1,21-22. *Conf. N.* 46.

persicae, protenditur usque *ad Christi natales*, complectiturque annos . . 525.

Hi anni simul sumpti Christi nativitatem referunt ad orbis conditi annum 4000.

Chronographi autem vehementer disputant, utrum hic sit verus Christi nativitatis annus; varii enim varios a mundi incunabulis usque ad Christi adventum terminos figunt.

Joannes Regiomontanus Christi nativitatem refert ad annum mundi . . 6984.

Martyrologium Rom., *V. Beda*, *et Eusebius Caes.* eam referunt ad annum 5199.

Sixtus Sinensis, *Pica de Mirandola*, multique Mathematici ad annum . 5962.

Petavius et Bellarminus ad annum 3984.

Communis vero sententia refert Christi natales cum *Usserio*, *Nat. Alexandro*, *Tirino*, *Calmeto*, etc. etc. ad annum creationis . . . . 4000.

Periodique julianae . . . . . . 4710.

VI. Tandem epocha incipit a die natalitio Jesu, protenditurque usque ad extrema mundi tempora.

Hic per transennam observandum, *AEram Vulgarem*, *a Dionysio Exiguo*, monacho scytha, sexto saeculo in Ecclesiam invectam, tribus *annis et sex diebus* verae Christi nativitati posteriorem esse, ita ut hoc anno, loco 1818., revera a Christo nato annum 1822. habeamus. (*b*)

(*b*) Calmet *Dict. de la Bible*, *art. Epoque et Ere.*

CAPUT I.

De Canone Librorum S.

§. I.

Notio Canonis.

4). *Κανων* = *Canon* graece *Regulam* significat. In sensu antiquiore Ecclesiae sumitur pro *Catalogo* Librorum S., seu religiosorum, quos Ecclesia ad publicam populorum instructionem adhibet; quare hi libri ipsi *canonici* dicti sunt. Juxta usum autem loquendi, a saec. III. et IV. receptum, solummodo libri *divini*, quos tamquam *Regulam fidei* venerari debemus, *canonici* adpellantur, atque eorum *plena collectio Κανων* = *Canon* vocatur.

Libri qui publice in Ecclesiis olim praelegebantur, et in canone non erant, ab antiquis, uti et a *Sixto Sinensi*, *Bellarmino* etc. (Conf. N. 18.) *ecclesiastici* nuncupati sunt: *Haec sunt*, ait *Ruffinus* (*in symbolo*), *quae Patres intra Canonem concluserunt, et ex quibus fidei nostrae assertiones constare voluerunt: sciendum tamen est, quod et alii libri sunt, qui non sunt canonici, sed* ECCLESIASTICI *a majoribus adpellati sunt* (Conf. Hier. Praef. in lib. Salom.).

Porro praeter *Canonem Catholicorum* duo adhuc alii dantur *Canones*, quorum unus *Judaeis*, alter *Acatholicis* inservit.

§. II.

Canon Catholicorum.

5). Libros in Catholicorum Canone contentos universalis Ecclesia pluribus ante Tridentinam Synodum saeculis ut *Canonicos* venerata erat, speciali de iis decisione haud lata. Cum autem saeculo XVI. *Lutherus* ac *Calvinus* libros, quos *Deuterocanonicos* adpellamus, ex librorum S. albo expungere attentarent, Patres Tridentini sub anathematis poena (N. 10.) sequentes Libros, omnesque eorum partes ut *sacros canonicosque* ab unoquoque fidelium suscipi jusserunt.

Libri vero isti sunt: *Testamenti Veteris, quinque Moysis; id est, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Josue, Judicum, Ruth, quatuor Regum, duo Paralipomenon, Esdrae primus et secundus, qui dicitur Nehemias, Tobias, Judith, Hester, Job, Psalterium Davidicum centum quinquaginta Psalmorum, Parabolae, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Isaïas, Hieremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim Prophetae minores, id est, Oseas, Joël, Amos, Abdias, Jonas, Micheas, Nahum, Abacuc, Sophonias, Aggaeus, Zacharias, Malachias, duo Machabaeorum, primus et secundus. Testamenti Novi, quatuor Evangelia secundum Matthaeum, Marcum, Lucam et Joannem: Actus Apostolorum a Luca evangelista conscripti: quatuordecim Epistolae Pauli Apostoli, ad Romanos, duae ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Phi-*

lippenses, *ad Colossenses*, *duae ad Thessalonicenses*, *duae ad Timotheum*, *ad Titum*, *ad Philemonem*, *ad Hebraeos*: *Petri Epistolae duae*, *Joannis Epistolae tres*, *Jacobi Apostoli una*, *Judae Apostoli una*, *et Apocalypsis Joannis Apostoli.* Ex hisce liquet Catholicorum Canonem complecti *Libros Proto ac Deuterocanonicos V. ac N. F.*

§. III.

Libri Proto ac Deuterocanonici V. et N. F.

6). Libri *Protocanonici* V. F. sunt omnes Veteris Testamenti libri, exceptis *septem libris integris*, et *quibusdam fragmentis*, quae simul sub nomine *Deuterocanonicorum* hujus foederis veniunt. Libri integri sunt 1. *Tobias*, 2. *Judith*, 3. *Sapientia*, 4. *Ecclesiasticus*, 5. *Machabaeorum I.*, 6. *Machabeorum II.*, 7. *Baruch.* Fragmenta autem sunt 1. In *Danielis* Prophetia *Oratio Azariae et Canticum trium puerorum* Cap. 3, 24 - 90; *Historia de Susanna* Cap. 13; *Excidium Beli et Draconis*, Cap. 14; 2. in libro *Esther posteriora septem capita*, a Cap. 10, 4. usque ad Cap. 16, 24.

Libri *Protocanonici* N. F. sunt maxima pars librorum Novi Testamenti, paucis nempe exceptis, quae *deuterocanonica* Novi Foederis vocantur. Haec sunt 1. *Marci caput ultimum* a v. 9, usque ad finem; 2. Lucae Cap. 22. v. 43. et 44., seu *Historia sudoris sanguinei in horto*, *ac adparitionis angelicae* Christo factae, 3: Joannis Cap. 8. v. 2.-12., seu *Nar-*

ratio de muliere adultera; 4. *Epistola ad Hebraeos*; 5. *Epistola S. Jacobi*; 6. *Epistola 2da S. Petri*; 7. *2da et 3tia Epistola S. Joannis*; 8. *Epistola S. Judae*; 9. *Apocalypsis S. Joannis*.

§. IV.

Canon Judaeorum.

7). *Canon Judaeorum* ex solis *libris Protocanonicis* V. F. (N. 6.) componitur. Creditur communiter *Esdram*, virum patriae antiquitatis, rituum Judaeorum, Sacrarumque Litterarum peritissimum sexto ante Christum natum saeculo, hunc Canonem post captivitatem babylonicam confecisse. Cum libri S. tempore hujus exilii babylonici dissipati essent, atque, pro omnium apographorum fato menda hinc inde continerent, *Esdras* majorem quem potuit exemplarium numerum collegit, atque juxta illa editionem quam potuit exactissimam procuravit. Obsoletis variorum locorum nominibus notiora substituit, omnia ex ordine digessit, atque in omnibus Libris S. veteribus characteribus hebraicis *chaldaicos*, quibus Judaei tempore captivitatis 70. annorum adsueverant, juxta communem eruditorum opinionem, substituit. Arbitrantur tamen nonnulli, Canonem Judaeorum ante *Machabaeorum* tempora tribus aut quatuor saeculis a. C. ab auctore incerto concinnatum fuisse. Confectum clausumque Canonem *Synagoga* adprobavit. *Libros* vero, qui dein *conscripti* aut *detecti* fuerunt, ac *fragmenta*, quae in amplioribus detectis codicibus *Danielis* ac *Estheris* inventa sunt, noluerunt Judaei, in-

novationum inimicissimi, Canoni inserere, ne illum immutarent.

Distribuebant Judaei totam S. Scripturam in 22. libros, juxta numerum litterarum sui alphabeti. Nonnulli tamen separantes librum *Ruth* a libro *Judicum* ac *Lamentationes Jeremiae* ab ejus *Prophetia*, numerabant libros 24. juxta normam alphabeti graeci (*c*), quod et auctores *Thalmudis* secuti sunt.

(*c*) Vide: Hier. in *Prologo galeato*.

En qua ratione *Flavius Josephus* (*Lib.* 1. §. 8. *contra Appionem.*) Libros S. juxta Hebraeorum usum recenseat!

1. Genesis. 2. Exodus. 3. Leviticus. 4. Numeri. 5. Deuteronomium.	5. Libri Moysis seu Pentateuchus.

1. Josue. 2. Judices et Ruth. 3. Libri Samuelis 2. 4. Libri Regum 2. 5. Libri Paralipomenon 2. 6. Esdras et Nehemias. 7. Esther. 8. Isaïas. 9. Jeremias et Lamentationes. 10. Ezechiel. 11. Daniel. 12. Prophetae minores 12. 13. Job.	13. Prophetae.

1. Psalmi. 2. Proverbia Salomonis. 3. Ecclesiastes. 4. Canticum Canticorum.	4. Alii.
22.	22.

§. V.

Canon Protestantium.

8). *Acatholicorum Canon* semper varius fuit. *Lutherus*, primique Protestantes e catalogo Librorum S. rejeceruut omnes libros deuterocanonicos V. F., ac fere omnes deuterocanonicos N. F. *Epist.* scilicet *ad Hebraeos*, *Epist. Jacobi et Judae*, 2am *Petri*, 2am *et* 3am *Joannis et Apocalypsin.*

Calvinus, ejusque primi asseclae, pariter ex albo Librorum S. ejecerunt omnes libros deuterocanonicos V. T.; deuterocanonicos autem N. T. retinuerunt.

Protestantes autem ideo potissimum dictos libros respuerunt quod se iis nimium urgeri sentiebant. Mos jam invaluerat apud antiquos haereticos, ut observat S. *Hieronymus*: *Ut quidquid contrarium suo dogmati viderant, vel eraderent, vel etiam integre repudiarent.*

Acatholici vero non pauci *hoc nostro tempore* fatentur, licet libros deuterocanonicos V. F. ut canonicos non agnoscant, majores suos odio potius *Romanae Ecclesiae*, quam *gravibus rationibus* ductos, libros deuterocanonicos ex canone delevisse, et dubia, ex eorum argumento adversus illorum canonicam auctoritatem petita, facile solvi posse. Fatentur, hosce libros ob doctrinae excellentiam, et nationis judaicae historiam, ob vaticiniorum intelligentiam, ad quam necessariae sunt Machabaeorum historiae, atque ob praecepta saluberrima, quibus libri *Sapientiae* ac *Ecclesiastici* potissimum abundant, maximae utilitatis, lectuque dignissimos esse.

Canon autem *hodiernus* N. F. Protestantium idem est, saltem communius in *Germania*, ac ille Catholicorum. Recentiores tamen nonnulli Protestantes dubia movent de *Cap.* I. *ac* II. *S. Matthaei*, de 12. *ultimis versibus capitis ultimi S. Marci*, de *Cap.* 21. *S. Joannis* et de ejus *Apocalypsi*. Eorum difficultates suo loco solvemus.

§. VI.

Canon Catholicorum, seu Concilii Tridentini, conformis est praecipuarum Ecclesiarum antiquarum Canonibus, plurimorumque Patrum quinque primorum saeculorum scriptis; quare Concilium Tridentinum illum merito condidit.

9). Hic sermo non est de libris *protocanonicis* V. F., de quorum canonica auctoritate, utpote *universali traditione* nixa, *Judaei* ac *Protestantes* cum *Catholicis* conveniunt. Nec hic quaestio est de libris *protocanonicis* N. F., quos pariter *universali traditioni* innixos, *Acatholici* nobiscum ut vere canonicos venerantur. Propositio libros deuterocanonicos respicit.

Tempore S. *Augustini*, Saec. v., nonnullae Ecclesiae particulares de numero Librorum Sacrorum nondum consentiebant; quod mirum non est, tum quod Ecclesia nullum adhuc Librorum S. *Canonem* condidisset, tum quod multa scripta Apostolorum ad Ecclesias particulares primitus directa fuissent, quae proinde tam cito in notitiam omnium omnino Ecclesiarum particularium pervenire haud po-

terant et de quorum authenticitate ac auctoritate consequenter nondum certo constare poterat. *S. Augustinus* autem (*Lib. 2. de Doctrina christiana, C.* 8.) praeclaram de admittendis Sacris Scripturis tradit regulam.

Hanc Concilium Tridentinum secutum est. *In canonicis Scripturis*, ait *Augustinus* ibidem, *Ecclesiarum catholicarum quam plurium auctoritatem sequatur* (Christianus). *Tenebit itaque hunc modum in scripturis canonicis ut eas, quae ab omnibus Ecclesiis accipiantur praeponat iis, quas quaedam non accipiunt, in iis vero, quae non accipiuntur ab omnibus, praeponat eas quas plures gravioresque accipiunt iis, quas pauciores minorisve auctoritatis Ecclesiae tenent. Totus autem Canon scripturarum, in quo istam considerationem versandam diximus, his libris continetur*; addit dein *S. Augustinus* Canonem Librorum S., qui Conciliorum *Hipponensis* et *Carthaginensium* (de quibus mox) fuit, et qui conformis est Canoni Tridentino. Scivit itaque *S. Augustinus* Libros S., quorum eundem Canonem, ac postea Concilium Trid. condidit, a *pluribus gravioribusque Ecclesiis* ut *Canonicos* haberi; secus enim illos juxta propriam suam regulam in Canonem non redegisset.

1. Cum nonnulli de librorum deuterocanonicorum auctoritate dubitarent, *Concilium Hipponense* anno 393. celebratum, et *Concilia Carthaginensia* annis 397. et 419. habita, eosdem libros, ac Tridentina Synodus, *Canonicos* declararunt. Concilium vero Carthaginense anni 397. Canone 47. rationem addidit,

dicens: *A patribus ista accepimus in ecclesia legenda.*

11.) S. Innocentius I. R. P. anno 405. eumdem Librorum S. Canonem, qui in Concilio Tridentino reperitur, transcripsit in epistola ad *Exuperium* episcopum Toletanum, adjungens, se ei respondere *quid sequendum vel docilis ratio suaderet, vel auctoritas lectione ostenderet, vel custodita series temporum probaret.*

12.) *Gelasius* R. P. in *Concilio Romano* anno 494. celebrato eosdem libros ut canonicos recensuit, quos postea recensuit Concilium Tridentinum. Ex quibus liquet potiores Ecclesias, *Romanam* nempe et *Africanam*, eumdem saeculo V. Canonem habuisse, quem postea texuit Synodus Tridentina.

13). *Eugenius IV.* R. P. in decreto *ad Armenos* anno 1441. eosdem libros, eisdemque nominibus enumeravit, quos dein enumeravit Concilium Tridentinum.

14). Eumdem Tridentinae Synodi Canonem agnovit *Ecclesia Graeca hodierna*; haec enim a Protestantibus saeculo XVII. invitata ad se illis jungendam, celebrato Hierosolymis sub Patriarcha *Dositheo* anno 1676. Concilio, synodali responso Protestantibus dato de libris in Canone Tridentino contentis professa est: *Hos omnes judicamus esse canonicos, et sacram scripturam declaramus, quoniam eos tradidit antiqua consuetudo, seu potius Ecclesia catholica.* Quibus verbis antiquae *Ecclesiae Graecae* traditionem de Libris canonicis testatur.

II. *Ex V. F.*

15.) Inter libros S. Scripturae retulerunt

1°. *Librum Estheris*

Saeculo III. *Origenes*, Saec. IV. *S. Epiphanius*, *S. Hieronymus*, *S. Hilarius*, *S. Basilius M.*, *S. Chrysostomus*, et Saec. V. *S. Augustinus*;

2°. *Librum Tobiae*

Saeculo III. *Clemens Alex.*, *S. Cyprianus*, et *Origenes*, Saec. IV. *S. Ambrosius*, *S. Basilius M.*, et Saec. V. *S. Augustinus*;

3°. *Librum Judithae*

Saeculo I. *S. Clemens Rom.*, Saec. III. *Clemens Alex.*, *Origenes* et *Tertullianus*, Saec. IV. S. *Ambrosius* et *S. Hieronymus*, Saec. V. *S. Augustinus*;

4°, *Librum Sapientiae*

Saeculo II. *S. Irenaeus*, Saec. III. *Clemens Alex.*, *Origenes*, *Tertullianus* et *S. Cyprianus*, Saec. IV. *Eusebius Caes.*, *S. Basilius M.*, *S. Hilarius*, *S. Epiphanius* et *Lactantius*;

5°. *Librum Ecclesiastici*

Saeculo III. *Clemens Alex.*, *Origenes*, *Tertullianus* et *S. Cyprianus*, Saec. IV. *S. Athanasius*, *S. Basilius M.*, *S. Ephrem.*, *S. Epiphanius* et *S. Ambrosius*, Saec. V. *S. Augustinus*, et *S. Fulgentius*.

6°. *Librum Machabaeorum I. et II.*

Saeculo III. *Clemens Alex*, *Origenes*, *Tertullianus* et *S. Cyprianus*, Saec. IV. *Lucifer Calarit.*, *S. Gregorius Naz.* et *S. Ambrosius*, Saec. V. *S. Augustinus*.

7°. *Epistolam Jeremiae* genuinum hujus prophetae ac divinum opus esse attestantur Saec.

III. *S. Cyprianus*, Saec. IV. *S. Hilarius* et *S. Athanasius*, *Auctor II. Machabaeorum* C. 2, 1-2. ex hac epistola testimonium refert.

8°. *Librum Baruch*, quem plures Patres sub nomine *Jeremiae* recensent (N. 21. R.) Scripturae S. adnumerarunt Saec. IV. *Eusebius Caes*, *S. Athanasius*, *S. Basilius M.*, *S. Cyrillus Hieros.* et *S. Chrysostomus*. Propheta *Daniel* nonnulla ex libro *Baruch* in suam prophetiam transtulit.

9°. *Hymnum trium puerorum*, *historiam Susannae* et *historiam Beli ac Draconis* ad S. Scripturam pertinere, constat, quod Patres *Librum Danielis* sine ulla restrictione Scripturae S. adnumerarint. In specie *Susannae historiam* Scripturae S. accensuerunt Saec. I°. *S. Ignatius M.*, Saec. III. *Origenes*, Saec. IV. *S. Athanasius*, *S. Gregorius Naz.* et *Ruffinus Aquil.* Saec. V. *S. Fulgentius*.

Ex N. F.

Inter Libros Scripturae S. recensuerunt

a) *Epistolam II. S. Petri*

Saeculo II. *S. Irenaeus*, Saec. III. *Origenes*, Saec. IV. *Eusebius Caes.*, *S. Cyrillus Hieros.*, *S. Hieronymus*, *S. Epiphanius*, *S. Athanasius*, *S. Macarius*, *Firmilianus*, *auctor Synopseos*, *Novatianus* et Saec. V. *S. Augustinus*;

b) *II. et III. Epist. S. Joannis*

Saec. II. *S. Irenaeus*, Saec. III. *Clemens Alex.*, *Tertullianus*, Saec. IV. *S. Athanasius*, *S. Ambrosius*, *S. Cyrillus Hieros.* et *S. Hieronymus*, Saec. V. *S. Augustinus*;

c) *Epistolam ad Hebraeos*

Saec. I. *S. Clemens Rom.* Saec. II. Patres

2*

illam S. Scripturae accensuisse, testatur *Origenes*, Saec. III. *Clemens Alex.*, *Origenes*, *Dionysius Alex.*, Saec. IV. *Eusebius*, *S. Athanasius*, *S. Epiphanius*, et Saec. IV. *S. Augustinus*;

d) *Epistolam S. Jacobi*

Saec. II. *S. Irenaeus*, Saec. III. *Clemens Alex.*, *Origenes*, *Tertullianus*, Saec. IV. *Eusebius Caes.*, *S. Hilarius*, *S. Epiphanius*, *S. Athanasius*, *S. Chrysostomus*, *S. Ambrosius*, *S. Hieronymus*, et Saec. V. *S. Augustinus*;

e) *Epistolam S. Judae*

Saec. III. *Clemens Alex.*; *Origenes* et *Tertullianus*, Saec. IV. *S. Epiphanius*, *S. Cyrillus Hieros.*, *S. Gregorius Naz.*, *S. Hieronymus*, et *Ruffinus*, Saec. V. *S. Augustinus*;

f) *Apocalypsin*

Saec. II. *S. Irenaeus*, *Melito Sardensis* et *S. Justinus*, Saec. III. *Clemens Alex.*, *Origenes*, *Tertullianus*, Saec. IV. *Eusebius Caesar.*, *S. Hilarius*, *auctor Synopseos*, *S. Epiphanius*, *S. Basilius M.*, *S. Gregorius Naz.* et Saec. V. *S. Augustinus*;

g) *Caput ultimum S. Marci* canonicum esse testantur *S. Irenaeus*, qui ex eo testimonium profert, ac *S. Augustinus*, qui illud cum dictis aliorum Evangelistarum conciliat.

h) *Historiam de sudore sanguineo Christi*, *et adparitione angeli* eum consolantis, *Luc.* 22, 43-44., canonicam esse, probant *S. Irenaeus*, *S. Augustinus*, ac consensus graecorum, latinorum, syriacorum ac arabicorum codicum, qui illam recensent.

i) *Historiam de Muliere adultera*, *Joan.*

8, 2-12., canonicam esse testantur *Ammonius Alex.*, *auctor Synopseos*, *S. Ambrosius*, *S. Hieronymus*, *S. Augustinus*, ac codices, quos Complutenses et Anglicani Editores Bibliorum Polyglottorum contulerunt (*d*). Et en quam conformis sit Canon Tridentinus praecipuarum Ecclesiarum antiquarum Canonibus, plurimorumque Patrum quinque primorum saeculorum scriptis!

16). His adde, *Argumentum* ipsum librorum deuterocanonicorum, utpote, qui, ut libri protocanonici, praeceptis saluberrimis, divinisque veritatibus pleni sunt, in eorum canonicitatis gratiam militare.

17). Tandem codex *Versionis Italae* apud *Cassiodorum* omnes libros deuterocanonicos inter divinas scripturas recenset. Quis autem crederet, versionem hanc, Apostolorum fere temporibus, ut creditur, confectam, inter omnes versiones principem, a Latinis Ecclesiis universaliter usurpatam, ac quae Ecclesiam Occidentalem et nascentem fovit, et adolescentem sustentavit, absque ullo discrimine complexam esse libros *canonicos* et *apocryphos?*

Hinc Concilium Tridentinum adversus Protestatantes, libros deuterocanonicos ex *Canone* et ex *Ecclesiis* eliminatos volentes, merito edixit: *Si quis libros ipsos integros, cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, et in veteri vulgata latina editione habentur, pro sacris et*

(*d*) Vide opera Patrum hic citatorum apud cl. *Wiest Theologiae Dogm. T. III. p.* 582. *Edit. Ingolstadii* 1790.

canonicis non susceperit . . . anathema sit. (e)

18). Testibus autem *Pallavicini* et *Sarpi* (*f*), cum Patres Tridentini de condendo Librorum Canone deliberarent, nonnulli contenderunt libros deuterocanonicos in separatum Canonem referendos esse; sed tamen omnes sessioni praesentes, 48. scilicet episcopi, ac 5. cardinales consenserunt, ut omnes libri uno ordine recenserentur, prout sessione 4ta leguntur (vide N. 5.). Cl. *Lamy* et *Jahn* distinctionem inter libros proto ac deuterocanonicos adhuc subsistere existimant, sed id alii negant. Cl. *Jahn* libros deuterocanonicos V. F. in *secundo Canone* collocat (*g*), tum quod apud Judaeos extra canonem fuerunt, ac a nonnullis antiquis Patribus ut dubiae fidei habiti, aut etiam rejecti fuerunt, tum ob aliquorum difficultates intrinsecas.

Diversis Canonibus diversarum Ecclesiarum antiquarum *nititur*, ait Cl. Lamy, *distinctio qua Sixtus Sinensis* et *Bellarminus cum omnibus eruditis collocant libros Scripturae S. in tribus classibus. In prima ponunt ab omni tempore ut canonicos receptos, in secunda reponunt illos, qui nonnisi successu temporis recepti fuerunt, sed qui semper in Ecclesiis lecti fuerunt, et qui ideo Ecclesiastici nuncupati fuerunt, ut distinguerentur a canonicis. In tertia classe sunt*

(e) Conc. Trid. Sess. 4.

(f) *Pallavic. Historiae Conc. Trid. L.* 6. *N.* 4. *Antv.* 1670. *Sarpi Histoire du Concile de Trente L.* 2. *p.* 140. *Amst.* 1686.

(g) Jahn. Introd. in Lib. S. V. F. Sect. 4. §. 216. Edit. Viennae 1804.

illi, qui numquam in Ecclesia lecti fuerunt, et apocryphi vocantur...

Magnae fiunt objectiones adversus historias Tobiae, Judith et Susannae, de quibus ne verbum quidem occurrit in libris Regum et in Fl. Josepho. Caeterum quocumque tempore contigisse ponantur, difficillime conciliantur cum eis, quae reperiuntur in libris Protocanonicis, inveniuntur autem omnes istae difficultates explicatae in doctis commentariis. SS. Patres cogitasse videntur hos libros esse utiles et ad aedificandum aptos, quin historiae veritatem attenderent, quemadmodum liber Jobi foret ad instructionem aptissimus, licet Job nunquam extitisset. Ex epistola Africani ad Origenem, et ex hujus responsione ad illum, concludere possumus, a primis Ecclesiae saeculis alios historiam Susannae veram, alios autem credidisse falsam. Aliqui libros Tobiae, Jobi et Judith pro parabolis et allegoriis habuerunt (h).

Fatemur et nos in nonnullis libris deuterocanonicis occurrere difficultates, quae non adeo commode solvuntur, ac difficultates librorum protocanonicorum, illasque antiquitus nonnullos catholicos induxisse, ad illos libros dubiae fidei habendos, vel etiam rejiciendos. Verum multae difficultates, quae olim a quibusdam jactabantur, nimis a longe petitae ac detortae erant. Majoribus horum librorum difficultatibus satisfacere co-

---

(h) *Lamy Apparat de la Bible, L. 2. Ch. 2. Edit. de Paris* 1697.

nabimur, penesque aequum lectorem judicium erit, utrum libri deuterocanonici a protocanonicis adhuc distingui mereantur, nec ne. Patebit autem, veteres Protestantes praeoccupatis opinionibus, odioque Romanae Ecclesiae actos fuisse (N. 8.), dum libros deuterocanonicos ex Ecclesiis eliminatos vellent.

DIFFICULTATES GENERALES CANONIS.

§. VII.

Silentium Christi et Apostolorum de libris deuterocanonicis V. F., ac horum librorum a Canone Judaeorum absentia.

19). Christus et Apostoli, ajunt, saepius citarunt libros *protocanonicos* V. F. sed numquam libros *deuterocanonicos*. 2°. Judaei numquam in suo Canone habuerunt libros deuterocanonicos.

R. Christus et Apostoli etiam nonnullos libros *protocanonicos* V. F. numquam citarunt, ut libros *Judicum*, *Ruth*, etc.; quare si dumtaxat canonici essent libri ab illis adlegati, nec omnes protocanonici tales forent.

Christus et Apostoli modo textus ex *libris particularibus*, modo Scripturam S. *generaliter* allegabant, et hoc ultimo modo intelligebant sane illos Libros Sacros, queis Judaei *divinam auctoritatem* tribuebant; sed cum numquam Librorum S. Canonem texuerint, quaestio ex eorum testimoniis sive *generalibus* sive *particularibus* solvi nequit. Hinc videndum, quinam libri apud Judeeos divina auctoritate gauderent. Libros *protocano-*

nicos divinam apud *Judaeos* habuisse *auctoritatem*, *universalis* eorum *traditio* testatur, *deuterocanonicos* autem *aequali* fere apud illos gavisos esse *auctoritate*, probant sequentia. *a*) *Fl. Josephus* (*L. 1. contra Appionem* §. *8.*) ait, libris eorum ab *Artaxerxis* temporibus, quibus ipsorum Canon confectus est, compositis, magnam ab eis venerationem fuisse exhibitam, dicit autem, illos non tanta gavisos esse auctoritate, quanta gaudebant protocanonici, quod successio hagiographorum, seu scriptorum inspiratorum, haud satis certa videretur. *b*) *R. Maïmonides* testatur (*in more Nuochim Part.* 2. C. 45.), apud Judaeos duplicis generis hagiographa extitisse; alia dicebantur a Spiritu S. per secundum prophetiae gradum *Ruach hakodesch* inspirata fuisse, quae scripta secundum eminentiam adpellata *Chetubhim*, in Judaeorum Canone erant. Alia credebantur post captivitatem, dum nobiliora prophetiarum genera defecerant, equidem a Deo inspirata, sed nonnisi per *Bathchol*, filiam vocis. Quae ultima scripta in eorum Canone non erant.

c) *S. Hieronymus* refert (*Praef. in lib. Judith* et *Tobiae*), libros *Judith* et *Tobiae* inter hagiographa, seu scripta sacra, a Judaeis legi consuevisse. *d*) *Junilius*, in Africa episcopus, scribit (*de Partit. divin. leg. C. 3.*), libros deuterocanonicos a Judaeis recipi, cum aliquo tamen discrimine inter protocanonicos. *e*) *Thalmudici* ipsi hisce libris utuntur, licet eos non laudent. *f*) Quamvis canon Judeorum Palaestinensium illos libros non continuerit, dubitari haud potest, quin fuerint in *versione alexandrina* LXX. Interpretum,

et cum ipsa Ecclesiis traditi ab Apostolis. Nisi enim hoc factum fuisset, non intelligeretur, quomodo pléraeque Ecclesiae eos sine diffidentia a Judaeis suscepissent. Caeterum id omnes manuscripti codices probant, ac Apostoli innuunt, qui *sententias* ex libris *Sapientiae*, *Ecclesiastici*, *Tobiae* et *Machabaeorum* adlegant (*i*).

2°. Ratio autem, cur Judaei libros deuterocanonicos suo Canoni non inseruerint, esse videtur, quod conscripti aut detecti, ampliores que codices librorum *Estheris* et *Danielis* reperti fuisse videntur, postquam illorum canon confectus (N. 7.); clausus, et a Synagoga adprobatus esset; noluerunt nempe suum Canonem immutare hosce libros illi inserendo. Interim illos magna veneratione prosecuti sunt; sed discrimen eos inter et protocanonicos instituebant.

§. VIII.

Absentia librorum deuterocanonicorum a Canone nonnullorum antiquorum Patrum et Concilii Laodiceni.

20). *Melito Sardensis* Saec. II. episcopus, dicunt, *Origenes*, *S. Epiphanius*, *S. Gregorius Naz.*, *S. Hieronymus*, ac celebre *Concilium Laodicenum*, nonnisi libros *protocanonicos* in suis canonibus Librorum S. collocant.

R. Cum Judaei discrimen inter libros proto ac deuterocanonicos instituerent, hosque

(*i*) Vide Cl. *Huetium Demonstratio Evangelica.*

ultimos in suo Canone haud recenserent, factum est, ut nonnulli antiqui Patres Ecclesiae libros deuterocanonicos more Judaeorum in suis Canonibus haud collocarent. Sic *Melito* peragrato Oriente consultisque *Judaeis Palaestinensibus*, *Onesimo*, ipsum hac de re consulenti, *Των ὁμολογουμενων της Παλειας Διαθηκης καταλογον* = *librorum non controversorum catalogum* misit, in quo deerant libri deuterocanonici V. F., immo libri *Esther* et *Nehemias*. Librum *Esther* nonnulli alii antiqui Patres pariter in Canone non recensent. Cur id? obscurum est. Conf. N. 255.

Exinde autem quod *Melito* scripserit Canonem librorum *ὁμολογουμενων* = *haud controversorum*, observante *Eusebio*, liquet, tum fuisse libros *αντιλεγουμενους* = *controversos*, omnesque de numero Librorum S. V. F. haud consensisse.

Origenes equidem Canonem, illi *Melitonis* quoad substantiam similem, confecit (*k*), sed pariter juxta Hebraeorum testimonium; immo ibi libros *Machabaeorum extra Canonem* diserte collocat. Interim in aliis suis scriptis libros *Machabaeorum* (*l*), *Historiam Susannae*, libros *Tobiae*, *Judith* (*m*) et *Ecclesiastici* (*n*) ut Scripturam divinam citat, atque ex eis argumenta deducit. Observat autem generatim (*o*), veteres Judaeos plures scripturae partes in Canonem non retu-

---

(*k*) *Euseb. Hist. Eccles. L.* 6. *C.* 18.
(*l*) *Comment. in Joan.*
(*m*) *Contra Julium Africanum.*
(*n*) *Contra Celsum L.* 8.
(*o*) *Cont. Jul. Afric.*

lisse, eo quod nationi suae probro erant, divinam autem providentiam disposuisse, ut Christiani hos quoque libros agnoscerent.

S. Epiphanius, *S. Gregorius Naz.*, *S. Hieronymus* ac nonnulli alii prisci Patres, equidem solos libros protocanonicos in Canone V. F. enumerant; sed id probat dumtaxat, quod Libros S. de quorum canonica auctoritate omnes consentiebant, recensere voluerint, non item illos de quorum auctoritate nonnulli disputabant, ob discrimen, quod Judaei inter hos libros et inter protocanonicos faciebant.

Interim *S. Epiphanius* ut Scripturam S. citat libros *Sapientiae* et *Ecclesiastici*, *S. Gregorius Naz.* ut Libros S. adlegat *Baruch*, *Sapientiam*, *Ecclesiasticum* ac *historiam Susannae*, atque *Hieronymus* inter alia citans caput 3. *sapientiae*: *Dicente scriptura*, inquit, *in malevolam animam non intrabit sapientia* (p), et adlegando caput 22. *Ecclesiastici*: *Divina*, ait, *Scriptura loquitur*: *Musica in luctu importuna narratio* (q).

Hieronymus Praefatione in libros Salomonis equidem dicit: *Sicut Judith et Tobiae et Machabaeorum libros legit quidem Ecclesia, sed illos inter canonicas scripturas non accipit; sic haec duo volumina* (Sapientiae et Ecclesiastici) *legat ad aedificationem plebis, non ad auctoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.*

Ast ne S. Hieronymus secum ipse pugnet, dicendum est, eum voluisse dicere, quod hi

---

(p) *Comment. in Cap. 18. Jerem.*
(q) *Epist. 44. ad Julianum.*

libri; cum ab omnibus Ecclesiis particularibus non eodem cum protocanonicis loco ponerentur, haud magna auctoritate pollerent adversus eos, qui illorum auctoritatem canonicam haud agnoscebant. S. Hieronymum libros Sapientiae et Ecclesiastici ut reliquam Scripturam S. veneratum esse, ex textibus inde adlegatis vidimus.

In Praefatione in Danielem ait adhuc *S. Hieronymus: Daniel apud Hebraeos nec Susannae habet historiam, nec hymnum trium puerorum, nec Belis Draconisque fabulas.*

Verum Libro 2do *C.* 9. *Apologiae adversus Ruffinum*, dicit, se ita locutum esse ex *Judaeorum* sententia: *quod autem refero*, inquit, *quid adversum Susannae historiam, et hymnum trium puerorum, et Belis Draconisque fabulas, quae in volumine hebraïco non habentur, Hebraei soleant dicere, qui me criminatur, stultum se sycophantem* (calumniatorem) *probat; non enim quid ipse sentirem, sed quid illi contra nos dicere solent, explicavi.* Conf. N. 374.

Concilium Laodicenum revera libros deuterocanonicos V. F. in suo Canone non recenset; sed id evincit tantummodo, hoc Concilium noluisse eodem loco ponere libros, de quorum auctoritate nonnullae Ecclesiae particulares adhuc dubitabant, non vero quod judicaverit hosce libros non esse Sacram Scripturam.

Aliunde hoc Concilium, circa annum 372. J. C. a 22. episcopis celebratum, tantum est particulare. Recenset autem ex N. T. omnes libros, qui reperiuntur in Canone Tridentino, sola *Apocalypsi* excepta.

Ex harum difficultatum solutione liquet, Judaeos ac nonnullos antiquos Patres in suis Canonibus discrimen instituisse inter libros proto ac deuterocanonicos V. F. Illos autem hosce ultimos libros ut Sacram Scripturam non habuisse, nullo argumento evincitur, immo contrarium vidimus. Et si etiam nonnulli Patres de illorum auctoritate dubitassent, aut varia variis in locis scripsissent, haec principaliorum pluriumque Ecclesiarum auctoritati minime officerent.

§. IX.

Difficultates Canonum Conc. Carth. an. 397. Gelasii, Innocentii I, Eugenii IV, et Concilii Tridentini.

21). I. Canon 47., qui ex *Concilio Carthaginensi* anni 397. adlegatur, hujus concilii non est; ad finem enim hujus Concilii, legitur: *Hoc etiam fratri et consacerdoti nostro Bonifacio, vel aliis earum partium episcopis innotescat.* At anno 397., quo hoc concilium celebratum est, non *Bonifacius*, sed *Siricius* Rom. Pontifex fuit.

b) Hoc *Concilium Carthaginense* in Canone 47°. omittit librum *Baruch*, uti et *Codex canonum Ecclesiae Africanae.*

II. Decretum sub *Gelasii* nomine citatum, *Cavaeo* spurium videtur, quia aliqui antiqui codices id R. P. *Damaso* attribuunt, et *Baronius* ipse partem hujus decreti ex concilio sub *Damaso* refert. *Codex Juriensis* illud Papae *Hormisdae* tribuit, et *Aldhelmus* ipsum exhibet tacito *Gelasii* nomine.

b) *Gelasii* in decreto omittitur liber *Baruch*, et *unus* dumtaxat recensetur *liber Esdrae*, et *unus liber Machabaeorum*.

III. Epistola *Innocentii I. ad Exuperium* dubiae est auctoritatis.

IV. *Decretum Eugenii IV.* conditum est quando Graeci ex Concilio Florentino digressi jam erant.

V. *Concilium Tridentinum* non potuit judicium ferre de scripturis, utpote ipsis haud superius.

b) Patres Tridentini numerum librorum canonicorum determinare non potuerunt, nisi juxta specialem revelationem, aut juxta traditionem Ecclesiarum; specialem revelationem non habuerunt, et traditio Ecclesiarum originetenus non fuit unanimis, ut S. *Augustinus*, *L. 2. de Doctrina christiana*, *C. 8.*, saeculo V. testatur.

c) *Scriptura* est *Lucerna*, *Lumen*, evidenter credibilis; juxta Ps. 118., 105. seipsam manifestat.

R. 1. Adlegata subscriptio pertinet ad Concilium Carthaginense anni 419., ut observat *Harduinus* in recensione praefati Canonis. Hoc concilium sub *Bonifacio I.* habitum fuit, et in illo inter solemniter confirmatos canones priorum conciliorum Africanorum reperitur dictus canon 47. concilii carth. an. 397.

b) Sacrae antiquitatis haud prorsus ignaris notum est, librum *Baruch* sub *nomine Jeremiae*, cujus *Baruch* amanuensis fuit, ab antiquis scriptoribus ecclesiasticis comprachendi solere. Patet id inter alia ex *S. Augustino Lib. 18. de civitate Dei C. 33.* et ex col-

latione textuum libri *Baruch* a *S. Cypriano*, *Clemente Alex.* et *S. Ambrosio* citatorum (*r*). Hinc etiam dictum *Concilium Carth.*, *Canon* 24. *Codicis Ecclesiae Africanae* et *Gelasius* R. P. hunc librum sub *nomine Jeremiae* comprehenderunt.

II. *Cavaei* conjecturam refellunt auctores antiquissimi, ut *Hincmarus Rhemensis*, *Burcardus Wormatiensis*, *Lanfrancus* etc., ac omnes actorum Conciliorum collectores, qui decreti *Gelasii* mentionem expressam faciunt. Si autem Decretum hoc reapsc Papae *Damasi* esset, quid inde? eo profecto antiquius ac venerabilius foret; ast communi criticorum judicio *Gelasio* vindicatur.

b) *Gelasius* librum *Baruch* sub nomine *Jeremiae* comprehendit, ut et alii antiqui Patres fecerunt. *Unum* autem *librum Esdrae*, et *unum Machabaeorum* commemoravit, eoquod in duobus utrimque libris, *una* fere eademque refertur historia. Hebraei equidem *2. libros Regum*, *2. Paralip:*, *et 12. libros Prophetarum minorum* nomine unius libri recensebant (conf. N. 7.). Caeterum in aliis antiquissimis Decreti *Gelasii* codicibus, teste *Harduino*, legitur: *Duo libri Esdrae*, et *duo libri Machabaeorum.*

III. Gratuita adsertio gratis negatur. Celeberrima haec *Innocentii I.* Epistola ab omnibus bonis criticis huic Pontifici adscribitur, et *Dionysius Exiguus*, Saeculi VI. scriptor, illam jam refert.

(*r*) *Cyprian. Testim. L.* 2. *C.* 6. *Clem. Alex. Paedag. L.* 1. *C.* 10 et *L.* 2. *C.* 2. *Ambros. Serm.* 18. *in Ps.* 118.

IV. Decretum hoc ab *Eugenio IV.* publica in sessione, Romae in Ecclesia Lateranensi habita, latum fuit. Num, quod Graeci discesserant, illud nulla auctoritate pollet? Scimus Ecclesiam Graecam eumdem librorum S. Canonem habuisse (conf. N. 14.); an quid aliud requiritur?

V. Necesse haud est, ut *Concilium Trid.* sit Scripturis S. superius, ad decernendos Libros S., et ad judicandum juxta traditionem Ecclesiarum, Libros Deuterocanonicos esse Scripturam Sacram.

b) Patres Tridentini ad determinandum numerum Librorum S. nec revelatione speciali, nec consensu omnium Ecclesiarum antiquarum physice unanimi indiguerunt, secuti sunt praeclaram regulam *S. Augustini* (*Lib. 2. de Doct. Ch. C. 8.*), quod in determinandis Scripturis S. sequenda sit major potiorque pars Ecclesiarum, quae in testanda traditione a vero aberrare haud potest.

c) Scriptura, quam constat esse *Sacram Scripturam*, est sane *Lucerna*, *Lumen* et evidenter credibilis, semetipsam manifestans; sed prius ex traditione, aut ex Ecclesiae declaratione, constare debet, quaenam scriptura sit *Scriptura Sacra*.

NB. Difficultates *particulares* Librorum Deuterocanonicorum vide ubi de his libris agimus.

§. X.

De libris Apocryphis.

22). Libri publice praelegi haud soliti *Ἀπόκρυφοι* = *Apocryphi*, seu *occulti*, dicti sunt.

A IV°. autem saeculo *Apocryphi* dicuntur libri, qui sunt *extra Canonem*. Duae dantur librorum Apocryphorum classes.

I. Complectitur libros *pseudoepigraphos*, eosque, qui licet a bonis auctoribus scripti utilitatem legentibus adferre possent, ex albo tamen Librorum S. exclusi sunt. Hujusmodi sunt liber *III.* et *IV. Esdrae*, *III.* et *IV. Machabaeorum*, *Oratio regis Manassis*, bonis sensibus plena, de qua *II. Paral. 33, 19.* fit mentio, tamquam e sermonibus *Hosaï* repetita, *Psalmus CLI.*, aliquibus editionibus *Τῶν* LXX. Interpretum additus, tamquam compositus a Davide post devictum *Goliath*, *Prologus ad librum Ecclesiastici*, *Praefatiuncula ad Lamentationes Jeremiae*, *et appendices gracae ad Caput II. et ultimum Jobi.*

II. Classis continet libros, qui vel a Rabbinis, vel ab Haereticis, vel ab impiis conscripti, mendacia et errores tradunt, cujusmodi sunt: *Psalmi Adami et Hevae*, *Liber generationum Adae*, *Evangelium Hevae*, *Adscensio et Adsumptio Moysis*, *Parva Genesis*, *Testamentum 12. Patriarcharum* etc.

Huc etiam pertinent plura antiqua *Evangelia*, ut *Evangelium secundum Hebraeos*, *AEgyptios*, *12. Apostolos secundum Petrum*, *Paulum*, *Bartholomaeum*, *Matthiam*, *Thomam*, *Andream*, *Philippum*, *Thaddaeum*, *Barnabam*, *Nicodemum*, *Evangelium Syriacum*, ac *Evangelia Basilidis*, et *Apellis* et *Tatiani* (Conf. N. 504.).

Acta Andreae et Philippi, *et Thomae*, a *Gelasio* R. P. proscripta, *Acta S. Petri*, seu *Periodi Petri*, *Acta S. Joannis Evan-*

gelistae, *Acta S. Philippi*, *Acta S. Matthiae*.

Plures *Apocalypses*, ut illae *Pauli*, et *Thomae* et *Stephani* etc. (*s*).

Critici haud conveniunt utrum ad primam classem librorum Apocryphorum referenda sint: *Epistola J. C. ad Abgarum*, vel *Abgarum* Edessae regulum seu principem, *Acta S. Pauli et Theclae*, *Epistola S. Barnabae*, *Liber Pastoris*, *Canones* dicti *Apostolorum*, *Constitutiones Apostolicae* nuncupatae. Memorantur adhuc variae epistolae *S. Pauli*, v. g. ad *Laodicenses*, plures ad *Senecam* et *Senecae ad Paulum*.

§. XI.
De libris Deperditis.

23). In Sacris Bibliis fit mentio de multis libris, qui modo haud amplius extant. Tales sunt: *Volumen Foederis* adlegatum *Exodi 24*, 7.; *Liber Bellorum* citatus *Num. 21*, *4.*, *Liber justorum Josuae* 10, 13., et *II. Reg. 1*, *18.*, *Liber Samuelis de lege regni I. Reg. 10*, *25.*, *3000. Parabolae Salomonis III. Reg. 4*, *32.*, *1005. Cantica Salomonis*, quorum omnia, ut et Parabolarum, haud existunt *ibidem*, *Salomonis Physica ibid. v. 33.*, *Liber verborum dierum Salomonis III. Reg. 11*, *14.*, *Liber sermonum dierum Regum Judae III. Reg. 14*, *29.*, *Liber verborum Israël ibid. v. 19.*, *Liber Samuelis vi-*

(5) Vide de his plura in *Fabricio: Codex Pseudoepigraphus V. T.*, et *Codex Apocryphus N. T.*

dentis, *et Nathan Prophetae*, *et Gad videntis I. Paralip.* 29, 29., *Liber Ahiae Silonitis*, *Addo videntis II. Paral.* 9, 25., *Liber Semeiae Prophetae II. Paral.* 12, 15., *Liber Jehu Hanani II. Paral.* 20, 34., *Sermones Hosaï II. Paral.* 33, 19., *Epistola Eliae Prophetae ad Regem Israël II. Paral.* 21, 12., *Liber Sacerdotii Hircani I. Machab.* 16, 24., *Jeremiae descriptiones II. Mach.* 2, 1., *Vaticinium Henoch epist. Judae v.* 14.

Porro si non omnes, saltem aliqui ex libris deperditis, hic recensitis, divinam apud Judaeos habuerunt auctoritatem, illi praesertim, qui non modo in Libris S. superstitibus citantur, sed et cum laude tituloque Prophetae referuntur (*t*).

Propugnato Librorum S. Canone ad eorum *Divinitatem* ex professo stabiliendam transimus.

(*t*) Vide *Bonfrerium:* Proloquia ad Scripturam C. 6. et *Serar.* Prolog. C. 8.

CAPUT II.

De Divinitate Librorum S.

§. I.

Utilitas Verbi Divini scripti.

24). *Absolute* necessarium non esse, ut *Revelationes Divinae* scriptis tradantur liquet, quod *Ecclesia Patriarchalis* ante legem scriptam Moysis a Deo condita, conservata, atque ad posteros propagata fuerit, quin praecepta Religionis Revelatae litteris consignata essent, et quod apud Catholicos dentur *traditiones* quae ab origine scriptis mandatae haud fuerunt. Verum Verbi Divini scripturam maxime utilem esse, mediumque apprime idoneum ad revelatam doctrinam posteris transmittendam, atque ad varias hominum deceptiones removendas, nemo rem rite considerans negarit.

§. II.

Necessitas inspirationis.

25.) Dignante autem Deo divinas suas Revelationes nobis scripto tradere, oportet scriptores earum errori minime obnoxios esse; cum secus dubitari posset, utrum illi imbecillitate humana non caespitavissent, falsaque veris haud admiscuissent; atque ita de ipsis Revelationibus divinis dubitandi via latissima pa-

teret: *Admisso semel*, ait *S. Augustinus*, *in tantum auctoritatis fastigium aliquo mendacio, nulla librorum illorum particula remanebit, quae non utcunque videbitur vel ad mores difficilis, vel ad fidem incredibilis* (u).

§. III.

Notio inspirationis,

26.) Veteres Patres ac antiqui theologi, generaliter, docuerunt simpliciter *Libros S. esse Inspiratos*. Sed cum saeculo xvi. in modum ipsum inspirationis inquireretur, *duplex* distincta fuit *Inspiratio*.

Prima et proprie dicta *inspiratio* est *Revelatio, qua Deus auctori scribenda divinitus manifestat*, altera est *Auxilium divinum, quo Deus auctorem, res illi aliunde notas scribentem, ab errore praeservat*. Hanc esse proprie *Spiritus S. adsistentiam* errores praecaventis, non vero propriam inspirationem, cum nihil inspiret, rem perpendenti patet.

Inspiratio proprie dicta adest in Vaticiniis ac Mysteriis, *adsistentia* autem *Spiritus S.* est in historicis ac doctrinalibus, quae Scriptoribus S. aliunde cognita erant.

27.) Discrimen hoc *Inspirationis et adsistentiae Spiritus S.* innititur *a*) *simplicitati actionis Dei*, qui scriptori aliunde nota non censetur revelare, cum id superfluum foret, sed illum dumtaxat ab errore in scribendo praeservare, cum hoc sufficiat, ut ejus scriptura sit divinae auctoritatis.

(u) *August. Epist. ad Hieronymum.*

b) *Magnae stili differentiae*, quae inter Scriptores S. reperitur, ut *Isaïam* virum nobilem inter ac *Amos* bubulcum; Deum enim cujusque scriptoris genio ita sese accommodasse, ut ei consequenter ad suam indolem verba dictaret, gratuita est adsertio, numquam probata: quare juxta communem Critices de scriptis judicandi regulam: *Magna stili diversitas diversum diversi auctoris laborem evincit.*

c) *Differentiae* quoad verba, qua varii Scriptores S. eandem rem referunt: Sic *forma consecrationis*, quae sane a Christo *una ratione* prolata est, aliis verbis refertur a *S. Matthaeo* 26, 28., aliis a *S. Marco* 14, 24., aliis a *S. Luca* 22, 20., et aliis a *S. Paulo* 1. *Corinth.* 11, 25. (Confer. et *Matthaei* 3, 17., et *Marci* 1, 11.)

d) *Labori*, quem auctores theopneusti in scribendo senserunt; auctor enim *II. Machabaeorum* 2, 27.: *Et nobis quidem ipsis*, ait, *qui hoc opus breviandi causa suscepimus, non facilem laborem, immo vero negotium plenum vigiliarum et sudoris assumpsimus; II.* vero *Machabaeorum* 15, 39.: *sin autem minus digne*, inquit auctor, *concedendum est mihi.*

e) *Soloecismis*, aliisque stili defectibus (*v*).

28.) *Inspiratio ad scribendum* vocatur *interior excitatio*, *qua Deus auctorem theopneustum movet ad scripto mandanda quae ipsi divinitus vel humanitus nota sunt.*

(*v*) Conf. *Herm. Goldhagen: Introduct. in S. Script. Part.* 1.

§. IV.

Controversiae de modo Inspirationis.

29.) Quousque *Inspiratio* proprie dicta se extendat, nec Christus nec Apostoli definierunt. Hinc alii Patres Ecclesiae in rebus, quae aliunde Scriptoribus S. notae erant, nonnisi immunitatem ab errore tuebantur, alii vero omnia Scripturae S. verba proprie inspirata esse contendebant, sed hi aliis in locis solam praecautionem ab erroribus quoad res Scriptoribus aliunde cognitas adstruebant; cum autem omnes de substantia rei convenirent, lis eos inter exorta non est.

Verum posterioribus saeculis controversia haud exigua inter *Theologos Scholasticos* nata est. Alii arreptis textibus Patrum strictam in omnibus inspirationem praeseferentibus digladiabantur, atque inspirationem strictissimam in omnibus propugnabant; alii vero textibus Patrum solam immunitatem ab erroribus defendentibus innixi, liberaliorem inspirationis notitiam tuebantur. Hinc variis in regionibus varia de inspirationis modo sententia praevalebat. Concilium Tridentinum Deum Utriusque Testamenti auctorem esse dixit (*Sess.* 4. *Decr. de Can. Script.*), sed litem scholasticam haud diremit, cum hoc in utraque sententia verissimum sit.

30.) Liberaliorem inter alios de inspiratione notitiam anno 1586. in thesibus publicis Lovanii propugnarunt *Lessius et Hamelius* Societatis Jesu, statuentes 1. *Ut aliquid sit Scriptura Sacra non est necessarium singula ejus verba inspirata esse a Spiritu S.* 2. *Non est necessarium ut singulae veritates et sen-*

tentiae sint immediate a Spiritu S. scriptori inspiratae. 3. Liber aliquis, qualis forte est II. Machabaeorum, sine assistentia Spiritus S. scriptus, si Spiritus S. postea testetur, nihil ibi esse falsum, efficitur Scriptura Sacra.

Hasce propositiones *Theologi Lovanienses et Duacenses* an. 1587. et 1588. atro carbone notarunt. Sed haec censura reliquis Catholicis, Universitati Parisiensi et Romano Pontifici minime probata fuit. *Lessio et Hamelio* ex eadem Societate Jesu adhaeserunt *Card. Bellarminus, Mariana, Cornelius A Lapide, Bonfrerius* ac alii. Eidem systemati subscribunt *Melchior Canus episc. Canariensis, Dupinius, Simonius, Contensonius, Calmetus* atque recentiores fere omnes (*x*).

31.) *Henricus Holdenius*, doctor sorbonicus, arctiores adhuc inspirationi limites adposuit. Contendit *adsistentiam Spiritus S.* ad errores praecavendos pertinere ad sola doctrinalia, atque ad ea, quae haec proxime aut necessarie respiciunt.

Nonnulli alii adseruerunt, Spiritum S. auctores ab erroribus levioribus haud praeservasse, illosque humana divinis admiscuisse. Quod cum *Holdenii* opinione coincidit.

At non digne de Deo summe provido cogitant, qui existimant, illum hujusmodi legatos, verbique sui ministros elegisse, qui falsa ac heterogenea divinis infallibilibusque veritatibus permiscuissent.

Hoc nostro aevo nonnulli dubitant, utrum

(*x*) *Vide Melch. Can. De loc. theol. L.* 2. *C.* 16. *et* 17. *Calm. Dissert. de Libr. S. insp. ad* II. *Petri.*

adsistentia Spiritus S. ad praecavendos errores *necessaria sit scriptoribus historicis*, eoquod historia a viris sinceris, rerumque bene gnaris scripta, sat ampla auctoritate polleat.

Ast hi non perpendunt, doctrinam Religionis magna ex parte historiis biblicis inniti; quare si ipsae historiae ab omni dubio immunes haud essent, et auctoritatis divinae, nec doctrina Religionis illis superstructa talis foret. Dein libri historici maximam partem Scripturae S. constituunt, et *Christus et Apostoli* Libris S. divinam auctoritatem, sine ulla restrictione attribuerunt (N. 34. et 35.) *D. Paulus* vero *Rom.* 15,4. omnia quae in Scriptura S. sunt, ad doctrinalia refert, cum ait: *Quaecumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Accedit quod isthaec recentiorum opinio primitivae Ecclesiae prorsus incognita fuerit (y).

§. V.

Errores de inspiratione.

32.) Omnem pene Inspirationem tollunt *Bahrdtius* acatholicus (z), ac nonnulli alii, adstruentes, in Scriptoribus S. nullum fuisse *supernaturale donum*, ne praesentiam quidem Spiritus S., qua ab erroribus praeservati fuissent.

Errorem hunc jam ante *Bahrdtium* cum *Spinoza* defendit *auctor anonymus*, quem 11.

(y) *Lege cl. Jahn. Introd. Germ. in Lib. S. V. F.* Part. I. §. 22.

(z) *Opusc.* 1. *de System. ac Scopo Jesu epist.* 7.

theologorum Batavorum epistola refellit. Si *Bahrdtii* adsertio vera esset, Christus falso Scripturam S. sine discrimine adpellasset *Legem Divinam*, *Scripturam divinam et eloquia Spiritus S.*, de dogmatibus sacrosanctae nostrae Religionis dubia innumera exorirentur, atque de ipsa Religione actum esset.

Plerique veterum Protestantium usque ad dimidium saeculi XVIII. strictissimam inspirationis sententiam tenuerunt. Verum postquam *Toelnerus* an. 1772. opus suum de inspiratione, et *Semlerus* an. 1771 - 1773. suum examen Canonis, in lucem edidissent, Protestantes in pluribus de inspiratione operibus laxiorem inspirationis notitiam successive admiserunt, ac tandem in Germania inspirationem omnino fere rejecerunt.

Nonnulli Protestantium hodie Libris S. divinam auctoritatem hoc sensu attribuunt, quod in illis nonnullae veritates divinae contineantur. Num vero hae veritates revelatae divina etiam auctoritate Libris S. mandatae sint, non curant. Hi errores refutabuntur N. 34-43.

§. VI.

Fides Judaeorum de Inspiratione.

33.) *Inspiratio* Librorum S. a Judaeis certissime credita fuit, id enim testantur *S. Joannes 5, 29.*, ubi Christus Judaeis: *Scrutamini*, inquit, *Scripturas... Illae sunt, quae testimonium perhibent de me*, *S. Matthaeus 22, 43.*, *S. Lucas Act. 1, 16. 28, 25.*, et *S. Paulus Gal. 3, 16.*, *Hebr. 1, 5. 3, 7.* etc. Idem attestantur *Fl. Josephus L. 1. contra*

Appionem, *Philo. L. 2. de vita Moysis*, atque auctores *Talmudis*.

Hanc autem fidem Judaei hisce rationibus superstruxisse videntur.

1°. Quod nonnulli Scriptores S. ut *Moyses*, missionem suam divinam miraculis comprobarant; ex quo Judaei concludebant, illos, utpote *Legatos divinos* errare non potuisse.

2°. Quod Scriptores aliqui scribere a Deo jussi fuerant, ut *Moyses Exodi 17, 14*: *Scribe hoc ob monumentum in libro* (Conf. et 31, 18. 32, 15-16. 34, 1, 27-28. *Deuter*. 9, 10-11. *10, 1-2. 31, 19.*), *Isaïas 8*, 1: *Sume tibi librum grandem et scribe in eo*, *Jeremias 30, 2*: *Scribe tibi omnia verba, quae locutus sum ad te, in libro*, *Ezechiel 24, 2*: *Fili hominis scribe* etc. *Daniel 12, 4*: *Daniel claude sermones, et signa librum*, *Habacuc 2, 2*: *Scribe visum etc*.

Ex quo Judaei inferebant, Scriptores S. in scribendo non errasse.

3°. Quod plerique Scriptores S. V. F. Prophetae fuerant; ex quo concludebant, eos eadem auctoritate divina scripsisse, qua locuti fuerant.

4°. Caeteri libri S. historici vel a prophetis scripti vel adprobati Judaeis traditi fuisse videntur. Libros S. vero residuos Judaei videntur auctoritate divina praeditos credidisse originetenus ob testimonium alicujus prophetae, et dein ob testimonium Synagogae.

Cum ab Inspiratione Librorum S. omnis eorum auctoritas dependeat, infallibilibus divinae auctoritatis argumentis, omnium Librorum S. primo Veteris dein Novi Foederis,

Inspirationem pro temporum nostrorum necessitate probabimus; quare sit:

§. VII.

Omnes Libri S. Veteris Foederis Divinitus inspirati sunt.

34.) 1. Cum Inspiratio sit factum supernaturale soli Deo, et cui Deus id revelavit notum, patet Librorum S. Inspirationem nonnisi testimonio divino probari posse. Sufficit autem, ut legatus divinus, per miracula vaticiniave divinâ suâ missione probatâ, dicat, tales libros esse divinos, aut sine errore scriptos, aut ut tales usurpet.

Jam vero Jesus Christus, legatus divinus, Deusque ipse, qui divinam suam missionem et testimoniis Librorum S. V. F., et miraculis et vaticiniis comprobavit, non dumtaxat hosce libros ut sine errore scriptos, et ut divinitus inspiratos usurpavit et adlegavit, sed et eos nuncupavit *Legem divinam*, et *Scripturam divinam*; sic Matthaei 15, 3-6. *Deus dixit*, ait: *Honora Patrem tuum et matrem* (*Exodi 20*, *12.*) ... *irritum fecistis Mandatum Dei propter traditionem vestram*, et *C. 19*, *4-5*: *qui*, inquit, *fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem* (*Gen. 2*, *24.*), *Joannis 5*, *39.* dicit: *Scrutamini scripturas ... illae sunt, quae testimonium perhibent de me*, *et ibidem V. 46*: *si enim*, ait, *crederetis Moysi*, *crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit. Lucae 24*, *27.* legitur: Christus *incipiens a Moyse et omnibus Pro-*

phetis, *interpretabatur illis in omnibus Scripturis*, *quae de ipso erant*, et ibidem v. 44. Christus ait: *quoniam necesse est impleri omnia, quae scripta sunt in lege Moysi et Prophetis et Psalmis de me.*

Cum itaque Christus de tota S. Scriptura, sine ullius libri, aut partis exceptione, ut inspirata ac divina loquatur, patet eum totam divinitus conscriptam credidisse, atque ipsam realiter talem esse.

35.) II. Patet id non minus clare ex testimoniis Apostolorum Jesu, qui mentem divini sui magistri probe adsecuti, Libris S. V. F. non solum apud Hebraeos, sed et apud Ethnicos ut *Scriptura divina* usi sunt:

Sic *S. Petrus Act.* 3, 18: *Deus autem*, inquit, *quae praenuntiavit per os omnium prophetarum*, *pati Christum*, *sic implevit*. Et ibidem v. 25: *quod disposuit*, ait, *Deus ad patres nostros*, *dicens ad Abraham: Et in semine tuo benedicentur omnes familiae terrae* (*Gen.* 12, 3.). *D. Paulus Rom.* 1, 2: *quod*, ait, *ante promiserat* (Deus) *per Prophetas suos in Scripturis Sanctis. C.* 3, 2: *Credita sunt illis* (judaeis) ait, *eloquia Dei*. Et *II. Timoth.* 3, 14-17: *Tu vero*, inquit Timotheo, *permane in illis*, *quae didicisti*, *et credita sunt tibi: sciens a quo didiceris. Et quia ab infantia Sacras Litteras nosti*, *quae te possunt instruere ad salutem per fidem*, *quae est in Christo Jesu. Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum*, *ad arguendum*, *ad corripiendum*, *ad erudiendum in justitia*, *ut perfectus sit homo Dei*, *ad omne opus bonum instructus.*

Ex omnibus adjunctis, et ex ipso scopo

hujus ultimi textus, patet, S. Paulum omnes V. F. libros ut a Deo inspiratos habuisse.

36.) iii. Vetus Ecclesia a Christo et ab ipsis Apostolis instructa, inspirationem Librorum S. V. F. inter fidei articulos unanimi consensu retulit, ut *fidei symbola* antiquissimae Ecclesiae testantur. Idem liquet ex *Apologia Athenagorae*, ex *II. Apologia S. Justini M.*, ex *S. Irenaei L. 1. C. 10. contra haereses*, *atque ex Praefatione Origenis* in libros *Περι αρχων = De principiis.*

§. VIII.

Libri omnes N. F. a Deo inspirati sunt.

37.) i. Christus Legatus Divinus, Deusque ipse, Apostolos misit eo modo, quo ipse a Patre suo missus fuerat; *sicut misit me Pater*, ait illis Joan. 20, 21-22., *et ego mitto vos. Haec cum dixisset, insufflavit et dixit eis: Accipite Spiritum Sanctum.* Quare fuerunt Apostoli *Legati Divini* a Deo missi ad hominibus nomine Dei, divinam Religionis Christi doctrinam annuntiandam. Hinc doctrinam suam a Deo vel a Christo habere debuerunt. Sed hanc doctrinam hominibus sine errandi periculo tradere infallibiliter non potuissent, nisi Deus illis loquentibus et scribentibus de Religione ignota revelasset, et in aliunde notis ab errore praeservasset; proinde quae dixerunt et scripserunt de religione Apostoli ac Evangelistae, divinitus inspirata fuerunt. Adde scripta *S. Marci*, qui Apostolus non fuit, a *S. Petro*, et illa *S. Lucae*, qui pariter Apostolus non fuit, a *S. Paulo*, et hujus scripta a *S. Petro* adpro-

bata fuisse, ut historia primitivae Ecclesiae, et *II. Petri 3, 15.* fidem faciunt.

38.) II. Matthaei 10, 18-20. Christus Apostolis: *Ad praesides et reges*, inquit, *ducemini propter me, in testimonium illis et gentibus. Quum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini. Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.* Si igitur juxta hunc textum Spiritus S. inspiraturus erat Apostolis quid de Religione Christi interrogati responderent judicibus, quanto magis inspirati esse debuerunt, conscribendo libros ad conversionem et instructionem omnium hominum; cum id multo magis necessarium esset, ad divinum consilium omnes homines ad veram Dei agnitionem adducendi, executioni mandandum?

39.) III. Testatur id idem Doctor Gentium *I. Corinth. 2, 13*: *Nos autem*, inquit, *non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus quae a Deo donata sint nobis, quae et loquimur non in doctis sapientiae humanae verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes.*

40.) IV. Scriptores N. F. doctrinam suam non hauserunt *a*) *a Judaeis*; his quippe plures christianae religionis articuli ignoti erant, et oracula de Messia ab illis eo aevo perperam intellecta erant; *b*) *non a Gentilibus aut ex eorum scriptis*; quis enim philosophus tempore Apostolorum, aut temporibus praecedentibus, doctrinam tam simplicem, et simul tam sublimem, inordinatis hominum ad-

fectibus tam contrariam, et rationi adeo conformem, tam puram tamque divinam docuit? Quis sibi imaginatus fuerit, Apostolos, quorum plerique piscatores, homines rudes et simplices erant, philosophorum doctorumque scripta evolvisse, eo magis quod hisce, ut et judaeis, doctrina characteristica christianae religionis prorsus ignota esset? *c*) *nec a semetipsis*; quis enim homo rudis e suo cerebro eruet veritates acutissimis philosophis ignotas, captumque humanum transcendentes, ut Mysteria SS. Trinitatis, Incarnationis etc? Habuerunt ergo Scriptores S. N. F. doctrinam suam a Deo.

41.) v. *Ipsum genus scribendi* Hagiographorum N. F. nihil humani sapit: doctrinam enim Religionis modo doctorum ac indoctorum captui accommodato tradunt, cum eam plerumque tamquam dicta et facta Jesu simpliciter narrent, omissis probationibus, ut docti atque indocti illam facile capere possent, atque eis fides non ob adlatas probationes sed propter divinum missionis suae testimonium praeberetur. Res easdem hinc inde repetunt, ac inculcant, exemplis et parabolis Jesu adjunctis, ut omnibus ita consulerent. Ignorantiam propriosque defectus exponunt, nullas sibi laudes attribuunt etc. etc. Quis ita nisi Deo inspirante ac dirigente scribet?

42.) Tandem inspiratio Librorum S. V. ac N. F. Christianis semper articulus fidei fuit, ut constat ex *S. Clemente Romano* (*Epist. ad Cor.*), *S. Ignatio M.* (*Ep. ad Magnes.*), *Athenagora* (*Leg. pro Christ.*), *S. Justino M.* (*Apol. 2.*), *Theophilo Antioch.* (*Ad Autoly-*

cum L 2.), *S. Irenaeo* (*Adv. Haeres. L. 2.*), *Tertulliano* (*Lib. de Cult. Femin.*), *Origene* (*Praef. in Lib. de Princ.*), *S. Greg. Neoc.* (*Serm. 2. de Annunt.*), *Clemente Alex.* (*Admon. ad Gent.*), *Eusebio Caes.*, (*Praef. Dem. Evang.*), *S. Hilario* (*in Ps. 37.*), *S. Athanasio* (*Orat. de Incarn.*), *S. Basilio M.* (*Praef. in Pss.*), *S. Cyrillo Hier.* (*Cathech. 4.*), *S. Gregorio Naz.* (*Orat. 3. adv. Julian.*), *S. Gregorio Nyss.* (*Orat. 6. adv. Eunom.*), *S. Ambrosio* (*epist. 8. ad Justum*), *S. Epiphanio* (*Haeres. 48.*), *S. Chrysostomo* (*Hom. 21. in Cap. 5. Genes.*), *S. Hieronymo* (*Prooem. in epist. ad Philem.*), *S. Augustino* (*Lib. 18. C. 38. de Civ. Dei*) etc.

43.) Scriptores S. non sine divini numinis *incitatione* seu *inspiratione*, se ad scribendum contulisse, liquet, tum quod secus Deus illorum operum nonnisi *remotus auctor* dicendus foret, tum quod S. Petrus II. Epist. 1, 20-21. dicit: *Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia; sed Spiritu S. inspirati* (graece: Φερομενοι = *impulsi*) *locuti sunt sancti Dei homines.*

Cum igitur Libri S. V. et N. F. *divini* sint, sequitur, *Religionem Revelatam*, iis contentam, pariter *divinam* esse.

§. IX.

De fide Judaeorum circa inspirationem.

44.) Veteres Judaei, ajunt recentiores Protestantes, eminentia bona naturalia Deo immediate adscribebant; hinc etiam suos libros ob eorum eminentiam Deo ut auctori attribuerunt. Christus vero ac Apostoli sese Ju-

daeorum opinioni accommodando, hanc ideam secuti sunt.

R. Antiquos Hebraeos non eo sensu suos Libros *S. divinos* dixisse, liquet non dumtaxat ex numero 33., sed etiam ex *Fl. Josepho L.* 1. *Cont. Appionem*, et ex *Philone L.* 2. *de vita Moysis*, qui auctoritatem divinam Librorum S. adcurate definierunt, idemque fecerunt auctores *Talmudis*.

Caeterum si Christus et Apostoli se hujusmodi Judaeorum opinioni accommodassent, non adpellassent Libros S. V. F. *Scripta Divina* et *Oracula Spiritus S.*, secus enim Judaeos in sua erronea sententia confirmassent, et Gentiles in eam induxissent.

Apostoli in sensu testimoniorum Christi de inspiratione Librorum S. hallucinari non potuerunt; clarissima enim et minime aequivoca erant; quare etiam non sollummodo apud Hebraeos, sed etiam apud Ethnicos, apud quos accommodatio ad praetensam Judaeorum opinionem praeter rem prorsus fuisset, Libris S. V. F. ut indubitate divinis utuntur (Conf. N. 35.). Opinio isthaec insuper directe opponitur scopo D. Pauli II. Timoth. 3, 14-17, (N. 35.).

§. X.

De labore in scribendo, praescientia, et certis modis loquendi Scriptorum S. De impiorum sermonibus.

45.) Scriptores S. in scribendis suis libris, ajunt, plerumque insudarunt; auctor enim *II. Mach.* 2, 27: *et nobis quidem ipsis*,

inquit, *qui hoc opus breviandi causa suscepimus, non facilem laborem, immo vero negotium plenum vigiliarum, et sudoris assumpsimus.*

2°. Idem auctor *C. 2,* 24. fatetur, se opus *Jasonis Cyrenaei* in compendium redegisse: *Ab Jasone Cyrenaeo*, ait, *quinque libris comprehensa, tentavimus nos uno volumine breviare.*

3°. *Capite* 15, 38-39. idem auctor *veniam petit*, si historiam minus digne scripserit: *In his faciam finem sermonis*, inquit, *et si quidem bene, et ut historiae competit, hoc et ipse velim: sin autem minus digne concedendum est mihi.*

4°. Scriptores S. quae scripserunt cognoverunt tum *per seipsos*, dicente Joanne I. Epist. 1, 1-2: *quod audivimus, quod vidimus oculis nostris ... de verbo vitae .. testamur et annuntiamus vobis*, tum *per alios*, scribente Luca 1, 2-3: *Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis, visum est et mihi omnia assecuto, a principio diligenter, et ex ordine tibi scribere, Optime Theophile.*

5°. Scriptores S. phrases dubium prae se ferentes adhibent, ut Lucas 2, 23: *Jesus erat incipiens q u a s i annorum triginta*; Joannes 2, 6: *Erant autem ibi lapideae hydriae sex ... capientes singulae metretas binas v e l ternas*; Actuum 8,22. Petrus Simoni Mago: *Roga Deum*, ait, *si f o r t e remittatur tibi haec cogitatio cordis tui.*

6°. Paulus I. Cor. 7, 12: *Caeteris*, inquit, *ego dico, non Dominus: Si quis frater uxorem habet infidelem, et haec consentit ha-*

bitare cum illo, non dimittat illam. II. Cor. 11, 17: *Quod loquor*, ait, *non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia.*

7°. In Scriptura adjiciuntur adjuncta inutilia, ut Tobiae 11, 9. de cane Tobiae, qui sua cauda blanditur. II. Timoth. 4, 13. de *penula*, quam Paulus *Troade* reliquerat apud *Carpum*, de salutandis variis personis etc.

8°. Quae spectant ad *historiam* et *tabulas genealogicas* nationis hebraeae, ad pietatem et mores nihil faciunt.

9°. Leguntur in Bibliis impiorum mendacia, calumniae et blasphemiae. e. g.: Sap. 2, 1-20: *Non est qui agnitus sit reversus ab inferis: quia ex nihilo nati sumus et post hoc erimus tamquam non fuerimus... Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra* etc. Haec omnia verbum Dei esse nequeunt.

R. Adsistentia Spiritus S. Scriptorum S. meditationem, laborem ac industriam minime excludit, sed illos dumtaxat impedit, quominus in illis, quae humanitus sciunt, scribendis errent, eorumque scripta auctoritatis divinae efficit.

2°. Nequaquam dicimus ea, quae Hagiographi humanitus sciverunt et hauserunt, a Spiritu S. denuo inspirata fuisse, bene vero divinam adsistentiam illos in hujusmodi rebus scribendis direxisse, ne falsa scriberent.

3°. Petit veniam si opus suum regulis historiae minus conformavit, illudque minus eleganter conscripsit, non vero quod falsitates forte scripsit. Spiritus S. Hagiographos

ab erroribus praeservat, non vero illis semper ordinem stilumque dictat.

4°. Exinde solummodo sequitur, Spiritum S. non dictasse Scriptoribus S. quae aliunde sciebant, non vero illos in eis Spiritus S. adsistentia destitutos fuisse.

5°. Phrases hujusmodi sunt modi loquendi, quibus homines passim utuntur, ostenduntque in Scriptura Dei indulgentiam, qui ut nos instruat, se nostri idiomatis infirmitati accommodat.

Actuum 8, 22. *forte* additur, quia dubium erat, an Simon poenitentiam acturus esset.

6°. D. Paulus *I. Cor.* 7, 12. inquit, virum christianum dimittere non debere uxorem non christianam, si haec illi cohabitare velit. Ait, se hoc dicere secundum propriam convictionem, non quod revelationem aliquam hac de re habuerit.

II. Cor. 11, 17. vult S. Paulus dicere, generaliter spiritui Christi conformiter non agere, qui proprias laudes texit, seque nonnisi aegerrime ad proprias laudes descendere, inanem autem pseudo-apostolorum gloriam id exegisse.

7°. In S. Scripturis alia aliis sane utiliora sunt, nihil autem inutile, quaeque exigui momenti esse videntur, vel ad orationis ornatum, vel ad narrationis integritatem, simplicitatem, nexumque rerum pertinent. Tenerrimae autem D. Pauli salutationes sunt genuinae illius charitatis signa, qua Ecclesiae primordia adeo commendata fuerunt.

8°. Quomodo probarent adversarii, ea dumtaxat verbum Dei esse, quae ad pietatem et mores aliquid conferunt? Historiis natio-

nis judaicae magna ex parte nititur doctrina religionis christianae (N. 31.), tabulae genealogicae lucem pondusque adferunt rebus gestis, fidemque in Messiam firmant; ingentem proinde utilitatem habent. Caeterum an consensus Deo revelanti praestitus non facit ad pietatem? An qui fidem Deo adhibet non melior efficitur?

9°. Si verbum Dei strictiore significatione sumitur, impiorum blasphemiae etc. a Scriptoribus S. relatae, proprie verbum Dei non sunt; in sensu autem latiore verbum Dei sunt, eo quod Hagiographi in illis historice narrandis praesentem habuerunt Spiritum S. ne errarent.

§. XI.

De libris pseudo-sacris populorum non Christianorum.

46.) Omnes populi, ajunt increduli, suos libros sacros, seu religiosos, *divinos* dicunt: sic *Persae*, *Zend-Avesta*, *Indi Vedam* ac *Ezour-Vedam*, *Sinenses Cingu-King*, *Muhammedani Koranum*, *Rabbanitae Talmudem*, divinam continere revelationem credunt. Constat autem, omnes hosce libros divinos non esse. Quis igitur sibi persvadeat, Libros S. Christianorum esse divinos?

R. Stupiditas horum populorum, qui sibi hosce libros a versipellibus impostoribus obtrudi passi sunt, causa est, cur isti libri ut sacri ac divini apud illos habeantur. Eorum inspiratio nullo argumento probatur; doctrina vero in eis, et in illorum religione contenta, partim ridicula, partim superstitiosa,

partim aperte falsa, ut quae polytheismum spectat, hosce libros ab impostoribus compositos esse, clare evincit (Conf. N. 1. n.). Profecto nemo, miraculis vaticiniisque insignis, hos libros ut divinos habuit.

Mulierosus *Muhammedes* a Meccanis, judaeis aliisque provocatus, ut missionem suam miraculis confirmaret, respondere solebat, *miraculis non semper creditum fuisse*, aut *se missum non esse ad patranda miracula, sed ad praedicandum*. Nisi forte miracula sint, ut nonnulli jactitarunt, columbam ad aurem Muhammedis advolasse, quod arte facile fieri potuit, camelum ei soli de nocte esse locutum, remotis nempe arbitris, magnam lunae partem in manicam ejus esse dilapsam, postea ab eo ad sideri suam rotunditatem reddendam illi esse restitutam, quod sua absurditate refellitur.

En autem Muhammedis in condendo Korano consilia! *Ut Judaeis placeret*, ait cl. *Leonard. Froereisen* (*a*), *Christianorum Trinitatem rejecit, quod et Arianis placuit, circumcisionemque illorum retinuit. Ut philosophis se commendaret, Polytheismo Deismum, vel potius Stoicismum praetulit. Ut sanctus videretur, vini usum prohibuit. Ut spe mortalium pectora alliceret, elyseos post mortem pollicitus est campos. Ut complices alere posset, sub eleemosynarum praetextu magnas undique collegit summas. Ne Christianos offenderet, maximis Christum et*

(*a*) *Brevis delineatio duorum impostorum magnorum Muhammedis et Zinzendorffii. Argentorati* sine impressionis anno.

Apostolos nominibus insignivit, et elogiis condecoravit, atque praescripsit, quae scopo suo maxime proficua arbitrabatur etc.

Sacra Biblia vero a Christianis ut divinitus inspirata habentur, eo quod a Jesu et ab Apostolis, qui divinam suam missionem veris editis miraculis et vaticiniis comprobarunt, illis ut talia tradita fuerunt (N. 34-39).

§. XII.

De Oraculis Gentilium.

47.) Oracula veterum Gentilium, inquiunt Deistae, divinitus inspirata fuisse, a Paganis falso creditum fuit; cur Libri S. Christianorum pariter falso inspirati esse non crederentur?

R. Oracula illa nonnisi ab ignaro vulgo sine motivis sufficientibus credita fuerunt, non vero a doctis et sapientibus Gentilium; hi enim illa ut sacrificulorum fraudes deriserunt. Res vero se prorsus aliter habet cum Libris S. Christianorum, ut N. 34-42. et 46. ostendimus.

Cum Oracula apud Gentiles celeberrima fuerint, partemque eorum superstitionis constituerint, haec de illis habeto.

Oraculorum sedes in regionibus montosis, antrorum plenis, potissimum erant. Boeotia, cujus incolae Graecorum stupidissimi habebantur, Oraculis praecipue abundabat. In quibus autem locis natura haud formarat cavernas, sacrificuli illas supplebant obscuris ac remotis adytis. Famosiora gentilium Oracula fuerunt *Jovis Dodonaei* in Epiro, et *Apollinis Delphici* in Phocide. En eorum originem!

Juxta verisimiliorem opinionem *Sacerdos Thebana* in AEgypto a Phoenicibus ablata, et Graecis divendita nomen, auctoritatem et divitias sibi comparatura, in sylva *Dodonae* prope rivum sedem fixit, aramque Jovi erexit. Stupidis ac superstitiosis populis vicinis persuasit se Jovis voluntatem ex murmure rivi cognoscere, ac interpretari posse. Posterae sacerdotes aeneam Jovis statuam, flagello ejusdem metalli instructam, ac circa illam vasa aenea, ad quercum suspenderunt. Flante autem vento, percutiebantur flagello ista vasa, quae, et inter se invicem exagitata, varios sonos edebant, quos sacerdotes Oracula Jovis esse dicebant, et quae interpretabantur. Sacrificuli in quercubus istius sylvae quandoque absconditi, consulentibus Oracula dabant. Hinc veteres Pagani dicebant, quercus dodonaeas Oracula dandi vim habere.

Originem *Oraculi Delphici Diodorus Siculus* ita narrat. Cum caprae ad incognitam montis *Parnassi* cavernam accessissent, et spissis inde egredientibus vaporibus quasi in furorem actae essent, sacrificulus hac re attonitus, eadem caverna petita, eumdemque furoris effectum expertus, absona loqui caepit, quae a stupido populo ut *Oracula* habita fuerunt. Caverna isthaec postmodum in circuitu templi *Apollinis* inclusa, ac *Tripode* tecta fuit. Privilegium excipiendi dictos ex antro vapores, ac Oracula edendi, primum puellis, *Dianae* sacris, dein feminis aetate provectis, et *Pythiis* nuncupatis, attributum fuit. Hae insidentes Tripodi et vaporibus antri, suffimentisque odoriferis de industria excitatis, quasi in furorem actae, ex nube spissi

vaporis cum majestate nomine Apollinis metrice dabant Oracula, quae sacerdotes antea modo ambiguo et obscuro astute composuerant.

Jam vero in hoc antro delphico omnia ad dolum composita erant. Obscuritas illius loci, adyta lauris obsepta, suffimenta, et cellae subterraneae, e quibus vafri sacerdotes Pythiae auribus quae volebant inspirare poterant, id satis evincunt (*b*).

Ruffinus scribit, templum *Serapis* quam plurimas vias subterraneas habuisse, et *Scriptura S.* ait, sacerdotes *Beli* per viam secretam templum ingredi solitos fuisse. Fornices sanctuariorum tali modo constructi erant, ut vox Pythiae fortius solito resonaret, et divini quid habere videretur. Cum Paganorum templa, dominante Christi religione, diruta sunt, repertae fuerunt giganteae deorum statuae cavae, in quas sacrificuli viis occultis se conferebant, ibique obscura et aequivoca Oracula, quae in omnem rei eventum quadrabant, nomine suorum deorum edebant. Hujusmodi erant ista: *Ibis redibis numquam morieris in bello. Croesus fluvium Halin transiens magnum imperium subvertet.* Ob quod ultimum Oraculum *Oenomaus*, philosophus graecus, deridet Apollinem cujus nomine datum fuerat (*c*).

Hinc *Lucianus* (*d*): *Recte quidem*, ait, *hoc dixisti Apollo, quod eos laudasti, qui perspicue loquantur, quamquam id non admo-*

(*b*) Vide *Ant. Van Dalen de Oraculis Vet. Ethnic. Diss.* 2.

(*c*) Vide *Fontenelle histoire des Oracles Ch.* 7.

(*d*) *In Jove Trag. Op. T.* 3.

dum in Oraculis tuis observare soles, quae tu obliqua et intricata reddis, et in mediam intercapedinem tuto projicis plerumque, ut ad eorum expositionem auditores alio egeant Pythio.

Jam ad te venio, ait *Cicero* (*Divin. L.* 2.), *Sancte Apollo, qui umbilicum certum terrarum* (Delphos) *obsides, unde superstitiosa primum saeva evasit vox fera. Tuis enim Oraculis Chrysippus totum volumen implevit, partim falsis, ut ego opinor, partim casu veris, ut fit in omni oratione saepissime, partim flexiloquis et obscuris, ut interpres egeat interprete, et sors ipsa ad sortes referenda sit, partim ambiguis, et quae ad dialecticam deferenda sunt*; adlegat dein obscurum Oraculum de *Pyrrho*, quod supposititium credit, eo quod Apollo latine numquam respondit: *Ajo te AEacida Romanos vincere posse.*

Demosthenes de Pythonissa Delphica dicebat: *Pythonissa Philippizat*, eoquod quae *Philippus* Macedonum rex, volebat, annuntiabat. Cum *Jul. Caesari* Auguria laeva nuntiata essent, respondit: *Futura laetiosa si vellet. Origenes* de hisce Oraculis (*e*) *Ea*, inquit, *non credunt etiam Graecorum philosophorum sectae, praesertim qui sequuntur Democritum, Epicurum, Aristotelem.*

Sunt auctores, qui omnia Gentilium Oracula sacrificulorum fraudibus accenseri haud posse existimant, sed nonnulla concursui diaboli adscribunt, eoquod 1°, juxta illos, omnes

(*e*) *Contra Celsum L.* 8.

historiae, quae ante et post Christum natum de Paganorum oraculis agunt, falsitatis convinci nequeant ; 2°, quod a nonnullis scriptoribus ecclesiasticis ut res singularis notetur, a Christi adventu omnia Oracula in toto orbe conticuisse.

Verum 1°. nullum *authenticum* noscitur Oraculum, quod concursum diaboli arguat. 2°. Sacrificulorum fraudes tempore adventus Christi saepe detectae fuerant, philosophi, et Christiani in illorum Oracula attenti erant, quare eos sacrificuli, quantum poterant, à suis Oraculis et sacrificiis arcebant; hinc mirum non est, oracula eo tempore, quo Gentilismus vilescere, Christianaeque religionis veritas illucescere coepit, rariora fuisse.

Suidas, *Nicephorus* et *Cedrenus* equidem referunt, Imp. *Augustum*, aetate provectum, Oraculum Delphicum de sibi eligendo successore consuluisse, illud dudum tacuisse, sed tandem edixisse :

Me puer Hebraeus, Divos, Deus ipse, gubernans,
Cedere sede jubet, tristemque redire sub orcum,
Aris ergo dehinc tacitis abscedito nostris.

Verum Critici hoc factum negant; et merito : reperiuntur enim posterioribus temporibus *Delphis*, uti et alibi, adhuc edita Oracula : sic *Suetonius* in vita *Neronis* narrat, hunc Imperatorem ab *Oraculo Delphico* monitum fuisse, ut sibi a 73. annis caveret, illum credidisse sibi 73. annos vitae promissos esse, ac non cogitasse de *Galba* 73. annis nato, qui ei imperium eripuit. *Plutarchus*, qui initio Saec. II. floruit, testatur,

suo tempore *Oraculum Delphicum* substitisse, sed ad unam sacerdotem redactum fuisse, cum antea duas vel tres haberet.

Cum *Severus Septimius*, *Piscennius Niger* et *Clodius Albinus* ad finem Saec. II. de imperio concertarent, *Oraculum Delphicum* hac de re consultum, celeberrimum hoc dedit responsum: *Niger est optimus*, *Africanus bonus*, et *Albus pessimus*. Cum ab illo dein quaereretur, quisnam ex istis aemulis imperii Dominus futurus esset? *Pythia* Respondit: *Sanguis Albi et Nigri fundetur*, *Africanus gubernabit mundum*. *Albus* erat *Clodius Albinus*, *Niger Piscennius*, et *Africanus Severus in Africa natus*.

Theodoretus scribit, *Oraculum Delphicum* adhuc substitisse Saec. IV. tempore *Juliani imp.*, qui ipsum de expeditione in Persas, quam meditabatur, consuli jussit. Post hoc tempus nulla amplius hujus Oraculi mentio occurrit. Historiographus *Dion*, qui Saec. III. scripsit, refert, suo tempore *Amphilocum* adhuc fuisse celebrem oraculis, quae in somno edebat. *Zozimus* narrat, incolas *Palmyrae* sub *Aureliano* imp. Saec. III., *Oraculum Veneris Aphacitis* consuluisse, et *Sozomenus* scribit, *Licinium* Constantini M. in imperio collegam, *Oraculum Apollinis Dydimi* Saec. IV. consuluisse, utrum bellum adversus Constantinum gerere deberet, Oraculum autem illi duobus versibus Homeri respondisse: *Miserande senex*, *an tu pugnabis cum juvenibus? Vires tuae defecerunt*, *et senectus te aggravat*.

Multa idolorum templa sub *Constantino M.* ejusque filiis, sub *Theodosio M.* ac subse-

quentibus imperatoribus christianis, solo adaequata, et Paganismum proscriptum esse, atque ita Oracula fere de medio sublata fuisse, facile quisque concedet. Verisimile autem est, Oracula, licet rariora facta, cum Paganismo substitisse usque ad annum circiter 451. aer. vulg., quo imperatores *Valentinianus III.* et *Martianus* omne Gentilismi exercitium sub poena capitis prohibuerunt.

§. XIII.
De Carminibus Sibyllinis.

48.) *Carmina Sibyllina*, opponunt Naturalistae, non solum a Paganis, sed etiam a primis Christianis ut Oracula, a vero Deo inspirata, habita fuerunt; conveniunt autem modo docti, illa a Deo inspirata minime fuisse. Cur idem non foret de Libris S. Christianorum?

R. Sapientes Gentilium, et primos *generatim* Christianos Versus Sibyllinos ut veri Dei Oracula habuisse, gratis omnino adseritur. Senserunt sapientes Gentilium de Oraculis Sibyllarum, quod senserunt de Oraculis Deorum.

Nullus profecto legatus divinus, miraculis Vaticiniisque clarus, haec carmina ut veri Dei Oracula habuit; quare libris S. gratuito opponuntur (Conf. N°. 34-42. et 46.). Interim de *Sibyllis*, apud priscos Gentiles celeberrimis, earumque Carminibus haec observamus.

Ignoratur earum numerus, et tempus ac locus ubi vixerunt. Juxta communem tamen opinionem a *Varrone* traditam, *decem* fue-

runt *Sibyllae*. 1. et antiquissima est *Delphica*, quandoque *Artemis*, et a *Diodoro Siculo Daphne* nuncupata, diu ante bellum trojanum floruisse dicitur, 2. est *Erythraea*, 3. *Cimmeriana*, 4. *Cumana*, 5. *Samia* ab *Eusebio Euriphile*, et a *Solino Erythraea* vocata, tempore *Numae Pompilii* vixisse perhibetur, 6. *Hellespontica*, 7. *Lybica*, 8. *Persica*, quae juxta *S. Justinum M. Berosi*, antiqui historici, filia fuit, alii contendunt, eam fuisse *Judaeam*, ipsamque *Sambetha* vocitant, 9. *Phrygica*, et 10. *Tiburtina*.

D. *Pierre Petit* in docta de Sibyllis dissertatione omnes Sibyllas ad unam reducit, contenditque diversa ejusdem Sibyllae nomina pro totidem diversis Sibyllis fuisse accepta. Existimat, istam Sibyllam fuisse graecam, eoquod Oracula, illi attributa, graece scripta fuerunt, ipsam *Erythraeae*, urbe Asiae minoris, natam, *Herophilen* nuncupatam fuisse, diversa nomina illi data fuisse ob frequentia itinera in diversis mundi partibus instituta, eamque *Cumis* in Italia obiisse.

Inter decem Sibyllas, supra juxta *Varronem* recensitas, *Cumana* celebrior fuisse fertur. In historia romana legitur, hanc Sibyllam *Tarquinio Superbo novem libros Vaticiniorum* magno pretio obtulisse, Tarquinium eos ob ingens pretium recusasse, ac contempsisse, Sibyllam tum tres de eis in ignem conjecisse, ac pro sex residuis eamdem summam petiisse, Tarquinio hac de re ridente, illam, quin aliquid diceret, adhuc tres libros igni injecisse, ac pro tribus remanentibus prius pretium postulasse, tum vero Tarquinium, Sibyllae agendi ratione attonitum,

et superstitione motum, petitum pretium pro tribus istis libris dedisse. Hi tres libri capsulae lapideae in Capitolio Romano inclusi, custodiendi traditi erant *Decemviris*, qui soli hosce libros legendi facultatem habebant. Hi libri consulebantur, Romanis quadam calamitate pressis, ad modum irae Deorum placandae inveniendum. Cum autem 76. annis ante Christum natum sub *Sylla* cum Capitolio conflagrassent, *Senatus Romanus* legatos in Asiam et Graeciam misit, ad colligenda quotquot Sibyllina Oracula reperire possent. Hi legati 1000. circiter versus, propheticos existimatos, Romam attulerunt, qui in reaedificato Capitolio collocati fuerunt.

Guilielmus Beveregius (*f*) tres classes Carminum, seu Oraculorum Sibyllinorum distinguit: in I. collocat genuina Carmina Sibyllina quae 76. annis ante Christum cum Capitolio in cineres redacta fuerunt. In II. ponit ea, quae Romani dein collegerant, et quorum fragmenta occurrunt apud *Plutarchum*, *Varronem*, *Tullium*, *Virgilium* aliosque scriptores Romanos. Collectionem horum Carminum *Stylicon* Saec. V. Romae flammis tradidit (*g*). Celeberrima sunt Carmina, quae occurrunt apud Virgilium Ecloga 4. *Sicelides Musae* etc.

Ultima Cumaei venit jam Carminis aetas.
Magnus ab integro saeclorum nascitur ordo.
Jam redit et Virgo redeunt Saturnia Regna;
Jam nova progenies coelo dimittitur alto.

(*f*) *In Condice Can. Primit. Eccl. vindicato et illustrato L.* 1. *C.* 14. *N. X. et XI. Amstelodami* 1697.
(*g*) *Rutilius Numatianus Itiner. L.* 2.

III. Classis complectitur 8. libros Carminum Sibyllinorum, *Bibliothecae Patrum insertos*, sed quae eruditi moderni Saeculo II. conficta esse consentiunt. *Cicero* jam suo tempore de Sibyllarum Carminibus: *Callide*, ajebat (*h*), *qui illa Carmina composuit, perfecit, ut quodcumque accidisset, praedictum videretur*. Idem *Tullius* a Sibylla praedictum fuisse inquit: *Romanos nisi Rege quodam agnito salvos esse haud posse*, ast regem, ait, Romae nec Dii nec homines sufferebant.

Cum nonnulli antiqui Patres aliqua Carmina Sibyllina tamquam vaticinia de Christo ac de ejus religione continentia, Paganis adlegarint, existimant aliqui, haec carmina authentica et vera fuisse, Deumque Sibyllis, ut *Balaam*; ad vaticinandum usum esse. Alii vero ajunt, hosce Patres minime adlegasse carmina in *Bibliotheca Patrum* modo extantia, sed illa, quae inter Paganos tum circumferebantur, eosque de authenticitate et veracitate eorum haud sollicitos, argumento ad hominem usos esse, consequenter existimasse (*i*), eorum adlegationem christianae religioni aliquo modo utilem esse, licet authentica non essent. Philosophus *Celsus* scriptores christianos haec carmina citantes *Sibyllistas* per derisionem adpellabat. Id certum, Carmina Sibyllina in *Bibliotheca Patrum* exstantia continere praedictiones clarissimas de Christo. Ultimum judicium et infernus ibi clare exprimuntur etc:, quare ab

---

(*h*) *Lib.* 2. *de Divinatione.*

(*i*) Vide *Beveregium Loc. Cit. N. IV.* et *Cl. Bergier Dict. de Theologie. Art. Sibylles.*

aliquo Christiano saeculo II°. composita esse videntur.

§. XIV.

De miraculis Pentateuchi, et adparitionibus Dei anthropomorphiticis.

49.) Pentateuchus, excipiunt Increduli, Graecorum Romanorumque Mythologiae simillimus est; in illo enim aeque ac in hac divinitas est anthropomorphitica, et utrobique occurrunt miracula plurima ac ingentia, omnem fidem superantia, et quorum finis non perspicitur: *Quidquid mihi ostenderis sic incredulus odi.*

R. Graecorum Dii fabulis accensentur, non quod ii se modo sensibilli erga homines gessisse a poëtis dicuntur, sed quod *Pantheismus* sanae rationi repugnat. Portenta vero numinum Graecorum ac Romanorum figmentis adnumerantur, quod nulli auctoritati innixa, inepta, ridicula, absurda, et plerumque bonis moribus contraria sunt. Haud inverisimile autem est, primam Graecorum Mythologiam ex Pentateucho originem suam ducere. Pleraque sane facta Pentateuchi traditione orali varias inter nationes conservata fuerunt, quae tum hominum oblivione, tum poëtarum fictione, vitiata fuerunt. Ita *Diluvium Deucalionis* ex *Diluvio Noëmitico*, et *Gigantes coelum congestis montibus* conscendere molientes ad patrem *Titanem Jovi* in solio substituendum, ex historia *constructionis turris babelicae* descendere videntur.

Moyses vero quando Deum exhibet, modo sensibili se erga protoparentes ac Patriarchas

gerentem, ac quando miracula narrat, nil nisi Deo dignum, priscis illis viris conveniens, ac rationi conforme refert, tantamque in rebus dogmaticis, moralibus, ac physicis passim, prodit sapientiam, ut divina ejus inspiratio invitis fere manifestetur. *Ratio* autem cur Deus se modo sensibili exhibuerit, totque miracula antiquitus patrarit, est ista: *Dogma unius Dei existentis, summe providi, ac infinite justi* hominibus cognitu absolute necessarium sane fuit. Posito igitur, Deum id hominibus revelare voluisse, quomodo hoc primis humani generis parentibus, omni experientia orbatis, solisque in hac terra versantibus, infallibilius faciliusque manifestare valuit, quam eo modo, quo id Moyses describit? Illis nempe sub forma visibili per symbola adparendo, eos adloquendo, singula ipsos docendo, recte facta sensibiliter remunerando, ac male facta eadem ratione puniendo, donec harum veritatum certa fides stabiliretur. Num secus homines omnes eo in statu non permansissent, in quo fuerunt Gentiles? Immo ne in hoc quidem remansissent, cum ipsi Gentiles revelationem, a Deo primis hominibus datam, habuerint, quamvis non incorruptam. Cum vero revelatae veritates in plerisque nationibus, vitio hominum collapsurae essent, Deus illas conservare voluit in Abrahae posteris; quare se illis eodem modo sensibili ostendit, editisque miraculis veritates suas confirmavit. Hebraeis dein degeneribus se eodem modo exhibere, ac eos de eisdem veritatibus certos reddere debuit. An hoc Optimo Providentissimoque hominum Conditore ac Conservato-

re non fuit dignum, priscis hominibus conveniens, rationique conforme? In I°. *statu*, quem Naturae adpellamus, Deus se immediate manifestavit ut *Patrem*, *Regemque* omnium, in II°. *statu* instituit *Moysen* ac *Prophetas*, qui modo sensibili *Theocratiam* repraesentantes suo nomine id facerent, in III°. *autem statu*, in *plenitudine temporis*, locutus est per suum filium. Hinc juxta typum Scripturae S. familiarem adsimilatur I. aetas *infantiae*, II. *adolescentiae*, et III. *perfectioni virili*.

§. XV.

Num Moyses immortalitatem animae ignoraverit?

50.) Quomodo Moyses, inspiratus dici potest, ogganniunt D. de *Voltaire*, ceteraque Deistarum turba, qui immortalitatem animae ignoravit? in toto enim Pentateucho hujus dogmatis non meminit, legisque suae nonnisi sanctionem temporalem ponit: quare judaei tempore adventus Christi de animae immortalitate adhuc incerti erant.

R. Moyses missus non fuerat ad Judaeis systema completum Dogmaticae aut Ethicae tradendum, sed ad fidem et mores eorum perficiendum, et si quid corruptionis haberent, corrigendum. Quare cum Judaei immortalitatem animae crederent, opus non erat Moysi, illos hanc docere. Judaeos autem aevo Moysis dogma immortalitatis animae cognovisse, patet *a*) ex ipso Pentateucho, ubi Gen. 37,35., Num. 16, 30-33., Deut 32, 22. distinguitur a *sepulchro locus ille subterraneus*, in quo

Hebraei defunctorum animas esse credebant, *b*) ex solita phrasi Moysis, qui mortem alicujus referens ait: *Congregatus est ad populum suum* Gen. 25, 8. 35, 29., quae secus nullum sensum haberet, *c*) ex phrasi illa Moysis: *Deus Abraham, Deus Isaac* etc. Exod. 3, 6.; quare Christus Matthaei 22, 32. dicebat: *Non est Deus mortuorum sed viventium*, *d*) ex *Necromantia*, qua Hebraei defunctorum animas excitari posse existimabant, et quam Moyses illis severissime vetuit Levit. 19, 31. et Deut. 18, 10-11. dicens: *Nec inveniatur in te.. incantator, nec qui pythones consulat, nec divinos, aut quaerat a mortuis veritatem*, *e*) ex Gen. 47, 1., ubi Jacob: *Dies peregrinationis meae*, ait, *non pervenerunt ad dies patrum meorum*, *f*) ex dogmate Hebraeorum de *Messia Spirituali*, quod immortalitatem animae supponebat, *g*) ex libro Jobi Pentateucho aetate suppari, (conf. N. 280.) ubi 19, 25. dicitur: *Scio quod redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum* etc., *h*) *Persae, Syri, AEgyptii, Chaldaei, Phoenices* immortalitatem animae credebant, num finitimi *Hebraei* illam ignorassent?

Moyses equidem nonnisi mercedem temporalem observantibus legem, et poenam temporalem eam transgredientibus statuit, eoquod motiva sensibilia et temporalia carnalem populum hebraeum maxime movebant; verum mercedem et poenam alterius vitae haud exclusit. Eo ipso quod Judaei a venturo suo *Messia Spirituali* expectarent *veram beatitudinem*, expectabant et ab ipso praemium aut poenam alterius vitae.

Verum est tempore Christi extitisse sectam *Sadducaeorum*, qui animas cum corporibus interire effutiebant, et quos *Fl. Josephus Epicureis* simillimos fuisse testatur. Verum, teste eodem *Flavio Josepho* (*k*), caeteri Judaei illis nullum munus publicum concredebant, nisi publice saltem animas corporibus superstites esse docerent (*l*).

(*k*) *Fl. Jos. Archaeolog. L.* 13. *C.* 10. et *L.* 18. *C.* 1.

(*l*) Occasione sectae *Sadducaeorum*, originem *sectarum judaïcarum* adnotare juvat. Cum post exilium babylonicum lingua Librorum S. Hebraeis non amplius vernacula esset, necessarii erant interpretes ad Biblia in synagogis explicanda. Addiscebant hi interpretes linguam hebraeam in scholis. Doctores vero harum scholarum, qui duobus saeculis cum dimidio ante J. C. philosophiam graecam noverant, idiomatis hebraïci explicatione haud contenti, res, quae verbis Bibliorum ſedicebantur, juxta suam philosophiam interpretari aggressi sunt. Hinc inter hosce doctores paulo post contentiones de sensu rerum exortae sunt, quibus *sectae Pharisaeorum, Sadducaeorum, ac Essenorum* suam originem debent. Tempore Christi inter Pharisaeos nova nata erant schismata; Hebraeorum enim doctores referunt, inter *scholam Hillel*, et *scholam Schammai* agitatas fuisse 18. acutissimas quaestiones, inter quas erat, quaenam causa ad repudium sufficeret (Conf. Matth. 19, 3. etc. et N. 61.).

Sectae Judaeorum variis principiis theoreticis et practicis ab invicem differebant. *Fl. Josephus* (*Archaeol.* xv. 10, 4.) ait, simillimos fuisse *Pharisaeos Stoïcis*, *Sadducaeos Epicureis*, et *Essenos* vel *Essaeos Pythagoricis*. *Pharisaeis* plebs et feminae nobiles adhaerebant, hinc potentes, audaces ac formidandi erant (*Fl. Jos. Archaeol.* xiii. 10, 5-6), doctrinae autem dissensiones illos ab invicem non separabant.

Sadducaei erant homines magnates ac divites, muneribusque publicis fungentes, se Pharisaeorum sententiis accommodare debebant (*Fl. Jos. Archaeol.* xiii. 10, 6. xviii 1, 3, 4.)

Esseni seu *Essaei* monasticam fere vitam agebant, et

§. XVI.

Num Moyses Deum Nationalem, ac nonnisi formidandum docuit? Num Deum corporeum credidit? Num Caeremoniae quas praescripsit sunt minutiles? De Hirco emissario.

51.) Moyses, ajunt, *Jehova* exhibet ut Deum tutelarem nationis hebraeae, seu ut *De-*

---

non modo in AEgypto, sed et in aliis regionibus, praecipue autem ad Occidentem Maris Mortui habitabant (*Fl. Jos. Arch.* XIII. Plin. H. N. L. 5. C. 17.).

Pharisaei cum Stoïcis propugnabant fatum, a quo tamen hominum actiones excipiebant (*Fl. Jos. Arch.* XIII. 1, 3, 15, 9. *Item de Bello Jud.* II. 8, 14. *Act. Apost.* 5, 38-39.). Credebant animas esse immortales, easque in receptaculo quodam subterraneo congregari, eas impiorum aeternis adfici poenis, hominesque viventes excruciare, proborum vero animas praemiis donari ac in alia corpora transire (*Fl. Jos. Arch.* XVIII. 13. *item de Bel. Jud. II.* 8, 14. *III.* 5. 8. *Math.* 14, 2. 16, 14. *Joan.* 9, 2, 34.), docebant mortuorum resurrectionem. Admittebant spiritus, bonos ac malos. Contendebant Deum Hebraeis benefacere, ac partem in regno Messiae concedere teneri (*Fl. Jos. XVII.* 2, 4. *item de Bell. Jud. II.* 4, 8. *Just. Dial.*) Doctrina eorum moralis laxa erat; multa a Moyse majoris mali evitandi causa permissa per se licita esse adfirmabant. Contendebant etiam, libellum repudii ex quacumque causa dari posse (*Matth.* 19, 3. *etc.*). Legem de amore proximi ad solos amicos restringebant, inimicos odio haberi posse adstruebant (*Matth.* 5, 43.). Jurajuranda nomine *Jehova* non firmata non obligare adserebant. Praecepta naturalia a Moyse nulla poena sancita minutiis accensebant; caeremonias autem legales maximi faciebant (*Matth* 5, 19. 12, 34. 15, 4-6.): quare iram sine causa, et impura desideria parvi pendebant (*Matth.* 5, 21-30.). Preces coram omnibus faciebant, ut sancti haberentur, sepulchra Prophetarum exornabant etc. (*Matth.* 6, 2.5- 23, 29.).

um nationalem; 2°. illum nonnisi formidabilem sistit; Exodi 20, 5. Deus inducitur loquens: *Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum, qui oderunt me.* 3°. Moyses Deo attribuit aures, oculos, pedes, manus, illum dicit ascendere, descendere, poenitere, ira-

---

Traditiones quamplurimas ut majorum praecepta servabant, quarum partem a Moyse derivabant, et legi divinae praeferebant (*Matth.* 15, 2-6.). Hae traditiones, postmodum adhuc auctae in *Thalmude* extant (*Conf. N.* 1. n. V.). Mos ex patina cibos digitis ori ingerendi lotionem manuum ante mensam invexerat; hanc lotionem in officium religionis convertebant, ac illius omissionem fornicationi aequalem, et exterminatione dignam reputabant (*Thalm. Babyl. Aboda Zara p.* 11. *Sota p.* 4, 2. *Berachoth p.* 46, 2 *Thoanith p.* 26.). Potum percollabant, ne animalcula impura deglutirent (*Matth.* 23, 24.). Jejunabant die jovis, quo die Moysen montem Sinaï conscendisse, ac die lunae, quo eum de illo descendisse existimabant; fimbrias superindumenti ac phylacteria ferebant etc. *AEvo* Christi e Pharisaeis *secta Galilaeorum* prodiit, duce *Juda Galilaeo*, quae docebat, juxta legem Moysis tributum non esse solvendum Romanis, eo quod *Judaei* soli Deo subessent (Conf. *Act. Apost.* 5, 37.); quare hi sectarii a Christo captiose quaerebant, utrum Caesari tributum dari liceret? (*Matth.* 22, 15-22.).

Sadducaei tenebant, nullum existere spiritum praeter Deum, animas cum corporibus interire, resurrectionem non futuram *Act.* 23, 8.), haud adesse providentiam, traditiones Pharisaeorum non esse servandas. Lapsu autem temporis animae immortalitatem, ac angelorum existentiam admisisse videntur, ita ut Saec. VII. solas traditiones rejicerent; quare *Karaei* dicti sunt.

Esseni cum *Therapeutis* magnam similitudinem habebant. Primi autem erant Hebraei lingua aramaea utentes; alteri vero Judaei Graeci; primi in Palaestina praesertim, alteri in AEgypto potissimum commorabantur. Illi magnas solummodo urbes fugiebant, ac artes et

sci etc; 4°. Quis crederet, omnes istas inutiles, caeremonias, quas Moyses praescripsit, praesertim illas de *hirco emissario*, qui peccata Judaeorum in desertum deferre debebat, a Deo ipsi fuisse inspiratas?

R. Mirandum prorsus, nonnullos contendere Moysen *Jehova* ut Deum nationalem Judaeorum exhibere: Moyses enim Jehova multis in locis ut *universorum Dominum* sistit; nam nomine *Jehova* compellat illum ipsum,

---

opificia exercebant, hi vero deserta, campos ac hortos incolebant, et se fere totos contemplationi dedebant. Utrique omnia communia erant. *Esseni* candidati bona sua societati, *Therapeutae* vero propinquis tradebant, et utrique, annis probationis elapsis, professio vitae probatissimae emittenda erat.

Esseni nondum orto sole suas preces peragebant, dein vero ad suum opus pergebant; hora XI. ad frugale prandium conveniebant. Illo finito quilibet ad suum opus redibat, et vespere coena, prandio similis, ac ex pane ac pulmento constans, sumebatur. Ante refectiones sacerdos preces fundebat. Die sabbathi in synagoga congregati praelectionem et explicationem audiebant, juramenta reprobabant, excepto in emissione suae professionis, servitutem naturae contrariam esse adserebant etc. Classis dumtaxat particularis eorum conjugia contrahebat, hique ad gravidam conjugem non accedebant; reliqui matrimonium non damnabant, sed omnes mulieres viris suis infideles esse credebant.

Esseni eamdem fere ac *Pharisaei* doctrinam habebant. *Therapeutae* quamplurima cum Essenis communia habebant, sed omnes caelibem vitam agebant, solo pane, sale et quandoque hyssopo in cibum utebantur, solo die sabbathi mensam communem habebant; viri autem a dextris, et puellae a sinistris, tum seperati erant. Noctem sabbathi vigiles transigebant; hymnos canebant ac choreas ducebant (Vide *Fl. Jos. Arch.* XV. 10, 5. XVII. 13, 3. XVIII. 1, 5, 10. *Item de Bel. Jud.* 8, 2-12. *Phil. quod omnis probus liber de vita contempl.*) (Conf. N. 1. n. V.).

qui coelum ac terram creavit *Gen.* 1, 1. *Exod.* 20, 8-12. 31, 17., qui a *Josepho* omniscius rerum omnium gubernator praedicatur *Gen.* 45, 5-8., qui ingentia illa miracula in AEgypto et Arabia Petraea praedixit ac patravit, quibus infinitam suam scientiam, et omnipotentiam manifestavit *Deut.* 4, 32-36. 10, 21. *Exod.* 6, 7. 7, 5. 10, 1-2. 14, 18, 31. 16, 12. 29, 46., qui vitam omnibus viventibus tribuit *Num.* 16, 22, etc. Hunc vero Deum, populorum omnium gubernatorem, illum docet esse, qui a Judaeis colendus est, non dumtaxat, quia unicus est verus Deus, sed et quia Hebraeos ex omnibus populis elegit custodes divinae suae religionis apud eos servandae donec ad omnes alias nationes propaganda erat *Gen.* 17, 9-14., et quia Judaei Deum in regem elegerant.

2°. Fatemur Moysen saepius Deum exhibere ut judicem justum, scelerumque severum vindicem; sed hoc fecit tum quia Deus flagitia quandoque in hac vita severe punit, tum quod Deus Judaeorum rex erat, cujus proinde erat deliquentibus irrogare poenas, ut boni a malorum insultibus ac laesionibus liberi essent, tum quod id oppido necessarium erat, ut populus judaeus, inflexibilis, indocilis, crebro rebellis, coërceretur, et ad Legis observantiam adigeretur. Falsissimum autem est, Moysen Deum nonnisi ut judicem inexorabilem exhibere; magnificae enim illae promissiones divinae, quas Deus in Pentateucho tum Patriarchis, tum ipsis Hebraeis, fecisse, ac saepius repetiisse legitur, legislatio, atque deductio in regionem *Chanaan*, sunt Dei beneficia ingentia, quae il-

lum beneficentissimum sistunt *Deut.* 7, 6-9. 8, 2-20. 9, 4-8.

Verba adlegati textus Exodi 20mi. multis Naturalistis eà male intelligentibus equidem offendiculo fuerunt, at perpendenti patet, illa continere poenam parentum impiorum admonitionemque pro eorum posteris; cum enim illo aevo parentes de sorte suorum posterorum admodum solliciti essent, gravissima poena illis erat, cum scirent charissimos suos filios, nepotes, pronepotes et abnepotes ob mala sua exempla impios, et hinc miseros futuros esse. Monentur autem posteri, ut a parentum iniquitate sibi caveant. Quare posteri non puniendi dicuntur, nisi parentum suorum impietatem sectentur, ut patet ex ipso citato textu, et hinc *Ezechielis* 18, 20. Deus dicit: *Filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii: justitia justi super eum erit, et impietas impii erit super eum.* (Conf. N. 59.)

3°. Judaei, pro quibus Moyses scripsit, non erant philosophi, qui Deum ut purum spiritum considerarent, sed homines valde rudes; quare ut ab illis intelligeretur, Deum hinc inde methaphorice ut hominem exhibuit. Hujusmodi autem phrases modo Deo digno intelligendas esse, evincunt alia Moysis dicta, quibus Dei majestatem ac perfectiones describit, ut *Gen.* 1, 3: *Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux*, ac egregium ejus canticum Exod. 15, 1-19: *Cantemus Domino: gloriose enim magnificatus est, equum et ascensorem dejecit in mare.* (*Conf. Deut.* 4, 15-16.).

4°. Licet caeremoniae judaïcae ex se ni-

hil praestans habuerint, vocante illas D. *Paulo egena elementa*, non tamen fuerunt inutiles Deove indignae. Nihil impuritatis ac credulitatis continuerunt, prout continebant illo aevo Gentilium caeremoniae, sed summa sapientia a Moyse Israëlitis praescriptae fuerunt, *a*) ut distinguerentur a nationibus idololatricis, *b*) ut continuo recordarentur ingentium prodigiorum beneficiorumque, quibus a Deo cumulati fuerant, *c*) ut distraherentur a cultu ac caeremoniis Gentilismi, in quem proni erant. Hinc S. *Chrysostomus*: *Praecepta ritualia*, inquit, *ideo data fuisse ut per assiduam eorum observantiam á cultu daemonum ac idolorum Judaei abducerentur, non propter utilitatem ex eorum observantia prodeuntem* (*m*), *e*) caeremoniae erant figurae Messiae Judaeis a Deo adpromissi.

Quae spectant *Hircum emissarium Lev.* 16, 21-22. symbolica erant; imponebat summus sacerdos *festo expiationis* ambas manus capiti hirci, eum omnibus delictis ac praevaricationibus Judaeorum symbolice onerabat, illumque dein viro tradebat, qui ipsum in deserta loca deduceret, liberumque dimitteret. Sed hoc symbolo significabatur Judaeos, qui se tum Deo reconciliaverant, poena liberatos esse.

§. XVII.

De Circumcisione.

52.) An verisimile est, ajunt Increduli, Moysen fuisse inspiratum ad scribendum, De-

---

(*m*) *Chrys. Comment. in Isaïam.*

um Abrahae praescripsisse ritum gentilem circumcisionis *Gen.* 17.? *Herodotus* enim scribit: *Soli inter omnes homines circumcidebantur Colchi, AEgyptii et AEthiopes; postmodum vero et Phoenicii et Palaestini* (Hebraei) *ab AEgyptiis hunc circumcisionis morem acceperunt* (*n*). *Diodorus Siculus* ac *Strabo* idem testantur. *Celsus* ac *Julianus* imp. dicunt, Abrahamum circumcisionem in AEgypto didicisse (*o*). Idem sentiunt *Marsham et le Clerc* (*p*). Orientales circumciduntur sanitatis causa.

R. Si etiam Circumcisio ante Abrahamum a Gentilibus usitata fuisset, et sanitatis causa in calidis regionibus adhiberetur, num Deus tamen illam in signum characteristicum populi sui praescribere non potuisset? Foederibus solemniter sancitis monumentum aliquod in perpetuam rei memoriam saepe adjungi solet: sic Deus, inito foedere cum *Noëmo*, *iridem* illius monumentum esse voluit. Cum igitur nullus *populus integer*, fatentibus omnibus, circumcisionem ut obligatoriam habuerit, num Deus populum suum ad illam obligare non potuit, ut per hoc signum initi foederis et ab omnibus aliis populis distingueretur, et promissionum divinarum recordaretur? fuit hic *finis primarius* circumcisionis. Potuerunt autem et adesse fines secundarii, 1°. ut praecaveretur *morbus carbun-*

(*n*) *Herod. Hist. L.* 2. *C.* 104.

(*o*) *Origen. Cont. Cels. L.* 1. *et* 5. *Cyr. Cont. Jul. L.* 1.

(*p*) *Marsham Can. AEgypt. Saec.* 5. *le Clerc. in Gen. C.* 17.

culi, qui in calidis regionibus ex immunditiis sub praeputio congregatis in glande membri virilis oritur ac lethalis est (*q*); 2°. Ut juvaretur faecunditas matrimonii, ac incrementum populi; constat enim arctius praeputium, ut in calidis climatibus quandoque reperitur, matrimonii faecunditati obesse.

Unde *Herodotus*, *Strabo*, *Diodorus Siculus* etc. sciverunt Judaeos circumcisionem ab AEgyptiis mutuatos esse? et quà ratione suam adsertionem firmarunt? omnes Moysi pluribus saeculis posteriores sunt; quare eorum opinio est mere gratuita. *Artapanus* autem apud *Eusebium* scribit (*r*), ipsos sacerdotes aegyptios (populus aegyptius generatim non circumcidebatur) circumcisionem ab *Abrahamo* et a *Josepho* didicisse.

Moyses equidem de circumcisione loquitur terminis, qui illius notitiam praesupponunt. Sed circumcisio *Abrahae* praecepta, et diu ante Moysen proinde, usitata fuit; quare nota supponi debebat aevo Moysis (*s*).

§. XVIII.

De Lotho ejusque filiabus.

53.) Quis credat, dicunt increduli, Moysen inspiratum, dum flagitiosum concubitum

---

(*q*) *Vide Herod. L.* 2. *Fl. Jos. L.* 2. *Cont. Appion. Philo de circumc.*

(*r*) *Euseb. Dem. Evang. L.* 9. *C.* 28.

(*s*) *Circumcisio*, *a circumscindo* ita dicta, est abscissio pellis glandem membri virilis tegentis octavo die post nativitatem filiis facienda. Videtur Deus signum sui foederis in hoc membro voluisse, quia est pars principalissima hominis, qua generat sui simile, imaginem Dei quoad animam.

filiarum Lothi cum suo patre describit, illumque haud improbat *Gen.* 19, 31-38.?

R. Exinde quod Moyses flagitiosum hunc filiarum cum Lotho patre concubitum *positive* non improbat, minime sequitur, eum ipsum sine flagitio existimasse. Eo ipso quod minora peccata aliis in locis severe reprehendit, ac punienda sancit, et hoc flagitium contra naturam improbat. Factum filiarum Lothi *Gen.* 19, 31-38. ut historicus simpliciter refert, ut *Ammonitarum* ac *Moabitarum* originem indicet. Haec vero ipsa narratio, sine glossa facta, summam Moysis veracitatem commendat.

Caeterum *Loth* non videtur vir fuisse omni exceptione major. A ruina Pentapoleos servatus fuisse videtur potissimum ad Abrahae preces *Gen.* 18, 24.; propositio enim, quam *Gen.* 19, 8. Sodomitis fecit, de eis ambas suas filias cognoscendas tradendo, et duplex ejus ebrietas, ne de duplici ejus incestu (*Gen.* 19, 31-38.) loquamur, id evincunt.

Hoc in excusationem propositionis Lothi dici potest, quod aut tantopere exagitatus fuerit, ut ad ea quae dicebat haud reflecteret, aut quod infamis Sodomitarum in angelos concupiscentiae conscius, certus fuerit, suam propositionem ab iis haud acceptum iri, ut reapse contigit.

In excusationem vero duplicis ejus incestus adlegari potest, eum vel ignorasse quod suis filiabus accumberet, credendo se accumbere uxori, vel tanta ebrietate obrutum fuisse, ut, quid agebat, nesciret, nec postero die illius recordaretur.

Filiae vero ejus nullo modo excusari posse videntur, licet *Origenes*, *S. Irenaeus*, *S. Chrysostomus*, *Theodoretus* et *S. Ambrosius* eas a culpa liberare moliti sint. Ajebant totum genus humanum periisse, et se solas ope patris illud propagare posse. Verum hic praetextus coecae explendae libidinis fuisse videtur: meminisse enim debebant promissionis angeli, qui oppidum *Segor* salvum fore dixerat, hancque civitatem existentem insuper ante oculos habebant: hinc scire debebant, totum genus humanum non periisse. Medium ipsum quo usae sunt, ad patrem ad duplex hoc flagitium inducendum, sat probat, illas bonae fidei haud fuisse. In perpetuam autem suam infamiam nominavit natu major filium ex patre susceptum *Moab*, hebraïce *Meab*, id est: *ex Patre*, altera vero adpellavit suam prolem *Ammon* hebraïce *Ben-Ammi*, hoc est: ***Filium populi mei.***

§. XIX.

De mendaciis et spolio AEgyptiaco.

54.) Exodi 1, 15-21. obstetrices a Pharaone omnes neonatos masculos Hebraeorum interficere jussae, mentitae sunt, dicentes, Judaeos sine obstetricum auxilio proles suas in lucem edere. Deus vero hisce obstetricibus benefecisse legitur. An Deus, ajunt Increduli, mendacium prohibere, illudque remunerari potest? 2°. Exodi 11,2. Deus Moysi dixisse legitur, ut Israëlitas ab AEgyptiis vasa aurea et argentea mutuo petere praeciperet, ad sacrificandum Jehovae in deserto, et C. 12,35-36. Israëlitae reapse *vasa ar-*

gentea et aurea, *vestemque plurimam* ab AEgyptiis mutuo accepisse dicuntur, *et spoliaverunt AEgyptios*, ait Moyses. Num Deus hujusmodi furtum imperare potest? Quis hujusmodi inspirata crederet!

R. Deus hisce obstetricibus benefecit non in mercedem mendacii, sed bonae voluntatis; hae enim Deum veritae barbarum Pharaonis praeceptum executae haud sunt. Hinc: *Renumerata est*, ait *S. Augustinus*, *benevolentia*, *non fallacia*, *benignitas mentis*, *non iniquitas mentientis* (*t*).

Idem dicendum est de *Rahab Jos.* 2, 1-6. collat. cum. *Jac.* 2,25., ac de multis aliis hujusmodi exemplis in Scriptura occurrentibus. Nemo autem hoc mirabitur, si perpenderit, Saeculo v°. adhuc magnopere disputatum fuisse, utrum mendacia, quae nemini nocent, aliis autem prosunt, licita essent nec ne: *Magna quaestio*, ajebat *S. Augustinus* de hujusmodi mendaciis, *latebrosa tractatio*, *disputatio inter doctos alternans* (*u*). Immo *in Levit.* Q. 68. idem S. Doctor: *de mendacio pene omnibus videtur*, inquit, *quod ubi nemo laeditur*, *pro salute mentiendum est.*

2°. Cum percipi non possit quomodo AEgyptii res istas pretiosas Judaeis *mutuo dederint*, cum probe scirent illos, cum senibus, infantulis etc. proficiscentes, non amplius reversuros esse, haud male recentiores Exegetae nonnulli existimant, Hebraeos hasce res pretiosas petiise ut pretium pro re-

---

(*t*) *August. Lib. cont. mendac. C.* 15.
(*u*) *Lib. de mendac. C.* 1.

bus quas relinquebant. Qua in sententia *Exod.* 12,36. verbum *spoliare* tropice adhibitum est. Sed ponamus Hebraeos hasce res pretiosas solummodo mutuo accepisse, illas proinde furati non sunt, et cum illas petierint jussu Dei, qui sciebat eos haud reversuros, ipsas legitime tenuerunt, Deo, rerum omnium supremo Domino, illis hasce res pretiosas donante, in justam compensationem tot malorum, quae perpessi erant.

Recentiores equidem multi defendunt, Hebraeos *titulo compensationis et permutationis* praefatas res possedisse, eoquod praeter terram *Gessen* multa AEgyptiis relinquerent. Ast num hic titulus praecise cadebat in illos AEgyptios, ad quos spectabant res ab Hebraeis abductae.?

§. XX.

De lege Talionis.

55.) Exodi 21,22-25. Moyses praescribit, lege *talionis* par pari esse referendum: *Reddet*, inquit, *animam pro anima*, *oculum pro oculo*, *dentem pro dente*, *manum pro manu*, *pedem pro pede*, *adustionem pro adustione*, *vulnus pro vulnere*, *livorem pro livore*. Lex ista ajunt Increduli, est *barbara*, *injusta*, *indecens ac immoralis*.

R. Poena ista in *praemeditata membrorum violatione* sollummodo locum habebat, et nonnisi in judicio infligenda erat, nisi reus *deprecatione et pecunia* offenso satisfecisset. Testatur autem *Fl. Josephus*, Judaeos offensis hoc modo plerumque satisfecisse, excepto in casu homicidii ob legem Moysis *Deut.*

35, 30-31. Jam ante Moysen haec poena in usu fuisse videtur. *Graecos* eamdem legem habuisse ex *vita Solonis* apud *Diogenem Laërtium* patet. *Romani* illam *VII. tabula* retulerunt: *Si membrum rupsit, ni cum eo parcit, talio esto*, ac diutissime observarunt. Interim poena ista erat *necessaria* ad potentiorum illius aevi insolentiam, ac inferiorum rebellionem reprimendam, *efficacissima* ad homines feroces coërcendos, et *propriissima*, ut nempe in quo quis alterum laeserat, in eo ipso pateretur, tantum abest, ut sit *barbara, injusta, indecens ac immoralis*. Progressu vero temporis cum hominum mores mansuescerent, transactiones, quas rei petebant et obtinebant, in jus ordinarium transierunt. Christus Christianos perfectos huic poenae petendae supersedere voluit *Matth.* 5, 38.

§. XXI.

Num Hebraei reliquum humanum genus odio habere edocti sunt. De usura, ac de exterminatione Chananaeorum.

56.) Quis Moysi divinam tribuet inspirationem, effutiunt Naturalistae, qui Judaeos odium reliqui humani generis edocuit? Ad hoc enim tendunt 1°. *foedus illud particulare*, quo se solos Deo acceptos credebant, reliquasque nationes contemnebant; 2°. *Usurae*, quae illis in omnes alias nationes licitae erant, et quibus eas opprimere poterant (*Deut.* 23, 19-20.); 3°. Exterminatio omnium Gentilium in regione *Chanaan* (Num. 33, 50-56.). Hinc recte *Tacitus* de judaeis: *Apud Hebraeos*,

inquit, *fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium* (v).

R. Falsissimum est, Judaeos alias nationes odio habere edoctos fuisse. Nullibi in Pentateucho legitur: *Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum*, ut scribae Matth. 5,43. interpretabantur *Lev.* 19, 18. verba: *Diliges amicum tuum sicut te ipsum.* Immo *Deut.* 10,19. Moyses Israëlitis praecipit: *Amate peregrinos quia et vos fuistis advenae in terra AEgypti*; et *Exod.* 23, 4-5: *Si occurreris*, ait, *bovi inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum. Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo.* Perfectionis legis christianae equidem proprium est inimicos ipsos diligendos praescribere *Matth.* 5,44., sed an Deus tenebatur Judaeos *lege particulari* ad hanc charitatis perfectionem obligare? Verum respondeamus ad singula.

1°.) Deus utique *Abrahae* posteros particulari sua benevolentia dignatus est, illos revelata religione donavit, atque pacto foedere eos, ab aliis nationibus distinctos, in populum elegit peculiarem, qui divina ejus oracula conservaret, donec tempus ea omnibus populis per filium Dei manifestandi advenisset. Poterant et Gentiles eadem revelatione uti, prout et omni tempore aliqui ea usi sunt, quin ad positivam Moysis legem adstringerentur. Hebraei igitur merito se aliis populis praeferre poterant, quia solus populus erant, qui verum Deum digno cultu venerabatur, veramque sapientiam sectaba-

(v) *Tacit. Annal. L.* 21.

tur. Sed an ex eo sequitur, illós aliorum populorum odium ac contemptum edoctos fuisse? Edicant nobis Naturalistae, utrum Christiani eoquod foedere particulari ab aliis populis secernantur, verum Deum, verumque ejus cultum sequantur, ideo omnes alios populos odio ac contemptui habere doceantur?

2°. *Deuter*. 23, 19-20. equidem legitur: *Non faenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem: sed alieno. Fratri autem tuo absque usura, in quo indiget commodabis.*

Ast num Deus, cui supremum in omnes res dominium Hebraeis dare non potuit, quod ob mutuo datam pecuniam ab exteris ultra sortem accipiebant? Deus vicinos populos idololatras regionis *Chanaan* Judaeis interimere praeceperat, an mirum eum ipsis usuram in hosce populos permisisse? Quis vero dicet, ex liceitate usurae praecise sequi populorum oppressionem? Num Europaei se mutuo opprimunt, dum justis de causis ob mutuo datas pecunias aliquid ultra sortem recipiunt? Num oppressio populorum sequitur ex lege principis, vi alti sui dominii in bona subditorum, ut in praescriptione, ob bonum publicum aliquid ultra sortem accipere permittentis? Sed quomodo probarent Naturalistae, aliquem *jure naturae* obligari, ad, sine utilitate, seu usura latioris sensus, pecunias suas mutuo dandas non dumtaxat pauperibus, sed etiam divitibus et mercatoribus, si justus adest titulus?

3°. Judaei equidem omnes *Chananaeos* exterminare jussi sunt; sed alios populos bello lacessere iis vetitum erat. Ipsis vero lacessi-

tis regulae moderationis praescriptae erant. Apostatas morte punire ac idololatras inter se haud tolerare debebant.

De exterminandis *Chananaeis* Num. 33, 50-56. legitur: *Locutus est Dominus ad Moysen: Praecipe filiis Israël, et dic ad eos: quando transieritis jordanem, intrantes terram Chanaan, disperdite cunctos habitatores terrae illius: confringite titulos, et statuas comminuite, atque omnia excelsa vastate, mundantes terram, et habitantes in ea, ego enim dedi vobis illam in possessionem. Quam dividetis vobis sorte, pluribus dabitis latiorem, et paucis angustiorem. Singulis ut sors ceciderit, ita tribuetur haereditas, per tribus et familias possessio dividetur. Sin autem nolueritis interficere habitatores terrae: qui remanserint, erunt vobis quasi clavi in oculis, et lanceae in lateribus, et adversabuntur vobis in terra habitationis vestrae: et quidquid illis cogitaveram facere, vobis faciam.*

Ex quibus liquet Moysen, exterminationem Chananaeorum, occupationemque eorum regionis derivare ex alto Dei in vitam bonaque hominum dominio. *Causa* vero necis et expulsionis Chananaeorum fuit eorum corruptio ac flagitiosa vita, ut *Gen.* 15, 16. et aliis in locis diserte dicitur. Verum cum *AEgyptii, Phoenices*, aliique populi gentiles, non minus corrupti ac flagitiosi essent quam *Chananaei*, atque Chananaei suae expulsioni a Moyse annuntiatae obsistere potuissent, siquidem haec extraordinaria providentia illis incognita esset, quaeritur 1°. cur Deus *Hebraeis*, et non alii genti, jus *Chananaeos*, et non *AEgyptios, Phoenices* etc. pellendi conces-

serit? II°. Cur *Chananaeos* ad internecionem usque deleri jusserit?

I°. Nonnulli ex *conficto testamento Noëmi*, alii ex *contractu formali filiorum ejus*, derivare frustra conati sunt. Qui vero adserunt, Hebraeis non aliud jus belli in Chananaeos fuisse, quam aliis populis, novas sedes quaerentibus, jus nullum illis tribuunt. Et si hoc esset, an Judaei aeque aggressi non fuissent *Moabitas*, *Edomitas*, *Ammonitas* et *Ammoritas*, a quibus simpliciter transitum petierunt, ut in regionem *Chanaan* penetrarent? Ajunt equidem tum temporis viguisse sententiam, populum, qui adjuvante Deo alium vicisset, jure hujus regionem possidere, provocantque ad *Judic.* 11,24. Verum locus iste aliam juris deductionem continere legenti v. 12-28. liquet.

Verisimile omnino est, rationem expulsionis *Chananaeorum* esse *pristinum titulum possessionis Hebraeorum*: *Abraham* enim, ne de *Thare* loquamur, jure primi occupantis pascua regionis Chanaan possedit, puteos fodit, altaria erexit, voluntatemque sibi hanc regionem addicendi manifestavit; hinc illam non *Ismaëli* sed *Isaaco*, et hic non *Esau* sed *Jacobo* ut haereditariam reliquit. Hi Patriarchae regionem Chanaan ultra duo saecula possederunt, usque dum *Jacob* cum suis, occasione ingentis famis, ad *Josephum* in AEgyptum migravit. Cum vero ille ac ejus filii animum inde in Chanaan redeundi habuerint, ut constat ex *Gen.* 48, 21-22. 49, 1-16., jus suum in hanc regionem non abdicarunt.

AEtate *Abrahae* equidem *Chananaei* in regione *Chanaan* erant *Gen.* 12,16. 24, 3., at

pauci tantummodo. Hi vero, Jacobi posteritate ultra 4. saecula in AEgypto commorante, admodum multiplicati omnem Chanaan occuparant, Judaeosque inde excluserant. Jure igitur suo Judaei regionem Chanaan repetebant, et cum illam pacifice obtinere haud possent, jure Chananaeos armis aggressi sunt.

II°. Ratio omnimodae exterminationis Chananaeorum erat, *a*) ne Hebraei illis immixti et in eorum idololatriam et corruptionem laberentur, *b*) ut Hebraei certas sedes haberent, *c*) ne postea a Chananaeis expellerentur. Antiquo illo aevo jus belli rigorosissimum ac immane erat (1. Reg. 30, 1. Ps. 136, 9. Isai. 13, 16.). Populi integri in captivitatem abducebantur, aut etiam internecione delebantur. Multis saeculis postea cum mores mansuescerent, jusque belli mitius esset, *Romani* sub *Scipione Africano* florentissimam urbem *Carthaginem* flammis adusserunt, ac sub *Vespasiano* imp. capta ac funditus eversa Hierosolyma, multisque Judaeorum millibus trucidatis, 97,000. ut villissima mancipia paucis obolis divendiderunt. Cum, invalescentibus religione ac scientiis, rerum facies mutata est, jus belli, in Europa praesertim, ex populorum consensu etiam humanius factum est. Caeterum scribit *Herodotus* plurimos Chananaeos in Africam commigrasse, et Judaei ipsi aliquos contra expressum Moysis mandatum tolerarunt (*x*).

(*x*) *Herod. L.* 18., *C.* 15.

§. XXII.

De anno sabbathico.

57.) *Levitici 25, 2-5.* Moyses nomine Dei Hebraeis praecipit: *Quando ingressi fueritis*, inquit, *terram, quam ego dabo vobis, sabbatizes sabbathum Domini. Sex annis seres agrum tuum, et sex annis putabis vineam tuam: colligesque fructus ejus: septimo autem anno sabbathum erit terrae, requietionis Domini: agrum non seres, et vineam non putabis, quae sponte gignit humus non metes: et uvas primitiarum tuarum non colliges quasi vindemiam: annus enim requietionis terrae est.* Haec lex, ajunt Deistae, absona et imprudens est.

R. In annum sabbathicum specialis Dei providentia extabat, ut v. 21. legitur. Lege ista in memoriam septimi diei mundi, quo Deus novas creaturarum species producere desiit, septimo anno adligata, efficiebatur *a*) ut terrae vires suas reficerent, *b*) ut pauperibus subveniretur: quae sua sponte crescebant pauperibus, peregrinis et feris relinquenda erant *Lev. 25, 1-7. Deut. 15, 1-10.*; *c*) ut ferarum genera conservarentur, *d*) ut Judaei parcimoniae studerent, *e*) ut industriae adsuescerent, annis praecedentibus fruges congererent, quo fami et caritati annonae consuleretur.

Anno autem isto Judaei minime otiabantur, solum enim faecundabant cineribus, in quos stramen, stipulas, glumas, vepretes ac herbas, quibus campi obducebantur, redigebant, igne illi injecto, atque ita zizaniorum semina destruebant. Apes ac greges cu-

rabant, linum ac lanam texebant, supellectilia reparabant, juxta *Deut*, *31*, *10*. explicationi legis, ac officiis religionis studiosius incumbebant etc. Quare lex ista nec *absona* nec *imprudens* fuit.

Hebraei autem hanc legem usque ad exilium babylonicum haud observasse videntur: Praedixerat in eis Moyses *Lev*. *26*, 33 - 35. dicens: *Vos autem dispergam in gentes ... tunc placebunt terrae sabbatha sua cunctis diebus solitudinis suae: quando eritis in terra hostili, sabbatizabit et requiescet in sabbatis solitudinis suae, eoquod non requieverit in sabbathis vestris, quando habitabatis in ea.*

II. Vero Paral. *36*, *20* - *21*. habetur: *Si quis evaserat gladium ductus est in Babylonem, servivit regi et filiis ejus, donec imperaret rex Persarum. Ut compleretur sermo Domini ex ore Jeremiae, et celebraret terra sabbatha sua, cunctis enim diebus desolationis egit sabbathum, usque dum complerentur septuaginta anni.* Ast post captivitatem babylonicam, Judaei hanc legem, ut et alias, teste *Fl. Josepho*, religiosius observarunt.

§. XXIII.

De cibis vetitis Judaeorum.

58.) *Levitici C. 11*, ajunt Deistae, occurrit distinctio inter *animalia munda ac immunda*. Hebraei comedere prohibentur animalia optima. An hoc non est ridiculum?

R. Nulla extat natio, cui certa animalia non sint abominationi; an mirum igitur id

et apud Judaeos obtinuisse? Distinctio animalium mundorum ac immundorum apud Hebraeos jam ante diluvium nota fuit *Gen.* 2, 7. Moyses vero eam lege positiva ac religiosa sanxit. Ex hac vero Moysis lege de delectu ciborum, summam ejus sapientiam maxime commendari videbimus. Cibi Judaeis vetiti alii erant *immundi*, seu sordidi, vel tales censebantur, alii vero *altari consecrati* erant.

Cibi immundi erant *animalia impura* dicta.

I. *a*) *Quadrupedia* omnia, quae vel non ruminant, vel ungulas non plene fissas habent, nominatim *cameli*, *lepores*, *sues*, *mures* etc.

b) *Serpentes ac insecta reptantia* (*locustis* exceptis), quae praeter alas et 4. pedes instructa non sunt duobus longioribus cruribus, quibus saliunt.

c) *Variae species volucrium*, ut *aquilae*, *corvi* etc. illorum autem nomina in hebraeo obscura sunt.

d) *Pisces*, qui pinnulis vel squammis non gaudent.

e) Immundus erat *omnis cibus* in vase, ac semen aqua humefactum, in quod mortuum insectum immundum ceciderat *Lev.* 11, 1-38.

f) *Cibus ac potus* in vase non cooperto, in loco morientis vel mortui extante *Num.* 19, 15.

g) Omnia quae *idolis* consecrata fuerant. *Exod.* 34, 15.

h) *Hoedus* in lacte matris coctus *Exod.* 23, 9. 34, 26. *Deut.* 14, 21. Haud liquet, utrum Moyses per hoc aliquam superstitionem prohibere intendat, vel utrum mansue-

tudinem erga animalia inculcet, aut butyrum in carnibus assandis reprobet, ut Judaeos ad colendas oleas incitet. Judaei continua praxi hoc ultimum probabile reddiderunt.

1) *Animalia* a feris dilaniata, quorum sanguis in corpore manserat *Exod*, *22*, *31*. *Deut.* *14*, *21*.

Jam vero constat 1°. ex consensu Physiologorum, carnes plerorumque animalium recensitorum, in regionibus calidis praesertim, insalubres ac nocivas esse.

2°. Populi gentiles vicini, ut *AEgyptii*, *Phoenices*, *Chaldaei* ac *Arabes* multa ex his animalibus in deliciis habebant, et quandoque diis suis consecrabant. Moyses igitur Hebraeorum sanitati consulturus, eosque ab omni familiari cum Gentilibus commercio separaturus, quod usu majorum primitus introductum fuerat lege positiva ac religiosa sanxit. An hoc est ridiculum?

II. Cibi altari consecrati erant.

a) *Sanguis animalium Lev.* 7, *26*. *b*) *Adeps intestinorum*, *hepatis major lobus*, *renes*, ac *adeps* iis adhaerens *Lev.* *3*, *1-10*.

c) *Cauda* pinguis ovium *ib.* Hi vero cibi Judaeis vetiti erant, quia altari consecrati erant.

§. XXIV.

De immunditiis legalibus.

59.) Quis absonas non dicet, ogganniunt Naturalistae, varias illas immunditias legales, quas Moyses in *Levitico* recenset, et ob quas Judaeos et a sacris et ab hominum societate arcet?

R. Immunditiae, ob quas aliquis a sacris et ab hominum consortio separabatur, non solum apud Hebraeos, sed et apud alios populos antiquos usitatae fuerunt. Plerasque immunditias, in *Levitico* recensitas, Judaei jam ante Moysen tales reputabant (vide *Gen. 31, 35.*).

Erant autem immunditiae legales adjuncta contagiosa, vel de contagione suspecta, vel quae abominanda habebantur. Hasce immunditias Moyses lege positiva ac religiosa observandas esse edixit, tum ut studium puritatis internae Hebraeorum promoveret, sanitati illorum consuleret, illorumque mores mansuetiores redderet, tum ut illos a Gentilibus secerneret, ac a periculo seductionis in indololatriam removeret. Praescripsit autem Moyses pariter ritus, quibus immundi mundati, sacris ac societati restituerentur. Num hae leges sunt absonae? Num ridiculae? An non potius magnam in Moyse sapientiam arguunt? En immunditias legales!

a) *Lepra*, morbus elephantiacus, AEgypto, Asiae, ac generatim regionibus calidis proprius, contagiosus, ac incurabilis. In AEgypto ac Syria adhuc grassatur. Lepra plerumque per eruptionem exiguae maculae, puncturae acus adinstar, circa nasum aut oculos se manifestat, propelliturque ab internis in cutem exteriorem, telam cellulosam, ossa, medullam et ossium articulos inficit. Artus extremi sensim emoriuntur, dissolvuntur ac decidunt, atque corpus horrendum in modum mutilatur. Hic morbus terribilis vehementem dolorem non parit, sed ingentem debilitatem, melancholiam, et quandoque inci-

tationem ad autochiriam (*Job.* 7, 15.). Transit in quatuor genera Leprarum, in *Lepram* scilicet *Elephantiam*, qua articuli decidunt, corpusque mutilatur, in *Elephantiam albam*, in *Psoram*, seu *Vitiliginem nigram* (*Deut.* 28, 27. 35. *Lev.* 21, 20-22.), ac in *Alopeciam*, seu *Lepram rubram*. Leprosi vehementissimis stimulis carnis agitantur, quare a procreandis miserrimis prolibus haud abstinent, atque morbum suum contagiosum in tertiam et quartam generationem transmittunt. Deum ad hunc morbum collimasse *Exodi* 20, 4-6. *Deut.* 5, 9. 24, 8-9. nonnulli existimant (Conf. N. 51.). An mirum, Moysen hujusmodi leprosos, ne alios inficerent, a consortio hominum separari jussisse?

Leprosi in civitatibus et pagis non tolerabantur, veste lugubri induti, nudo capite, opertoque mento incedere, et obviis tenebantur clamare: *Immundus*, *immundus*! *Lev.* 13, 45. *Num.* 5, 1. etc. tenebantur autem leprosi se ab initio morbi sistere sacerdotibus, quorum curae ars medica commissa erat.

b) *Gonorrhaea* benigna, ac virulenta seu lues venerea, quae pariter contagiosa est *Lev.* 15, 3.

c) *Emissio seminis*, sive per pollutionem, etiam nocturnam, ad efficacius pollutionem voluntariam impediendam, sive per concubitum, etiam legitimum, ne Hebraei polygamiae nimium indulgerent, salioresque et robustiores procrearent infantes. Haec immundities durabat usque ad vesperam *Lev.* 15, 16-20.

d) *Puerperium*, puerpera, filium enixa,

7. diebus immunda erat, et 33. diebus a templo arcebatur; enixa vero puellam, 14. diebus immunda erat, et 66. diebus a templo separata erat *Lev. 12, 1-6. 15, 16-28.*

e) *Menstrua mulierum*, ob quae 7. diebus separatae erant *Lev. 15, 19-24. vide et Gen. 31, 35.* Hoc tempore concubitus, etiam legitimus, sub poena capitis interdictus erat *Lev. 20, 18.*, probabiliter ob periculum reale aut creditum leprae, seu luis venereae in calidis istis regionibus contrahendae, prolesque leprosas procreandi.

Immundae pariter erant mulieres morbido fluxu sanguinis laborantes, donec fluxus iste cessasset *Lev. 15, 25-30, vide et Matth. 9, 20.*

Qui ab immundo tactus fuerat fiebat et ipse immundus, qui vero tetigerat cadaver hominis vel animalis, ossa mortuorum vel sepulchrum, atque qui fuerat in domo morientis aut mortui, 7. diebus immundus erat *Num. 19, 11.* Sacerdotes per signa luctus de defuncto, excepto de defunctis parentibus, infantibus, fratribus, ac sororibus virginibus, in domo paterna existentibus, immundi fiebant. Summo autem sacerdoti signa luctus de quocumque defuncto prohibita erant *Lev. 5, 2. 11, 8-11, 24-31. 21, 1-5, 10-11.*

Pleraeque immunditiae legales nonnisi usque ad vesperam durabant, et mundabantur balneis, quibus Judaei se cum suis vestibus, aut se ac vestes separatim, immergebant, aliae purificabantur sacrificiis, aut certa quadam aqua.

§. XXV.

De Leviratu.

60.) *Deut.* 25, 5-6. Moyses ait: *Quando habitaverint fratres simul, et unus ex eis absque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri: sed accipiet eam frater ejus, et suscitabit semen fratris sui. Et primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, ut non deleatur nomen ejus ex Israël.* Haec lex Moysis, ajunt Deistae, libertatem in ineundo matrimonio necessariam destruit.

R. Legem hanc libertatem conjugiorum destruere, figmentum est deistarum. *Leviratus*, vi cujus frater, aut proximus consanguineus, juxta ordinem (*Matth.* 22, 23-28.), viduam abs liberis defuncti ducere, primogenitum defuncto legaliter adscribere, eique defuncti haereditatem tradere debebat, Moyse multo antiquior est, ut ex *Gen.* 38, 8-10. liquet. Introductus videtur tum ob raritatem uxorum quae antiquitus emi debebant *Gen.* 29, 18, 27. 34, 11-12. *Jos.* 15, 16. *I. Reg.* 18, 23-26. *II. Reg.* 3, 14., et hinc uxor defuncti tamquam res haereditaria fratri subsequenti, aut proximo propinquo, obtingebat, tum ob desiderium prolium incremento populi proficuarum, tum ob probrum sterilitatis viduarum auferendum (*Gen.* 16, 2-4. 19, 30-32. *I. Reg.* 1, 6.), ac nomen defuncti posteritatis memoriae transmittendum (*Deut.* 25, 6.). Quare vidua hujusmodi jus postulandi matrimonii habebat.

Moyses hanc Judaeorum consuetudinem, quae quandoque molesta ac periculosa erat, equidem non sustulit, sed lege lata, illam

ita temperavit, ut molestiae ac pericula removerentur, libertatique matrimoniorum consuleretur; permisit enim, ut qui hujusmodi viduam ducere nollet, in foro coram judicibus illi renuntiaret, facta viduae *licentia illi sandalia solvendi, ipsi in faciem spuendi, ac scommate discalceati seu dilapidatoris* eum compellandi, ut liquet ex *Deut.* 25, 7-10. (*Vid. Ruth.* 4, 7-8.) Haec vero injuria, a muliere repulsam passa illata, molesto periculosoque connubio facile praeferri poterat.

§. XXVI.

De Libello Repudii.

61.) Moyses Deut. 24, 1-4. ait: *Si acceperit homo uxorem, et habuerit eam, et non inveniat gratiam ante oculos ejus propter aliquam foeditatem* (hebr. *nuditatem rei*): *scribet libellum repudii, et dabit in manus illius, et dimittet eam de domo sua. Cumque egressa alterum maritum duxerit, et ille quoque oderit eam, dederitque libellum repudii, et dimiserit de domo sua, vel certe mortuus fuerit: non poterit prior maritus recipere eam in uxorem: quia polluta est, et abominabilis facta est coram Domino.* Juxta textum hebraeum: *Postquam polluta est: quia abominatio est coram Domino.*

Per concubitum nempe cum secundo marito polluta erat legaliter relate ad primum maritum, qui illam ut rem immundam reassumere non poterat. *Abominatio* autem erat non mulier, sed res ipsa, seu actio, qua vir repudiatam et alteri marito nuptam mu-

lierem resumeret. Si alteri nuptam potuisset reassumere, visus fuisset illam alteri commodare, quod est *abominatio*. Hinc liquet matrimonium per libellum repudii fuisse solutum, quod et exinde constat, quod vir qui dimissam duxerat vocatur *maritus*, et quod prior maritus dimissam nequidem post mortem secundi mariti reassumere poterat. Si autem conjugium quoad vinculum non fuisset solutum, optandum fuisset, ut mulier ad priorem maritum rediisset.

Sed quomodo isthaec cum doctrina Moysis *Gen.* 2, 24. de indissolubilitate matrimonii: *Relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una*, cum verbis Christi *Matth.* 19, 6. *Quod ergo Deus conjunxit homo non separet*, ac proinde cum Moysis inspiratione conciliari possunt?

R. Matrimonium *consummatum lege positiva* Dei indissolubile est, ut ex *Gen.* 2,24., et adhuc clarius ex verbis Christi apud Matth. 19, 3-6 liquet, hancque indissolubilitatem suadet ratio triplicis ejus finis, procreandae nempe ac educandae prolis *Gen.* 1,28., diminutionis stimuli venerei I. *Cor.* 7, 2., mutuique adjutorii *Gen.* 2, 18. At licet conjugium lege positiva Dei sit indissolubile, et in officium naturae sit institutum, proxime tamen oritur ex *pacto*, quod duae personae diversi sexus ob praefatum finem ineunt. Cum igitur *societas conjugalis sit pactitia* et ea, quae pactis generatim conveniunt, contineat, *jure naturae* societas temporaria esse potest, et hinc solubile, quare illi, ut aliis contractibus, conditiones v. g. fidelitatis adponi pos-

sent, quibus non amplius existentibus dissolveretur. Finis generationis ac educationis prolis obtineri posset, licet conjuges vinculo perpetuo adstricti haud essent. Differret a concubitu fornicario, eoquod finis ejus esset generatio ac educatio prolis, cum finis concubitus fornicarii sit exsatiatio libidinis. Quare cum conjugium natura sua, abstractione a lege Dei positiva facta, solvi possit, et in casu I. *Cor.* 7,15. reapse solvatur, patet Moysen, permittente Deo, ob pergraves rationes, ob *duritiem* nempe *cordis* Judaeorum, ut Christus loquitur Matthaei 19,8., illud solvi permittere potuisse.

Rationes autem ob quas Moyses libellum repudii matrimonium dissolventem permisit sunt:

Cum antiqui sponsas suas emerent (N. 60.); in illas se proinde jus absolutum habere rati, eas pro libitu repudiare posse existimabant. Hinc mos conjugibus pro arbitrio renuntiandi apud Judaeos maxime invaluerat. Huic torrenti, quin aliunde exundaret, Moyses obicem ponere haud potuit nisi modo indirecto, inculcando matrimonium institutum esse indissolubile, ut *Gen.* 2, 24. fecit, (Conf. *Mich.* 2, 9. *Malach.* 2, 14.); tanta enim morum feritas erat, ut Judaei, si quas odio habebant uxores pro more repudiare haud potuissent, uxoricidia facile tentassent. Cum igitur Moyses malum hoc tollere non posset, facultatem mariti dimittendi uxorem limitavit statuendo

1°. Ut repudium, equidem non interveniente judice, ast non sine libello repudii per maritum scripto, et non antequam uxor cum

hoc libello e domo excessisset, ratum foret. Qua restrictione subitis iracundiae motibus obviabatur.

2°. Ut uxor repudiata et alteri marito nupta, reassumi nequiret; quo levitas repudiandi conjuges reprimebatur, et quo fides secundo matrimonio stabiliebatur. Poterat autem maritus uxorem, antequam ab alio in conjugem ducta esset, resumere, quia per concubitum cum alio viro polluta non fuerat (vide. Jer. 3, 1.).

Quaeritur autem utrum Moyses *quacunque ex causa* permiserit Judaeis libellum repudii? Cl. *Jahn* existimat, Moysen rationem ad repudium sufficientem maritorum arbitrio reliquisse (y). Cum vox hebraïca, *nuditatem rei* significans, variae interpretationi subjecta sit, tempore *Herodis M.* acris de ejus sensu orta est inter Judaeos contentio. Schola *R. Hillel* contendebat, quamlibet, etiam minimam, causam marito ad repudiandam conjugem sufficere, quod legi Moysis, ait Cl. *Jahn* (z), quae causam arbitrio mariti commisit, non adversatur, sed repugnat disciplinae morali, de qua legislator Moyses locutus non fuerat. Schola vero *R. Schammai* propugnabat, maritos nonnisi ob infidelitatem conjugalem uxores dimittere posse, quod disciplinae morali congruit, inquit praelaudatus auctor, a lege autem mosaïca mere civili dissonat. Jesus vero, prosequitur, qui non explicabat, sed perficiebat legem mosaï-

(y) *Jahn*: Archaeol. C. X. §. 160.
(z) Ibidem.

cam, et morum disciplinam docebat, assensit scholae *Schammai Matth.* 5, 31-32. 19, 3-9.

Ast Moysen repudium ex quacumque causa non permisisse, immo rationem ad ipsum sufficientem determinasse, patebit ex dicendis. 1°. Verba Moysis sunt: *Si homo ... non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam foeditatem* (heb. *nuditatem rei*), *scribet libellum repudii.* Jam vero sensus obvius est: *Si maritus oderit uxorem suam, eoquod aliquam foeditatem (nuditatem rei) animadvertit in illa, poterit illam repudiare.*

2°. Vox hebraea: *Nuditas rei* nonnisi de rebus pudendis in Scriptura adhibetur, et ita Christus illam adhibuit *Matth.* 19, 9.

3°.) Si Moyses repudium ex quacumque causa permisisset, ejusque rationem sufficientem non determinasset, voces *propter aliquam foeditatem, nuditatem rei,* omnino superfluae forent.

4°.) Repudium ex quacumque causa, etiam levissima, intrinsece malum est, et fini conjugii directe adversum, fatentibus omnibus; quis ergo crediderit Moysen, qui *Gen.* 2, 24. matrimonium indissolubile dixerat, hujusmodi repudium lege sua non praevenisse, aut ipsum permisisse? Hinc Moysen repudium nonnisi in casu adulterii permisisse dicendum est.

Verum cum totum negotium a viri arbitrio penderet, nec causa repudii in libello explicaretur, nec uxori recursus ad judicem daretur, fatendum est, repudium ex causa

leviori et inique, sed contra legislatoris mentem manifestam, fieri potuisse (*a*).

§. XXVII.

De jurejurando purgatorio uxoris suspectae.

62.) Moyses *Num.* 5, 12-29. de maritorum zelotypia statuit: *Vir, cujus uxor erraverit, maritumque contemnens, dormierit cum altero viro, et hoc maritus deprehendere non quiverit, sed latet adulterium, et testibus argui non potest, quia non est inventa in stupro; si spiritus zelotypiae concitaverit virum contra uxorem suam, quae vel polluta est, vel falsa suspicione appetitur, adducet eam ad sacerdotem, et offeret oblationem pro illa, decimam partem sati farinae hordeaceae: non fundet super eam oleum, nec imponet thus: quia sacrificium zelotypiae est, et oblatio investigans adulte-*

(*a*) Formulam libelli repudii S. Litterae non suppeditant, sed *Rabbini* hac similive utuntur: *In quarta sabbati, in vicesima mensis sivan anno quinquies millesimo ducentesimo nonagesimo tertio a creatione mundi, hic et in hac civitate, ego Jacob sic cognominatus filius rabbi Isaac, volui ex animo, atque citra ullam coactionem dimisi et ejeci hanc, quae hactenus fuit uxor mea, filia illius rabbi: doque ei facultatem et potestatem, ut pro animi sententia eat quo voluerit, ducique possit ab alio quocumque viro, nec eam quisquam prohibeat. In cujus rei testimonium dedi illi libellum repudii, et schedam amissionis, atque signaculum divortii juxta consuetudinem Moysis et Israëlis.*

Romani utebantur sequenti formula libelli repudii: *Res tuas curato, res tuas tibi habeto.*

rium. Offeret igitur eam sacerdos, et statuet coram Domino, assumetque aquam sanctam in vase fictili, et pauxillum terrae de pavimento tabernaculi mittet in eam. Cumque steterit mulier in conspectu Domini, discooperiet caput ejus, et ponet super manus illius sacrificium recordationis, et oblationem zelotypiae: ipse autem tenebit aquas amarissimas, in quibus cum execratione maledicta congessit. Adjurabitque eam, et dicet: Si non dormivit vir alienus tecum: et si non polluta es deserto mariti thoro, non te nocebunt aquae istae amarissimae, in quas maledicta congessi. Sin autem declinasti a viro tuo, atque polluta es, et concubuisti cum altero viro: his maledictionibus subjacebis: Det te Dominus in maledictionem, exemplumque cunctorum in populo: putrescere faciat femur tuum, et tumens tuterus tuus disrumpatur. Ingrediantur aquae maledictae in ventrem tuum, et utero tumescente putrescat femur. Et respondebit mulier: Amen, amen. Scribetque sacerdos in libello ista maledicta, et delebit ea aquis amarissimis, in quas maledicta congessit, et dabit ei bibere. Quas cum exhauserit, tollet sacerdos de manu ejus sacrificium zelotypiae, et elevabit illud coram Domino, imponetque illud super altare: ita dumtaxat ut prius, pugillum sacrificii tollat de eo quod offertur, et incendat super altare: et sic potum det mulieri aquas amarissimas. Quas cum biberit, si polluta est, et contempto viro adulterii rea, pertransibunt eam aquae maledictionis, et inflato ventre computrescet femur: eritque mulier in maledictionem,

et in exemplum omni populo. Quod si polluta non fuerit, erit innoxia et faciet liberos. Ista est lex zelotypiae.

Haec est inanis caeremonia, ajunt Deistae, ab AEgyptiis mutuata, ad terrorem reis incutiendum, quae eventu sane caruit.

R. Fatemur miraculo opus fuisse, ut terrificae istae maledictiones suum sertirentur effectum. Ast hunc terribilem adparatum inanem caeremoniam eventu destitutam non fuisse, divina Moysis missio ac character comprobant. Profecto si istud jusjurandum suum effectum consecutum non esset, adulterae, illi subjectae, earumque seductores, totam Moysis religionem contempsissent.

Videtur Moyses hunc ritum, quoad singulas circumstantias formidabilem, substituisse alteri ritui antiquiori ac noxio, ne Judaei, qui similes ritus apud AEgyptios verisimiliter viderant, necem suspectarum conjugum molirentur. Notum est, populos orientales a remotissimis temporibus probationibus extraordinariis, communiter *ferri candentis*, et *aquae ebullientis*, ad detegenda crimina, quae via ordinaria comperiri haud poterant, usos esse. Apud *Sinenses* adhuc usitatee sunt, et saeculis ignorantiae in Europa maxime viguerunt.

Interim jusjurandum mosaïcum medium aptissimum erat 1°. ad maritorum zelotypiam depellendam, 2°. ad clandestina adulteria praecavenda, 3°. ad repudia diminuenda, 4°. ad adulteria occulta detegenda; tot enim terrificis comitatum erat circumstantiis, ut rea, nisi perfrictae omnino frontis esset, il-

lud praestare haud posset, quin crimen suum detegeret.

Hoc tamen jusjurandum maritis, ac uxoribus etiam innocentibus, molestissimum, non frequenter expetitum videtur. *Thalmudici* referunt *Sota C. 9.* Hoc juramentum 40. annis ante eversionem Hierosolymorum abrogatum fuisse, eoquod viri ipsi se adulteriis contaminarent, Deusque dicto ritui suam efficaciam, non tribueret, si mariti ejusdem ac uxores criminis rei essent. (Conf. *Matth. 8, 3-9.*)

§. XXVIII.

De Polygynia, seu Polygynaecia, aut Polygamia.

63.) Moyses *Deut.* 17, 17. futuris Hebraeorum regibus polygamiam permittit; eis enim dumtaxat prohibet ne *plurimas habeant uxores*: *Non habebit*, inquit, *rex uxores plurimas, quae alliciant animum ejus.* De *Abraham*, *Jacob*, aliisque Patriarchis polygamis, tamquam de sanctis loquitur; hinc *David* plures habuit uxores, et *Salomon* aluit 700. mulieres *reginas*, et 300. *Concubinas III. Reg. 11, 3.* An haec cum ratione, cum *Gen. 2, 24.* ac cum Doctrina *Christi Matth. 19, 3-11.* conveniunt?

R. Conjunctio indissolubilis unius viri cum una uxore, primaeva conjugii institutione *Gen. 2, 24.*, et praesenti jure divino *Matth. 19, 5-6.*, jubetur, eamque suadet triplex matrimonii finis (N. 61.); in polygynia enim simultanea *generatio prolis* non obtinetur ut in monogamia, cum concubitus cum pluribus, nisi prudenter admodum moderetur, vires

enervet, nec *stimulus venereus* diminuitur, cum, nisi summa adhibeatur cautela, e contra blanditiis aemulantium mulierum exacuetur, nec adest perfectum *mutuum adjutorium*, cum vir inter plures mulieres divisus sit, nec *contractus conjugalis* inter conjuges est *aequalis*, cum maritus jus perfectum in corpus compartis, haec autem illud in corpus viri non habeat; ast cum debita *prolis generatio*, *imminutio stimuli venerei*, *mutuumque adjutorium*, in polygynaecia tamen *per prudentiam* obtineri possint, *mulieribusque* cum polygamis contrahere *volentibus* ex inaequalitate contractus non fieret *injuria*, liquet polygamiam *juri naturae* non adversari; quare Deus in lege sua positiva, polygyniam vetante, ob gravem rationem, ut ad celeriorem populi electi propagationem, aut ob duritiem cordis judaeorum, dispensare potuit, praesertim postquam polygamia jam invaluerat. Perfectior equidem est monogamia, at Deus perfectius urgere non tenetur. Hinc mirum non est, Moysen de sanctis Patriarchis polygamis, qui plures mulieres non duxissent, nisi Deus in lege monogamiae dispensasset, cum laude, atque de polygamia ut de re licita loqui.

Quod spectat, *Davidem*, non habuit ille magnum numerum mulierum. *Salomon* autem quemadmodum in aliis, ita etiam in numero mulierum exorbitavit.

Lamech primus fuit, qui legem monogamiae *Gen.* 2, 24. traditam transgressus est, uxores *Adam* et *Sellam* ducendo *Gen.* 4, 19. ejusque exemplum postea multi secuti sunt. Monogamia *Noëmi* ejusque filiorum paucos

imitatores habuit. Moysis aevo quam plurimos Judaeos polygamos fuisse, ex magno numero 22, 273. primogenitorum inter viros 603, 550., qui 20. circiter annis in lucem editi erant, patet *Num. 3.* Inveterata haec polygamia aetate Moysis nequidem tolli potuisset, quin malis majoribus, fornicationibus et adulteriis, via aperta fuisset. Ne autem exorbitaret, Moyses

1°. Monogamiam a Deo institutam *Gen. 2, 18-24.*, primam illius violationem *Gen. 4, 19.* Judaeis retulit; 2°. Incommoda, discordias ac jurgia ex polygamia nasci solita, et quae testibus viatoribus, in Oriente sat magna sunt, *Gen. 6, 4-10. 30, 1-3, 15.* recensuit; 3°. futuris Hebraeorum regibus magnum numerum uxorum interdixit; 4°. Concubitum cum uxore statuit esse impuritatem legalem integro die durantem *Lev. 15, 28.* (Conf. N. 59.), quo vir impediebatur, ne facile ultra 4. uxores duceret. Hi obices a Moyse polygamiae sapienter adpositi, illam progressu temporis valde imminuerunt.

Discrimen inter *uxores* propriae dictas, et *concubinas*, quas Hebraei habebant, consistebat in eo, quod primae cum certis solemnitatibus, alterae autem sine illis ducerentur.

Apud Hebraeos *nuptias* praecedebant *sponsalia*, quae erant pactum patrem fratresque uterinos sponsae inter ac patrem sponsi coram testibus initum. Comprehendebant autem sponsalia non dumtaxat matrimonium sponsorum, sed et dona uterinis sponsae fratribus danda, ac pretium sponsae patri ejus persolvendum. Durabant sponsalia integro anno;

ab eorum contractu vero matrimonium censebatur ratum, sponsaque sponsi *uxor* dicebatur, licet illos inter commercium nullum intercederet. Quare si sponsus sponsam ducere nollet, illi ut uxori, libellum repudii dare debebat, atque sponsa si alteri se prostituisset, idque juridice probari posset, ut adultera lapidabatur.

Cum nuptiarum dies advenisset, sponsus parabat domi suae convivium, ac veste solemni indutus, cum coaevis sibi juvenibus inter laeta cantica et instrumenta musica, sponsam, quae se balneo mundarat, ac omni mundo muliebri exornarat, caputque corona cinxerat, (unde nomen *coronata*) a virginibus suae aetatis comitatam circa vesperam ex domo paterna in patris sui domum solemniter deducebat. Posterioribus temporibus in hac vespertina sponsae deductione faces vel lampades praeferebantur, ut *Thalmudistae* referunt, ac *Matth.* *25*, *1-12*. indicatur. Viri convivium inter se celebrabant, ac mulieres pariter in gynaeconitide. Tandem neonuptis magna exoptabatur posteritas, atque in hoc consistebat tota benedictio nuptialis (vide *Ruth.* *4*, *11-12*.), quae dein paulo solemnior evasit (confer. *Tob.* 7, *15*.). Denique sponsa, quae semper a capite usque ad pedes velata erat, in thalamum ducebatur. Hae solemnitates in Scriptura vocantur *sponsam domum deducere*, *uxorem accipere*, *convenire* etc.

Omnes istae caeremoniae quoad *concubinas*, seu pellices, omittebantur; hae enim sive ancillae, sive liberae essent, solo mutuo consensu ducebantur, coniugiumque legitimum

erat, ita ut tali concubinae jus uxoris denegari haud posset, nec ipsa vendi valeret (*Deut.* 20, 10-12.). Patres quandoque filiis suis ancillam concubinam tradebant, ne eorum mores depravarentur, haec vero concubina subito ut filia aut nurus a patribus respici debebat (*Exod.* 21, 9-12).

§. XXIX.

De victimis humanis, ac nominatim de sacrificio Isaaci, *et filiae* Jephte.

64.) Quomodo, ajunt Deistae nonnulli cum D. de *Voltaire*, Moyses inspiratus dici potest, qui praecepit barbara sacrificia humana, quae in Gentilibus detestamur? *Levitici* enim 27, 28-29. praescribit: *Omne quod Domino consecratur, sive homo fuerit, sive animal, sive ager, non vendetur, nec redimi poterit, quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino. Et omnis consecratio, quae offertur ab homine, non redimetur, sed morte morietur.*

Hanc immanem barbariem, dicunt Deistae, confirmat.

1°. *Abrahamus* jussu Dei, juxta Moysen, filium suum *Isaac* immolare conatus *Gen.* 22, 1-14., et

2°. *Jephte*, qui unicam suam filiam in barbarum sacrificium Deo mitissimo obtulit *Jud.* 11, 22-39.

R. Deistae oculis incredulitate caligantibus Moysis legem intuentes, in ea nonnisi absona, incredibilia ac barbara videre sibi imaginantur. Textus particulares a reliqua Moysis lege separatos avide arripiunt, quid in

eis ipsis adparet coece, et tamquam ex Tripode Delphico, deblaterant, num de sua ignorantia, aut mala fide convincantur haud solliciti: *calumniare audacter semper aliquid haeret.*

Si Deistae legem mosaïcam probe noscerent, aut si bonae fidei essent, scirent victimas humanas a Moyse, lege expressa severissime fuisse prohibitas, adeoque, textum *Lev.* 27, 28-29. victimas humanas, quae apud multos populos paganos diis immolabantur, minime praecipere.

a) Enimvero (*Deut.* 12, 29-31.) Moyses Hebraeis severe injungit, ne imitentur *Chananaeos*, victimas humanas Diis offerentes: *Quando disperdiderit*, ait, *Dominus Deus tuus ante faciem tuam gentes, ad quas ingredieris possidendas, et possederis eas, atque habitaveris in terra earum: cave ne imiteris eas, postquam te fuerint introeunte subversae, et requiras caeremonias earum dicens: sicut coluerunt gentes istae deos suos, ita et ego colam. Non facies similiter Domino Deo tuo, omnes enim abominationes, quas aversatur Dominus, fecerunt, diis suis offerentes filios, et filias, et comburentes igni.*

b) Poterant equidem Judaei lege Mosaïca se suaque Deo devovere tum per *votum solemne*, tum per *votum privatum*; at semetipsos non in mactationem, bene vero sua, quae lege Moysis Deo in sacrificium offerri poterant.

Quae Deo per *votum solemne* devota erant, mori debebant *morte naturali*, aut *morte civili*; *morte naturali*, si erant animalia mun-

da etc., *morte civili*, seu perpetuo Dei servitio addici debebant, si erant homines, agri etc.

Homines autem qui se *voto privato* Deo devoverant, redimi poterant; nam *Lev.* 27, 2-9. indicatur pretium, quo homines Deo ita devoti redimendi erant: *Homo*, ait ibi Moyses, *qui votum fecerit, et spoponderit Deo animam suam, sub aestimatione dabit pretium, si fuerit masculus a vigesimo anno usque ad sexagesimum annum, dabit quinquaginta siclos argenti ad mensuram sanctuarii: si mulier triginta ... animal autem, quod immolari potest Domino, si quis voverit, sanctum erit.* Ex quibus elucet, Moysen sedulo praecavisse, ne quis homo Deo devotus, morte naturali offerretur.

1°. Quoad factum *Abrahae* Deistis dicere nolumus, Deum, utpote supremum vitae necisque hominum Dominum, sacrificium *Isaaci* jure suo sibi postulare potuisse; sed iis observabimus, hoc factum probare, Deo voluntatem talis sacrificii ab ipso jussi placere, non vero ipsum sacrificium; et hinc modo portentoso sacrificium Isaaci impediit. Praecepit autem mactationem Isaaci Abrahamo, ut ejus fidem ac insignem pietatem aliis conspicuam redderet.

2°.) Si *Jephte* etiam filiam suam Deo in sacrificium cruentum obtulisset, sequeretur tantummodo, illum contra legem Moysis egisse, quare Deistae inde nihil lucrarentur. Ast Jephten filiam suam reapse occidisse, omnino inverisimile est.

Fatemur veteres plerosque existimasse, Jephten filiam suam realiter mactasse; at re-

centiores fere omnes id negant, hocque jam praeter *Rabbinos* docuerant *le Clerc*, *Vatablus*, *Marsham*, *Pagninus*, *Lyranus*, *Bullet*, *Goldhagen*, *Veith*, *Nonnotte*, *Bergier* etc. *Jephte* profecto votum suum ejusque executionem legi Moysis conformavit; consequenter filiam suam, quae juxta legem Deo in sacrificium cruentum offerri non poterat, perpetuo servitio Dei consecravit. Rem ita se habere, evincunt

a) Verba ejus voti; nam juxta textum originarium hebraeum, quem exacte sequitur *Paraphrasis chaldaica*, dixit: *Egrediens quod egressum fuerit e foribus domus meae in occursum meum, quum revertar in pace a filiis Ammon, erit Jehovae, aut* (part. hebr. *Vau aut, et, propterea* etc. significat) *offeram illud in holocaustum.* Ex quo patet, *Jephten* primum objectum vivum, quod post victoriam obviam haberet, se Deo oblaturum vovisse, in victimam nempe, si ita offerri poterat, et in Dei servitium, si immolari vetitum erat.

b) Textus hebraeus de executione voti Jephte ait: *Fecit ei* (filiae) *sicut voverat, propterea* (hebr. *Vau* significat *propterea, et* etc.) *ipsa non cognovit virum.* LXX. Interpretes verterunt: *Και αυτη ουκ εγνω ανδρα* = *et haec non cognovit virum.* Vulgata legit: *fecit ei sicut voverat, quae ignorabat virum.* Jam vero si Jephte filiam suam mactasset, an non prorsus praeter rem fuisset adnotare illam post patris votum adimpletum, virginem mansisse? consecravit igitur Jephte filiam suam servitio Dei.

c) Petiit filia Jephte a patre suo duos men-

ses, quibus *virginitatem suam* in montibus cum suis sodalibus defleret. Si debuisset occidi a patre, planxisset *vitam suam*, non virginitatem. Postulavit autem duos menses ad suam deflendam virginitatem, seu extraordinariam apud Hebraeos obligationem non nubendi, ut elapso illo tempore in Dei servitio de matrimonio haud cogitaret. Caeterum cultui divino ut mancipium in perpetuum addici, puellae principi durissimum erat. Servas innuptas in Dei servitio fuisse patet ex *1. Reg. 2, 22.*, ubi legitur, filios *Heli* cum ipsis peccasse. *Num. 31, 35-40.* triginta duas virgines Madianitidas bello captas Dei servitio traditas fuisse refertur.

d) Si etiam poneretur, Jephten unicam suam filiam in victimam vovisse, an credibile est, illum duobus illis mensibus, quibus dilectissima ejus proles in montibus lugebat, consulturum non fuisse summum sacerdotem *Phineen*, ut instrueretur utrum charissimam suam sobolem mactare reapse teneretur?

e) An credibile est sacerdotes in tam barbarum sacrificium consensuros fuisse, cum ipsi, utpote legis custodes, scirent, sacrificia humana Deo esse abominationi?

f) An probabile est, Judaeos, quos omnes legis mosaïcae ignaros aut oblitos supponere insanum esset, Jephten suum errorem dedocturos non fuisse?

§. XXX.

De Magia.

65.) Stabiliit Moyses, ajunt Deistae, apud Hebraeos fidem superstitiosam de *Magia Lev.*

19,31. *Deut.* 18, 10-11. Quomodo hoc cum ejus inspiratione consistit?

R. Moyses *Magos*, *Maleficos*, *Pythones*, *Ariolos*, *incantatores* etc. equidem reos mortis declaravit; ast non edixit, illos *inito pacto cum diabolo* veram *magiam diabolicam* exercuisse.

Inter Catholicos magna quaestio est, utrum qui in V. F. *Magi*, *Pythones* etc. adpellantur vera magia diabolica infecti, aut impostores, fuerint. Quidquid sit, cum Magiae exercitium honorem Dei laedat, maxima frequenter damna creet, ac jure naturae vetetur, Moyses illud merito sub capitis poena prohibuit. Sequitur autem ex lege Moysis Magiae diabolicae existentiam argui haud posse.

Duo dumtaxat facta de *Magia* in V. F. occurrunt, I. de *Magis AEgypti* coram Pharaone miranda patrantibus (*Exod. C.* 7. et 8.). II. De *Pythonissa in Endor Samuelem* a Saule evocare jussa (*I. Reg.* 28.) Ast quae Magi AEgyptii fecerunt, artibus secretis naturalibus effici potuerunt (N. 125.), et *I. Reg.* 28. equidem legitur, Samuelem adparuisse, non vero eum a Pythonissa excitatum fuisse. Nec Pythonissa, nec Diabolus ullam in Samuelis defuncti animam habebat potestatem. Hujus Pythonissa probe conscia ad adparitionem Samuelis exterrita, *clamavit voce magna*, ait sacer textus (Conf. N. 194.). Jussit *Deus* Samuelem adparere, ad Saulem per annuntiationem proximae suae mortis puniendum.

In N. F. equidem operationes diabolicae leguntur; ast nullibi fit mentio de pacto aliquo, quod homines cum diabolo iniissent.

Fateantur interim Deistae legem Moysis,

omne omnino exercitium *Magiae* proscribendo, multo sapientiorem fuisse quam leges *Graecorum* et *Romanorum*, quae *Magiam beneficam* haud proscribebant.

Inter Catholicos equidem plures existentiam *Magiae nigrae*, seu *diabolicae*, admittunt, provocantque ad *Magos AEgypti*, ad *Pythonissam in Endor*, ad varia facta historiae ecclesiasticae, et imprimis ad adscensum *Simonis Magi*. Alii autem possibilitatem Magiae nigrae haud inficiantes, ipsius existentiam negant; ajunt, facta Scripturae S. Magiae existentiam haud probare, et facta ex historia adlegari solita effectus fuisse naturales, aut authentica haud esse, prout de *adscensu Simonis Magi* in particulari sentiunt (*b*).

Existentiam Magiae nigrae ad dogmata catholica haud pertinere recte pronuntiavit cl. *Jordan Simon* (*c*), at justo longius progressus est, dum illius *possibilitatem* negavit. Providentiae divinae curam omnium, et particulariter hominum gerenti, atque Scripturae S., Christum *principem hujus mundi ejecisse foras* (*Joan. 12, 31.*) dicenti, equidem repugnare existimamus, ut homines improbi *vi pacti cum daemone*, infensissimo Dei hominumque hoste, inito, *pro libitu* aliis nocere possint, at non repugnat, Deum in *casibus particularibus* permittere posse, ut homines a daemone secreta edoctos illis noceant.

(*b*) *De Simonis Magi adscensu, lege doct. dissert. Cl. Calmet.*

(*c*) *Die Nichtigkeit der Hexerey und Zauberkunst* etc. *Frankfurt und Leipzig* 1736.

Cum autem homo per pactum cum Diabolo initum censeatur ab eo obtinere facultatem mirabilia vires humanas superantia peragendi, potestatemque aliis modo supra vires humanas posito benefaciendi aut malefaciendi, Diabolus vero *Providentiae Dei generali* erga omnia creata, et *speciali* erga homines derogare non possit, ac proinde hujusmodi facultatem et potestatem nisi ex *speciali Dei permissione* concedere nequeat, dicimus cum cl. *Bergier* (*d*), nullum factum *authenticum* existere, quod probet *hujusmodi pactum diabolum hominemque inter* locum habuisse.

Originem fidei de *magia diabolica*, quam homo vi potestatis a Daemone acceptae exercere posset, triplici ex causa repetimus.

1. *Ex hominum passionibus.* Impostores secretorum naturae gnaros ab initio exercitium suae scientiae mysteriosis formulis, verbisque inintelligibilibus comitatos esse, ut nomen aut emolumenta sibi procurarent, facile admittet quicumque hujusmodi impostorum ambitionem et avaritiam noscit. Quid fecit *Muhammedes* ad sectam suam instituendam ac propagandam? quae non ementitus est de adparitionibus archangeli *Gabrielis*? Quid non facit homo futuri noscendi avidus, deperditae sanitatis recuperandae, aut insanae ultionis exercendae cupidus, aut amore perditus? Scopum suum mediis licitis obtinere haud valens, dicit: *Flectere si nequeo superos Acheronta movebo.* Adibit praetensos magos aut sagas, ut medium suae passioni satisfaciendi edoceatur.

(*d*) *Dict. de théologie art. Sorcellerie*, *Socier* etc.

2. *Ex Polytheismo.* Cum enim Gentiles totum hoc universum, quaeque in illo fiunt, a Diis, geniisque bonis ac malis dirigi, deos, geniosque rebus omnibus, bonis malisque eventibus praepositos existimarent, illosque colerent, consequens fuit, eos et deos et genios, bonos ac malos, per cultus sibi propitios reddere conatos fuisse. Hinc crediderunt, se genios ad agendum inducere posse certis formulis, ut *per Carmina*, et haec magiae species *Cantio* (*Charmes*) audit. Autumabant, se eos per *Cantus*, aut instrumenta musica, adlicere posse, et hoc *Incantatio* (*Enchantement*) dicitur. Arbitrabantur, se per certas formulas deos, aut genios ad evocandos mortuos inducere posse, et hoc *Necromantia* nuncupatur. Sibi persuasum habebant, se a diis, vel geniis, res futuras et res occultas noscere posse, et inde variae *Divinationum* species, *Auguria*, *Auspicia* etc. profecta sunt. Arbitrati sunt, se ope geniorum aliis, quibus vellent, morbos et mala immittere posse, et inde *Maleficia*. Crediderunt, se posse per genios ligare infantes, illosque quominus crescerent impedire, et ita *Sortilegia* nata. Existimabant, se posse ope genii *amori* praepositi, amorem aliis inspirare, atque inde *Philtra* descenderunt.

3. *Causa* consistit in ipsis *operationibus Diaboli*, qui cultum indebitum sibi arrogaturus, complicesque suorum criminum nacturus, egit hinc inde quae nec a Deo nec ab hominibus proficisci poterant, Deo id specialiter permittente in poenam nefariorum hominum, qui illum deserebant, ut flagitiosis suis passionibus satisfacerent.

Vulgus imperitum credit, ait cl. *Bergier* (*e*), *Sagas* et *Magos* nocturno tempore aërem transmeare posse, ut in locis remotis *Diabolum* adorent, seque intemperantiae impudicitiaeque excessibus tradant. At constat hunc errorem omni fundamento carere, et sagarum conventum nocturnum (*le Sabbat des Sorciers*) nihil aliud esse quam effectum delirii et imaginationis exagitatae ac quandoque pravis depravatae remediis, queis miseri illi utuntur, qui hoc delirium sibi procurare volunt; factum hoc experientiis certissimis comprobatum est (*f*). Hanc vulgi credulitatem, prosequitur praelaudatus auctor, foverunt narratiunculae timidorum quorumdam hominum, qui de nocte in silvis a via aberrantes, pro sagarum conventibus habuerunt ignes lignatorum et carbonariorum, aut qui timore sagarum correpti, et dein somno sopiti, crediderunt somniantes, se videre sagarum conventum, quo eorum imaginatio percussa erat.

Increduli ajunt, Scripturam Esclesiamque, superstitiosam fidem de magia diabolica fovere.

At hoc falsissimum est; Scriptura enim et Ecclesia docent, Deum solum futura libere contingentia praescire, ipsum curam hujus universi, et curam peculiarem hominum gerere, ac ab ipso solo bona ac mala profici-sci. Si diabolus quandoque mirabilia peragit, id facit quia Deus illi id specialiter permit-

(*e*) *Dict. théol. art. Sorcier.*

(*f*) Vide *Malebranche: Recherches de la vérité T. I. L. 2. C. 6.*

tit, et non jussu alicujus sagae aut magi, quibus se *vi pacti* ad ipsa operanda obligasset. Quibus reflectionibus praetensa magorum potestas ruit.

Ecclesia excommunicationes in *Magos* frequenter vibravit; et hoc probat eam Magos, qui, relicto ac contempto Deo, superstitiosis ritibus daemonem in flagitiosas suas passiones trahere, aliisve mala physica aut moralia inferre meditantur, ut homines scelestos, coetu fidelium indignos, eorumque exercitium execrabile, credidisse.

Ecclesia etiam instituit *exorcismos*, et hi probant ipsam credere suam potestatem illi diaboli superiorem esse, seque eam pellere posse, non vero illam existimasse, se per istos exorcismos Magis potestatem aliis nocendi, et a diabolo vi pacti obtentam, adimere.

Saeculo XVII°. caecam fidem de *Sagis et Magis* in nonnullis regionibus, et in *Germania* potissimum, invaluisse, plurimasque innocentes victimas flammis traditas fuisse, nemo nisi in historia plane rudis inficiabitur.

Cum eo saeculo per *bellum suevicum* in Germania omnia susque deque verterentur; superstitiosum vulgus calamitates publicas a *Sagis* provenire effutiit, et hinc conclamatum fuit, a magistratibus in hanc pestem, quae se cum bellis e septentrione effudisset, inquirendum esse. Publicis indocilis vulgi vociferationibus principes satisfacturi, negotium cognoscendae rei commiserunt praefectis ac consiliariis. Hi tantae aggrediendae rei ignari, rem in moras trahunt; sed ad negotium maturandum insanis clamoribus publicis adiguntur, quare per festinationem im-

probam multa inepte et contra jura gesta fuerunt. Accesserunt adhuc praefectorum aliquorum obsequendi studium, ac nonnullorum voluntas exhaustis consulendi aerariis.

Ergo quocumque fere mittuntur quaestores, qui, ut assolet, multa impetuose agunt, et feminas nonnullas, rumore vulgi ut *Sagas* designatas, corripiunt. Si hae malae vitae erant, quaelibet impietas de illis praesumebatur, si erant probae vitae, virtutem simulare dicebantur. Trepidabant? Angebantur conscientiae remorsibus. Persistebant fortes? adjuvabantur a diabolo. E faece hominum vilissimi in anteactae vitae dicta et facta inquirebant, ac singula in culpam magiae detorquebantur. Miseris hisce victimis nec spatium se purgandi, nec patronus concedebatur, eoquod fanatici *Magiam crimen exceptum* dicebant. Quisquis hujusmodi mulierum defensionem in se suscipere volebat, pessimam de seipso opinionem praebebat. Et si quae mulier fortis, bonitate suae causae nixa, vi dicendi inquisitores ac cognitores perterrebat, novi criminis rea, ac obstinata, habebatur.

Destinantur praetensae illae *Sagae* ad quaestionum tormenta, ut semet reas fateantur, complicesque revelent; sed ne ope diabolica se contra dolorem muniant, raduntur petulanter toto corpore, in verecundioribus partibus impudenter ac scandalose excutiuntur, ac dein ad terrificam machinam suspenduntur. Inter horrendos cruciatus excitantur, ut rem fateantur, seu ut sese sine ambagibus reas profiteantur, fatentes a ferali doponuntur instrumento, negantes, ter quater, contra omnes leges ad nova supplicia rapiuntur,

propterea quod *Magia Crimen exceptum* haberetur, et nihil usitatae aequitatis admitteret.

Si vehementissimi tormentorum dolores mulierem ad se ream fatendam adigunt, tandem de suo crimine convenit; si omnes cruciatus fortiter tolerat, diabolus illam confortat; si in acerbissima membrorum omnium luxatione, summaque mentis exagitatione oculos circumvolvit infortunatissima mulier, quaerit amasium, si illos figit, eum videt, si patitur animi deliquium, compacto ludit. Tortores ignari ac fallaces maculas nonnullas in membris vident? Sunt characteres, quos diabolus inito pacto affixit. Quis autem maculam in membris non habet! fortiores tum parantur cruciatus, in quibus si exhalat spiritum, amasius ei, fidem servaturus, guttur elidit. Quae autem tormenta fortiter et feliciter superat in vinculis detinetur usque dum tempus, quo comburatur, advenerit.

Imperiti sacerdotes adaugent malum, sagaciores autem et sapientiores quamtumvis a reis expetiti, ut hostes justitiae publicae a carceribus arcentur.

Mulier doloribus victa, seque ream fassa, illico complices manifestare jubetur. Nullos cognoscenti quaesitores aliquos suggerunt. Qui a decem vel duodecim praetensis sagis congressibus nocturnis sagarum interfuisse adcusatur, reus habetur. Hinc ob testimonia immani dolore extorta, et vulgi imperiti rumores, vincula, quaestiones, ac rogi innumeris cujusque aetatis, conditionis ac sexus personis parabantur. Qui se adcusatos norant, et fuga sibi consulebant, rei habebantur; ad-

cusati vero, qui remanebant, opinione vulgi a diabolo detineri existimabantur.

In miseris hisce rerum angustiis, cum quilibet inimicorum odiis, et malevolorum calumniis pateret, cum ingens hoc malum, quod tot rogi dudum consumere debuissent, in dies augeretur, cum nemo innocentum causam defendere auderet, *Fridericus Spee*, illustri genere natus, jurisconsultus, theologus ac presbyter *Societatis Jesu*, qui praetensis istis sagis a confessionibus fuerat, innocentium victimarum lacrymis motus, librum in earum gratiam conscripsit, in quo principes per supremum Dei tribunal deprecabatur, ut quaestionum tormentis finem imponerent, atque vita hominum ut pilis leviter temerarieque haud luderent. Opusculum hoc quod, pseudosagis Germaniae primam salutem attulit, plausibus exceptum, saepiusque typis mandatum, principibus diu delusis oculos aperuit.

Opusculum hoc P. *Spee* hisce verbis auspicatur: *Cautio criminalis, seu de processibus contra sagas liber*. Hoc in libro inter alia ait (*Dubio 1°.*), se scire doctos et catholicos viros *de Sagarum et Maleficorum existentia* dubitasse, aliosque existimasse aliquando in Ecclesia de Sagarum conventibus creditum non fuisse, semetipsum: „Dum „cum variis ejus criminis reis in carceribus „egisset frequentius, attentius ac curiosius, „ita non semel animum obvolvisse, ut quid „tandem hujus rei credent pene ignoraverit; „nihilominus, ubi summam tandem colligeret perplexarum cogitationum, se id omnino tenendum existimare, revera in mundo „maleficos aliquos esse.“

„Dubio XI°.: Si mihi, *inquit*, aliquid lector „concedit, fateor meipsum nonnullas (*praetensas sagas*) superioribus annis in diversis „locis ad mortem comitatum fuisse, de quarum innocentia tam minime etiamnum vacillo, quam nihil fuit uspiam studii, et industriae pene nimiae, quod non adhibuerim „ad veritatem detegendam."

„Stimulavit me curiositas (quid enim dissimulem?) et pene ultra metam traduxit, ut „in re incerta certum aliquid cognoscerem: „neque aliud tamen nisi ubique innocentiam „deprehendi: quam cum apud me non paucis „nec futilibus argumentis convictam tenerem: „neque tamen (ob certas quasdam causas) judicio intercedere liceret, facile aestimare „est, quocum animi mei sensu tam miserandis mortuis interfuerim. Homo sum et falli possum: non id umquam inficias iturus sum. „Quando tamen postquam diu multumque cum „captivis illis tum intra tum extra confessionis sacramentum egi: postquam animos „omni arte multifariam susque deque versavi, in omnem me pene partem obverti, divina et humana ope ac consilio usus sum, „indicia atque acta pervidi, cum judicibus „ipsis, quantum licuit salvo sigillo confessionis, disserui, accurate omnia perpendi, „argumenta singula apud animum meum disputavi; nihilominus aliud judicare, non „potui, quam crimine vacare, quae reae putabantur etc."

„Dubio XXX°.: Proderit, *ait*, confessariis „reorum totum hunc nostrum commentarium „non oscitanter legisse: et quae dicuntur coram Deo saepius cum aliqua mora expen-

„disse. Ego id cum juramento depono, me „quidem nullam hactenus ad rogum duxisse, „de qua omnibus consideratis prudenter sta„tuere potuerim fuisse ream. Idem ego a du„obus aliis accuratis theologis audivi. Ne„que non omnem tamen industriam adhibui, „qua ad veritatem penetrarem.“

Dubio XLVIII.° : „Omnino hic inserendum „est, *scribit*, quod nuperrime contigit loco „celebri Germaniae, in quo pene omnia in „cineres conciderunt. Vocaverat ad mensam „suam princeps religiosos duos viros specta„tae virtutis ac doctrinae. Inter epulas de„inde princeps ad alterum eorum: Mi Pa„ter, inquit, existimasne ex aequo et recto „geri, cum eos hactenus in nervum abri„pimus, qui a decem vel duodecim sagis de„nuntiati sunt in saltibus comparuisse? Ve„reor non parum ne mille artifex suis asse„clis illudat, et non aeque tuta sit ad ve„ritatem via, quam per hasce denuntiationes „sternimus, praesertim cum et viri gravis„simi doctissimique non pauci passim incipiant „reclamare, et conscientiam nobis commove„re. Dic igitur, quid sentis?

„Tum ille, ut est acer subinde, et pro„fusus impetus eorum, qui non ultra pedes „quatuor a fornace absiti philosophari solent: „Quid malum! inquit, quod nos anxios hic „facit, ac conscientiam constringit tot testi„moniis convictam? Scrupulus sit existima„re, id umquam Deum permissurum, ut in„nocentium personae ita traducantur. Non est „quod ad tantum denuntiationum numerum „judex haesitet, quin tuto progrediatur. Ad „quod cum rursus a principe replicatum es-

„set, atque ultro citroque multa in utramque „partem hinc inde mota, videreturque religiosus penitus abstinere velle, concludens „tandem disputationem princeps: Atqui vero, „inquit, doleo, Mi Pater, tuam vicem, qui „in re capitali tuomet ore te confodisti: nec „habes adeo quod reclames, si te quoque in „custodiam recludo; quippe quem a se in conventibus suis visum non minus quindecim „denuntiarunt. Neve putes, rem serio non „agi, nihil impedit, quin e vestigio acta afferri jubeam, ut te ipse ibi legas tot testibus, quot nec ipse postulabas, convictum. „Obstupuit vir bonus, et dejecto vultu non „habuit, quod sic subito opponeret praeter „confusionem, et e summa facundia silentium (g).“

Quis modo ignorat innocentiam, quoad magiam, *Urbani Grandier*, parochi Juliodunensis (De Loudun), jussu D. de *Laubardemont*, sub Card. de *Richelieu* primo Franciae Ministro, sub praetextu magiae immanissime torti ac dein vivi combusti an. 1634? (*h*) Quis nescit ingentem hominum mulierumque multitudinem sub *Catherina de Medicis* Galliae regina, eadem de causa rogis injectam? Faxit Coelipotens, ut infortunata hujusmodi tempora numquam amplius revertantur, et ut populorum rectores, aliorum erroribus cautiores sapientioresque facti, igna-

(g) *Vide* plura in hoc opusculo nunc raro *Edit.* 2. *Francofurti* 1633.

(*h*) *Vide ejus processum* dans les causes célébres de M. Gayot de Pitaval. T. II. *Lege Klüpfel: Inst. Theol. Dogm. T.* 1. *C.* 1. §. 77. *not.* 4. *Vindebonae* 1789.

ris creduli caecique vulgi praejudiciis se imposterum haud amplius adcommodent!

Plures autem praetensos magos et sagas fuisse homines flagitiosos, et hinc merito ultimo supplicio adfectos, patet, quod alii abominandis superstitionibus Daemonem evocare tentarant, alii ob mentis imbecillitatem rati, se per flagitiosas superstitiones pactum cum Diabolo iniisse (*i*), artibus occultis et impiis, veneficiis etc. nocuerant hominibus et animalibus, alii Deum ejuraverant, alii vindictae, et infamibus passionibus per execrandas superstitiones satisfecerant, alii rebus sanctissmis impie abusi erant etc.

Inculcent ecclesiastici populo suae curae commisso magnam in Deum confidentiam, illum doceant, Deum malis spiritibus infinite potentiorem esse, adesse *providentiam generalem* in omnes creaturas, et *particularem* in homines, hanc providentiam nos credere jubere, quod non existant homines, qui arte diabolica, *vi pacti a Diabolo vere obtenta*, aliis nocere possint.

A nobis hac in materia inter Catholicos controversa dissentiens, meminerit hujus praeclarae sententiae S. Augustini: *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas* (*August. epist. ad Januar.*)

§. XXXI.

De Naturalismo.

66.) Quis Biblia revelatam a Deo religionem

(*i*) *Vide* Malebranche Recherches de la vérité. T. 1. P. 3. Ch. 6: Sorciers par imagination.

continere diceret, opponunt *Naturalismi* defensores, cum exinde sequatur 1°. *Religionem Naturalem*, a Deo mentibus omnium hominum inditam, insufficientem fuisse et esse ad finem ultimum adipiscendum? Repugnat sapientiae divinae hominibus dare medium ad finem insufficiens. 2°. Religio Naturalis est perfecta et immutabilis, quare insufficiens dici haud potest. 3°. Si Religio Naturalis esset insufficiens, debuisset Deus revelatam Religionem dare semper, et omnibus hominibus: Quod secus homines sine sua culpa perire deberent? 4°. Finis creationis nos edocet, rationem hominis proportionatam esse debere ad ejus finem; proinde Revelatio est superflua. 5°. Indignum est homine ingenuo valedicere rationi, et hujus loco adsumere Revelationem, quam non intelligit. 6°. Christianorum plurimi ea laborant ignorantia ac si Revelata Religio non existeret; plurimi eorum male vivunt, et plurimi illorum, Christianis id fatentibus, damnabuntur; inutilis proinde est Revelatio.

7°. Ad salutem obtinendam sufficit, ut quis credat *a*) existere Deum, *b*) eum esse colendum, *c*) virtutem ac pietatem cultus divini praecipuas esse partes, *d*) dolendum esse de peccatis commissis et resipiscendum, *e*) praemium et poenam dari post hanc vitam. Haec quinque puncta, ait *Eduard. Herb. Baro* de *Cherbury* (*k*) ope rationis ab omnibus cognosci, et solis naturae viribus perfici possunt; quare revelata Religio est inu-

---

(*k*) *Cherbury: De veritate prout distinguitur a ratione etc. Paris* 1624. Item: *De religione gentilium.*

tilis; inutilia autem Deus non facit. Ita fere argumentantur praeter citatum *E. H. de Cherbury* DD. *Tindal*, *Thomas Morgan*, et *Anonymus* auctor operis infra citati (*l*).

R. 1°. Ex data Religione Revelata utique sequitur, religionem pure naturalem esse insufficientem. Ast insufficiens non fuit nisi post peccatum primorum hominum, quo lumen naturale, antea sufficiens ad omnia praecepta cognoscenda, debilitatum ac obtenebratum, voluntasque ad malum pronior facta sunt. Medium igitur ad finem sufficiens a Deo hominibus datum, vitio hominum insufficiens factum est.

2°. Religio naturalis equidem in se est perfecta et immutabilis; in homine vero modo est perfecta in quantum *absolute sufficit* ad finem; illam in hoc rerum statu perfectam in homine non esse, testatur experientia sapientissimorum philosophorum gentilium, qui circa praecipua religionis puncta gravissime errarunt (N. 66. 67. 68. 69. 70. 71.). Revelatio autem religionem naturalem non mutat, sed illam clare cognoscendam tradit, explicat ac perficit. Immo cum Deus Revelatam Religionem hominibus dare ab omni aeternitate decreverit, protoparentibusque creatis de facto mox dederit, sequitur *a*) Religionem naturalem nonnisi partem esse unius Religionis, quae pars naturalis a Revelatione perficitur, *b*) primam religionem pure naturalem non fuisse (Conf. N. 72. R. a.).

3°. Religio naturalis *absolute* non est in-

(*l*) *Tindal: Christianismus mundo coaevus. Morgan: Philosoph. Moral.* T. III. *Anonymus: Essai sur la nécessité de la religion p.* 10.

sufficiens. Exinde autem quod *proxime* non sufficit, quis concluderet, Deum obligari ad Revelationem dandam semper et omnibus hominibus? Nonne Deus liber est in distributione suorum beneficiorum? Obscurato in hominibus lapsis lumine naturali, Dei bonitas humano generi non defuit; data enim fuit Revelatio Adamo, quae ab illo usque ad Noëmum, et ab hoc ejusque filiis, a quibus dein genus humanum descendit, traditione propagata fuit. Si deinde corrupta, vel inter gentiles abolita est, id vitio hominum, non Deo, adscribendum est.

Homines a Deo justo judice non damnabuntur, quod sine sua culpa Revelata Religione caruerint, sed quod leges naturales, quas norunt, libere transgressi fuerint. Facienti quod in se est Deus non deerit: *Non est acceptio personarum apud Deum*, ait Doctor Gentium Rom. 1, 11. et C. 3, 29. *An Judaeorum Deus tantum*, inquit? *Nonne et Gentium? Immo et Gentium.* Deus justissimus judex unumquemque judicabit juxta talenta et gratias concessas; minus exiget ab eo, qui minus accepit. Sed unde sciunt Naturalistae, Gentiles, revelatione Christianorum destitutos, nullo quocumque revelationis lumine illustrari, majori illustrandi, si obsequi vellent?

4°. Ratio hominis ad finem sufficiens et proportionata fuit, antequam per peccatum obnubilata esset. Sed quomodo probarent Naturalistae, Deum non potuisse hominem creare in statu praesenti, si illi mox daret Revelationem, ut Adamo concessit, quae media ad finem proportionata impertiretur? Tan-

dem constat rationem *proxime* proportionatam non esse ad finem, proinde Naturalistae ipsi hanc difficultatem solvere, aut Dei misericordiam mirari deberent, qui Revelatione Rationem juvare dignatus est.

5°. Quis dixit Naturalistis valedicendum esse rationi, et revelationi aliter credendum esse quam per rationem? Rite adhibeant rationem suam in examinanda sincere Religione Revelata, et brevi Naturalistae esse desinent. Homine ingenuo minime indignum est hoc sensu valedicere rationi, ut ob divinum testimonium credat, quae sola ratione non intelligit; cum Dei testimonium falli et fallere haud possit, ratio autem saepe fallatur et fallat. Num Naturalistae valedicunt rationi, dum in physicis credunt quae non intelligunt? aut veritates particulares credunt, licet illas non intelligant, ob veritates generales, quas norunt?

6°. Adsertio ista falsissima est; pueri enim et rustici christiani plus de vera Religione sciunt, quam gentilium sciverunt doctissimi. Nonnullos Christianorum ignorantia laborare, plures male vivere et perire, ultro fatemur: sed id vitio illorum contingit; praecepta enim Religionis sunt scitu facilia, observatu homini non prorsus corrupto haud difficilia, et sanctissima: quare etiam multi Christianorum sancte vivunt.

7°. Quae D. *de Cherbury*, saeculo XVII°. Naturalistarum antesignanus, hic adlegat, praeclara esse, nemo negarit. Sed si etiam sola ratio haec quinque capita innueret, an homines infallibilem certitudinem de illis haberent? quomodo infallibiliter certi essent,

v. g., se de gravibus peccatis dolentes, ac resipiscentes, eorum veniam a Deo obtinere? quaenam auctoritas, falli et fallere nescia, illos de hoc certos redderet?

Sed petimus a D. *de Cherbury* qui gentiles philosophi ante promulgatum Christi Evangelium hujusmodi doctrinam tradiderint? difficile haud est, ex philosophia et ex doctrina Evangelii plausibile aliquod systhema in favorem Naturalismi conflare, prout *Baro de Cherbury fecit*. Religio naturalis, quae est *complexus principiorum omnium quae ad informandos mores ab ipsa ratione suppeditantur*, recte dispescitur in *Religionem nataralem antiquam seu imperfectiorem*, et in *novam seu perfectiorem*. *Illa* est quae obtinuit apud populos omni revelatione destitutos ante ortam Christi religionem, haec vero est quae post promulgatum Evangelium invaluit, quaeque praecipua doctrinae theoreticae et practicae capita de Deo et homine Evangelio debet. *Seneca*, *Epictetus*, *M. Aurelius*, *Antoninus* etc. hanc excolere coeperunt, ac philosophi christiani ipsam dein perfecerunt. Philosophi gentiles licet multa egregia docuerint, nullam tamen ante Christi religionem tradiderunt Religionem naturalem, quae sufficiens fuisset hominibus ad finem suum consequendum, ex quo merito concluditur, rationem solam in hoc rerum statu homini ad salutem proxime non sufficere.

Quod ipsi philosophi gentiles religionem naturalem sufficientem non cognoverint, patet ex eorum erroribus circa quatuor praecipua Religionis puncta, quos optimis placitis inseruerunt. Et

67.) I. Quidem hominem verum Deum, creatorem, conservatorem ac benefactorem suum *digno cultu* venerari debere, omnimoda ejus a Deo dependentia, animi gratitudo etc. evincunt, fatentibus omnibus.

II. Religionis finem esse *Dei gloriam*, et hominis *felicitatem*, potissimum *aeternam*, inter omnes convenit philosophos. Haec autem *Dei gloria* et *hominis felicitas* obtineri nequeunt, nisi homines *certo* sciant *medium, quo cum Deo reconcilientur, si illum offenderunt*. Hoc vero circa medium celebriores philosophi potissimum errarunt, et ratio sola circa hoc nihil infallibiliter statuet: licet enim ratio *bonitatem* Dei perpendendo concludat, Deum hominem suae noxae poenitentem resipiscentemque in gratiam denuo recipere, hominesque bonos ita cum sese offendentibus facere; reflectendo tamen nullam esse proportionem inter remissionem, quae fit ab homine homini et inter illam, quam peccator expectat a Deo, eoquod Deus offensus est infinitus, et offensor finitus, atque considerando *divinam justitiam*, et perpendendo, *humanam justitiam* gravium criminum reis, ut ut poenitentibus et resipiscentibus haud ignoscere, anxia ac dubia haerebit, ac quid de magnorum flagitiorum reis statuet ignorabit?

III. Eadem hominis *felicitas* requirit, ut exacta habeatur notio de *praemiis et suppliciis in altera vita expectandis*, et

IV. Ut *boni malique moralis* certa habeatur notitia.

Jam vero circa haec quatuor puncta ratio celeberrimorum philosophorum gentilium ca-

ligavit, et semper caligasset nisi Deus, hominum misertus, illis Revelatione succurrisset.

68.) Agnoverunt id ipsi sapientiores Gentilium: *Plato* (*Alcibiad. II. op. vol. V. edit. Bipont. p. 100.*) *Socratem* ita loquentem inducit: *Necesse est expectare, donec discatur quemadmodum ad Deum et homines habere se deceat.* Ei *Alcibiades* reponit: *Quando erit, o Socrates, et quibus praeceptor? jucundissime enim hunc hominem, quiquis erit agnoscam.*

Idem *Plato* (*in Epinomide*) ait: *Mihi semper visum est, et etiam nunc videtur, alias omnes artes non admodum difficiles, hominum vero ad rectam vitam institutionem longe difficillimam;* quare ibidem addit: *Docere pietatem neminem posse, nisi Deus quasi dux et magister praeiverit.*

Tullius (*Lib. I. de Nat. Deor.*): *Perdifficilis et obscura est quaestio*, inquit, *de natura Deorum, de qua tam variae sunt doctissimorum hominum, tamque discrepantes sententiae, ut magno argumento esse debeat, causam, id est principium philosophiae esse scientiam, prudenterque Academicos de rebus tam incertis abstinuisse.*

Jamblicus (*in vita Pythagorae C. 28,*): *Quae Deo Grata sunt*, ait, *scire difficile est nisi quis vel eum, qui Deum audivit, vel Deum ipsum audiverit.*

Sed audiamus celebriorum philosophorum gentilium quoad citata quatuor capita errores. Et

69.) I. Quidem dicere nolumus, nonnullos philosophos aegyptios cum populo colu-

isse quadrupedes et plantas, de quibus *Juvenalis* (*Sat. 4.*) canit:

Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam.
Porrum et cepe nefas violare, ac frangere morsu.
O sanctas gentes, quibus haec nascuntur in hortis
Numina!

Virgilius (*AEneid. L. 8. v. 698.*) ait ab AEgyptiis adorari.

Omnigenumque deum monstra, et latrator
Anubis.

Non commemorabimus, aliquos philosophos ut numina veneratos esse *Jovem* incestuosum ac raptorem, *Mercurium* furem, *Martem* adulterum, *Venerem* prostibulum etc. Haud referemus philosophos alios cum antiquis *Carthaginensibus*, *Gallis*, *Americanis*, *Brasiliensibus* etc. barbara sacrificia humana adprobasse, alios consensisse *Scythis* quintam partem captivorum diis immolantibus, alios adprobasse incolas *Tauridis* naufragos *Dianae* sacrificantes; sed citabimus errores celeberrimorum philosophorum Gentilismi, ad quos Naturalistae moderni tamquam ad humani generis doctores provocant.

Socrates, qui 500. circiter annis ante Ch. floruit, unum equidem Deum, juxta nonnullos autem ab hoc universo non distinctum, admisit; ast deos inferiores haud negasse videtur: nam apud *Platonem* et *Xenophontem* *deos commemorat*; *Xenophon* immo testatur (*Memorab. L. IV.*), *quod saepissime tum domi, tum etiam in aris communibus coluerit deos patrios*, atque adprobaverit dictum

Oraculi Delphici: *Deos ex instituto civitatis colendos.* Silentio praeterimus *Socratem* morientem *AEsculapio* gallum gallinaceum sacrificari jussisse.

Plato, *Sectae Academicae* princeps, ac 300. et amplius annis A. C. ob sapientiae laudem *divinus* dictus, cum *Socrate* sensit, ac *Diis*, *Daemonibusque et Heroïbus sacra fieri jussit.* De cultu publice recepto loquens: *Horum omnium*, inquit, (*in Epinomide*) *legislator, qui vel minimum mentis habeat, numquam aliquid innovabit... nec quae patria lege vel consuetudine de sacrificando firmata sunt, movere audebit; scire namque debet, mortali naturae non esse possibile certi quidpiam de his cognoscere.*

Aristoteles, 300. circiter annis ante Ch. *Peripateticorum* dux, huc usque necdum solide ab errore *polytheismi* vindicatus fuit.

Cicero, qui 100. circiter annis A. C. floruit, cum *Catone* equidem mirari se dicit (*De Divin. L. 2*): *Quod non rideret Aruspex Aruspicem cum videret*, receptam tamen religionem vult observari: *A patribus*, inquit (*De Leg. L. 2. C. 20.*), *acceptos deos placuit coli... Illud enim ex institutis Pontificum et Aruspicum non mutandum est, quibus hostiis immolandum est cuique deo.*

Sceptici dubitabant de omnibus; et *Epicurei* omnem relationem Deum inter et hominem simul cum Providentia tollebant.

Epictetus: *Litandum et sacrificandum*, ait, *et offerendae primitiae sunt unicuique ritu patrio.*

Seneca Idololatras excusat: *Omnem istam ignobilem deorum turbam*, inquit (*Apud S.*

August. de Civit. Dei L. 6. C. 10.), *sic adorabimus, ut meminerimus cultum istum magis ad morem quam ad rem pertinere.* Et alio in loco: *Quae omnia sapiens servabat*, ait, *tamquam legibus jussa, non tamquam diis grata.*

En quomodo doctores gentilium idololatriam adprobabant, vel jubebant cultum eorum numinum, quae falsa judicabant! Haeccine ratio, haeccine religio naturalis docet? *Quid facies ei*, scite ait *Lactantius* de hisce philosophis (*Lib. 2. C. 3. Instit. divin.*), *qui cum errare se sentiat, ultro seipsum in lapides pingat, ut populus omnis offendat? Ipse sibi oculos eruit, ut omnes caeci sint? Qui nec de aliis bene mereatur, quos patitur errare, nec de seipso, qui alienis accedit erroribus.*

Auctor impii libri: *Codex Naturae* (le Code de la Nature 1760.), qui cum aliis nonnullis Religionem omnem e mundo exulare vellet, insanit, Deum nec coli nec offendi posse.

Verum Dei cultus est observantia divinarum ejus praescriptionum, obsecutio divinae illius voluntati. Num haec illi placere non debet? Potest ergo Deus coli. Offensio Dei est transgressio ejus legum, resistentia illius voluntati. Num haec ipsi displicere non debet? Potest ergo Deus offendi. Absurda auctoris hypothesis supponit nullum discrimen esse bonum inter et malum, quod fini creationis, recto rerum ordini et sensui initimo adversatur.

D. *de Voltaire in poëmate de Religione naturali* (*Poëme de la Religion naturelle*) effutit, indignum esse supremo numine pasci

laudibus hominum, mulcerique mortalium votis.

Ast materialem admodum fuisse oportet hunc Deistam, dum Ens Perfectissimum defectivis hominibus adsimilat. Edicat nobis num Deo indignum sit, exigere a creaturis rationalibus, quas condidit, conservat, indiesque beneficiis cumulat, signa suae ab illo dependentiae, amoris, reverentiae, timoris etc.?

Cultus externi necessitatem utilitatemque negarunt auctores: *Litterarum Persicarum* (*Des Lettres Persannes*) D. *de Montesquieu* vulgo attributarum (*Let. 4. et 36.*) *Litterarum Judaïcarum* (*Des Lettres Juives*) *Marchioni d'Argens* adscriptarum. (*Let. 5. et 125.*), *Litterarum Cabalisticarum* et *Peruvianarum* (*Des lettres Cabalistiques et Péruviennes*) et anonymus: *De Religione essentiali* (*De la Religion essentielle*).

Sed licet Deus cultu externo non indigeat, utpote beatissimus, eum tamen exigit tum quód homo non solum quoad mentem, quá illi cultum internum persolvit, sed etiam quoad corpus ab eo dependet, quod proinde et suum homagium ei debet, tum ad cultus interioris incrementum et excitationem, tum ad exemplum aliorum, tum ad nostram utilitatem: *Nobis prodest colere Deum, non ipsi Deo*, ait *S. Augustinus* Paganis (*Quaest. 3.*).

Christus equidem *Joan. 4, 24*: *Spiritus*, inquit, *est Deus: et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare.* Ast hic cultus internus externum non excludit; fieri immo nequidem potest, ut cultus noster internus, si sincerus et fervidus est, in actiones externas non erumpat. Cultus ex-

ternus, interno destitutus Deo sane displicet: *Haud scio*, inquit *Tullius* (*De Nat. Deor. L. 2.*) *an pietate adversus deos sublata societas etiam humani generis tollatur.*

70.) II. De modo, quo homo post peccatum cum Deo reconciliaretur, philosophi gentiles nihil certi sciverunt. Alii existimabant, flagitia aquis expiari: *Ad lavacrum me confero*, ait *Ajax* apud *Sophoclem* (*Ajax flageli v. 665.*), *et ad prata mari vicina, ut lavando extergam maculas meas, quae acerbam deae provocarunt iram.* Hoc autem medium alii deridebant: *Mare omnia delet crimina*, inquit *Euripides* apud *Stobaeum* (*Serm. 4.*): *cadit autem hoc dictum in superstitiosos, qui mari lustrari solent.* Ovidius vero argute canit (*Fast.*):

Ah nimium faciles, qui tristia crimina caedis
Fluminea tolli posse putatis aqua.

Alii confugiebant ad sacrificia, adolebant holocausta, et varia pro variis sceleribus offerebant animalia. *Tauribolii* Tauri cruore adspersi purgari et renasci dicebantur.

Adhuc *Eremitae Japones* gravium criminum reos cum Deo reconciliaturi, eos, sub capitis poena immoderatis injunctis jejuniis, macerationibus, laboribusque exorbitantibus, in bilance ex rupe altissima supra praecipitium exponunt, in quod, nisi candide, sincere et exacte omnia sua crimina confiteantur, illos praecipites agunt (*m*).

(*m*) Consule. *Dict. des Cultes Relig. T.* 1. *art. Confession.*

Cicero autem (*De Leg. L. 2. c. 9.*): *Impius*, ait, *ne audeto donis placare deos.*

Plerique Gentilium autumabant, deos placari *Hecatombis taurorum et agnorum.*

Tandem licet nonnulli gentilium philosophorum forte juxta rationem crediderint, Deum ob poenitentiam ac resipiscentiam injurias remittere; cum tamen illis id infallibiliter constare non posset, tranquilli esse haud poterant. Adposite hic ait *Lactantius* (*Institut. Div. L. 3. C. 27.*): *Nihilne illi* (philosophi) *verisimile praecipiunt? Immo permulta, et ad verum frequenter accedunt. Sed nihil ponderis habent illa praecepta, quia sunt humana, et auctoritate majori, id est, divina, illa carent. Nemo igitur credit, quia tam se putat hominem esse, qui audit, quam est ille, qui praecipit.* Hoc ipsum *J. J. Rousseau*, sui oblitus, fassus est, *Emile T. 3. p. 178.* dicens: *On a beau vouloir établir la vertu par la raison seule; quelle solide base peut-on lui donner? Philosophe, tes loix morales sont fort belles, mais montre m'en de grace la sanction.*

D. *Bahrdtius* (*in Op. Ausführung des Plans und Zwecks Jesus* II. *Bändg. Berlin 1784,*) effutit, peccatorem reconciliatione cum Deo non indigere; eoquod, juxta ipsum, Deus infinite bonus offendi et irasci non potest, et hominem a se conditum non amare non valet. *Poenas positivas*, ait, non infligit, *poenas* autem *necessarias* peccati, seu potius ejus effectus naturales dicit desinere, quando homo peccare desinit.

Fatemur et nos, Deo per peccatum non inferri injuriam, quae ipsum, utpote bea-

tissimum, adfligat, atque mentis ejus felicissimae tranquillitatem turbet. Sed peccatum, seu violatio legis, adversatur directe divinae ejus voluntati, eique non acceptum, nec indifferens, sed summe odiosum esse debet, hocque sensu Deus offenditur. Deus utpote beatissimus ac immutabilis irasci proprie equidem non potest, sed irasci dicitur cum aliquid fit contra divinam suam voluntatem, ac cum poenas infligit, *metaphorice* nempe, eoquod homines cum justae eorum voluntati resistitur, cumque poenas infligunt, irasci solent. Quis autem neget Deum poenas infligere posse, cum homo id possit? Illum autem poenas hujusmodi realiter infligere patet tum ex libris S., tum quod id debeat, eoquod observantiam suae legis, quae sine poenis positivis locum haud haberet attenta inclinatione hominum ad malum, velle debet.

Poenas naturales seu effectus peccati, sufficientes esse ad homines a violatione legis absterrendos, nunquam probabit *Bahrdtius*. Multi hujusmodi effectus ut poenae a plurimis non agnoscuntur, et ab obduratis profecto non sentiuntur. In absurda hac hypothesi impius post hanc vitam eamdem sortem cum justo habiturus esset etc. Deum hominem flagitiosissimum, divinae suae voluntati rebellem amare, nec ipse *Bahrdtius*, nisi insanit, sibi persuadebit.

71.) III. Communis equidem populorum omnium persuasio fuit, animam corpori esse superstitem, eamque praemia vel supplicia post hanc vitam manere. Ast haec persvasio tot erat comitata fabulis, ut aptior esset

ad homines inducendos ad animae immortalitatem in dubium revocandam vel negandam, quam ad illos de ipsa omnino certos reddendos.

Licet philosophi hasce fabulas contemnerent, perspicerentque, animae immortalitatem esse rationi conformem, quod et frequenter adfirmarunt, non tamen ad firmam ejus certitudinem per rationem devenerunt. *Philosophi graeci* pro indole sectae, quam sequebantur, praemiis et suppliciis post hanc vitam vel adsentiebant, vel contradicebant.

Socrates moriturus de statu animae post mortem dubius haesit: *Hora est hinc abire*, ajebat (*Apolog. Plat. in fine*), *me quidem ut moriar, vos autem ut vitam agatis. Utri vero nostrum in melius eant, omnibus praeterquam Deo est incertum. Plutarchus Socratem* loquentem inducit (*Consol. ad Apollon.*): *Mortem non esse timendam, quod aut similis somno, aut peregrinationi, futura sit, aut tandem post mortem cuncta destruantur.*

Tullius laudat quae *Plato* de animorum immortalitate scripsit, sed se tamen convictum non fuisse dicit: *Evolvi ejus librum*, ait (*L. 1. C. 11. quaest. Tusc.*), *sed nescio quomodo dum lego, adsentior: dum posui librum, et mecum ipse de animorum immortalitate cogitare coepi, adsentio omnis illa elabitur*. Dein concludit, *solutionem quaestionis hujus diis relinquendam esse.*

Dicearchi, *Aristoxeni*, *Epicuri* ejusque gregis errores et argumenta futilia collegit *Lucretius*: *De Natura rerum Lib. 3.*

Romani antiqui praemia et supplicia post

mortem admittebant, ut ex ipsis operibus eorum poëtarum, fabulas veritati admiscentium, luculenter patet. Sic *Virgilius AEneidos L. 6.* Campos Elysios et Tartara, quo *AEnaeam a Sibylla Cumana* ductum fingit, describens, inter alia canit:

Nec non et Tityon, terrae omniparentis alumnum,
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur, rostroque immanis vultur adunco
Immortale jecur tondens, faecundaque poenis
Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore, nec fibris requies datur ulla renatis.
. . . . Sedet, AETERNUMQUE *sedebit*
Infelix Theseus: Phlegyasque miserrimus omnes
Admonet, et magna testatur voce per umbras:
Discite justitiam moniti, et non temnere Divos.

Horatius Flaccus Carm. L. 4. Od. 7.

Quum semel, ait, *occideris, et desplendida Minos*
Fecerit arbitria.
Non, Torquate, genus, non te facundia, non te
Restituet pietas:
Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
Liberat Hippolytum;
Nec Lethaea valet Theseus abrumpere caro
Vincula Pirithoo.

Posterioribus vero temporibus philosophi romani de animae immortalitate dubitarunt, aut illam etiam inter fabulas delegarunt.

Tullius, qui saepe de animarum immortalitate egregie scripsit, *Quaest. Tuscul. L. 1. C. 22. et C. 9.* de hac immortalitate disserens: *Sed plurimi*, inquit, *contra nitun-*

tur, animosque quasi capite damnatos morte multant.. sunt enim, qui discessum animi a corpore putent esse mortem, sunt, qui nullum censeant fieri discessum, sed una animum et corpus occidere, animumque in corpore extingui. Qui discedere animum censent, alii statim dissipari, alii diu permanere, alii semper.

Quaest. Tuscul. L. 5. C. 8. petit *Cicero*: *Dic quaeso, num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, transvectio Acherontis, merito summam aquae attingens enectus Tantalus?* Ei respondit *Atticus*: *Adeone me delirare censes, ut ista esse credam?*

Idem *Tullius* in *Epistolis familiaribus*, et in *Orationibus*, coram senatu habitis, de animarum immortalitate frequenter dubie loquitur: *Si quis in morte sensus est.*

Pro *Cluentio* vero dicens: *Quid tandem,* ait *Cicero*, *illi mali mors attulit, nisi forte ineptiis et fabulis ducimur, ut existimemus illum apud Inferos impiorum supplicia perferre.... actum esse praecipitem in sceleratorum sedem, atque regionem, quae si falsa sunt, id quod omnes intelligunt, quid ei tandem aliud mors eripuit praeter sensum doloris.*

Plinius (*Hist. Nat. L. 7. C. 55,*) dicebat: *Deus non potest mortales aeternitate donare, aut revocare defunctos.* Et *ibid. C. 53. Non magis*, inquit, *a morte sensus ullus aut corporis aut animae, quam ante nativitatem.*

Seneca (*de Consolat ad Marc. C. 19.*): *Cogita*, inquit, *nullis defunctum adfici ma-*

lis. Illa, qaae nobis inferos terribiles faciunt, fabula est. Nullas imminere mortuis tenebras, nec carcerem, nec flumina flagranti igne... Luserunt ista poëtae, et vanis nos agitaverunt terroribus. Mors omnium dolorum et solutio est et finis, ultra quam malá nostra non exeunt, quae nos in illam tranquillitatem, in qua antequam nasceremur, jacuimus, reponit. Id enim potest aut bonum aut malum esse, quod aliquid est. Quod vero ipsum nihil est, et omnia in nihilum redigit, nulli nos fortunae tradit... Non potest miser esse, qui nullus est.

Idem *Seneca Epist. 102. de animae immortalitate: Credebam facile*, inquit, *opinionibus magnorum virorum rem gratissimam promittentium magis quam probantium.*

Julius Caesar dum in senatu de conjuratione *Catilinae* verba faceret: *Possum*, ajebat, *equidem dicere id quod res habet; in luctu atque miseriis mortem aerumnarum requiem, non cruciatuum esse, eam cuncta mortalium mala dissolvere; ultra neque curae neque gaúdio locum esse.*

Cato autem post J. Caesarem loquens in eodem senatu: *Bene et composite*, inquit, *C. Caesar paulo ante in hoc ordine de vita et morte disseruit, credo falsa existimans ea, quae de inferis memorantur, diversos itinere malos a bonis loca tetra, inculta, faeda, atque formidolosa habere.* (*Apud Salust. De Conjur. Catil.*)

Imp. Antoninus de statu animarum post mortem: *Pro concesso sumi*, ait (L. 4 C. 21.), *animas superstites. Animae in aërem translatae, ubi aliquando ibi perstiterint, ma-*

ctantur, *funduntur*, *succenduntur*, *in seminalem universi rationem receptae.*

72.) IV. Philosophos gentiles multa egregia morum praecepta tradidisse, nemo aequus rerum judex inficiabitur; at illos in multis etiam graviter a vero aberrasse, evincit eorum doctrina.

1.°) De *Charitate proximi*, praesertim *pauperum et infantium*: *Diogenes Laërtius Zenoni* regulae adinstar fuisse scribit: *Sapientis esse erga neminem esse misericordem*, *et illatam injuriam non condonare.*

Cicero (*L. 1. de Offic. C. 7.*) inter primas naturae leges ponit: *Nemini nocere nisi lacessitum injuria.* Et ad *Atticum* scribit: *Odi hominem et odero*, *utinam ulcisci possem!*

Seneca (*Epist 81.*): *Hoc*, inquit, *justitiae convenit*, *suum cuique tribuere*, *beneficio gratiam*, *injuriae talionem*, *aut certe malam gratiam.*

Plato (*de Leg. L. 2.*): *Nemo*, ait, *in nostra civitate mendicus esto. Quisquis id tentaverit*, *et miserabilibus precibus stipem victumque collegerit*, *eum Praefecti e foro*, *AEdiles ex urbe*, *agrorum Prafecti tota exterminent regione.*

Plautus (*in Trin. act. 2. scena 2.*) *De mendico*, inquit, *male meretur*, *qui ei dat quod edat aut quod bibat; nam et illud quod dat perdit*, *et illi producit vitam ad miseriam. Ergo fame pereant mendici ne misere vivant.* Haec Romani publico in theatro recitari patiebantur!

Plutarchus narrat (*in vita Lycurgi*), *Lycurgum* lege sanxisse, judices recens natos

infantes invisuros, ut robustos servari, imbecilles vero ac deformes conjici juberent in foveam *Apothecam* nuncupatam, in qua perirent.

Plato (*Lib. 5. de Repub.*) et *Aristoteles* (*Lib. 7. C. 16. Politic.*) docuerunt, proles, si nimiae, vel debiles, vel educandae molestius essent, nondum natas per abortum, et natas per expositionem extingui posse.

2°.) De *Castitate.*

Sextus Empyricus refert *Hypat. L. 3. C. 34.*), *Zenonem* flagitiosum concubitum cum propria matre licitum dixisse.

Epicurus, teste *Theophilo Antiocheno* (*Ad Autol. L. 2.*), incestum cum filia et matre licere adfirmavit.

Theodorus, teste *Diogene Laërtio* (*L. 2.* §. *99.*), dicebat: *Furto quoque et adulterio et sacrilegio, cum tempestivum erit, daturum operam sapientem. Nihil quippe horum inhonestum esse natura, si auferatur de hisce vulgaris opinio, quae ad continendos stultos conflata est.*

Idem *Diogenes Laërtius* refert (*L. 6.* §. 72. 73.), *Diogenem Cynicum* docuisse: *Mulieres communes esse oportere, nuptias nihil esse arbitratus, sed ut quisque cuique persuasisset, ut illa coïret, communesque idcirco filios fieri volebat.*

Chrysippus tenuit, *Diogene Laërtio* teste (*L.* 7. §. *188*): *Licere matribus congredi et filiabus.*

Epictetus adprobavit incestum.

Socrates teste *Xenophonte* (*Memorab. L. 3. C. 11.*) publicam meretricem *Theodotam* varias artes decipiendi juvenes edocet.

Plato, ut concordia in Republica regnaret, voluit *communes esse mulieres, ita ut ad eamdem mulierem multi viri confluant.* Ita divinus ille Plato Rempublicam suam publicum lupanar constituebat!

Vagos concubitus *Plato* pariter culpa vacare edixit.

Cato fornicationem, ut remedium adversus adulteria, censuit permittendam.

An hi gravissimi philosophorum errores ad oculum non probant, humanam rationem solam, seu lumen naturale, in hoc lapsae naturae statu, homini ad gloriam Dei, et veram felicitatem, praesertim aeternam, ducendo imparem esse? Senserunt hoc quotquot extitere populi gentiles, apud quos, ut homines intra limites suorum officiorum continerentur, revelationes variae confictae fuerunt, eorumque legislatores suis legibus maximam auctoritatem conciliaturi, falsas deorum revelationes et colloquia cum divinitatibus confinxerunt, ut *Minos* cum *Jove*, *Licurgus* cum *Apolline Delphico*, *Zaleucus* cum *Minerva*, *Numa Pompilius* cum *Nympha Egerea*, et *Sertorius* cum *Cerva*. *Nulla gens*, ait *S. Thomas* (*Lib.* 5. *Cont. Gent. C.* 4.), *quod attinet negotia religionis et cultus divini, contenta fuit principiis naturaliter notis, sed omnes requisiverunt revelationes, puta ab oraculis et falsis suis vatibus. Hic gentium consensus suadet opus esse revelatione, et principia naturaliter nota non sufficere.*

§. XXXII.

De Naturalismo Biblico.

Matthaeus Tindall, in Universitate Oxoniensi juris doctor, in impio libro, anglice inscripto: *Christianismus mundo coaevus an. 1730. Naturalismum Biblicum* omni conatu stabilire enixus est. Contendit, religionem naturalem esse solam veram, et salvificam, et *Evangelium* nihil aliud continere quam hanc religionem explicatam, et a falsis traditionibus ac superstitionibus purgatam. Quiduqid autem in Evangelio occurrit rationi impervium, praetendit esse falsum, vel apocryphum, vel litteraliter accipi non debere. Malam suam causam tueri nititur tum textibus Scripturae S., tum ratiociniis. Verum: *Causa patrocinio non bona pejor erit.*

I. Ex Scriptura S. adlegat.

1°. Matth. 9, 13: *Non veni vocare justos sed peccatores.* Ex quo concludit multos salvari, procul dubio, per solam religionem naturalem.

2°. Matth. 25, 34-46: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi; esurivi enim, et dedistis mihi manducare* etc. etc. Unde infert, homines salvari propter sola opera charitatis, damnari vero ob eorum omissionem; eoquod ibi fidei non fit mentio.

3°. Act. 10, 34-35. ubi Petrus dicit: *Non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet eum, et operatur justitiam, acceptus est illi.*

4°. I. Cor. 13, 2, 13: *Si habuero omnem*

fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero nihil sum... major autem horum est charitas.

5°. Hebr. 11, 6: *Credere oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit.* Ex quo concludit, cognitionem Dei, ejusque renumerationis ad salutem sufficere.

II. Ex ratione adfert.

a) Deum auctorem esse religionis naturalis; proinde illam imperfectam et insufficientem esse haud posse.

b) Religionem veram unam debere esse ac universalem; hujusmodi autem solam esse religionem naturalem.

c) Nexum eumdem semper extitisse Deum inter ac hominem; eamdem proinde semper esse religionem, nempe naturalem.

d) Veram religionem talem esse oportere, ut omnes eam haud difficulter cognoscere possint; hujusmodi autem esse solam religionem naturalem.

e) Reconciliationem cum Deo, cujus cognoscendae causa Theologi revelationem neceessariam, aut maxime optandam dicunt, reapse necessariam haud esse; eoquod Deus hominem summopere diligit, cum omnia ad ejus felicitatem disponat, ut creationem, conservationem universi etc., leges, praemia et poenas.

O curas hominum, quantum est in rebus inane!

I. Naturalista biblicus minime reflectit

1°. *Math*, 9, 13. Christum agere de sola vocatione ad poenitentiam, quae sane necessaria est potius peccatoribus quam justis.

Quod fidem divinae suae doctrinae praestandam, omnibusque necessariam, supposuerit, patet ex *Marc. 16, 16.* ubi ait: *Qui non crediderit condemnabitur.*

2°. *Matth. 25, 34-46.* Christus dumtaxat aliqua opera bona, et mala, in altera vita remuneranda vel punienda in exemplum recenset. Quis autem sanae mentis exinde inferret alia bona opera, ut fidem, et alia mala opera, ut infidelitatem, praemio vel poena in altera vita carere? Condemnationem suam deducat D. Tindall ex verbis Christi Marc. 16, 16: *Qui crediderit, et baptisatus fuerit, salvus erit, qui vero non crediderit condemnabitur.*

3°. *Act. 10.* narratur visio S. Petri de linteo ac vase magno serpentibus, quadrupedibus et volatilibus referto, et vocationem Gentilium ad fidem portendente. Enarrat Petrus, preces ac eleemosynas *Cornelii centurionis* gentilis Deo placuisse, atque ait, in omni gente esse homines, qui vereantur Deum, juste vivant, Deoque accepti sint, Christi religionem professi. Sensus igitur est, non dumtaxat Judaeos perperam gloriantes, se solos regni Messiae participes futuros, Deo placere, sed etiam in qualibet alia natione esse homines, quibus meliori, quo sciunt modo viventibus, Deus suas gratias elargitur.

7°. D. Paulus *I. Cor. 13, 2, 13.* non agit de fide praestanda Christi religioni, sed de fide seu fiducia: ad patranda miracula necessaria. Anteponit charitatem isti fidei, sed fidem proprie dictam supponit: ait enim

Hebr. 11, 6: *Sine fide impossibile est placere Deo.*

5°. Paulus *Hebr. 11, 6.* minime ait, ad salutem sufficere, ut quis credat in Deum existentem, et remuneratorem bonorum, sed dicit: *Credere oportet*; quod profecto fidem supponit.

II.

a) Ex hoc ratiocinio sequeretur tantummodo religionem naturalem suo modo perfectam et sufficientem esse debuisse, in suppositione quod Deus daturus non fuisset revelationem, sed si religio naturalis est quasi pars quaedam, quae juncta revelationi, jam ab initio Adamo datae, et per Christum deinde luculentissime traditae, unam religionem constituit, sequitur, religionem naturalem, licet a Deo profectam, per se perfectam et sufficientem haud esse oportere. Sed quis dixit *D. Tindall*, religionem naturalem ante lapsum protoparentum suo modo perfectam, et ad finem sufficientem non fuisse? Per praevaricationem primorum parentum intellectus hominis obscuratus, et voluntas passionibus agitata, ac ad malum proclivior facta est. Proinde et post lapsum protoparentum lumen naturale ad finem hominis non est amplius proxime sufficiens (Conf. N. 66. R. 2°.)

b) Si *D. Tindall* cultos Europaeos, molles Asiaticos, feros Afros, Americanos populosque sylvestres observasset, reperisset, religionem, quam ipsi naturalem dicunt, non esse unam eamdemque, proinde haud universalem. Ex hisce enim populis alii plus, alii minus de religione naturali noscunt, alii populi licita vel illicita adserunt, quae alii il-

licita vel licita credunt. Ex quo solo insufficientia luminis naturalis patet. Indigne de Deo sentit, qui existimat, illum non posse vel nationi integrae, vel aliquibus hominibus sive per revelationem specialem, sive per naturam manifestare veritates, aliis incognitas. Si gentes quaedam revelatione actu carent, Deus illis, hominibusque singulis, quod in se est facientibus, haud deerit.

c) Hominem in statu innocentiae, Deoque acceptum, fuisse conditum, dein vero ex hoc statu excidisse, admittet *D. Tindall*, utpote qui Scripturam S. ut Naturalista Biblicus veneratur, admittat ergo etiam, non semper eumdem nexum Deum inter et homines fuisse, et non eamdem religionem, cum Deus Adamo jam revelationem impertiri dignatus sit.

d) Facilius est religioni revelatae simpliciter fidem adhibere, quam quae spectant Deum, hominem et proximum e solo lumine naturali eruere. Adhibendum est studium in cognoscenda ac dijudicanda religione revelata, at majus adhibendum est studium, praesertim in certis casibus, ad dignoscendum ac dijudicandum qnae sunt legis naturalis. Si revelatione destituti per se non tam facile in illius cognitionum, quam in multorum praeceptorum naturalium pervenire possunt, facientibus quod in se est Deus, qui non est acceptor personarum, non deerit.

e) Licet Deus hominem maxime diligat, omniaque ob suam gloriam felicitatemque hominis creaverit etc. insaniat oportet D. *Tindall*, si existimet, Deum virum flagitiosum eodem loco ac justum habere, scelestissimoque, post vitam in flagitiis sine resipiscen-

tia peractam, idem ac justissimo in altera vita praemium largiturum. Deum legem suam observantibus praemium, transgredientibus vero ac non resipiscentibus poenam daturum, evincunt necessaria sanctio ejus legis, necessarius ordo moralis, ac divina ejus justitia. Caeterum si Deus reconciliationem transgressorum suae legis haud exigeret, an illis inepte poenas non statuisset?

Absolutis quaestionibus de *Inspiratione* seu *Divinitate Librorum S.*, refutatisque difficultatibus ei ab Incredulis ac Deistis nostri aevi opponi solitis, ad Caput III. Hermeneuticae properamus.

CAPUT III.

De Authentia Librorum S.

Notiones Praeviae.

74.) *Authentia* est vox graeca, que *auctoritatem* significat; hinc *liber authenticus* est, qui auctoritatem facit.

Librum genuinum dicimus, qui compositus fuit ab auctore, cujus nomen praesefert, aut illius aevo, aut ex documentis coaevis collectus fuit.

Ad *plenam* libri alicujus *authentiam*, seu *auctoritatem*, requiritur, ut

1°. Constet, illum esse *genuinum*; tunc enim constat auctorem quae scribit scire potuisse; ut

2°.) *Liber integer*, seu quoad *essentialia incorruptus*, extet, et ut

3°.) Constet, *auctorem esse veracem*, seu mentiri noluisse; immo nec potuisse. Quod ultimum authentiam libri evidenter demonstrat, necessarium autem non est, nec adplicari potest plerisque libris profanis.

SECTIO I.

De Pentateucho.

§. I.

De existentia Moysis.

75.) Existentiam *Moysis*, populi Israëlitici ducis ac legislatoris, nemo ante Saec. XVIII.

in dubium revocavit. Cl. *Huetius* sibi persuasum habebat, *Gentilium Mythologiam* nil aliud esse quam *Scripturam S.* summopere corruptam, deosque mythologicos nonnisi Moysen, variis modis exhibitum, fuisse. Hujus legislatoris characterem ac gesta se reperisse autumabat non dumtaxat in diis *AEgyptiorum*, ut in *Osiride*, *Serapide*, *Baccho* etc., sed etiam in numinibus *Graecorum* ac *Romanorum*, ut in *AEsculapio*, *Apolline*, *Prometheo*, *Pane* etc.

Haec *Huetii* singularis opinio occasionem dedit auctori: *Philosophiae historiae* (*Philosophie de l'histoire de M. de Voltaire*) ipsam Moysis *negandi existentiam*.

Omnes, inquiebat futilis ille auctor, Moysis characteres invenimus in *Baccho Arabum*; atqui hic est persona fictitia; ergo et Moyses. Inane hoc philosophema multis in libellis repetitum fuit; simile autem est huic sophismati: Historia Judaeorum est fundamentum Mythologiae paganae; atqui haec falsa est; ergo et historia Judaeorum; exinde enim quod fabula verae historiae superstructa est, minime sequitur, istam historiam esse falsam.

Existentia Moysis non solummodo nititur scriptis illius, traditioni et testimonio integri numerosissimique populi judaïci, sed etiam testimoniis populorum gentilium, gentis judaïcae hostium, ut *AEgyptiorum*, *Phoenicum*, *Assyriorum*, *Graecorum ac Romanorum*. Extant haec eorum testimonia in libris *Flavii Josephi adversus Appionem*, *in Tatiano*: *Oratione adversus Graecos*, in *Origene*: *Apologia contra Celsum*, in *Eusebio Caesaraeensi*: *Praeparatione Evangeli-*

ca, in *S. Cyrillo*: *Adversus Julianum* etc.
In particulari personae Moysis meminerunt *Tacitus*: *Annal. L. 5. C. 5.*, *Dio Cassius*: *Hist. L. 37, C. 17.* *Justinus*: *L. 36.*, *Plinius*: *Hist. Nat. L. 30. C. 1.* Et *Juvenalis Sat. 14. v. 101.* Canit:

Judaïcum ediscunt, et servant, et metuunt jus,
Tradidit arcano quodcumque volumine Moyses.

Plurimi alii auctores profani legi possunt in *Demonstratione Evangelica prop. 4. Cl. Dan. Huetii*, et in *Veritate Religionis Christianae L. 1. §. 16. Hug. Grotii.*

Si tantus testimoniorum consensus falleret, actum foret de fide historica, et universali in historicis laboremus pyrrhonismo. *Sinenses* a fortiori numquam habuissent *Confucium*, *Persae Zoroastrum*, *Indi Beass-Muni Gautam*, aliosque Bramenses, qui Indorum libros ac leges condiderunt, nec *Muhammedani* habuissent *Muhammedem*, cum pro horum existentia tot ac tanta testimonia non militent quot et quanta pro existentia *Moysis*.

§. II.

Lingua et aetas Pentateuchi.

76.) *Pantateuchus* a vocibus graecis *Πεντε* (pente) = *quinque*, et *Τευχος* (Teuchos) = *volumen*, ita nuncupatus, *quintuplex volumen* sonat. Complectitur autem *Genesin*, *Exodum*, *Leviticum*, *Numeros*, et *Deuteronomium*. Hebraei hosce libros uno vocabulo *Thora* = *Legem* vocant.

Scriptus fuit Pantateuchus puro idiomate hebraïco, et absolutus ante finem anni 2553. ab orbe condito, quo Moyses obiit; Moyses enim paulo ante mortem opus hoc sacerdotibus senioribusque populi israëlitici tradidisse, ut in adyto tabernaculi penes arcam foederis adservaretur, *Deut. 31, 9-13.*, *et v. 24-26.* legitur.

Liber *Genesis* in quatuor sequentibus libris notus ponitur, et *Deuteronomium* quatuor praecedentes ut jam scriptos supponit; quare *Genesis* primo, et *Deuteronomium* ultimo loco confecta fuerunt.

§. III.

Archaeologia Pentateuchi.

77.) *Richardus Simon* conjecturavit (*n*), Moysen nonnisi *leges* Pentateuchi scripsisse, *historias* vero Scribis, seu *Notariis* publicis, qui *Prophetae* dicti fuissent, conscribendas reliquisse. Sed quae *R. Simon* ex *Fl. Josepho*, *Rabbinis* ac *Patribus* pro sua conjectura profert, quod vult non evincunt; immo factum hujusmodi, a quo auctores illi tanto temporis intervallo remoti fuerunt, ne quidem testari possent.

Moyses, qui in Pentateucho de *Judicibus* et *Genealogis* populi hebraei frequentem mentionem facit, de istis *Notariis Prophetis*, si extitissent, non continuo siluisset. Si etiam Moyses primo anno exitus ex AEgypto multis negotiis distractus erat, annis tamen se-

(*n*) *Rich. Simon: Hist. Crit. du V. T. L.* 1. *C.* 2.

quentibus iis adeo occupatus haud erat, ut ipse historias scribere non potuisset. Immo *Numer. 32, 2.* Moyses legitur Israëlitarum castra conscripsisse, quae sane historica sunt (Conf. N. 89. III.)

78.) Stili diversitas, transpositiones, et earumdem rerum repetitiones, quae in *Genesi* occurrunt, nil aliud probant, quam Moysen ad *Archaeologiam Geneseos* conficiendam usum esse *vetustissimis documentis* authenticis tamquam fontibus, quae Spiritus S. adflatu summa cum religione inter se conjunxit. Sententia isthaec, cujus auctor fuit anno 1753. *J. Astruc*, et quam recentiores Exegetae fere omnes tuentur, ut cl. *de Brentanno*, *Jahn*, *Guénée*, *Eichhorn*, *Ilgen* etc. (*o*), nititur.

1°. *Diversis documentorum inscriptionibus*, quae extant *Gen. C. 2, 4. C. 5, 1. C. 6, 9. C. 10, 1. C. 11, 10. et 27.*

2°. *Varietate stili*, quae saltem usque ad Patriarchae *Josephi* historiam in textu originario observatur, et characterem mosaïcum non sapit.

3°. *Diversitate linguae*, quae in prioribus documentis est pauper, et duriuscula, ac in posterioribus ditescit, et elegantior evadit.

4°. *Brevissima quorumdam, et diffusa aliorum haud majoris momenti narratione*, ut

---

(*o*) *Brentanno: H. Schrift.* 1. *B. Mosis*, 2. *K. Jahn: Introd. in L. S. V. F. II. P. C.* 1. §. 15. *etc. Guénée: Lettres de quelques Juifs* etc. à *Mr. de Voltaire* Paris 1817. T. 1. p. 361. *Eichhorn:* Einl. ins A. T. II. Th. §. 416. etc. *Ilgen: Urkunden des Jerusalemischen Tempelarchivs* 1798.

C. 4, *23-24*. de *Lamecho*, *C. 6*, *4*. de Gigantibus, *C. 6. 7. 8. et 9*. de diluvio, *C. 10*, *8-10*. de *Nemrodo* etc., quae supponunt, Moysen alia breviter, alia diffuse descripta deprehendisse. Si omnia ex revelatione, vel ex traditione didicisset, tanta brevitas in multis magni momenti, tantaque in aliis prolixitas haud inveniretur.

5°. *Multarum rerum repetitionibus*, ut *cosmogoniae C. 1. et C. 2. Seth* et *Enos C. 4*, *25-26*. et *C. 5*, *3-6.*, *filiorum Noëmi C. 5*, *31. et C. 6. 10*. etc.

6°. In toto *C. 1.*, ubi in quovis fere versu nomen *Dei* occurrit, *Deus* nunquam vocatur *Jehovah*, sed semper *Elohim*, in aliis vero capitibus usque ad finem C. 4. Deus numquam vocatur *Elohim*, sed continuo *Jehovah*, vel *Jehovah-Elohim*.

7°. Traditione orali Moyses scire haud potuisset verba ipsa loquentium, quae recenset, genealogias, determinatos rerum numeros, nomina propria hominum, locorum etc.

Moyses documenta ista fere intacta reliquisse videtur, ut retentio *varii stili*, *inscriptionum*, *vocum obsoletarum* etc. innuit. Quaedam tamen praetermissa esse videntur C. 2., ubi dumtaxat occurrunt, quae primam cosmogoniam supplent, dum tamen v. 4. alia adhuc cosmogonia annuntiatur.

Documenta vero a Moyse in Genesi contexta a remotissima antiquitate scripta fuisse oportet, cum in iis, saltem usque ad historiam Abrahami, res abstractissimae modo tam sensibili, rudique hominum captui accommodato, proponantur, ut homines eo aevo admodum rudes adhuc fuisse adpareat,

atque hac de causa Deo tot attribuuntur *anthropopata*, ut *Gen. C. 3, 5, 26. C. 6, 6.*, ubi dicitur, Deum *poenituisse quod hominem fecisset, C. 11, 5.*, ubi legitur, Deum *descendisse, ut videret civitatem et turrim* babelicam etc.

§. IV.

Errores circa aetatem Pentateuchi.

79.) *Spinosa* primus fuit, qui Moysi Pentateuchum abnegare ausus est. Increduli nostri aevi, qui probationes Authenticitatis Pentateuchi expendere haud dignati sunt, quique paradoxa, quae tamquam ex Tripode Delphico proferunt, ulla probatione roborare nequiverunt, adseruerunt, Pentateuchum nomine Moysis confictum fuisse ab *Esdra*, qui post exilium babylonicum floruit. Quam futilis vero haec gratuita adsertio sit, patet ex sequentibus:

1°.) enim *Josuae 1, 7-8.* jam fit mentio de Pentateucho: *Custodias*, ibi dicitur, *et facias omnem legem, quam tibi praecepit Moyses servus meus . . . non recedat volumen legis hujus ab ore tuo.*

2°.) In omnibus libris Pentateucho posterioribus legis mosaïcae frequens fit mentio, et quam plurima facta ex eo referuntur; quare si Esdras, aut alius quicumque, Pentateuchum confinxisset, pariter omnes libros, historicos, propheticos etc. Pentateucho posteriores confingere debuisset: quis vero sibi persuadebit, tot libros, ingenii, stilique

diversitate distinctos ab uno homine fuisse confectos? (p)

80.) Adseruerunt nonnulli, *Pentateuchum* tempore *Davidis* vel *captivitatis babylonicae* compilatum fuisse ex legibus, quas Moyses solas scripsisset, ex traditione orali, canticis, fragmentis historicis, inscriptionibus hieroglyphicis, et monumentis publicis, quorum significatio ex conjecturis desumpta fuisset. Ast quam falsum hoc sit liquet ex dicendis.

Cum *Salmanassar* Teglathphalasaris in regnum Assyriae successor, et Sennacheribi praedecessor, destructa urbe *Samaria* anno mundi 3283. sub *Osee* rege, decem tribus Israël, quae regnum Israël seu Samariae constituebant, in captivitatem abduxisset, populosque peregrinos *Chutaeos* et *Babylonios* Israëlitarum abductorum loco in Samariam misisset (*IV. Reg.* 17.), hique populi pagani in Samaria a leonibus infestarentur, rex Assyriae, qui videtur fuisse *Assaradon* Sennacheribi successor, illis misit *sacerdotem Israëlitam* ex decem tribubus captivis, qui illos legem Moysis doceret (*IV. Reg. Loc. cit.*). Hic sacerdos istis populis, qui deinde nomine *Samaritanorum* veniunt, Pentateuchum attulit, eosque legem mosaïcam edocuit (*Loc. Cit.*). Existebat ergo Pentateuchus 730. annis a morte Moysis, cum Israëlitae an. mundi 3283. abducti ipsum haberent. Ex hoc vero sequitur Israëlitas Pentateuchum habuisse tempore *Jeroboam I.*, eorum regis.

(p) Consule hac de re cl. *Hocke: Princip. Relig. Nat. et. Rev.*

Cum enim *Roboam* Salomonis filius ac successor in conventu Judaeorum in Sichem edixisset, se populum suum durissime habiturum, orta rebellione, duae solae tribus *Juda* ac *Benjamin* illi fideles manserunt, reliquae autem decem tribus *Jeroboam* sibi regem constituerunt anno mundi 3029. (*III. Reg.* 12.). Jam vero Jeroboam omnem movit lapidem, ut decem istas tribus, quae *regnum Israël* constituebant, a duabus aliis tribubus *regnum Juda* conficientibus, magis magisque abalienaret, quo suum regnum tutum redderet. Cultum vitulorum aureorum contra positivam Moysis legem induxit, templa construxit, ne Israëlitae templum hierosolymitanum adirent, atque ita se regno Juda forte associarent (*Ibid.*). Si Pentateuchus ita, ut supra adsertum fuit, compilatus fuisset, et totus Moysis ipsius opus non fuisset, an fama hujus rei tum superstes haud fuisset? An senes 80. aut 90. annorum de compilatione sub Davide ante 50. forte annos facta nihil audissent? An *Jeroboam*, subditos suos a regno Juda semper magis alienaturus, solas leges Moysis ab aliis, quae in Pentateucho extant, non separasset, et dixisset, istas solas esse Israëlitis obligatorias? An ex Pentateucho tolli non jussisset quae in *Exodo* de cultu vituli aurei referuntur, et cultui ab illo introducto directe adversantur? Cum autem Jeroboam nihil horum fecerit, sequitur Pentateuchum isto aevo Israëlitis et Judaeis communem fuisse, et nullam suspicionem de praefata compilatione fuisse. Extitit proinde Pentateuchus ut totus opus Moysis 476. annis post Moysis obitum.

Pentateuchum compilatum non fuisse eo tempore, quod Jeroboam inter et Moysen effluxit liquet, quod Autographum Moysis in adyto tabernaculi custodiebatur, et apographa quam plurima inter sacerdotes et laicos, praesertim judices erant; si nova compilatio contigisset, motus et altercationes ortae fuissent apud Haebraeos innovationum inimicissimos, haeque hominum memoriae traditae ac in seram posteritatem transmissae fuissent.

Characteres vero intrinseci Pentateuchi auctorem legislationi israëliticae coaevum evincunt; leges enim historiis populi judaïci intermixtae, successive, prout datae sunt, relatae, aliquando repetitae, identidem auctae, aut expositionibus illustratae, notiones geographicae, physiologicae et statisticae antiqui istius aevi, stilus etc. profecto hujusmodi virum produnt (Conf. N. 86-89.).

§. V.

Argumentum generale Pentateuchi.

81.) Pentateuchus complectitur generatim omnia quae Deus ad instituendam, conservandam ac propagandam veram religionem a creatione *Adami* usque ad obitum *Moysis* fecit. Primae ejus historiae viam sternunt ad legislationem mosaïcam, quae maximam partem Pentateuchi constituit.

Quam inepte autem *Increduli*, *Deistae* ac *Naturalistae* contra Moysis doctrinam debacchati sint, patebit ex specimine ejus doctrinae 1°. *de Deo ejusque attributis*, 2°. *de cultu Deo soli exhibendo*, et 3°. *de moralitate*,

1°.) Enim Moyses, ut ipsa ratio, unius Dei

existentiam docet: *Audi*, inquit, *Israël*, *Dominus Deus noster*, *Dominus unus est*. (Deut. 6, 4.). Dei essentiam praeclare exprimit, Deum inducens semetipsum definientem: *Ego sum qui sum* (Exod. 3, 14.).

Modo omnino sublimi depingit Dei omnipotentiam, dum *Gen.* 1, 3. ait: *Dixitque Deus*: *Fiat lux. Et facta est lux. Stupebis*, inquit *Dionysius Longinus* (q), *digne conceptam atque expressam Dei potentiam*, *cum scriberet legislator hebraeus*: *Dixit Deus*, *et quid? fiat lux*, *et facta est lux*.

2°. *Amorem*, *timorem*, *fiduciam ac devotionem Dei* vult esse fundamentum cultus divini: *Diliges Deum tuum*, ait, *ex toto corde tuo*, *et ox tota anima tua*, *et ex tota fortitudine tua* (Deut. 6, 5.). *Israël*, *quid Dominus Deus tuus petit a te*, *nisi ut timeas Dominum Deum tuum*, *et ambules in viis ejus*, *et diligas eum*, *ac servias Domino Deo tuo* (Deut. 10, 12.). *Ego Dominus Deus tuus*, *qui eduxi te de terra AEgypti*, *de domo servitutis. Non habebis Deos alienos in conspectu meo* (Deut. 5, 6.).

3°. De doctrina morali ait *a*): *Honora patrem tuum et matrem tuam*, *sicut praecepit tibi Dominus Deus tuus*, *ut longo vivas tempore*, *et bene sit tibi* (Deut. 5, 16.). *b*): *Non oderis fratrem tuum in corde tuo . . . Non quaeras ultionem*, *nec memor eris injuriae civium tuorum. Diliges amicum tuum sicut te ipsum. Ego Dominus . . Non augurabimini*, *non observabitis somnia . . . Non declinetis ad magos . . Coram cano capite*

(q) *Dionys. Long. De sublim. C.* 9.

surge.. Diligetis (advenam) *quasi vosmetipsos* (Deut. 19, 17-34.).

c) *Si unus de fratribus tuis... ad paupertatem venerit; non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum* (Deut. 15, 7.).

d) *Non occides. Non moechaberis, non furtum facies. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Non concupisces domum proximi tui: nec desiderabis uxorem ejus* (Exod. 20, 13-17.).

Quis philosophorum gentilium hujusmodi doctrinam umquam tradidit? (Conf. N. 68-71).

In Pentateucho leguntur vera a Moyse edita vaticinia, et vera patrata miracula, quae divinam ejus missionem, veritatemque ejus religionis comprobant. Et

I. Quidem a) *Num. 14, 23-31.* praedixit Israëlitis, contra ipsum ac Aaronem murmurantibus, neminem ex ipsis terram *Chanaan* visurum, nisi *Caleb* et *Josue*. Hanc prophetiam adcurate completam fuisse constitit, quando in lustratione Hebraeorum in campestribus *Moab* nullus, exceptis *Caleb* et *Josue*, inventus sit ex illis, qui antea in deserto *Sinaï* a Moyse et Aarone recensiti fuerant, ut patet ex *Num. 26, 64-65.*

b) Celebre est Moysis Vaticinium de futura Judaeorum sorte *Deut. 28.* Illis Dei benedictiones, rerumque suarum prosperitates praedixit, si Deo fideles manerent, miserias vero et calamitates, si ei infideles forent, quod vaticinium semper ad amussim adimpletum fuit: *Adducat Dominus*, ait, *gentem de longinquo et de extremis terrae finibus, in similitudinem aquilae volantis cum impetu, cujus linguam intelligere non*

possis: gentem procacissimam, quae non deferat seni, nec misereatur parvuli... donec te disperdat, et conterat in cunctis urbibus tuis, et destruantur muri tui firmi, atque sublimes, in quibus habebas fiduciam in omni terra tua, quam dabit Dominus Deus tuus: et comedes fructum uteri tui, et carnes filiorum tuorum, et filiarum tuarum.. in angustia et vastitate; qua opprimet te hostis tuus (Deut. 28, 49-53.).

Hoc vaticinium impletum fuit 1°. in obsidione *Samariae* per Benadab regem Syriae sub Joram rege Israëlis seu Samariae, in qua tanta fuit calamitas, ut mulier quaedam proprium infantem comederet *IV. Reg. 6.*

2°. In oppugnatione urbis *Hierosolymae* sub *Nabuchodonosore*, *Baruch 2.*

3°. In excidio urbis *Jerusalem* sub *Tito*, in quo Moysis prophetiam exactissime adimpletam fuisse, constat ex *Fl. Jos. de bello judaïco L. 7. C. 7.* etc. Nobilis mulier *Maria* nuncupata, infantem occisum et assatum comedit. Ultra millionem hominum tempore obsidionis et excidii gladio, fame et peste periit. 97. millia Judaeorum ut vilia mancipia paucis obolis divendita, ac cum reliquis Hebraeis per totum orbem ita dispersi fuerunt, ut numquam amplius in nationem coalescere potuerint,

II. Inter vera Moysis miracula in Pentateucho recensentur *a*) *decem plagae AEgyptiacae* (Conf. N. 123-126.).

b) *Transitus Maris Rubri* (Conf. N. 129.).

c) *Manna*, quod per 40. annos de coelo depluit, ante ortum solis decidebat, pro-

ximo die putrescebat, excepto die sabbathi (*Exod. 16.*) (Conf. N. 131.).

Exposito argumento generali Pentateuchi, singulorum librorum, quos complectitur, argumentum particulare paucis trademus.

§. VI.

Argumentum Genesos.

82.) Primus Pentateuchi liber hebraïce *Bereschit* = *Principium*, graece *Γενεςις Genesis* = *Origo* dicitur, eoquod *Principium* seu *Origo* hujus universi in eo describitur.

Narrantur in eo a *C. 1-C. 5. creatio mundi ac hominum*, historia *Adami et Hevae*, eorum *innocentia*, *felicitas*, *lapsus ac poena*, generationes ab *Adamo* usque ad *Noëmum*, atque corruptio veteris mundi.

A. *C. 6-C. 11.* referuntur, *diluvium*, historia *Noëmi* novi mundi stipitis, constructio *turris babelicae*, *populorum dispersio*, et generationes a *Noëmo* usque ad *Abrahamum*.

A *C. 12-C. 26.* exhibentur vocatio *Abrahae* parentis populi Dei, ejus *historia*, *promissiones* illi factae, *lex circumcisionis*, *destructio Pentapoleos*, historia *Isaaci*, promissiones, quas Deus illi fecit, continuaturque historia *Abrahami*.

Demum a *C. 27-C. 50.* exponuntur, historia *Jacobi et promissiones* illi factae, enumerantur filii *Edom seu Esau* patris *Idumaeorum*, contexitur historia *Josephi* Patriarchae, discessus familiae Jacobi in AEgyptum, recensenturque *benedictiones propheticae* Patriarchae *Jacobi* in duodecim suos, binosque filios *Josephi*, atque *Messias* adpromittitur.

Continet porro Genesis 50. capitibus spatium 2369. annorum.

Occurrit *Genesis 49, 8-12.* celebre vaticinium de *Messia* ex *tribu Juda* orituro.

§. VII.

Argumentum libri Exodi.

83.) In hoc libro, qui hebraïce *Veele Semoth*, graece *Εξοδος* (*Exodos*) = *Exitus* vocatur, narrantur, *jugum Israëlitarum* in AEgypto, *Moysis* nativitas ac gesta, *decem plagae aegyptiacae*, liberatio Hebraeorum ex AEgypto per Moysen, *transitus Maris Rubri*, *mora* ac *Manna* in deserto, latio *legis* in monte *Sinaï*, et constructio *tabernanaculi*, *ejusque suppellectilium.* Continentur autem 40. capitibus Judaeorum gesta per annos 145., a morte scilicet Patriarchae *Josephi* usque ad 2. annum egressus ex AEgypto.

§. VIII.

Argumentum libri Levitici.

84.) Hic liber, hebraïce *Vaicra*, graece *Λευιτικον* (*Leviticon*), et latine *Leviticus*, nuncupatus, nomen suum desumit a tribu *Levi*, pro qua scriptus fuit. Agit 27. capitibus de legibus a levitis et sacerdotibus observandis, de eorum ordine ac ministerio, de sacrificiis offerendis, festisque celebrandis.

§. IX.

Argumentum libri Numerorum.

85.) Quartus liber Moysis hebraïce *Vaie-*

dabber, graece *Αριθμοι* (*Arithmi*) et latine *Numeri*, vocitatus, dinumerat bellatores Israëlis, primogenitos ac levitas. Continet varias leges Hebraeis datas, eorumque historiam in deserto; comprehendit autem 36. capitibus annos circiter 39., a 2°. nempe anno egressus ex AEgypto usque ad finem 40. annorum per desertum.

Cap. 22 - C. 24. narratur, *Balaam* a *Balac*, Moabitarum rege, vocatum fuisse ad Israëlitis maledicendum. Verum Balaam illis benedixit, futuramque eorum prosperitatem praedixit.

Cap. 24, 17. ait Balaam: *Orietur stella ex Jacob, et consurget virga de Israël: et percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth. Onkelos et Jonathan, R. Maïmonides*, aliique Rabbini haec de Messia explicarunt, quod et faciunt Christiani.

Cap. 22, 28. refertur, *Asinam Balaami* fuisse locutam. Existimant 1°. nonnulli, sed male, hunc asinae sermonem Balaam somniasse;

2°. Recentiores nonnulli perperam arbitrantur, Balaam sermonem asinae Moabitis obtrusisse, Moysen vero quae de asina refert a Moabitis accepisse;

3°. Plerique vero credunt, asinam *Balaami* realiter locutam fuisse. 3. huic sententiae manifeste suffragatur *D. Petrus II. Epist. 2, 15.*

Increduli equidem haec derident, at Deo tam parum est indignum loquelam dare animali, quam vocem aliquam per aërem ad aliquem dirigere, aut uti instrumento signo-

ve quocumque ad hominibus suam voluntatem manifestandam.

Fuerit Balaam vir impius, avarus, versipellis, et ideo a Judaeis occisus *Num. 31, 8. Jos. 13, 22.*, potuit profecto Deus illo in hunc finem uti, ut nationibus finitimis suam erga Hebraeos benevolentiam declararet, atque unius Dei existentiam ostenderet. 2. Si etiam Moyses quae de Balaam refert a Moabitis accepisset, certus de illis omnino fuerit oportet, cum secus illa ut certa suae historiae non inseruisset. Quare si Moysi fide digna fuerunt, et nostra fide digna sunto.

§. X.

Argumentum Deuteronomii.

86.) Quintus liber Moysis hebraïce *Elle Haddebarim*, *graece Δευτερονομιον* (*Deuteronomion*), et latine *Deuteronomium*, id est *Secunda Lex*, adpellatus, continet 34. capitibus repetitionem legum latarum, aliquas leges novas, atque nonnullas legum explicationes. Promulgata fuit haec secunda lex a Moyse paulo ante suum obitum, qui contigit an. 2553. ab orbe condito.

Hisce expositis, ponimus

§. XI.

Auctor Pentateuchi est Moyses.

87.) I. *Moysen Pentateuchi* auctorem esse manifeste liquet ex hujus operis *characteribus intrinsecis*; nam ex iis clare patet, 1°. *Auctorem fuisse educatum in AEgypto*, *scientiis illo aevo clarissima*; *a*) leges enim

Pentateuchi, Israëlitis datae, quandoque sunt legibus AEgyptiorum similes, quandoque contrariae, *b)* stilus modo est historicus, modo oratorius, modo poëticus, modo legislativus, modo vehemens, modo lenis pro diversitate argumenti, quae auctorem in AEgypto scientiis egregie excultum probant.

Ex iis patet 2°. *Eumdem auctorem fuisse Hebraeum, atque in AEgypto et Arabia cum Abrahae posteris conversatum;* hoc enim palam fit *a)* ex historia primitiva nationis hebraeae, atque ex documentis antiquissimis hujus gentis, quae Pentateucho inseruit, *b)* ex notionibus, quas prodit de *Edomitis*, *Ismaëlitis*, aliisque populis nationi israëliticae vicinis, *c)* ex lingua hebraea, antiquissima, Hebraeorum patria, ac purissima, qua usus est, *d)* ex ejus cura, sollicitudine, amore ac zelo ardentissimo pro Hebraeorum salute. Et en tibi ex ipsis Pentateuchi characteribus auctorem talem, qualem historiae profanae antiquae, et constans traditio exhibuerunt *Moysen*, ducem legislatoremque Haebraeorum!

88.) II. *Auctor Pentateuchi* totus versatur in rerum adjunctis *Moysi* personalibus, loquitur et scribit populo in circumstantiis nationi hebraeae illius aevi propriis constituto, eloquitur, seque gerit modo et adfectu soli duci Hebraeorum peculiaribus, materiam librorum tali ratione seligit ac disponit, quali solus legislator, dux et historicus eam selegisset ac disposuisset, se sistit scientiis dogmaticis, moralibus, politicis, physicis, philosophicis, ac historicis Judaeorum, AEgyptiorum, aliorumque populorum istius

ac prioris aetatis expolitissimum. Hic autem auctor pluribus in locis, in ipso orationis contextu, eodem prorsus stilo, idiomate ac charactere scribit, se esse *Moysen* ut *Exodi* 17, 14. 24, 4. et alibi frequenter.

89.) III. *Exodi* 17, 14. jubet Deus *Moysen* scribere in *Tῷ libro* determinato, *Amalecitarum* insidias, bellum, futurumque interitum. *Exodi* 24, 4, 7., *et* 34, 27. clare dicitur, *Moysen* non solummodo *leges*, sed etiam Dei adparitiones scripsisse, proinde historiam. *Num.* 33, 1-2. legitur, *Moysen* mansiones Judaeorum in Arabia Petraea conscripsisse. *Deut*, 31, 24. habetur, *Moysen totam legem* in volumine scripsisse etc. Quae Moysen Pentateuchi auctorem esse, profecto evincunt.

Hoc vero opus Moysis, quod sacerdotibus, levitis ac proceribus nationis hebraeae tradidit, in loco publico, et sanctissimo, in adyto nempe tabernaculi, custodiendum, quod quovis septennio populo universo praelectum fuit, cujus plurima apographa in manibus sacerdotum, levitarum, judicum etc. versabantur, interire, aut quoad substantiam corrumpi haud potuit; quare omnis suspicio, Pentateuchum, hodie extantem, ex legibus Moysis, documentis ac monimentis antiquis compilatum esse, prorsus evanescit (Conf. N. 77. et 80.).

90.) IV. Qui *Moysen* Pentateuchi auctorem esse negant, pyrrhonismo universali in rebus historicis laborent oportet; pernegare enim debent omnia testimonia Librorum S. Hebraeorum Pentateucho posteriorum, in quibus non dumtaxat Moyses Pentateuchi auctor di-

citur, sed et facta integra ex illo recensentur. Ab ipsis dicendum est, Rempublicam Hebraeam suum semper ignorasse legislatorem, et non dumtaxat Judaeos, verum etiam quotquot extiterunt scriptores antiquissimos, qui Moysen legis Judaeorum auctorem esse tradiderunt, ipsos infensissimos Hebraeorum hostes, ut *Appionem*, *Celsum*, *Porphyrium*, *Julianum Imp.* etc. immo Christum et Apostolos, caecutiisse et errasse.

A fortiori abnegare debebunt *J. Caesari* sua *Commentaria*, *Homero Iliadem*, *Horatio suas Odas*, *Virgilio AEneidem*, *Fl. Josepho* suas *Antiquitates Judaïcas* etc., cum pro auctoribus horum librorum, immo pro nullius libri auctore, qui noscitur, tot extent authentica scriptorum cujusvis aevi testimonia, totque militent characteres intrinseci, ac argumenta, quot sunt pro Moyse, atque ita nihil in historicis certum erit.

91.) NB. *Caput 34. Deuteronomii*, ubi Moysis mors et sepultura narrantur, ad *librum Josuae* spectat, illud Moysis non esse, vel ex comparatione *v.* 1mi. cum 12°. liquet (*r*); immo *caput 33m. Deuteuronomii* quod incipit: *Haec est benedictio, qua benedixit Moyses, homo Dei, filiis Israël ante mortem suam*, initium *libri Josuae* esse videtur (*s*). Antiquitus Libri S. frequen-

---

(*r*) *Jahn: Introd. in L. S. V. F. P.* 1. *Sect.* 1. §. 10. *Bossuet: Disc. sur l'Hist. Univ. P. II. Ch.* 28. *Bergier: Dict. Théol. art. Deuter. Calmet. Comment. sur le Deut. Chap. I. v. I.*

(*s*) *Jahn: Loc. Cit. Eichhorn apud Brentanno Comment. in Deut. C. I. v.* 1.

ter carebant *titulis*, et conjungebantur, nec dtstincti erant in *capitula*. Divisio Librorum S. *in capita* primum Saec. XIII. incaepit occasione *Concordantiarum*, quae tum conscribebantur (Conf. N. 572.).

92.) Nomina *Chaldaeorum*, *Ninives*, *Dan*, *Hebron*, *Babel* etc., quae Moysis tempore nondum existebant, ab *Esdra*, vel auctore Canonis Judaeorum (Conf. N. 7.), vel ab alio scriptore antiquis obsoletisque nominibus ut notiora substituta fuisse videntur, vel ab initio explicationis causa margini inscripta, dein vero loco obsoletorum nominum textui inserta fuerunt. Haec et similia Pentateuchi authentiam potius confirmant, quam infirmant, ut cl. *Stattler* observat: impostor enim, qui ad Pentateuchum confingendum doctissimus, sapientissimus ac astutissimus esse debuisset, tam stolidus profecto non fuisset, ut hasce anticipationes committeret.

§. XII.

Vindiciae Moysis, ut auctoris Pentateuchi.

93.) Sed, ajunt Increduli 1°., tempore Moysis nec charta nec litterae extabant, sed per figuras hieroglyphicas summa rerum lapidibus etc. insculpebatur. Moyses ita Pentateuchum conficere non potuit.

2°.) Alii Increduli dicunt, Moysen in deserto sterili ac inter pauperes Hebraeos reperire haud potuisse, quo librum efformaret.

3°) Ajunt, auctorem Pentateuchi circumstantias minutas locorum *Euphrati* vicinorum

referre, Moysen vero illas scire haud potuisse, cum ibi non fuerit.

4°.) Auctorem Pentateuchi de Moyse loqui in tertia persona, et hinc argui, auctorem Pentateuchi diversum esse a Moyse.

5°.) In Pentateucho Moysi varia tribui elogia, quae sibi ipsi auctor modestus non attribuit.

Sed 1°. aevo Moysis non extitisse litteras, a veritate alienum est; historici antiqui testantur, veteres stilo, vel acuto bacillo, vel penicillo inscripsisse suas res gestas tabellis ligneis, quandoque cera obductis, vel corticibus, magnisque foliis arborum, papyro aegyptiacae, pellibus animalium, linteis etc. Atramenti loco adhibebant fuliginem, vel carbones, gummi et aquam, vel etiam colores. Quo ex his modis Moyses usus sit, haud constat (conf. N. 95.97.).

2°.) Increduli meminisse deberent, Hebraeos spoliis AEgyptiorum onustos desertum ingressos esse, illos metalla, pelles etc. habuisse ad construendum tabernaculum, Moysi proinde non defuisse, quo Pentateuchum conficeret

3°.) Moyses hasce notiones non dumtaxat a viatoribus, qui illis in locis fuerant, sed etiam a suo avo, qui vixerat cum Jacobi filiis natis in Mesopotamia, ubi est Euphrates, discere potuit.

4°.) Etiam *Xenophon*, *J. Caesar*, *Procopius*, et *Fl. Josephus* in suis operibus de seipsis in tertia persona loquuntur; num ideo quis dixerit, haec opera non fuisse ab illis scripta?

5°.) An historiographus judaeus encomium

aliquod scriptis Moysis adjicere non potuit (*t*), quin ideo sequatur, *Moysen* auctorem non esse Pentateuchi? Sed haec elogia sunt pauca et modesta; quare Moyses ipse ea scribere potuit.

§. XIII.

Continuatio prioris.

94.) *Genesis 12, 6.* dicitur, ajunt Increduli 1°.) *Chananaeus erat tunc in terra ista*; quae verba innuunt, *Genesim* scriptam esse, quando *Chananaeus* ex regione *Chanaan* post mortem Moysis expulsus erat.

2°.) *Gen. 23, 16.* refertur, *Abrahamum* emisse campum *quadringentis siclis argenti probatae monetae publicae*; tempore autem Moysis *monetae*, seu nummi, nondum existebant.

3°.) *Gen. 36, 31-40.* octo *reges Edomitarum* enumerantur, qui regnasse dicuntur: *Antequam regem haberent filii Israël*; proinde, cum *Saul* primus Judaeorum rex fuerit, Genesis saltem conscripta non est ante regnum *Saulis*.

4°.) *Exodi 16, 35.* narratur, Israëlitas *manna* comedisse quadraginta annis, usque dum venirent in regionem *Chanaan*; Moyses haec scribere non potuit, cum mortuus sit antequam regio Chanaan ab Israëlitis occupata esset.

5°.) *Deuteronomium C. 1, 1.* ita incipit: *Haec sunt verba, quae locutus est Moyses ad omnem Israël trans Jordanem.* Constat autem *Moysen* Jordanem non transiisse.

(*t*) Vide *Cl. Wiest. Dem. Relig. Christ.* §. 163.

6°.) *1. Machab. C. 1.* habetur, sub rege Antiocho Pentateuchum periisse: *Libros legis Dei*, dicitur, *combusserunt igne, scindentes eos, et apud quemcumque inveniebantur libri testamenti Domini, trucidabant eos.*

7°.) *IV. Esdrae* C. 14. legitur, omnes Libros S. Judaeorum sub *Nabuchodonosore* combustos fuisse: *Lex tua incensa est*, ibi dicitur, *propterea nemo scit, quae a te facta sunt*, atque additur, *Esdram* cum quinque viris Libros S. combustos Spiritus S. adflatu denuo conscripsisse. Hinc *Esdras* a *Tertulliano*, *Irenaeo*, *Hieronymo*, *Chrysostomo*, *Basilio* etc. Librorum *S. reparator* dicitur. *Comes de Bolingbrock* ex hisce infert, omnes Libros S. Judaeorum fuisse ab *Esdra* confictos.

R. 1°. juxta textum hebraeum legendum est: *Jam tunc Chananaeus erat in terra ista.* Quod profecto non innuit, *Chananaeum* e regione *Chanaan* pulsum fuisse, quando ista scripta sunt.

2°.) *Versio Vulgata* equidem habet *pecuniam* et *monetam*, sed LXX. Interpretes conformiter ad *textum originarium* verterunt hoc per *argentum*: *Αργυριον δοκιμου εμποροις* — *argenti probati mercatoribus*. *Siclum*, de quo in textu est mentio pondus fuisse, et non *monetam*, patet sat exinde, quod Abraham legatur quadringentos istos siclos ponderasse. (*u*)

(*u*) Monetas 16. et amplius saeculis, quae diluvium praecesserunt, ignotas fuisse vix credibile est. Interim de monetis antidiluvianis nullum extat vestigium. *Lucanus* auctorem monetarum apud *Graecos* credit *Ithonum* regem Thessaliae, filiumque *Deucalionis*, qui 15.

3°.) Cum inter *Esau*, *Edomitarum* parentem, et *Saulem*, primum Judaeorum regem, 700. anni elapsi sint, patet octo reges Edomitarum *usque ad tempora Saulis* minime sufficere, proinde plures adesse debuisse, si Genesis tempore *Saulis* scripta esset. Necesse autem non est admittere opinionem illorum, qui catalogum praefatorum regum Saulis aut Davidis temporibus *Genesis 36.* manu aliena assutum esse existimant; nam vox *Rex* in Scriptura haud infrequenter significat *Ducem*, *Gubernatorem*, et hinc Moyses scribere potuit, Edomitas jam octo reges, seu *duces* aut *gubernatores*, habuisse, antequam Israëlitae ipsum (Moysen) baberent *ducem* seu *gubernatorem*. *Moyses* etiam *rex*, seu *dux*, vocatur Deut. 33, 5. *Judic 21, 24. judices* vocantur *reges*, et *ibid. C. 9, 6. Abimelech*, *Gedeonis* filius, *rex* nuncupatur, quamvis talis proprie non esset.

4°.) Moyses *Exod. 16, 35.* Simpliciter habet: *Filii Israël manducaverunt man quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem: hoc cibo aliti sunt, usquequo tangerent fines terrae Chanaan.* Jam vero Israëlitae profecto *tangebant fines terrae Chanaan* ante mortem Moysis, cum tribus *Ruben*

---

circiter saeculis ante Christum vixit. Lucanus *Pharsal. L.* 4. *v.* 402-405 canit:

Primus Thessalicae rector Telluris Ithonus
In formam calidae percussit pondera massae.
Fudit et argentum flammis, aurumque moneta
Fregit, et immensis coxit fornacibus aera.

Vide *Dissert. sur l'anitiquité de la monnaie Bible d'Avignon, t.* 1.

et *Manasse* jam tum occupassent omnem regionem Chanaan ad orientem *Jordanis* sitam. Reliquae tribus paulo post ejus obitum residuam Chanaan sibi submiserunt.

5°.) Vox hebraïca, quae a *S. Hieronymo* in *Vulgata* per *trans* reddita fuit, significat *cis* et *trans;* quare relate ad Moysen scribentem vertenda fuisset per *cis Jordanem.*

6°. Ex *1. Machab.* 1. solummodo concludi potest, multa exemplaria legis periisse. Omnia prorsus exemplaria Pentateuchi profecto Hierosolymis, aut in Palaestina non erant; quare omnia comburi non poterant. Praecise quod morte adficerentur illi, apud quos libri legis reperiebantur, multa exemplaria sedulo abscondita fuerunt: hinc etiam *C. 3, 48.* legitur: *Expanderunt libros legis*, et C. 12, 9: *Habentes solatio Sanctos Libros, qui sunt in manibus nostris.*

7°.) *Liber IV*us. *Esdrae* est apocryphus, immo in multis fabulosus, quare factum hoc, per se incredibile, ex eo historice nullam auctoritatem mutuari potest. Omnia exemplaria Librorum S. in templo aut Hierosolymis haud adservabantur ; quare omnia flammis perire non potuerunt. Esdram Pentateuchum non confinxisse probavimus N. 79.

Quod spectat citatos Patres , si illi apocrypho libro Esdrae decepti fuissent, eorum *opinio* ab illorum *doctrina* distinguenda ac deserenda foret, Patres profecto in suis *opinionibus* errare potuerunt; sed verisimiliter *Esdram* eo sensu *Librorum S. restauratorem* dixerunt , quod crediderunt , eum Sacros Codices , post captivitatem babyloni-

cam variis mendis laborantes, variis collatis exemplaribus, correxisse (conf. N. 7.).

§. XIV.

DIGRESSIO I.

De ortu artis scribendi.

95.) Ingeniosam *artem scribendi* (*v*) in orientalibus regionibus inventam esse, omnes antiqui testantur. Non constat autem, utrum primùm *scriptura symbolica*, dein *hieroglyphica*, demum *syllabica* ac *tandem litteralis* inventa sit.

Antiqui omnes pariter testantur, *Cadmum litteras* ex *Phoenicia* in *Graeciam* detulisse, verisimillime 1255. annis ante *Chronicum Parense*, *Marmoribus Arundelianis* 264. annis ante Christum natum insculptum, proinde 1519. ante Christum (*x*).

Litterae autem in Oriente multis saeculis ante earum translationem in Graeciam extiterunt; serius aliis regionibus illatae fuerunt, eoquod antiquitus rarior erat populorum, remotiorum praesertim, communicatio.

(*v*) D. *de Brebeuf* de *Cadmo*, qui artem scribendi in Graeciam attulit, ita gallice canit:

C'est de lui que nous vient cet art ingénieux,
De peindre la parole et de parler aux yeux.

(*x*) Comes *ab Arundel*, marescallus Angliae, initio saec. XVII. in Orientem misit Guil. *Pétrée* ad rariora antiquitatis monumenta detegenda. Detexit Pétrée in insula *Paros* celeberrima marmora, quae continent praecipuas epochas historiae *Atheniensium* ab anno 1. *Cecropis*, id est ab anno 1582. ante Christum. Haec marmora, *arundeliana* vocata, in Anglia existunt.

Extant adhuc antiquissima *monumenta scripta*, *ut inscriptiones Amiclaeae*, et *Tabulae Eugubinae*, quae ante *bellum trojanum* adeoque 12. saltem saeculis ante Christum confectae sunt. *Simplicius*, qui licet saec. V. vixerit, sua tamen ex *Porphyrio* solerti historico, hausit, refert, *Calisthenem*, Alex. M. comitem, *Babylone* 1903. annorum observationes siderum scripto consignatas reperisse, quarum initium, si verae sunt, ad annum 2234. ante Christum refertur.

Quidquid sit de istis Calisthenis observationibus astronomicis, *litterae* profecto primitus inventae sunt, non ad consignandas observationes siderum, sed ad *exercenda commercia*, populis maxime necessaria. Quare inventio litterarum observationibus astronomicis multo antiquior sit oportet. Jam aliquibus aetate Abrahae occurrere videtur *Libellus emptionis*, qui illis *Gen.* 23, 17. innui videtur.

Tempore Moysis *litterae* ut *notissimae* in Pentateucho supponuntur, ut *Exodi* 17, 14. 24, 4. 28, 9. etc., ubi occurrit insculptio nominum in lapidibus Onychinis, et *Exod.* 32, 15-16. ac 34, 27-28., ubi occurrunt tabulae scriptae Moysis, quae notionem litterarum in Hebraeis ad illas intelligendas profecto supponebant. *Liber bellorum Domini*, *Num.* 21, 4., et *cantica*, quae in Pentateucho reperiuntur, usum litterarum omnino praesupponunt. Immo jam aetate Patriarchae *Jacobi* nomina annullis insculpta fuisse, ex annulo *Judae* tradito *Thamar*, *Gen.* 38, 25., et ex annulo *Pharaonis* dato *Josepho*, *Gen.* 41, 42., colligi posse existimant.

Litterae igitur a Noëmi posteris in *Phoenicia* verisimiliter inventae (*y*), et orientalibus populis aevo antiquissimo notae, a mercatoribus *Phoenicibus* per Orientem, Meridiem, et Occidentem divulgatae sunt.

§. XV.

DIGRESSIO II.

Materia et instrumenta antiquae scripturae.

96.) Primo scripturae materia quae fuerit, haud liquet: ad illam autem priscis temporibus adhibebantur

I. Ex *regno vegetabili* 1°. *folia arborum.* AEnaeas apud *Virg. L. 6.* Sibyllae Cumanae ait:

. . . foliis tantum ne carmina manda;
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.

2°. *Cortex arborum*, *liber*, *Βιβλος*, vocatus. Ex illo dein resoluto, ac denuo compacto, corticea charta confecta fuit.

3°. *Tabula lignea*, *pugillaris*, *Πιναξ*, de qua *Ezechiel. 37, 16.*, et *Luc. 1, 63.* Haec in Occidente, raro in Oriente, cera illiniebatur.

4°. *Linteum.* Hinc Romae existebant libri

(*y*) Hinc *Lucanus Pharsal. L. 3. v.* 220-224. canit:
Phoenices primi (famae si creditur) ausi
Mansuram rudibus vocem signare figuris.
Nondum flumineas Memphis contexere biblos
Noverat: et saxis tantum volucresque, feraeque,
Sculptaque servabant magicas animalia linguas.

lintei, de quibus *Tit. Livius* meminit; item *Pannus Xylinus*, qui in AEgyptiorum Mumiis adhibitus fuisse conspicitur.

5°. *Charta papyracea*, quam ex diversis arundinibus papyri paratam, jam ante *bellum trojanum* adhibitam fuisse scribit *Plinius* (*z*).

II. Ex *regno animali* usitatae erant 1°. *Pelles animalium*, quae ab initio rudi modo parabantur; sed sub *Eumene*, rege *Pergami*, melior modus eas praeparandi inventus est (*a*); quare pellis isto modo parata adhucdum *Pergamena* dicitur, uti et *Μεμβϱανα* = *Membrana*, de qua loquitur *S. Paulus II. Timoth. 4, 13.*

2°. *Intestina animalium. Leo Isauricus* Graecorum Imp. Cpli combussit bibliothecam 30,000. voluminum, quibuscum perierunt *Opera Homeri* characteribus aureis ingentis serpentis intestino 120. pedum longitudinis inscripta.

III. Ex *regno minerali* adhibebantur 1°. *Tabulae plumbeae*. De quibus sermo *Job. 19, 24.*

2°. *Tabulae aeneae*, quae monumentis perpetuis inserviebant, et de quibus fit mentio I. Machab. 8, 22.

3°. *Lapides et Saxa*, quibus monumenta publica potissimum insculpebantur *Exod. 24, 12. 34, 1. Job. 19. 14.*

(*z*) *Plin. Hist. Nat. L.* 13. 22. *et seq.*

(*a*) *Martialis* de operibus Titi Livii canit:

Pellibus exiguis arctatur Livius ingens,
Quem mea vix totum bibliotheca capit.

4°. *Laterculi*, qui litteris impressis igne coquebantur, et qui adhuc e ruderibus effodiuntur, quae Babylonis esse creduntur.

5°. *Arenae* humi stratae quandoque inscribebatur, ut fecit Christus *Joan. 8, 1-8.* In India infantes scribendi artem in arena exercent.

97.) Instrumentum scribendi erat *stilus Job. 19, 24.*

In linteis vero, pellibus, charta pergamena, et pannis xylinis litterae primum pingebantur acuto bacillo, vel penicillo, et demum calamo, etiam fisso, quem Orientales adhuc loco pennarum adhibent (*b*).

Cultrum, quo calamus scindebatur, *scalpellum* vocabatur *Jerem. 36, 23.*

Atramentarium, in quo instrumenta scripturae erant, ad cingulum ferebatur *Ezech. 9, 2.*

Atramentum, ut usitatissimum jam supponitur *Num. 5, 23.* Simplicissimum parabatur ex carbonibus contusis, vel ex fuligine, aqua et gummi. Antiqui etiam coloribus utebantur, ut *Tullius* ac *Persius* scribunt (*c*).

§. XVI.

DIGRESSIO III.

Libri et scriptores antiqui.

98.) Libri tempore Moysis notissimi erant, commemorantur ut tales *Exod. 17, 14. Num.*

(*b*) *Persius* de calamo canit:
Inque manus chartae nodosaque venit arundo.

(*c*) *Tullius*: *De Nat. Deor. L. 2. C. 20. Pers. Sat. 3.* Confer. *Plinium*, qui *L. 16. C. 6. et L. 30. C. 25.* Varios modos veterum atramentum parandi describit.

21, 14. et *Job. 19, 24.* Conficiebantur ex corticibus arborum, linteis, pannis xylinis, pellibus, charta papyracea, pergamena etc.

Libri materiae flexibili inscripti circa baculum volvebantur: si vero longiores erant ex duabus extremitatibus circa duos baculos convolvebantur; hinc nomen *Volumen Deut. 31, 24.* etc.

Liber baculo obvolutus funiculo ligabatur, et quandoque sigillo obsignabatur *Isaïae 29, 11.* etc.

Libri tabulis ligneis, plumbeis, aereis etc. inscripti, conjungebantur baculis, per annulos aequali distantia positos, trajectis.

99.) Moyses est antiquissimus auctor cognitus. Antiquissimorum populorum scriptores, quos novimus, illo multo posteriores esse, ex historia constat: ita post *Moysen* vixit

Manethon		AEgyptios 1240.
Berosus		Chaldaeos 1170.
Confucius	antiquissimus inter	Sinenses circiter 1000
Homerus		Graecos 500. (annis.
Sanchoniaton	(si tamen extitit)	Phoenices 300.

§. XVII.

Pentateuchus quoad substantialia incorruptus extat.

100.) Liber, qui ut thesaurus custoditur, cujus frequentissimus, immo continuus, apud omnes, praesertim rebus sacris, politicisque praepositos, est usus, interpolationibus, corruptionibusque *substantialibus* haud patet; talis autem est Pentateuchus: 1°. enim autographum Moysis in arca adservabatur (*Deut. 31, 26.*), 2°. Exemplar juxta textum origina-

rium descriptum sacerdotes electis regibus tradebant, ut hi legem Moysis et addiscerent, et observarent. 3°. Lex Moysis septimo quovis anno publice praelegi, et quasi de novo promulgari debebat (*Deut. 31, 10-13.*). 4°. Singulis diebus sabbathis Judaeis aliquid publice ex ea praelegi solebat, 5°. Numerosissima tribus Levi, ex 50. circiter hominum millibus composita, curam legis mosaïcae habebat, doctrinamque suam, praecepta ac ritualia ex ipsa depromebat. 6°. Judices suas leges politicas, ab omnibus servandas, in illa habebant. 7°. Severissime a Moyse prohibitum fuerat suae legi aliquid addere aut demere (*Deut. 4, 2,*). 8°. Judaei plurima legis mosaïcae exemplaria habebant, illamque ut librum divinum, et ut divinae erga se benevolentiae pignus anxie conservabant. Quomodo ergo Pentateuchus, in quem Judaei tanta ferebantur veneratione, quem tanta sollicitudine adservabant, et quo publice ac continuo utebantur, quoad *substantialia* corrumpi potuit? Incorruptus igitur quoad substantialia apud Judaeos permansit, et talis ex eorum manibus in manus Christianorum pervenit.

101.) Si qui Pentateuchum corrupissent, hi fuissent vel *Judaei ipsi*, vel *Pagani*, vel *Samaritani*, vel *Christiani.* Horum autem nemo ipsum corrupit: 1°. non *Judaei;* secus enim ex illo expunxissent onera illa gravissima, quae ipsis in eo imponuntur, et delevissent quae Moyses de eorum seditionibus, idololatria, criminibusque turpissimis, utpote nationis opprobriis, in illo commemorat; 2°. non *Pagani;* illi enim ex ipso sustulis-

sent doctrinam et miracula unitatem divinitatis probantia, et tum Judaei reclamassent. Caeterum plurimi Gentilium Judaeos spernebant, eorumque libros S. non curabant; 3°. non *Samaritani* aut *Christiani;* Judaei enim eorum hostes infensissimi, ipsis hanc impietatem exprobrassent, et *Appion*, *Celsus*, *Porphyrius* ac *Julianus* imp., id silentio haud preteriissent.

§. XVIII.

Vindiciae incorruptionis Pentateuchi.

102.) Verum, excipiunt 1°. Deistae, *IV. Reg. C. 22. et C. 23.* legitur, *Helciam* pontificem sub *Josia* rege volumen legis mosaïcae in templo reperisse, regem ad illius praelectionem vestimenta scidisse, et obstupuisse, uti et Helciam, atque dicitur, patres seu majores eorum verba istius legis haud *audiisse;* consequenter Pentateuchus fuit tum, hoc unico reperto exemplari excepto, deperditus; corrumpi proinde facile ac confingi potuit.

R. Hoc ad summum probaret meram possibilitatem corruptionis, non vero ipsam corruptionem, cum a posse ad actum non valeat illatio. At volumen ab *Helcia* inventum fuit *Autographum Moysis* Deuteronomii; *II. enim Paral. 34, 14.* dicitur: *Reperit Helcias sacerdos librum per manum Moysis.* Stupor vero et dolor orti sunt, ad praelectionem terribilium maledictionum, quas Moyses in Deuteronomio violatoribus legis praedixerat; et quarum memoria in ingenti Judaeorum corruptione morali fere obliterata fuerat. Verba autem: *Non audierunt patres*

nostri verba libri hujus, ut facerent omne quod scriptum est (*C. 22, 13.*), significant tantummodo, publicam legis lectionem sub *Amon* et *Josia* plurimis annis omissam fuisse.

103.) 2°. *Textus hebraeus, samaritanus* et *graecus* in *chronologia* maximopere discrepant; consequenter Pentateuchus fuit corruptus.

R. Nemo profecto *substantialia alicujus libri* in *chronologia* collocabit. Fatemur tres praefatos textus in multis rebus chronologicis dissentire (*d*), diluvium v. g. juxta *chronologiam hebraïcam* contigit anno mundi 1656. juxta *samaritanam* anno 1307., et juxta *graecam LXX.* Interpretum anno 2242.; verum ex hoc solummodo sequitur, menda in textum samaritanum et in versionem graecam quoad chronologiam irrepsisse; nam *a*) *Vulgata, Paraphrasis Chaldaïca Onkeli, Versio Arabica* et *Syriaca* cum textu hebraeo concordant. *b*) *Textus Samaritanus*, testibus *Origene* et *Hieronymo*, *adhuc* saec. IV. et V. cum hebraeo concordabat; quare illum postea vitiatum fuisse oportet. Chronologia graeca LXX. Interpretum *studiose* mutata fuisse videtur jam ante Christi adventum; nam Patriarchas in *epocha paternitatis* fere omnes 100. annis veteriores reddit, quam alii textus, et quoad *summam annorum eorum vitae* cum textu hebraïco convenit (*e*). Interpolator id fécisse videtur, ut tempus dispersionis gentium facilius cum historia profana conciliaret (conf. N.

(*d*) Vide *Tabulam chronologicam variantium* ad finem Hermeneuticae.

(*e*) Confer. *Tabulam chronologicam ad fin. Herm.*

120.); vel forte existimans, Moysen in vitis Patriarcharum annos menstruos adsumpsisse, annos epochae eorum generationis auxit, ne aliqui Patriarchae juxta suam hypothesin tertio aut sexto anno aetatis genuisse dicerentur (conf. N. 119.).

104.) 3°. *Vulgata* ipsa quoad aetatem *Tov Arphaxad* a textu hebraeo discrepat.

Verum aliae versiones *Tῳ* Arphaxad 438. annos vitae attribuunt, ut textus hebraïcus. Vulgatae, quae *Tῳ* Arphaxad nonnisi 303. annos tribuit, verisimiliter amanuensium, vel typographorum error irrepsit.

105.) 4°. Sed textus hebraeus in chronologia minime recenset ante *Sale Caïnan*, quem *LXX. Interpretes* et *S. Lucas 3, 36.* habent!

R. *Caïnan* iste in textu hebraeo numquam extitit; nam in Textibus *Samaritano*, *Syriaco*, *Arabico*, in ipso *V. T. Vulgatae*, in *Fl. Josepho* et *Philone* deest. Existimant alii *Caïnan* cognomen esse *Tov Sale* ipsumque a *LXX. Interpretibus*, quos *S. Lucas* secutus esse videtur, claritatis causa additum fuisse. Alii vero credunt, nomen Caïnan versioni LXX. Interpretum fuisse insertum, et ex hoc fonte Evangelio S. Lucae postea fuisse adjectum; et revera *Codex MS. Cantabrigiensis* in Evangelio S. Lucae *Caïnan* non recenset.

106.) 5°. Ast Patres nonnulli Judaeos corruptionis Pentateuchi adcusant!

R. Isti Patres corruptionis insimulant dumtaxat aliquos Judaeos quoad quaedam exemplaria post Christi adventum vitiata, non autem Judaeos generatim, quoad omnia exemplaria, et ante Christi nativitatem. *SS. Augustinus*, *Hieronymus*, virique linguae he-

braïcae probe gnari conveniunt, Pentateuchum hebraeum quoad *substantialia* cum *Samaritanis*, *LXX. Interpretibus*, et *Vulgata* concordare.

§. XIX.

Pentateuchus est Verax.

107.) *Moyses* fuit I°. vir *sapientissimus*; hinc quae in Pentateucho refert scire potuit. II°. *probissimus*; et hinc Judaeos decipere noluit. III°. si etiam ipse in iis, quae narrat, deceptus fuisset, Judaeos tamen decipere non potuisset: quare *Pentateuchus est verax*. Et

108.) I°. Quidem *auctor*, *Pentateuchi*, *AEgyptiace Moyses*, id est *ex aqua servatus*, nuncupatus (*Exod. 2, 10.*), a *Pharaonis filia* adoptatus (*Exod. 2, 9-10.*), omnes AEgyptiorum scientias edoctus, et juxta *Fl. Josephum* princeps militiae, soliique regalis haeres, tanta eminuit sapientia, ut ipsi sacerdotes aegyptii ei, juxta *Diodorum Siculum* et *Artapanum*, insigne hujus rei testimonium dederint. Illum sapientissimuu fuisse insuper sufficienter patet ex ejus *lege religiosa ac politica*, quam Hebraeis dedit, et qua pro rerum, temporum, ac locorum adjunctis, pro quibus lata est, sapientior numquam extitit, hodiernique politici multa ex ea addiscere possent, ut DD. *Guénée in epistolis Judaeorum etc. ad D. de Voltaire*, *Michaëlis*, *Calmet*, et *Marchetti* exponunt. Excellentiam doctrinae dogmaticae ac moralis Moysis nullus philosophorum antiquorum attigit, nemoque tam mirabiliter essentiam Dei expressit quam Moyses, sola voce *Jehovah*.

109.) Tanta nec sapientia opus erat Moysi ad scribendas historias, quas in Pentateucho refert; nam ipse vidit et audivit quae in libris *Exodi*, *Levitici*, *Numerorum* ac *Deuteronomii* occurrunt. Quae vero in *Genesi* reperiuntur ex *documentis antiquis*, ejus aetate existentibus, haurire potuit, et verisimiliter hausit (N. 78.).

Immo facta *Geneseos* e *traditione orali* scire potuit, quod facta illa pauca erant, et homines antiquitus diutissime vivebant, qui proinde ea sibi facile communicabant. *Moyses* vixit cum suo patre *Amram*, *Amram* cum *Levi*, *Levi* cum *Isaac*, *Isaac* cum *Sem*, *Sem* cum *Mathusalem*, *Mathusalem* cum *Adam*. Quae vero genealogias et verba loquentium in Genesi spectant, Moyses depromere potuit ex variis documentis authenticis, inscriptionibus monumentorum, altarium, sepulchrorum etc. hinc inde erectorum.

Tandem cum Deus Moysen frequenti allòquio dignatus sit, Moysen quoque a Deo multa in Genesi occurrentia per revelationem accipere potuisse, nemo negarit.

110.) II°. Moysen virum *probissimum* fuisse, et hinc Judaeos decipere noluisse, liquet ex *characteribus intrinsecis Pentateuchi; simplicitas enim dictionis, neglectus stili, insignis modestia, summa in Deum religio, continuae ad exercitium virtutis, et ad fugam peccati exhortationes, naevorum errorumque Moysis fidelis expositio, congruentia characterum personarum cum singulis factis, brevitas historiarum, praesertim antiquissimarum*, omnia dubia remota fuisse evincens, tam evidentem dant since-

ritatis praesumptionem, ut nullus impostor, ut ut astutus, v. g. *Muhammedes*, illa umquam imitari potuerit.

111.) III°. Moyses immo Judaeos ne quidem decipere potuisset, etiamsi voluisset; 1°. non in factis *Geneseos*, nam Judaei illa aeque ac Moyses ex documentis antiquis, aut ex traditione cognoscebant, 2°. non in factis quatuor aliorum librorum; nam Judaei ea viderant et audierant, aut a suis parentibus intellexerant. Nisi ergo dicere velimus, Moysen Israëlitis persuasisse, se scire quae nesciebant, se vidisse et audivisse, quae nec viderant nec audierant, se v. g. Mare Rubrum siccis pedibus trajecisse, se 40. annis manna miraculosa in deserto fuisse nutritos etc. etc. dum Hebraei nihil de his scirent, fatendum est, Moysen Judaeos ne decipere quidem potuisse.

112.) Veracitas Pentateuchi confirmatur 1°. quod in illo occurrunt simplicitas illa antiqua, ac priscae formulae loquendi, et quod quae in illo narrantur de simplici antiquissimorum hominum vivendi ratione, hospitalitate, conviviis, sacrificiis, officiis domesticis mulierum, monumentis, AEgyptiis, horum divitiis etc. a vetustissimis historicis profanis, ut ab *Hesiodo*, *Herodoto*, *Homero*, *Diodoro Siculo* etc. eodem modo referuntur (*f*).

113.) 2°. Veracitas Pentateuchi, potissimum quatuor posteriorum librorum, confirmatur monumentis publicis et festis Judaeorum: con-

---

(*f*) Consule *Jacquelot: Existence de Dieu.* et *Lessium: Geschichte der Religion. 2. Abschnitt.*

servabant Judaei tabulas legis in arca, quae res in monte Sinaï gestas exhibebant. Virga Aaronis foliis vestita, et manna in eadem arca adservabantur, in testimonium confirmati Aaroni a Deo sacerdotii, et cibi miriculosi in deserto. Festa *Paschatis*, *Pentecostis* et *Tabernaculorum*, celebrabantur, ad per primum eductionem ex AEgypto, per secundum promulgationem solemnem legis mosaïcae, et per tertium moram in deserto sub tabernaculis, seu tentoriis, in memoriam revocandas. Num haec monumenta, haec festa apud Judaeos extitissent, si ea, ob quae fuerunt instituta, fuissent falsa?

Celebratio 7mi. diei, ab omnibus populis antiquis observata, institutionem Sabbathi a Deo juxta Genesin factam ob opus creationis 7mo. die absolutum, omnibus populis per traditionem notam fuisse evincit (Conf. N. 34-36.).

VINDICIAE VERACITATIS MOYSIS

§. XX.

Num Moyses impostor?

114.) Auctor *Philosophiae historiae* (g), infamis auctor: *De tribus impostoribus*, *Moyse, Christo et Mahomete* (Conf. N. 516. n.) cum aliis impiis ejusdem furfuris. *Moysen impostorem* adpellare haud erubescunt. Praetendunt nempe Moysen missionem suam, colloquia cum Deo etc. ementitum esse.

(g) *Voltaire. Philosophie de l'histoire Ch.* 53.

Verum videamus quid sit impostor. Impostor est 1°. homo callidus, fanaticus, phreneticus in suis scriptis, in actionibus externis frequenter convulsivus, se Deo acceptum jactat, et visiones venditat, quas haud probat, 2°. est magnatum adulator, 3°. impietatem umbra sanctitatis occultat, 4°. Sua omnia studiose componit, 5°. Virtutem clam parvi facit, 6°. propriis utilitatibus studet, illis commoda publica postponit, potentiam ac honorem quaerit, 7°. adulatione aliorum captat benevolentiam, 8°. proprios errores dissimulat, et 9°. orationis vanitate plausum vulgi quaerit.

En imaginem Impostoris, qualem ratio et historia omnium impostorum, ut *Muhammedis*, *Montanistarum*, *primorum Anabaptistarum ac Quacquerorum*, *Fanaticorum coemeterii S. Medardi Parisiis*, *Schwedenbourg*, *Joannae Southcott*, quae se anno 1814. Londini Messia gravidam esse, variasque visiones habere, jactitabat, etc. nobis suppeditant (*h*).

Ast ne vestigium quidem hujusmodi imaginis in persona Moysis occurit; 1°. enim modo simplicissimo, ab omni calliditate, phrenesi, et fanatismo alienissimum se ubique ut legatum Dei gessit, suamque missionem veris editis miraculis tum in AEgypto per *decem plagas*, tum extra AEgyptum per *transitum Maris Rubri* etc. evidenter comprobavit, atque ita Judaeorum fidem sibi devinxit.

(*h*) Lege cl. *Hoocke: Principia Relig. Nat. et Rev.* T. II.

2°. Tam parum magnatibus populi adulatus est, ut ipsos potius, quando delinquebant, severissime corriperet, ut ejus orationes testantur. 3°. Ab ipsa umbra impietatis tam remotus fuit, ut ubique tenerrimam in Deum pietatem spiret, virtutis exercitium, cultum veri Dei, et vitiorum fugam continuo commendet, ut ejus leges et orationes ad Israëlitas fidem faciunt. 4°. Miracula sua in AEgypto *coram aula Pharaonis*, multa *coram omnibus AEgyptiis*, alia in deserto *coram duobus hominum millionibus* patravit, ut divisionem aquarum Maris Rubri publice legem suam promulgavit etc.

5°. Moysen virtutem non dumtaxat palam sed et clam coluisse, insignis ejus in Deum pietas, maxima humilitas, misericordia in pauperes, propriae utilitatis neglectus, charitas in omnes, zelus gloriae Dei etc. evincunt. 6°. Commoda et utilitates populi sibi commissi suis commodis adeo praeposuit, ut pericula quaecumque pro eo populo subierit. Cum Deus rebellem hanc nationem exterminandam dixisset, Moyses semetispsum victimam pro ejus salute obtulit, Deumque deprecans: *Dimitte*, ajebat, *illis hanc noxam, aut si non facis: dele me de libro, quem scripsisti* (*Exod.* 32.) Nihil profecto illi expectandum erat a populo durae cervicis, in idololatriam prono, et fere semper rebelli, qui jam tertio die ab exitu ex AEgypto in illum insurrexit, et de quo *Exod.* 17, 4: *Quid faciam populo huic?* inquit, *adhuc paululum et lapidabit me.* Magnum profecto illi erat emolumentum, et magna gloria. divitiis *filiae Pharaonis*, suae matris adopti-

vae, valedicere, et per 40. annos per loca inculta et inhospita cum rebelli semper populo, bonis spoliato etc. errare! commoda ac honorem suae familiae tam parum quaesivit, ut fratre *Aarone* constituto Pontifice, *Josuam*, virum alterius tribus, *ducem* Populi Israëlitici constituerit, propriis filiis in Levitarum classe relictis (*Exod.* 4, 20. *Jud.* 18, 30.). Quod Moyses sibi suisque divitias haud quaesierit patet insuper ex *Num.* 16, 15., ubi Deo: *Tu scis*, ait, *quod ne asellum quidem umquam acceperim ab eis, nec afflixerim quemquam illorum*. Postquam ultimis vitae momentis principibus ac populo strictam legis observantiam, inviolabilemque in Deum fidelitatem adhuc inculcasset, obiit pauper, relictis posteris qui nec divitiis nec dignitatibus conspicui fuerunt.

7°.) Moyses a captanda adulationibus populi benevolentia adeo alienus fuit, ut ipsi frequentissime, uti et ejus principibus, suos errores severe exprobraverit, et in omnes, immo in propriam familiam rigorosissime animadverterit. 8°. Proprios errores ac naevos candide fassus est, et suas actiones illustres, quas ob historiae nexum recensere debuit, ita exposuit, ut non sibi, sed Deo gloriae ducerentur, ac ut consilia Dei in populum israëliticum elucescerent.

9°. Res maxime sublimes, fortes, illustresque suas actiones, stilo narravit simplicissimo, usus verbis vulgaribus, et qua potuit verborum concisione.

Num igitur Moyses, cujus in persona evidentes characteres legati divini, ac magnae sanctitatis reperiuntur est *impostor?* aut po-

tius sunt impostores futiles illi scriptores, qui omni religione destituti, vitiis omnibus imbuti, deliriaque incredulae suae mentis pro oraculis venditantes, Moysen impostoris nomine nuncupare haud verentur?

§. XXI.

Silentium aut contrarietas scriptorum antiquorum de factis miraculosis Pentateuchi.

115.) Facta illa stupenda, quae in Pentateucho referuntur, si vera essent, ajunt 1°. Deistae, ab antiquis historicis profanis relata fuissent. Jam vero prisci historici profani nihil de illis commemorant.

2°. Moyses scribit, Israëlitas jussu Dei ex AEgypto egressos esse, ut occuparent regionem Chanaan, AEgyptios vero eos dimittere noluisse (*Exod.* 5.). *Tacitus* autem (*Annal. L.* 21.) refert, quod AEgyptii a Deo *Hammone* jussi sint Hebraeos, morbo contagioso infectos, Diisque invisos, AEgypto pellere: *Plurimi auctores consentiunt*, inquit, *orta per AEgyptum tabe, quae corpore foedaret, regem Bocchorim adito Hammonis oraculo remedium petentem, purgare regnum, et id genus hominum* (*Hebraeos*) *ut invisum Diis, alias in terras avehere jussum* etc. *Justinus* etiam narrat (*Epit. hist. univ. Trogi Pomp. L.* 36.), quod AEgyptii a Diis suis Judaeos, morbo contagioso correptos, cum Moyse ex AEgypto pellere jussi sint.

3°. Moyses *Exod.* 17. scribit, se sitientibus et murmurantibus Israëlitis e rupe vir-

ga percussa jussu Dei elicuisse fontem. Tacitus vero totum hoc prodigium denudavit, loc. cit. scribens; Hebraeos *nihil aeque quam inopia aquae fatigabat. Jamque haud procul exitio totis campis procubuerant, cum grex asinorum agrestium e pastu in rupem nemore opacam concessit, Secutus Moyses, conjectura herbidi soli, largas aquarum venas aperit. Id levamen, et continuum sex dierum iter emensi, septimo pulsis cultoribus obtinuere terras, in quibus urbs et templum dicata sunt.* Tacito Naturalistarum grex passim et imprimis *Marchio d'Argens* adplaudit (*i*).

R. 1°. Quam futile hoc argumentum sit, liquet, quod narrentur ab *Herodoto*, *Thucidide*, etc. multa facta extraordinaria, quae tempore scriptorum hebraeorum contigerunt quorum opera habemus, quae tamen ab historicis hebraeis tacentur. Num Deistae ideo haec facta commentitia dicunt?

Quid scriptores antiqui de factis, quae diluvium praecesserunt, aut mox secuta sunt, referre poterant, cum vix historiam propriae suae nationis scirent? Omnes historici profani, quos novimus, Moyse multis saeculis pesteriores sunt (N. 99.); an mirum igitur eos nihil retulisse de factis quae ante ipsos evenerant? *Diodorus Siculus*, *Ephorus*, *Timaeus* et alii testantur, se vix aliquid certi scire de propria sua natione a *bello trojano*, quod 3. saeculis post Moysen, et 13. ante Christum contigit. Citent Deistae scripto-

---

(*i*) *Marquis d'Argens: la Philosophie du bon sens. Réfl.* 1. §. 5.

res Moyse antiquiores, aut ei coaevos, qui opportunam occasionem de factis Pentateuchi loquendi nacti, de iis tamen siluerunt, ac eorum argumentum vim habebit,

Verum rem e sola historia profana agendo Deistas inscitiae arguemus; *Berosus* enim *Chaldaeus*, *Hieronymus AEgyptius*, et *Abydenus*, loquuntur de *diluvio noëmitico*; idem *Berosus*, et *Manethon longaevam Patriarcharum aetatem* commemorant, *Abydenus*, *Eupolemon* ac *Estius* de *turri babelica* et *confusione linguarum* verba faciunt; *Hecataeus*, *Berosus* ac *Eupolemon* de *vita Abrabami*, *Polyhistor* de *sacrificio Isaac* et de *gestis Josephi*, ac *Artapanus* de *transitu Maris Rubri* meminerunt (*k*). Num forte historici profani aliarum nationum omnia facta exiguae nationi israëliticae propria referre debebant?

2°. Dissensio nonnullorum auctorum profanorum a Moyse, fidem historiae mosaïcae haud infringit; a factis enim in illa relatis nimis remoti fuerunt; quare ea exacte scire nequiverunt. Hinc tantus etiam inter illos ipsos dissensus. *Tacitus* v. g. scribit (*Annal. L. 21.*) *Israëlitas* ex insula *Creta* oriundos esse, ab *Ida* monte nomen *Idaeorum* traxisse. *Justinus* vero ait (*Epit. Trogi. Pomp. L. 36.*), Hebraeos e *Damasco*, Syriae urbe, originem ducere, *Israëlemque*, seu *Jacobum*, eos a nomine sui filii *Judae*, *Judaeos* nuncu-

---

(*k*) Vide *Fl. Jos. L.* 1. *Contra Appionem*, *Tatianum Assyrium L. contra Ethnicos*, *Eusebium Caes. Praep. Evang. L.* 9. *C.* 4., et *Huetium Dem. Evang. C.* 2.

passe. *Damascum* scribit, primum eorum regem fuisse, cui successissent *Abraham*, *Moses* et *Israël*, qui ultimus, praedecessoribus celebrior, monarchiam suam in decem regna inter decem suos filios divisisset; *Mosen* ait, natum esse ex *Josepho*, filio natu minimo *Israëlis*, etc. Quis non videt *Justinum* in singulis, quae hic refert, a vero aberrare?

Ex hisce liquet *Taciti* et *Justini*, quindecim saltem saeculis a Moyse remotorum, gratuitam falsamque adsertionem nullo prorsus niti fundamento. Hinc et ad

3m. Patet responsio. Quis caeterum crederet, fontem, gregi asinorum agrestium notum, ignotum fuisse duobus fere Judaeorum millionibus, prae extrema siti tumultuantium, et ubique anxie aquas inquirentium? An nullus Judaeorum vidisset, aquam jam ibi adesse antequam Moyses rupem sua virga percuteret? Quomodo Moyses hanc fraudem occultare potuisset? Notum est, *Tacitum* in referenda antiqua Judaeorum historia fere semper aberrare: *Ea quae de Judaeis scripsit Tacitus,* ait cl. *Hoocke*, *omnium judicio multum minuunt illius auctoritatem. Haud pauca de Judaeorum origine et institutis habet, sed in omnibus ferme supinam prodit ignorantiam, illique nescio quo fato contigit nihil vix referre, quod non distet a veritate* (*l*).

(*l*) *Hoocke:* Principia Relig. Nat. et Rev. T. II.

§. XXII.

De Praeadamitis.

116.) Juxta Moysen I. *Gen. C. 1. et C. 2.*, ajunt Naturalistae, *Adam fuit* primus homo, a quo ante diluvium omne genus hominum descendit, quod II. juxta ipsum post diluvium propagatum fuit a filiis *Noëmi.* Jam vero hac in re Moyses sibi ipsi non constat; nam

I. 1°. *Genesis 4, 2.* scribit, *Caïnum*, primum Adami filium, fuisse *agricolam*, et *Abelem*, alterum Adami filium, *pastorem ovium.* Haec autem supponunt *ante Adamum* alios extitisse homines, qui instrumenta agriculturae fabricati erant, et ab aliquorum rapacitate greges custodiendos fuisse.

2°. *Gen. 4, 7.* Deus invido Caïno: *Nonne,* ait, *si bene egeris recipies: sin autem male, statim in foribus peccatum aderit?* Haec vero evincunt, alios tum extitisse homines; cum vox *fores* significet *portas civitatum*, sub quibus in Oriente judicia peragebantur.

3°. *Gen. 4, 12.* Caïnus, occiso fratre Abele: *Omnis,* inquit, *qui invenerit me, occidet me.* Debebant igitur alii existere homines, a quibus Caïnus sibi necem timebat.

4°. *Gen. 4, 17.* Moyses scribit: *Cognovit Caïn uxorem suam*; quae *concepit et peperit Henoch: et aedificavit civitatem, vocavitque nomen ejus ex nomine filii sui Henoch.* Unde *a*) provenisset ista *Caïni uxor*, si ante Adamum homines non extitissent? Nullae mulieres usque ad citatum textum praeter *Hevam* in Genesi occurrunt? *b*) Un-

de profecti essent isti homines, qui aedificatam a Caïno *civitatem Henoch* incoluerunt, nisi ante Adamum homines fuissent?

II. *Americani* a Noëmi filiis descendere haud possunt, cum America ab Asia et aliis mundi partibus immensis maribus sejuncta sit, et posteri Noëmi navibus ad trajicienda tanta aequora carerent.

Hinc *Augustinus Antipodes* negavit (*De Civit. Dei L. 16. C. 9.*), et *Bonifacius*, archiepiscopus Moguntinus legatusque *Zachariae* R. P., Saec. VIII. *Vigilium* seu *Virgilium* episcopum, *Antipodum* existentiam defendentem, haereticum declaravit, ut *Aventinus* in Annalibus Bavariae refert.

2°. *Homines albi et nigri* profecto a Noëmi filiis, seu ab uno stipite non proficiscuntur. Hinc genus humanum post diluvium a solis Noëmi filiis propagatum non fuit. Id aliunde diversa variorum populorum indoles, ac vivendi ratio innuunt.

117.) R. Homines extitisse *ante Adamum*, qui *Praeadamitae* vocitati sunt, tradiderunt primitus Gentiles, qui per vetutissimas, ineptas, sibique contradictorias chronologias mundi originem ad innumerabilia fere saecula referebant (Conf. N. 118.). Incredibile dictu est, quantopere haec doctrina de Praeadamitarum existentia placeat hodiernis Naturalistis.

Joannes Brunus, Philosophus Aristotelicus, docuit, solos *Hebraeos* ab *Adamo* et *Heva* originem ducere, reliquos vero populos descendere a duobus aliis hominibus a Deo antea creatis. Romae anno 1600. in rogum conjectus fuit.

Isaacus Peyrerius (*Isaac la Peyrère*), Burdigalae in Galliis e Calvinistis parentibus anno 1594. natus, expensis per 20. annos, ut ipse refert, capitibus 4°. *Geneseos*, *et* 5°. *epistolae ad Romanos*, *Praeadamitarum* existentiam pariter propugnavit anno 1655. conscripto libro, qui complectitur *Exercitationem super versibus 12, 13 et 14. Cap. V. Epist. ad Rom. ac systema theologicum ex hypothesi Praeadamitarum exornatum.* Liber hic varias in linguas versus fuisse dicitur. Hanc autem opinionem, Scripturae S. contrariam, viri gravissimi mox refutarunt, et Peyrerius anno 1658. Bruxellis in carcerem conjectus, Calvini sectam ejuravit, librum suum in deprecatione ad Alex. VII. R. P. damnavit, ac Catholicam Religionem amplexus est, in qua anno 82. aetatis obiit an. 1676. (*m*).

Origenes docuerat, peccatum in homine esse in statu inertiae, usque ad usum illius rationis, atque ita non imputari infantibus ea, quae usum rationis adeptis imputantur. Ex hac Origenis doctrina *Peyrerius* suum errorem deduxisse videtur. Admittebat plurium annorum spatium, quo totum genus humanum usque ad *Adamum*, cui usus rationis et lex naturae primum data essent, quasi in infantia fuisset. Male intellectis versibus 12, 13, *et* 14. *Cap. V. ad Rom.* adserebat, homines, Adamo praeexistentes, notionibus supernaturalibus de Deo et lege naturae destitutos, vixisse in statu pure naturali, statui animalium simili; atque ita pec-

(*m*) Consule cl. *Niceron: Mémoires*, *tome* 12.

cata illis non fuisse imputata (*n*) (*o*). Hisce praemissis ad Naturalistarum difficnltates.

R. I. 1. Agricultura primorum hominum non infert adparatum instrumentorum. Simplex profecto ea fuit. Instrumenta agriculturae propria successive hominum variorum industria inventa sunt.

Greges Abelis non custodiebantur a furibus, sed a feris, et ne dissiparentur.

2. Vox *fores Gen.* 4, 7. non indicat *portás civitatum*, sed *faciem*; textus enim hebraeus habet: *Nonne si bene feceris elevare? et si non bene feceris ad ostium peccatum cubans?* Hinc sensus ex contexu est: *Nonne si bene feceris erecto capite incedes? si vero male egeris in facie tua manifestabitur peccatum?*

(*n*) *Praeadamitae, seu exercitatio sup. vers.* 12, 13 *et* 14. *Cap.* v. *Ep. ad Rom.* 1655.

(o) Versus citatos ex *Cap.* 5. *Ep. ad Rom.* paradoxae *Peyrerii* opinioni minime favere, ex brevi eorum expositione patebit.

V. 12. Ait S. Paulus: *Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit in quo omnes peccaverunt.*

Comparat ibi D. Paulus Adamum cum Christo ex oppositis, eoquod Adamus per suum peccatum omne genus humanum miseriis immerserat, Christus vero per suam mortem illud inde eduxerat. Sensus autem est: *Quemadmodum per unum hominem* (Adamum) *ob ejus primum peccatum, reatus culpae toti generi humano communicatus est, et per reatum culpae mors, seu reatus poenae: ita omnes homines reatus poenae rei facti sunt in uno homine* (Adamo), *in quo omnes homines reatum culpae contraxerant.*

V. 13. *Usque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset.*

3°.) Caïn mortem timebat a fratribus et nepotibus suis. Intra 130. annos, quibus Adam tum vixerat (*Gen.* *5*, *3.*), homines profecto multiplicati fuerant.

4°. *a*) Uxor Caïni, quae *Gen.* *4.* *17.* occurrit, fuit ipsa Caïni soror. Conjugia fratrum ac sororum ab initio mundi ad propagationem humani generis necessaria fuisse, per se patet. Moyses utique de nullis mulieribus praeter de *Heva* usque ad illum textum loquitur, sed solet Moyses mulieres praeterire silentio, nisi quid particulare habeant. *C.* *5*, *4.* ipsa nomina *filiorum* ac *filiarum Adami* haud recenset, et simpliciter dicit: *Adam genuit filios et filias.*

b) Civitas *Henoch*, quam Caïn aedificavit, profecto nostris civitatibus similis non fuit.

Probat hic s. Paulus v. 12., quod omnes homines in Adamo, et per Adamum rei facti sunt. Sensus est: *Nam ab Adamo usque ad legem Moysis homines, peccati Adamitici reatu infecti, in varium peccatum lapsi sunt; peccatum autem lege positiva scripta non prohibitum, licet in se malum, non imputabatur lege aliqua ad mortem.*

V. 14. *Sed regnavit mors ab Adamo usque ad Moysen, etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae.*

S. Paulus hic rationem adfert, cur ab Adamo omnes homines mortui sint. Sensus est: *Licet peccata non imputarentur ad mortem, cum lege positiva scripta sub tali poena non prohiberentur, omnes tamen homines ab Adamo usque ad legem Moysis mortui sunt, etiam illi qui non violaverant mandatum sub mortis poena positive obligans, prout obligarat illud Adamo datum.*

Paulus proinde vult dicere: cum etiam mortui sint homines, qui personalibus peccatis mortem non meruerant, oportet illos reos fuisse mortis in Adami peccato, quod mortem meruerat.

Constitit ex tuguriis, quae fossis circumdedit: homines vero ex Adamo, ejus filiis ac nepotibus 130. annis nati, hoc enim tempore a creatione mundi haec tuguria fossis circumdata videntur, ipsa inhabitare poterant.

II. Americam olim reliquae continenti fuisse unitam a multis adseritur; quare Noëmi posteri sine navibus illuc pervenire potuerunt. Caeterum ars construendi naves Noëmi posteris haud incognita fuit, cum arca, in qua reliquiae generis humani servatae fuerant, ante diluvium a Noëmo facta, post illud adhuc extaret. Licet autem primi Noëmi descendentes magnis navibus carerent, phaselis profecto non destituebantur; quare etiam sive casu, sive tempestatibus acti, in Americam adpellere, et ibi, utpote in regione optima, suas sedes figere potuerunt.

Tandem *Asiam* adhaerere *Europae* et prope *Mare Rubrum Africae* notum est; illam vero adhucdum per continuam continentem cohaerere *Americae* ad extremitatem *Kamtschatka*, anno 1758. detexisse dicitur *Guilielmus Georgius Stöller* Academiae Scientiarum Petropoli professor.

Porro licet *America* anno 1492. a *Christophoro Colombo Genuensi* recognita, et dein an. 1499. ab *Americo Vesputio Florentino* denuo detecta fuerit; antiquis tamen haud incognita, sed illius memoria dumtaxat deperdita fuisse videtur.

Plato enim loquitur de magna continente ultra *Oceanum Atlanticum* sita, quam insulam *Atlas* adpellat. *Manilius* (*I. Astron.*) mentionem facit de continente ad occidentem *Europae et Africae* collocata, a nostra conti-

nente mari separata, et cujus populi sunt *Antipodes* relate ad continentem notam.

Aristoteles (*De Mirab.*) narrat, maximam insulam ultra *fretum Herculis* (*Detroit de Gibraltar*) ab urbe *Gadibus* (*Cadix*) longis itineribus distantem, *Carthaginensibus* fuisse notam, magistratus vero suis concivibus, qui in eam ob divitias commigrare solebant, sub capitis poena commigrationem in hanc insulam prohibuisse. *Diodorus siculus* refert (*L. 5.*), *Phoenices* quosdam ab insula vastissima reduces, amaenam ejus fertilitatem maximopere commendasse, *Tyrrhenos* ideo colonos illuc mittere statuisse, ipsos autem a *Carthaginensibus* ab hoc proposito impeditos fuisse, ut Carthaginenses ipsi illuc commigrare valerent, siquando ex Africa pellerentur.

Quod spectat *Antipodes*, Philosophi antiqui aeque ac Patres eorum existentiam ignorarunt. Sed num notiones cosmographicae Patribus necessariae erant, ad quaestiones fidei tractandas? *S. Augustinus* rejecit *Antipodes*, qui ab Adamo non descenderent.

Excommunicationem *Vigilii* equidem narrat *Aventinus*, fabulis et declamationibus in Catholicos notissimus. Sed hoc factum minime probatum est. Solum monummentum, quod de eo extat, est fragmentum epistolae *Zachariae R. P. ad Bonifacium*, in quo Zacharias dicit: Si probatum est, Vigilium defendere, quod extet alius mundus, et alii homines sub hac terra, alter sol, et altera luna, congrega Concilium, pelle Vigilium ex Ecclesia, postquam illum a sacerdotio deposueris.

Nullum autem habetur monumentum, hoc

Pontificis jussum executioni mandatum fuisse, sive quod adcusatio adversus Vigilium fuerit deprehensa falsa, sive quod Vigilius sententiam suam retractaverit. Vigilius episcopus salisburgensis factus, post mortem sanctorum albo adscriptus fuit (*p*).

2°.) Hic error diu dissipatus fuit; constat enim, climata, aërem, solis ardores plus minusve fortes, normam vivendi etc. colorem hominum, immo et formam corporum variare. Experientia constat, *homines nigros* post quatuor circiter generationes in frigidis Septentrionis provinciis fieri *albos*, et *homines albos* post totidem generationes in calidis zonae torridae climatibus fieri nigros. Hoc probarunt *Lusitani* in AEthiopia nigri facti. *Americani* temperatarum et montosarum occidentalium regionum non sunt *coloris adeo aenei*, quam illi, qui incolunt regiones ventis et mutationibus atmosphaerae magis expositas.

Incólae plagarum septentrionalium *Senegalliae* (*du Senegal*) sunt parvi, et coloris cineracei; qui vero oras oppositas inhabitant, sunt proceri ac robusti. Immo nostris in climatibus populus multum sub dio ac ardentibus solis radiis laborans, colorem fuscum Lusitanorum induit.

Diversa autem indoles et vivendi ratio, a diversa structura corporis, et ab educatione dependent (*q*).

(*p*) Vide: *Mémoires de Trevoux. Janvier* 1708.
(q) Vide *Willich: Hygiéne.* T. II. P. 460. Paris 1805.

§. XXIII.

De Chronologia Moysis.

118.) Juxta Deistas Chronologia mosaïca omnino falsa est; nam ajunt 1°. Juxta Moysen mundus dumtaxat 6000. circiter annorum existit, quod scriptoribus antiquis prorsus adversatur; *Diodorus Siculus* enim testatur, *Chaldaeos* suo tempore 472,000. annorum extitisse, et *Manethon AEgyptiis 36,865.* annos existentiae tribuit. *Phoenices* pariter et *Sinenses* pluribus annorum millibus antiquiores sunt, quam Moysis chronologia indicat.

2°) In expeditione aegyptiaca, a Gallis duce *Napoleone* anno 1798. suscepta, inventi sunt duo *Zodiaci*, unus in templo *Henne* per cel. *Desaix*, et alter in magno templo *Dendera*. Zodiaci autem isti probant, AEgyptios jam Astronomiae vacasse, antequam juxta Moysen mundus existeret. In praefatis vero templis notatae erant 375. *eclipses solares*, et 832. *lunares*. Tot eclipses nonnisi 48,000. circiter annorum contingere possunt.

3°.) Variae petrificationes, fossilia etc. quae in sinu terrae ac in montibus reperiuntur, probant juxta *D. de Buffon* mundum 6000. annorum antiquiorem esse.

R. Quid *Diodorus Siculus et Manethon* de antiquitate istorum populorum scire potuerunt, cum primus 15., et alter 13. saeculis post Moysen vixerint (N. 99.)? Notum est, veteres *Chaldaeos*, *AEgyptios*, *Phoenices*, *Sinenses* etc. suam antiquitatem certatim exaggerasse, existimantes sibi eo majorem deberi honorem, seque eo magis aliis populis praecellere, quo remotiorem haberent originem.

Hinc chronologica eorum mendacia *Plato* et *Aristoteles* ut ineptias deriserunt.

Historia autem profana cum Moyse exacte concordat, probatque, citatos populos antiquiores haud esse, quam Moyses id indicat. Moyses enim scribit, *Chaldaeos* a *Chased* filio του *Nachor* descendere, et historia profana testatur, illos ab Orientalibus adhuc adpellari *Chasdim*, quod nomen eorum originem sat probat.

AEgyptios ait Moyses proficisci *a Cham* ejusque filio *Mezraïm*, et *Plutarchus* testatur, AEgyptum *Chamiam* nuncupatam fuisse. *Syri* vero et *Arabes* hanc regionem adhuc *Mezraïm* vocant.

Chananaei, seu *Phoenices*, qui juxta Moysen originem suam trahunt à *Chanaan*, altero filio του *Cham*, suo nomine Moysis veracitatem sat comprobant.

Sinenses juxta Orientales descendunt a *Sin*, filio του *Japhet*; quapropter Arabes Sinensium regionem adhuc *Sin* nuncupant, *Persae* vero, aliique Orientis populi *Tchin*. (*r*).

Claritatis causa adhuc observabimus.

a) De *Chaldaeis*. *Cicero* ajebat: *Chaldaei quadringenta septuaginta millia annorum monumentis se habere delirant, in quo quia se non posse argui putabant, liberum sibi crediderunt mentiri* (*s*).

Cum *Aristoteles Chaldaeorum* observationes astronomicas a *Calisthene* (N. 95.) obtinuisset, repertum est, eas non esse nisi 1903.

(*r*) *Bibliothéque Orientale.*
(*s*) *Cicero L. 1. de Divin.*

annorum. Aristoteles vero eas ne quidem suo operi *de Coelo* inseruit.

Monarchia autem *Chaldaeorum*, seu *Assyriorum* vel *Babyloniorum*, est prima monarchia mundi, a *Nemrodo* condita: *Principium regni* (Nemrodi) *Babylon*, ait *Moyses* (*Gen.* 10, 10.).

b) De *AEgyptiis* scribit *Diodorus Siculus* (L. 1.). se in illorum historiis nihil fide dignum invenire ante *bellum trojanum*, idest 29. circiter saeculis post orbem conditum. *Herodotus* vero ait (L. 2.), in historiis AEgyptiorum nihil certi occurrere ante *Psammeticum*, qui 7. circiter saeculis ante Christum in AEgypto regnavit, adeoque 32. fere saeculis post orbem conditum.

Ut pateat quam fabulosa sit AEgyptiorum chronologia, observasse sufficit, quod *Herodotus*, scribat, *sacerdotes thebanos* in AEgypto monarchiae aegyptiacae tribuere 11,340. annos. Alii vero scriptores a I°. rege AEgypti usque ad regem *Sethon*, qui regnavit VII°. ante Christum saeculo, numerabant 341. reges, 341. generationes, et 341. pontifices, cujus falsitas e sola ejusdem numeri exacta repetitione patet.

Manethon, sacerdos aegyptius, qui 3. circiter ante Christum saeculis vixit, scribit, AEgyptum primitus a diis et semi-deis gubernatam fuisse, *Vulcanumque* I. eorum regem, 1000. annis regnasse. Diis successerunt, juxta ipsum, 31. dynastiae, quarum singularum reges nominat, supponitque illos successive in totam AEgyptum regnasse spatio plusquam 5000. annorum.

Interim AEgyptus jam Monarchia fuit tem-

pore *Abrahami* (*Gen.* 12, 15.), idest 21°. saeculo ab orbe condito.

c) De *Phoenicibus* ait *Herodotus* (*L.* 2. *c.* 44.) se conspexisse Tiri antiquissimum *templum Herculis*, quod sacerdotes una cum orbe extructum dicebant 4. circiter saeculis ante epocham diluvii. Verum illo aevo *Tyrus* nondum existebat. *Fl. Josephus* scribit, Tyrum aedificatam fuisse 240. circiter annis post mortem Moysis.

Quae *Herodotus*, aliique antiqui scriptores profani de remotis temporibus referunt, fabulis omnis generis permixta sunt. Hinc *Strabo*: *facilius*, inquit, *Hesiodo et Homero aliquis fidem adhibuerit*, *quam Ctesiae*, *Herodoto*, *et eorum similibus*.

d) De *Sinensibus*. Omnes fere asiatici et europaei historici imperii Sinensium fundatorem statuunt imperatorem *Fohy*, qui 10. circiter saeculis ante C. N. floruit. *Annales sinenses* autem referunt, eum regnasse 3000. annorum ante nostram aeram vulgarem, et 600. fere ante epocham Scripturae S. de diluvio. Nonnulli scriptores sinenses 30,000. annorum effluxisse delirant ab existentia sinensium usque ad imp. *Fohy* (*t*).

Ast in Sinensium *Kang-mo*, seu magnis fastis, positive dicitur, nihil certi haberi eorum gestorum Sinensium, quae 200. vel 300. annis ante nostram aeram vulgarem contigerunt. Ratio est, quod sinicus imperator *Chihoangti*, memoriam suorum praedecessorum, eorumque gestorum destructurus, sibique nomen immortale stolide comparaturus, 230. vel

(*t*) Vide *Marcy*. *Histoire moderne*.

250. annis ante nostram aeram omnes bibliothecas sui imperii sub capitis poena comburi jussit, libris medicinae, architecturae, et jurisprudentiae exceptis. 160. circiter annis dumtaxat nate C. N. alius Sinensium imperator facultatem concessit, res gestas Sinensium, quae traditione orali conservatae erant, conscribendi. Quare mirum non est in Annalibus a stupidis Sinensibus, qui tempore adventus Jesuitarum nequidem *Calendarium* habebant, ita confectis, narrari, monarchiam sinicam pluribus annorum millibus existere, imperatorem *Fohy* corpus serpentis, caput vero humanum habuisse, matrem imperatoris *Hoamti* post 24. menses graviditatis dumtaxat perperisse etc. (*u*).

2°. *Zodiaci* citati tam antiqui non sunt, cum contineant *signum librae* antiquis AEgyptiis ignotum, et a Graecis Alexandrinis primum inventum. Eclipses in templis istis notatae juxta Astronomiam 12. saeculis contingere potuissent. Verum templa illa sat recentia erant; ex eorum enim constructione et inscriptione patet, ea tempore *Tiberii* imperatoris confecta fuisse. Quare fabulosae AEgyptiorum observationes astronomicae illis pro libitu notatae fuerint (*v*).

3. Ingens violentia aquarum diluvii facile conchilia et varia corpora marina terrae ac montibus insinuavit. Quatuor autem anno-

---

(*u*) *Lege Nat. Alex. Hist. Eccles. T.* 1. *Dis.* 8. *Veith.: Script. S. contra incredulos propugnata* T. 1. *Nonnotte. Dict. philos. T.* 1. *art. Chinois.*

(*v*) *V. le spectateur franç. année* 8. *et Dissert. cl. Testa.*

rum millia, a diluvio elapsa suffecerunt profecto variis istis petrificationibus efformandis.

Existimarat *D. de Buffon* (*x*), Cometam abhinc 75,000. annorum in solem impingendo, massae solaris aliquas partes amovisse, quibus impetus cometae motum circularem circa solem dedisset, has partes diu incandescentes fuisse, postea planetas nobis notos effecisse, partem, quae constituisset tellurem, fluidam fuisse, tempore 25,000. annorum frigidam evasisse, et coopertam fuisse aquis atmosphaerae, quae maria constituissent, has voro aquas efformasse valles, unde orti et montes. Terram autem credebat semper magis magisque frigidam fieri, et intra 93,000. annorum fore inhabitabilem. Probationes hujus imaginarii systematis se in constructione interiori telluris ac montium reperisse arbitrabatur. Censuras Facultatis Sorbonicae nonnisi datis declarationibus evitavit (*y*).

Verum si tellus tam antiqua esset, quam *D. de Buffon* id sibi imaginatus est, an *montes*, qui continuo atteruntur, dudum non disparuissent? An *scientiae ac artes*, abhinc aliquibus saeculis tam rudes ac imperfectae fuissent? An inter Graecos primus aliquantulum celeber philosophus *Pythagoras*, primus astronomus *Thales*, primique poëtae *Hesiodus* ac *Homerus* fuissent?

(*x*) *Hist. nat.* 1749.

(*y*) *Vide Mémoires pour servir. à l'Hist. ecclés. du* 18. *siècle T.* 1. an. 1751. *Paris* 1806.

§. XXIV.

De longaeva Patriarcharum aetate, et epocha eorum paternitatis.

119.) Moyses scribit, ajunt Naturalistae, *Adamum* annis 930., *Mathusalem* 939., multosque alios Patriarchas pluribus saeculis vixisse. Hoc autem est physice impossibile, cum elementa, causaeque corpori humano internae in corpus continuo agant, illud debilitent, ac citius destruant. 2°. Juxta Moysen plerique Patriarchae ante 100. aetatis annum non genuerunt liberos, quod est absonum.

R. Physicae repugnare, ut homo pluribus saeculis vivat, nemo probabit. Non solum Moyses scribit, primos homines pluribus saeculis vixisse, sed etiam *Manethon AEgyptius*, et *Berosus Chaldaeus*, immo id scriptores Graeci in suis mythologiis supponunt. Quo mitiora sunt elementa naturae, eo minus corpori nocent, et eo pauciores existunt causae morborum: totum autem systema naturae ante universalem diluvii perturbationem mitius fuisse, facile colliget, quicumque mutationes, quas tanta aquarum inundatio ejusque causae producere debuerunt, perpenderit: quare mirum non est, homines ante diluvium diutius vixisse, quam post ipsum. A *Noë* aetas hominum pluribus saeculis jam decrescit, et *Sem*, Noëmi filius, jam tribus saeculis cum dimiduo minus quam ejus Pater vixit. Posterioribus vero temporibus hominum vitam semper magis magisque decrescere videmus, et Patriar-

cha *Jacob* nonnisi 147. annis vitam egit (*z*).

Altera causa, quae in diminutionem aetatis humanae aeque ac diluvii mutationes influxit, est *licentior vivendi ratio*, seu morum corruptio, et *delicatior nutritio*. Jam ante diluvium mores humani generis corruptos fuisse, Moyses *Gen. 6.* scribit. Nemo autem ignorat, quantopere libidinosi mores homines debilitent, vitamque abbrevient. Ex hominibus in libidinem effusis debiles necessario nascuntur proles; ex quo liquet, homines, quo magis suos mores corrumpebant, eo minus diu vivere debuisse, atque ita genus humanum sensim eam aetatem attingere non debuisse, quam primi Patriarchae, in libidinem minime effusi, attingebant.

Quantopere simplex nutritio, a cibis potibusque calefacientibus, oeconomiamque animalem sensim debilitantibus, aliena, in robustam corporis constitutionem influat, liquet non dumtaxat e robustis Patriarchis, pane, leguminibus, fructibus, lacte, aqua etc. utentibus, sed et ex historia veterum *Romanorum*, *Gallorum*, *Germanorum* etc. modo simplici, se nutrientium. Quantarum virium homines isti antiqui fuerint, patet inter alia ex illorum armis bellicis, in armamentariis adhuc extantibus, quae tantae sunt magnitudinis ac ponderis, ut robustissimi milites iis hodie in bello minime uti possent.

Adhuc hodie in regionibus septemtrionalibus Europae, quo tanta morum depravatio, delicatiorque vivendi norma nondum pene-

(z) Vide *Tabulam chronologicam ad finem Hermeneuticae.*

trarunt, reperiuntur homines robustissimi, qui longam adipiscuntur aetatem, quam molliores populi aliarum regionum minime attingunt: sic in *Russia* hoc anno 1817. plures mortui sunt, quorum alii 110., ali 120. et alii 130. aetatis annum superarant.

Horum immemores recentiores nonnulli 100. *annos*, a Moyse in vitis Patriarcharum recensitos, in 10. *annos*, ali *annos mosaïcos* in *hyemes* et *aetates* seu *semi annos*, alii in *quadrantes anni*, et alii *in menses* redigere conati sunt.

Verum Moyses omnes refutat in sua historia diluvii, in qua commemorat (*Gen. C.* 7. *et C.* 8.) II., VII. et X. mensem ejusdem anni, ac diem 27. mensis VII. Caeterum cum *Nachor* 29°., et *Henoch* 65°. aetatis anno a Moyse genuisse dicantur, defensores annorum unius mensis dicere debent, primum 3°., et alterum 6°. aetatis anno generasse, quod est absurdum.

2°. Usque ad Noë quinque Patriarchae 100. circiter aetatis anno generasse leguntur (*a*). Si ante hanc aetatem Patriarchae generatim nullas proles procreassent, dicendum foret, illo aevo eo longiorem fuisse juventutem, quo longior erat senectus. Verum cum *Enos*, *Caïnan*, *Malaleel*, *Henoch*, *Arphaxad*, *Sale*, *Nachor* etc. ante 100. aetatis annum genuerint (*b*), dicendum est Patriarchas nonnullos serius generasse ob causas ipsis personales, prout nostro aevo, ubi vita brevior, adhuc nonnulli aetate provecti tantummodo

---

(*a*) V. *Tabulam Chronologicam ad finem Hermeneuticae.*

(*b*) *Ibidem.*

gignunt, aut Moysen omisisse liberos anteriores istorum Patriarcharum, eoquod ad successionem Patriarcharum non faciebant, quod est verisimilius: *Non hic*, ait *S. Augustinus*, *primogeniti filii memorati sunt, sed quos successionis ordo (Patriarcharum) poscebat, ut perveniretur ad Noë, a quo rursus ad Abrahamum videmus esse perventum* (c).

§. XXV.

De fundatione regnorum, et de Palaestina.

120.) Moyses scribit, ajunt Deistae *Gen. 10, 25. in diebus Phaleg* 100. circiter annis post diluvium nati, *divisam esse terram*, idest fundamenta variorum regnorum, *ut Assyriorum, AEgyptiorum* etc. jacta esse. Sed tam exiguo post diluvium tempore tot homines existere non poterant, ad varia illa regna incipienda.

2°. Moyses *Deut. 11, 8-12.* de *Palaestina* ut de regione fertilissima loquitur; constat vero istam regionem omnino sterilem esse.

R. Moyses simpliciter scribit, quod *Heber* filium suum *Phaleg* seu *divisionem* vocaverit, eoquod ejus tempore Noëmi posteri ad confusionem babelicam in varias terrae plagas dispersi sunt. Non vero narrat, hosce Noëmi posteros jam tum magna regna constituisse. Ad exiguas nationes in variis terrae plagis efformandas, quae postea varia regna effecerunt, tot homines profecto non requirebantur.

(c) *August. De Civit. Dei L.* 15. *C.* 15.

Ast calculo inito plures reperiuntur, quam necessarii erant. Ponamus enim duos filios Noëmi 20. annis post diluvim 20. filios habuisse, hosque et eorum posteros singulos a 20°. aetatis anno per 10. solummodo annos quotannis unicum progenuisse filium, 100. anno post diluvium extitissent plusquam 200,000. hominum. Hypothesis adsumpta moderata est: nam non attendit multorum polygamiam, Noëmum et tertium ejus filium, omnesque eorum posteros, ad compensandos mortuos.

2°. Moyses utique de *Chanaan* seu *Palaestina*, ut de regione fertilissima loquitur; verum non solum ille, sed et alii scriptores sacri et profani fertilitatem illius regionis testantur, ut *David*, *Salomon*, *Jeremias*, *Hecataeus*, *Abderita*, *Fl. Josephus*, *Tacitus*, *Plinius* etc., et nemo nisi in historia plane rudis fertilitatem, amaenitatemque antiquam Palaestinae ignorare potest. Male argumentatur, qui a statu praesenti istius regionis ad pristinum ejus statum concludit. Palaestina hodie equidem fere est sterilis, sed noscuntur causae istius immutationis; ista enim regio posteris temporibus pluries devastata fuit, ut a *Babyloniis*, *AEgyptiis*, *Syris*, *Romanis*, *Saracenis* et *Arabibus*, ejusque cultura tum tempore frequentium captivitatum Judaeorum, tum tandem post eorum generalem dispersionem fere neglecta fuit.

§. XXVI.

De Gigantibus.

121.) Moyses, ajunt Naturalistae, *Gen. 6, 1-5.* scribit, *Gigantes* e concubitu Angelo-

rum cum mulieribus natos esse, atque de illis variis in locis, ut *Num.* 13, 23-24. loquitur. Gigantes autem e Mythologia descendunt.

R. Primos homines majoris staturae fuisse, quam remotos eorum posteros, omnino verisimile est, cum robusta eorum constitutio physica molli vita nondum infirmata esset. Ex eorum vero connubiis aequalis fere staturae homines, et quandoque majoris egressos esse naturale prorsus est: quare mirum non est antiquo illo aevo ex connubiis inter hujusmodi proceros homines initis prodiisse quandoque homines plurium pedum altitudinis, qui *Gigantes* dicti sunt.

Qui *Gigantum* existentiam inficiatur, non dumtaxat Scripturae S. sed et historiae profanae fidem abneget necesse est; nam quamplurimi scriptores antiqui de Gigantibus loquuntur, multique testantur, se eorum reliquias conspexisse.

Moyses *Deut.* 3, 11. scribit, lectum ferreum *του Og*, regis in *Basan*, 9. cubitos, seu 13½ fere pedes longitudinis, et 4. cubitos seu 6. ferme pedes latitudinis, suo tempore adhuc extitisse. *I. Reg.* 17, 4. legitur *Goliath*, qui tempore Davidis vixit, 6. cubitis cum palmo, seu 10. circiter pedibus altum fuisse. Extitisse vero alios homines ejusdem fere altitudinis in dubium non revocabit, quicumque fidem historicam pernegare noluerit.

Esto quandoque ossa calvariaque *Elephantum*, *Rhinocerotum*, ac aliorum animalium pro ossibus et calvariis humanis habita fuisse, et magnitudinem corporum humanorum sub terra detectorum exaggeratam fuisse. Con-

cedimus ultro, cadaver gigantis *Antis*, quod *Sertorius*, teste *Plutarcho* (*d*), invenit, 60. cubitos non habuisse, corpus, quod occasione terrae motus in monte insulae *Cretae* inventum est, 46. cubitos, ut *Plinius* narrat (*e*), non adaequasse, cadaver, quod, teste *Solino*, *Metellus* et *Lucius Flaccus* inspexerunt, non habuisse 33. cubitos, ossa cum inscriptione *Theuthobochi*, regis *Teutonum*, inventa, 20. pedes non continuisse, et forte alterius fuisse (*f*), *Dens*, quem *S. Augustinus Uticae* se vidisse scribit (*g*), 100. dentes humanos non adaequaverit, aut ingentis animalis fuerit; nemo tamen sanae mentis haec cadavera etc. procerorum omnino hominum fuisse, inficias ibit. *Florus* de *Theuthobocho* testatur, illum in triumpho ductum, supra trophaea ac signa romana valde eminuisse. *Plinius* narrat (*h*), *Nevium Pollionem* maximae staturae homines pede integro superasse. Idem *Plinius* scribit (*i*), sub imperio *Claudii* Romae fuisse quemdam *Gabbarim*, qui 9. pedes, et 9. pollices aequabat, atque anno 1719. prope Salisburum in Anglia repertum fuit cadaver 9. pedum et 4. pollicum longitudinis (*k*).

Hodie equidem pauci homines extraordinariae omnino staturae deprehenduntur, sed tamen hinc inde videntur, et in America me-

---

(*d*) *Plutarchus in vita Sertorii.*
(*e*) *Plinius: Hist. Nat. L.* 7. *C.* 16.
(*f*) Vide *Habicot Gigantoslogiae.*
(*g*) *Aug. de Civ. Dei L.* 15. *C.* 9.
(*h*) *Loc. Cit. Vide et Columel. de re rustica C.* 8.
(*i*) *Loco Cit. Vide Solinum, Columellam et Tacitum.*
(*k*) *Gazette d'Oct.* 1719. 21. *Sept. art. Londres.*

ridionali adhuc *Gigantes*, seu homines procerae magnitudinis deprehenduntur, quos Galli *Géants Patagons* nuncupant (*l*).

Quod spectat *Gen.* 6, 1-5. vox hebraïca *Nephilim* necessario non significat *gigantes*, cum pariter significet *latrones*, *depraedatores*. Hinc plurimi interpretes, recentiores potissimum, illam *Gen.* 6, 4. per *depraedatores* vertunt, ita ut sensus sit, ex connubiis hominum *Sethitarum* et mulierum *Caïnitarum* natos esse homines *feroces*, *violentos*, *depraedatores*, qui per fas nefasque se aliorum *Dominos* seu *Tyrannos* constituerunt. Sensus iste indicatur *loco citato*, ubi Moyses dicit, istos *tyrannos* esse *potentes a saeculo*, *viros famosos*, antiqui nempe illius aevi *heroës*. Hinc etiam vocem *Nephilim* verterunt *Aquila* per *Εμπιπτοντες* = *Irruentes*, et *Symmachus* per *Βιαιους* = *Violentos*.

A veritate autem alienissimum est, *tyrannos* istos, seu *heroës*, juxta Moysen natos esse ex concubitu Angelorum cum mulieribus, *vulgata* habet *Gen.* 6, 2: *Videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulchrae, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant etc. Filii Dei* profecto non indicant *Angelos*, sed *Sethitas*, homines Deum verentes, et *Filiae hominum* significant *Caïnitas* mulieres omnino sensuales et corruptas.

Nonnulla exemplaria antiqua *LXX. Interpretum* vocem hebraïcam *Elohim*, quae *Deum*, *angelos* et *principes* significare potest (*m*), per *Angelos* reddebant, habebantque

---

(*l*) Vide l'*Abbé Prevot: Histoire des voyages T.* XVII.

(*m*) Nonnulli recentiores interpretes textum *Gen.*

loco: *Filii Dei* etc. *Αγγελοι του Θεου* = *Angeli Dei* etc. Quare propter illa, et apocryphum librum *Henoch*, nonnulli Patres antiqui, *Angelis* tenuia corpora tribuentes, in opinionem abierunt, Angelos pulchritudine mulierum captos cum eis stupri habuisse consuetudinem, ac propterea lapsos in peccatum, e coelo ejectos fuisse. Ita opinati sunt *Justinus* (*Apol. I.*), *Athenagoras* (*Legat. pro Christo*), *Minutius Felix* (*in Octavio*), *Clemens Alex.* (*Paedag. L. 2.*). *Tertullianus* (*De Idol. C. 9.*), *Lactantius* (*L. 2. C. 14.*), et *Cyprianus* (*De Discipl. et Hab. Virg.*), pariter concubitum Angelorum cum mulieribus locum habuisse arbitrati sunt.

Hinc plures Protestantes ipsum consensum Patrum quoad traditionem impugnant (*n*). Verum 1°. Ab illis petimus, ubi sit ille consensus Patrum de illa absona opinione saeculo IV°. jam emortua, quem catholici ad infallibilitatem SS. Patrum requirunt? 2°. Catholici in Patribus probe distinguunt *Opiniones* a *Doctrina*. Nullus Catholicus Patres in privatis opinionibus infallibiles dixit.

§. XXVII.
De Diluvio.

122.) D. *de Voltaire* ait, Diluvium esse

6, 4. exponunt: *Filii magnatum videntes quod pulchrae essent mulieres plebeiae, sumpserunt eas, quae illis praeplacuerant. Ex hoc concubitu orti sunt depraedatores, qui suis gestis se celebres reddiderunt.*

(*n*) *Barbeyrac traité de la morale des Pères C. 2.* §. 3. etc.

mysterium fidei, quod ratio non credit (*o*). Alii Deistae dicunt,

1°. Omnem fidem superare quod tanta in universo aquarum copia fuerit, ad totum globum usque ad altitudinem 15. cubitorum supra altissimos montes cooperiendum. Mare, inquiunt, aestimatione media ejus profunditatis facta, plus quam 1000. pedes profunditatis non habet; super terram autem sunt montes, qui 10,000. pedum altiores sunt. Decem proinde Oceani requirerentur ad istos montes submergendos. Cum vero circumferentia globi augescit, qua proportione aquae magis elevatae supponuntur, saltem vigesies plus aquae opus esset, quam extat in omnibus mundi maribus, ad globum usque ad dictam altitudinem aquis involvendum. Quadraginta vero diebus ac noctibus tanta aquarum copia ex athmosphaera decidere nequit, quanta requiritur ad supplendam immensam quantitatem, quae desideratur. Deus debuisset novas aquas creare, illasque postea annihilare. De hoc autem Moyses non loquitur, sed mentionem solummodo facit de pluvia et de aquis abyssi magnae, seu Oceani.

2°. Animalia ex omnibus mundi partibus ad arcam convenire non potuerunt. Animali *Aï*, aut Pigro, 20,000. annorum necessaria fuissent ad terra ex *America* in Mesopotamiam perveniendum.

3°. Tot animalia in arca contineri, ac nutriri non potuerunt.

4°. Homines et animalia in altitudine 15.

(o) *Dict. Philos. art. Inondation.*

cubitorum supra altissimos montes vivere nequiverunt; eoquod ibi aër est rarissimus.

5°. Pluvia non potuit decidere ex altitudine 15. cubitorum supra celsisimos montes, eoquod vapores ibi gelu constringantur.

6°. Columba oleam invenire nequivit in Armenia, eoquod ibi oleae haud crescunt.

7°. Animalia ex arca egressa in terra aquis devastata alimenta reperire non valuerunt.

8°. Si diluvium universale contigit, cui bono fuit? Homines meliores non reddidit. Moyses scribit eos, simul ac post diluvium multiplicati fuerunt, evasisse, idololatras, injustos, in bella pronos, etc. An non melius fuisset, si Deus sua omnipotentia pravas hominum inclinationes mutasset, quam si totum globum aquis submersisset, et ordinem naturae turbasset?

9°. Solum diluvium universale non potuit advehere tantam copiam conchyliorum, corporum ac monstrorum maritimorum, eam in profundo telluris sinu, summorumque montium verticibus collocare, atque in ipsum cor durissimarum rupium ac lapidum insinuare. Haec explicari nequeunt nisi supponendo, mare per plura saecula ambo globi terrestris hemisphaeria successive cooperuisse.

R. Moyses nullibi scribit, diluvium juxta solitas naturae leges contigisse, immo diserte ait, ipsum positiva voluntate Dei immissum fuisse, proinde esse miraculum; quod sane difficile non fuit illi qui totum universum ex nihilo creavit. Nullum est factum in tota Genesi, cujus tempore Moysis certior memoria haberi debebat; ac proinde Moyses

ipsum confingere nequidem potuisset, etiamsi voluisset. Nullum est factum antiquum quod majoribus criteriis veritatis nititur, quam istud; nam *a*) *Hujus diluvii*, ait *Fl. Josephus*, *et arcae meminerunt omnes barbaricae historiae scriptores*, *et in his Berosus Chaldaeus*. . . *Hieronymus AEgyptius*. . . *et Manaseas Damascenus* (*p*).

Idem *Fl. Josephus*, *Eusebius*, *Polyhistor*, et *Syncellus* referunt juxta *Berosum* et *Abydenum Assyriorum* ac *Chaldaeorum* de diluvio traditionem, quae cum Moysis historia perfecte convenit. *Abydenus* Patriarcham, sub quo diluvium contigit, *Xisuthrum* vocat, quem dicit cum sua familia conservatum fuisse in arca, jussu Dei ad hoc extructa. *Abydenus* mentionem facit de volucribus ex arca emissis, ad sciendum, num terra exsiccaretur, uti et de *sacrificio* a *Noëmo*, seu *Xisuthro*, post egressum ex arca Numini oblato. Si *Abydenus* polytheismi ideas, circumstantiasque fabulosas suae historiae haud admiscuisset, Moysis historiam exscripsisse diceretur.

In *Armenia* et regionibus finitimis constans perseveravit traditio de arca super montes Armeniae relicta.

Fides de diluvio universali pariter fuit apud antiquos *AEgyptios*; cum enim *Solon* aliquos philosophos AEgyptios de antiquitatibus aegyptiacis interrogasset, hi ei hanc responsionem dedere: „Post aliquot temporis periodos diluvium, coelitus immissum, terrae faciem mutat. Genus humanum saepius va-

---

(*p*) *Fl. Joseph. Antiq. L.* 1. *C.* 5.

riis modis periit. En cur novum genus humanum careat monumentis, temporisque praeterlapsi notitia " (q).

Eadem traditio apud antiquos *Syros* extitit. In veteri templo *Junonis* estendebant cavernam profundam, per quam aquas diluvii effluxisse praetendebant.

Lucianus, qui dictam cavernam viderat, scribit, juxta *Graecorum* traditionem primum genus humanum diluvio periisse, et *Deucalionem* ab eo servatum fuisse in arca cum infantibus, et diversis animalium speciebus (r), *Historia Sinensis* mentionem facit de celebri aliquo diluvio sub imp. *Yao.* (s).

In libris s. *Indorum* pariter refertur, genus humanum diluvio periisse (t).

Tandem omnes prisci populi, apud quos annales antiqui habentur diluvium supposuerunt (u).

Jam vero quomodo omnes isti populi antiqui in diluvium consenserunt? Profecto non ob studium naturae et detectiones conchyliorum maritimorum in sinu terrae ac in montibus; cum studium physices, dictaeque detectiones tam antiquae non sint, et nullus antiquorum scriptorum hanc rationem ad stabiliendum diluvium adlegaverit. Oritur igitur iste populorum consensus ex ipsa de diluvio traditione, eo magis quod in historiis

---

(q) Vide *Platonem in Timaeo.* Consule et *Histoire veritable des temps fabuleux T.* 1.

(r) *Lucian. de Dea Syria.*

(s) *Chouking. p.* 8-9.

(t) *Ezour-vedam T.* 11 *p.* 206.

(u) Vide *Bailly: Hist. de l'ancienne Astron. Eclaircis.* L. 1. *n.* 13-14.

antiquorum populorum post epocham diluvio adsignatam nihil occurrit de aliquo diluvio memorabili. Cur de diluvio pluribus ante saeculis orbem devastante in illis mentio fieret, si illud reapse non extitisset? Adde nullum antiquum monumentum, nullum vestigium humanae industriae umquam detectum fuisse, quod epochae a Moyse diluvio adsignatae sit anterius. Oportet ergo tum genus humanum cum omnibus monumentis periisse, ac dein renovatum fuisse, ut Moyses scribit.

b) *Adspectus exterioris globi nostri diluvium universale* evincit; in quatuor enim mundi partibus cernuntur valles angustae, utrimque circumdatae montibus ac rupibus perpendicularibus, qui angulos prominentes et intro recedentes efficiunt, atque istis vallibus formam cursus fluvii praebent. Physiologis autem persuasum est, hasce valles aquis fuisse cavatas. Aquae igitur toti globo incubuere, talesque effectus ubique produxere, qui non nisi diluvio universali explicari possunt.

D. *de Buffon* existimat, valles angustas et profundas, in quibus fluviorum alvei repeTiuntur, formatas fuisse, quod humus utrimque desederit. Verum ingens hoc humi sedimentum non nisi diluvio generali, violentoque aquarum motu produci potuit.

c) *Inspectio interioris globi terrestris diluvium universale* probat; in ejus enim sinu ac montibus petrosis, et a mari longissime dissitis, ingens reperitur copia cujuscumque generis petrificationum, *conchyliorum*, *piscium ac monstrorum marinorum.* In montibus *Appennino*, *Alpibus*, *Pyrenaeis*, *Andibus* (*Cordeilléré*) *Atlante*, *Ararate* etc.

haec diluvii monumenta deprehenduntur. *Elephantes Asiae* in *Britannia majori*, *Crocodili AEgypti in Germania*, *Balenae et monstra marina Americae*, *plantae*, *folia* et *fructus* nobis ignota aut nonnisi in remótissimis regionibus crescentia, in profundo sinu terrae reperta fuerunt. Haec vero probant, mare universam tellurem susque deque vertisse, atque hosce suae supra globum commorationis testes deposuisse.

Nonnulli physici equidem adseruerunt, haec diluvii testimonia non esse per diluvium subitaneum, rapidamque vim aquarum, in sinu terrae ac in montibus deposita, sed mare *successive* cooperuisse universas mundi partes, a quibus *motu insensibili* recessisset, montes autem secundarios formatos fuisse per commorationem aquarum maris super globum, quae pluribus saeculis durasset.

Mare, ajunt, in variis mundi partibus insensibiliter a continente recedit, et verisimiliter continentem oppositam lente invadit. Mare recessit ab oris *AEgypti*, *Italiae* et *Provinciae* (*Provence*), urbes *Ravenna* in *Italia*, *Aigues-mortes* in *Gallia*, etc. olim portus maritimi erant, modo autem mare multum ab illis distat.

Alveus maris Baltici, inquiunt, est imminutus, et vestigia canalis adhuc extant, per quem *Mare Balticum* cum *Mari Glaciali* communicabat, sed qui saeculorum lapsu obstructus fuit. *Natura soli*, quod *Mare Persicum* a *Mari Caspio* separat, probat, haec maria olim unita fuisse. *Mare Rubrum* olim communicasse videtur cum *Ma-*

ri *Mediterraneo*, a quo modo separatum est Isthmo *Suèz*.

Juxta hosce physicos mare verisimiliter motum habet ab Oriente in Occidentem, ipsi ab auctore naturae impressum, qui terrae motum ab Occidente in Orientem indidit. Hic maris motus juxta eos successu plurium saeculorum mare insensibiliter in alias plagas deducere debet.

Verum ex factis adlegatis solummode sequeretur, aquarum maris copiam imminui, ut D. *Maillet* in *Telliamed* et D. *de Buffon* in *Epochis naturae* supponunt, quod tamen D. *Luc* negat (*v*). Nullum ex factis citatis probat, mare suum alveum mutare. Licet ab aliquibus regionum maritimarum oris ob causas particulares aliquantulum recesserit, ex cosmographia tamen constat, ipsum in nulla mundi parte continentem invadere; *Strabo* enim et *Pomponius Mela* abhinc 18. saeculis eisdem in locis portus et littora in *Europa*, *Africa* et *Asia* descripserunt, in quibus illa adhuc modo videmus. Si mare modo remotum est ab aliquibus urbibus ubi olim portus maritimi erant, hoc factum est ob alluvionem arenarum per flumina, aut ipsum mare, advectarum.

Quod spectat *Mare Balticum*, *Sinum Persicum*, *Mare Caspium* et *Mare Mediterraneum*, attenta Moysis de diluvio historia, per ipsum diluvium illa separata esse videntur. De posteriori separatione nihil verisimile adlegari potest.

Habeat autem mare motum quemcumque,

(*v*) *Lettres sur l'Histoire de la terre et de l'homme.*

ex cosmographia constat, eum ipsius alveum non immutare.

Possibilitas physica diluvii demonstratur per machinam simplicissam. Globus terreus, aqua repletus, globo vitreo concentrice imponitur, simul ac primus globus motu turbinis movetur, aquae, quas continet, valvulas eperiunt, globumque vitreum replent; diminuente autem motu impresso, aquae sua gravitate in globum terreum regrediuntur. Jam vero terra nostra motum hujusmodi habet, et cum majori adhuc celeritate circumagi posset, aquae vi sua centrifuga, eorum pondere non obstante, adscendere possunt (*x*).

Cl. *Bergier* in sua hypothesi de diluvio supponit, globum terrestrem ante diluvium quoad dimidiam partem aquis marinis fuisse circumfusum, axem terrae tempore diluvii a Deo inclinatum, punctumque aequilibrii, seu centrum gravitatis, immutatum fuisse. Hisce positis aquae marinae, e suis alveis effusae, totum orbem operire debebant.

Ne Deistae existiment, Moysen aut absurda scribere, aut quae nonnisi per multiplicata inutiliter miracula explicari queant, de difficultatibus objectis in particulari agemus, atque ita videbimus, *utrum diluvium sit mysterium fdei, quod ratio non credat.* Itaque

R. 1°. An illa potentia, quae mundum in creatione aquis obvolverat, eumdem mundum iisdem aquis involvere non potuit? Aquae, quas Deus post creationem separarat, abierant partim in maria, et partim in atmos-

---

(*x*) *Explication Physico-Théologique du deluge et de ses effets. Journal des Beaux-Arts. Mars* 1767.

phaeram. An istas aquas conjungere nequivit creator hujus universi? Moysis autem de diluvio historia indicat, Deum hasce aquas conjunxisse, mundumque quasi in pristinum suum statum recidisse, scribit enim, Deum removisse vim, quae aquas maris et coeli, seu atmosphaerae retinebat: *Rupti sunt*, ait, *omnes fontes abyssi magnae, et cataractae coeli apertae sunt* (*y*), ac proinde aquae post creationem divisae, denuo unitae fuerunt. Quis vero negabit, istas aquas toti mundo ad maximam altitudinem operiendo suffecisse? immo haud immerito ait Cl. *Pluche* (*z*), tantam copiam aquarum e mari et atmosphaera colligi posse, ut duplex diluvium efformaretur.

Deistae volunt, mare in suo sinu efformasse montes secundarios, omnesque montes successive cooperuisse. Hic vero adserunt, ipsum satis profunditatis non habere ad ipsos denuo cooperiendos. An quando juxta ipsos montem *Chimboraco* in Peruvia 20,000. pedum, et montes *Thibet* in Indiis orientalibus 28,000. pedum altitudinis cooperuit (*a*), non profunditatem 1000. pedibus longe majorem habebat? Falsum est, mare generatim non continere nisi 1000. pedes profunditatis; ita enim nulla proportio foret inter cavitatem tam exiguam et soliditatem globi terrestris, qui

---

(*y*) *Gen.* 7, 11.

(*z*) *Spectacle de la Nature.*

(*a*) Summitas montium in *Thibet* in Indiis orientalibus inaccessibilis huc usque credita fuerat; sed D. *Webb* hoc anno 1817. illam invenit esse 28,000. pedum altiorem libella maris. Hi montes sunt altissimi, qui noscuntur.

3000. leucarum in diametro habet. Falsum igitur est, 10. aut 20. Oceanos requisitos fuisse ad montes cooperiendos.

Auctor *studiorum Naturae* (*b*) ostendit, solutionem glaciei sub duobus polis, et super magnas series montium in toto orbe existentis, fere solam sufficientem esse toti mundo inundando. A fortiori si ei junctae essent aquae atmosphaerae et marium; cum maria plus spatii occupent quam continens.

Deistae, ut explicent quomodo conchylia marina etc. in altissimos montes pervenerint, ajunt, mare *successive* in toto orbe fuisse; fuit proinde juxta ipsos sufficiens aquarum copia ad montes *successive* cooperiendos: jam vero Moyses non dicit, omnes montes fuisse *simultanee* ad eamdem altitudinem aquis tectos; aquas decrescentes diluvii dicit *iisse et rediisse* (Gen. *8*, *3*,), id est *fluxu ac refluxu* motas fuisse; potuerunt proinde montes violentissimo aquarum *fluxu* successive cooperiri, ut *S. Augustinus* jam pridem Gentilibus respondit (*c*).

Fuerunt auctores, ut *Vossius*, *Para du Phanjas* etc., qui ut diluvium noëmiticum facilius explicarent, adseruerunt, ipsum non *Universale*, sed *particulare* fuisse. Ast mirari satis non possumus, quomodo viri, caeteroquin docti, tam parum physices gnari, ad circumstantias diluvii attenti, sensusque Scripturae tenaces fuerint: diluvium enim particulare repugnat 1°. Physicae, nam fluida se semper ad libellam componunt, con-

---

(*b*) *Etudes de la Nature.* T. 1.
(*c*) *De Civitate Dei. L.* 15. *C.* 27.

sequenter aquae in una mundi parte elevatae necessario in alias partes defluxissent.

2°. Circumstantiis diluvii; si enim pars dumtaxat mundi aquis immergenda fuisset, cur 100. anni adhibiti fuissent ad construendam arcam? Cur omnium animalium genera in illam coacta fuissent?

3°. Repugnat sensui Scripturae S. Deus Noëmo ante diluvium dixerat (*Gen.* 6, 7.): *Delebo hominem, quem creavi, a facie terrae, ab homine usque ad animantia, a reptili usque ad volucres coeli.* Haec verba litteraliter executioni dari non poterant, nisi diluvium universale esset. *Gen.* 7, 17-24. Moyses scribit: *Factum est diluvium quadraginta diebus super terram .. arca ferebatur super aquas, et aquae praevaluerunt nimis super terram: opertique sunt omnes montes excelsi sub universo coelo. Quindecim cubitis* (22½ circiter pedibus) *altior fuit aqua super montes quos operuerat. Consumptaque est omnis caro, quae movebatur super terram, volucrum, animalium, bestiarum, omniumque reptilium, quae reptant super terram: universi homines, et cuncta, in quibus spiraculum vitae est, in terra mortua sunt ... remansit autem solus Noë, et qui cum eo erant,* uxor nempe ejus, tres ejus filii, horumque conjuges (*Gen.* 7, 7.). Haec sane diluvium universale litteraliter evincunt.

Gen. 9, 18-20. scribit Moyses, a tribus filiis Noëmi omne genus humanum post diluvium descendere. *Erant filii Noë,* inquit, ... *Sem, Cham et Japhet .. ab his dissemina-*

tum est omne genus humanum super universam terram.

Vossius equidem ait, diluvium universale inutile fuisse; cum totus orbis tum temporis nondum inhabitatus esset. Ast praefatae ignorantiae rationes contra Vossium militant. Caeterum quis dixit *Vossio* totum orbem tum incolas non habuisse? An, 1656. anni, quibus mundus extiterat non suffecerant ad totum mundum incolis ornandum?

Objiciunt adversarii, voces *omnem terram, universam terram, universum orbem* etc. in scriptura quandoque significare totam aliquam regionem particularem: ut *Gen. 41, 54.*, ubi dicitur, famem fuisse in UNIVERSO ORBE, hoc est in omnibus regionibus Palaestinae finitimis. *Estheris 9, 28.*: *Dies quos .. cunctae in toto orbe provinciae celebrabunt*, id est omnes provinciae imperii persici. *Act. 11, 28.*: *Agabus significabat per spiritum famem magnam futuram in universo orbe terrarum, quae facta est sub Claudio*, id est in Palaestina.

At Scripturae S. non plane ignarus fatebitur, voces: *Omnem terram, universam terram, universum orbem* etc. saepius significare *universum orbem stricte dictum*, quam *particularem aliquam regionem*; ex circumstantiis vero, et adjunctis rerum vis istarum vocum est determinanda. Quis vero inficiabitur, omnes circumstantias diluvii a Moyse recensitas indicare illas voces significare totum orbem stricte dictum?

2°. Ex singulis animalium generibus facillime quaedam in Asia esse poterant; quare necesse non fuit, illa ex omnibus orbis parti-

bus ad arcam compellere. Difficile sane Deo non fuit illa animalia, indito quodam instinctu, ad arcam cogere. Aves nonnullae in frigidis regionibus natae, ad finem vergente autumno, se instinctu in calidas regiones conferunt, eodemque stimulante instinctu tempore veris revertuntur. An animalia in arca servata, se ita ad illam conferre non potuerunt?

3°. Haec difficultas jam a *Celso*, aliisque Paganis antiquis objecta, et ab *Origeno*, et *Augustino* (*d*) soluta, magna haud est; nam longitudo arcae erat 300., latitudo 50., et altitudo 30. cubitorum, ducta proinde latitudine in longitudinem, habentur 15,000. cubitorum, ducta vero altitudine in hosce cubitos, reperiuntur 450,000. cubitorum quadratorum. Ponamus vero cubitum dumtaxat sesquipedalem fuisse, et reperiemus arcam 675,000. pedum quadratorum capacitatis habuisse. An in tanto spatio maximus exercitus cum omni suo adparatu bellico nonconstitisset?

Noë jussus fuerat ex animalibus et volucribus mundis in arcam inducere septena, id est 4. mares et 3. femellas, et ex immundis et reptilibus unum par dumtaxat, sed notandum *juxta genus suum*, ut Moyses ait (*e*), et non *secundum speciem*. Jam vero *a*) per animalia munda intelliguntur ea, quae Deo in sacrificium offerri licebat, et sunt tantummodo quinque, *boves* nempe, *agni*, *capellae*, *columbae* ac *turtures*. *b*) Juxta

(*d*) *Orig. L. 4. contra Celsum. Aug. de Civit. Dei. L. 15. C. 27.*

(*e*) *Gen. 7, 2. etc.*

peritissimos historiae naturalis scriptores primaeva animalium genera sunt circiter 81. An ergo animalia in arca servanda in illa cum suis alimentis contineri non potuerint?

Sed, ajunt deistae, quomodo Noë cum suis filiis hanc arcam construere, quomodo tot varia alimenta animalibus necessaria congerere potuit? quomodo *Avis Paradisiaca*, quae solo rore coeli vescitur, et pedibus carens in perpetuo volatu est, in arca commorari potuit?

R. Noë, vir dives, mediantibus operariis facile arcam construere, et sufficientem alimentorum copiam congerere valuit. Tot autem diversa alimenta necessaria haud erant, cum animalia tempore necessitatis fere quaecumque comedant, prout faciunt hiberno tempore. Immo sunt animalia quae diu sine cibo vivere possunt, ut *Erucae*, quando sunt Chrisalides. In lacubus Septentrionis sub glacie repertae fuerunt magnae massae hirundinum sibi mutuo conjunctarum, ac viventium. In magnis diffissis arboribus ruptisque saxis inventae fuerunt *ranae*, quae diutissime sine cibo et communicatione exteriori cum aëre ibi vixerant, et hoc anno 1817. in Anglia repertae sunt tres apes viventes in medio magnae massae graniti (granit).

Historia naturalis falsum esse commonstrat, avem paradisiacam rore coeli vesci, pedibusque carere (*f*).

4°.) Aër ibi tam rarus esse non debebat, cum per aquas adscendentes condensaretur.

(*f*) Vide *Valmont de Bomare art. Oiseau de Paradis.*

5°.) Necesse non erat ut pluvia in summos montium vertices decideret; nam per aquas adscendentes, et per fluxum refluxumque maris cooperiri potuerunt.

6°.) Negat D. *de Voltaire* in *Armenia*, ubi arca quievit, *oleas* crescere, testemque adlegat *Tournefortium*. Sed *Strabo*, insignis antiquus geographus, in Cappadocia Armeniae finitima natus, testatur, celebres oleas in Armenia reperiri. Mirum autem non esset si hodie ibi non amplius oleae crescerent, cum globus terrestris maximas mutationes subierit. Praesens *Ager Romanus*, praesens *Sicilia*, et actualis *Hollandia*, quoad multa diversa sunt ab iis, quae tempore *Julii Caesaris* fuerunt.

7°.) Omnes plantae ac arbores diluvio non perierunt; constat enim multas in aquis servari, ac crescere: quare in *Telliamed* (g) legitur, piscatores frequenter e Mari Mediterraneo plantas, ramosque arborum cum suis fructibus depromere. Praeterea Noë, de diluvio ejusque sequelis divinitus monitus, sane non in paucos menses alimenta congesserat; quare animalia post diluvium adhuc aliquamdiu alere poterat. Caeterum animalia, ut jam monuimus, tempore necessitatis quaecumque comedunt. Sufficientia profecto erant cadavera quaecumque, ac reliquiae ex undis emergentis orbis, quae in cibum quemcumque inservire poterant.

8°. Hoc argumentum a *Manichaeis* profectum, a *S. Augustino* refutatum (h), et a De-

---

(g) *Telliamed* 6. *Entret.*

(h) *Augus. cont. Adver. Legis et Prophet. L.* 1. *C.* 16.

istis nostri aevi reproductum, supponit, Deum numquam permittere debuisse, ut homo sua abuteretur libertate. Homines post diluvium criminosi evaserunt, eoquod Deus illis suam libertatem reliquit. Si Deus pravas hominum dispositiones mutasset, eosque impeccabiles reddidisset, illis suam libertatem auferre debuisset, tuncque ut vitii, ita virtutis incapaces fuissent. Caeterum quis praetendet, Deum obligatum esse ad hominibus praestanda quae illis sunt utiliora?

En autem bonum e diluvio redundans! Vestigia terrifici hujus flagelli, ad finem mundi extitura, probabunt adversus Deistas, *a*) existere *providentiam* et *justitiam divinam*, quae quando vult crimina punit, *b*) Deum posse patrare miracula, *c*) Homines, tanta punitione meliores haud factos, esse *liberos*, eosque prout bonum aut malum eligere maluerint, praemia aut poenas mereri. Haec credant Deistae, et ipsi relictis suis erroribus, probabunt diluvium non esse inutile.

9°. Mutationem alvei maris constantibus cosmographiae observationibus contrariam, falsamque esse, supra vidimus. Facta quaedam particularia diluvii universalis haud facile explicari posse, mirum non est, cum in tam rapido tantarum aquarum motu, ac in tanta telluris perturbatione, phaenomena maxime extraordinaria contingere debuerint. An in exundationibus particularibus quandoque non occurrunt phaenomena, quorum causa, modusque, quo facta sunt, a peritissimis physiologis vix explicari possunt? Plures montes post depositionem corporum marinorum primum factos esse, lapidesque pisces petri-

ficatos continentes circum pisces efformatos fuisse, non vero pisces emollitis rupibus ac lapidibus insinuatos fuisse, naturae periti fatentur. Recentiorum hypothesis, quae *sex dies creationis*, pro *sex epochis* habet (*i*), pariter explicat, quomodo tot corpora marina in continentem devenerint.

Caeterum in absona opinione insensibilis mutationis alvei maris 1°. non explicatur, quomodo monstra etc. *Indiarum*, *Americae* in nostram continentem devenerint. Huc nonnisi violento aquarum motu deferri, ac in sinu terraé deponi potuerunt.

2°. Incolae regionum maxime orientalium, ut *Indi*, *Sinenses*, *Tartari*, etc., quorum antiquitas a Deistis tantopere jactitatur, nullam notionem habent, quod mare eorum continentem invaserit, numquam a suis majoribus audierunt, ipsorum habitationes olim magis Orientem versus fuisse, et popnli occidentales nullam memoriam habent, quod eorum continens major evaserit.

3°. Mutatio insensibilis alvei maris non destruxisset totum genus humanum, sed illud dumtaxat transplantasset, nec delevisset omnia monumenta artium, scientiarum, humanaeque industriae, epochae a Moyse diluvio adsignatae anteriora.

§. XXVIII.

De Plagis AEgypti, et de mirabilibus Magorum.

123.) *Pharaone*, AEgypti rege, Israëli-

(*i*) Vide cl. *Schnappinger*: *Doctrina dogmatum Ecclesiae. V.* 1. §. 122. *n.* 1. *August. Vindel.* 1816.

tas libertati restituere renuente, edidit *Moyses* decem miracula, quae *Decem Plagae AEgypti* vocantur, ut Deo rebellem regem ad libertatem Judaeis reddendam cogeret. Ante omnia *Aaron*, Moysis frater, *virgam* suam in *colubrum* vertit. Quod *Magi AEgyptii*, quorum principes fuerunt *Jannes* et *Mambres* (II. Tim. 3, 8.), imitati sunt. Sed serpens Aaronis serpentes Magorum devoravit, (*Exod.* 7.)

1. *Plaga* AEgypti fuit mutatio aquarum *Nili*, *lacuum*, *puteorum* etc. in sanguinem, *pisciumque* interitus (*Exod.* 7). Quod *Magi* Pharaonis pariter imitati sunt. (ib.).

2. *Plaga* est immensa *Ranarum* productio. Quod et *Magi* sunt imitati. (*Exod.* 8.).

3. *Plaga* est innumerabilis *Sciniphum* multitudo (*Exod.* 8.). Quod cum *Magi* imitari haud potuissent, Pharaoni de Moyse dixerunt: *Digitus Dei est hic.*

4. Est immensa *Muscarum* copia (*ib.*), quae *Blattae* orientales fuisse putantur.

5. Est *Pestis in jumentis.* (*Exod.* 9.)

6. *Ulcera in hominibus et jumentis.* (*ib.*)

7. *Grando* terribilis. (*ib.*).

8. Ingens *Locustarum* multitudo (*Exod.* 10.)

9. *Tenebrae* densissimae, quae 3. diebus AEgyptum operuerunt (*ib.*).

10. *Mors subitanea* omnium primogenitorum tam hominum quam animalium, solis Israëlitis ab illa exceptis. (*Exod.* 12.), Quae ultima plaga Pharaonem ad dimittendos Hebraeos induxit. (*k*).

(*k*) Veteres has plagas memoriae juvandae causa sequentibus simplicibus versibus exprimebant:

124.) *Thomas Morgan*, aliique Naturalistae, hasce plagas miracula fuisse negant, easque causis naturalibus attribuunt.

I°. Ajunt, *Magi AEgyptii virgas* suas in *serpentes*, et *aquam* in *sanguinem* pariter verterunt, ranasque produxerunt; haec autem vera miracula non fuerunt; proinde nec illa Moysis.

125.) II°. Quae miracula Moyses patrasse legitur, ita naturaliter explicantur:

Pestilentia quaedam primum corripuit pisces fluxu sanguinis, quo sanguine aquae Nili infectae, aut etiam injecta materia coloratae, 1°. naturaliter occiderunt *pisces*, 2°. *ranas*, quae copiose in Nilo reperiebantur, in terram expulerunt.

3°. et 4°. *Sciniphum* et *Muscarum* multitudo orta est ex aëris calore, qui ova horum insectorum, in pulvere deposita fovit, et majori copia excludit.

5°. Subsecuta pestis, in calidis regionibus haud infrequens, ob putrefactionem aquarum Nili, piscium et ranarum, facile naturaliter evenire potuit.

6°. Multitudo *pulveris*, in calida regione, ut in AEgypto, *ulcera* facile producere valuit.

7°. Grandinem, tonitrua, ac fulgura effectus naturales esse, nemo in dubium revocabit.

8°. *Locustarum* nubes vento in AEgyptum

Prima rubens unda est, ranarum plaga secunda:
Inde culex terris, post musca nocentior istis.
Quinta pecus stravit, anthraces sexta creavit.
Post sequitur grando, post bruchus dente nefando:
Nona tegit solem; primam necat ultima prolem.

propelli, et vento contrario abigi facile potuit: *Locustas*, ait *Plinius*, *quandoque gregatim sublatas vento, in stagna et maria decidere* (*Hist. Nat. L. 11. C. 26.*).

9°. *Tenebrae* quae contigerunt, non nisi densae nebulae fuerunt, quae naturaliter oriuntur.

10°. *Interitus primogenitorum* aut fuit effectus pestis, aut conspirationis Judaeorum. Moysen, ajunt Naturalistae, sat peritum fuisse ad hosce effectus naturales pro miraculis venditandos, Judaeosque, ignaros et vanos, inducendos ad credendum, Deum haec ut vera miracula pro ipsis fecisse.

R. I°. Naturalistis facile adsentimur, mirabilia *Magorum AEgypti* non *vera miracula* fuisse; cum Deus in favorem erroris miracula edere haud possit. Moyses ait, *Magos fecisse Similiter*, id est, ipsos conatos esse artibus secretis Moysis vera miracula imitari, ad probandum Pharaoni ea, quae faciebat Moyses, non esse nisi naturalia; et hinc, cum tertiam plagam imitari non potuissent, exclamarunt de Moyse: *Digitus Dei est hic* (*l*).

SS. Augustinus, *Thomas* aliique equidem arbitrati sunt, mirabilia Magorum Pharaonis vires humanas transcendere, et ope daemonis peracta fuisse; at Moyses illa *magiae diabolicae* non attribuit, et nihil in eis occurrit, quod concursum diabolicum arguat, artesque humanas excedat (*m*). Moyses scri-

(*l*) Vide *Rosenmüller Scholia in V. T. Lipsiae* 1788. *P.* 1. *p.* 446.

(*m*) Vide cl. *Heumanni dissert. de Pseudothaumaturgis Pharaonis. Confer. Guénée: Lettres de quelques Juifs etc. à M. de Voltaire t.* 1. p. 274. *Paris* 1817.

bit *Exod.* 7, 11. Magos istos a Pharaone accersitos fuisse, eosque *per incantationes aegyptiacas, et arcana quaedam similiter fecisse*, illos proinde *media* adhibuisse; haec vero *media naturalia*, et *effectus* eorum *naturales* esse potuerunt;

1°. Enim secretum modo sat notum est non solummodo in *AEgypto*, *Indiis* et *America*, sed etiam in regionibus *Europae*, ubi viperarum commercium exercetur, *mediis naturalibus* serpentes *incantandi*, ut ita, facultate nocendi illis ablata, pro libitu tractentur. Per hoc secretum Magi Pharaonis facile exhibere poterant loco baculorum *serpentes incantatos*, qui obriguerant, eosque humi projiciendo de *somno suo magnetico* excitare. Immo potuissent baculis suis serpentes dextere substituere. Serpentem Moysis vero non hujusmodi sopitum serpentem fuisse, sat inde liquet, quod serpentes Magorum devoravit.

2°. Magis profecto difficile haud fuit parvam aquae copiam in vase quopiam, aut in fossa cavata (aquae enim fluviorum, lacuum, puteorum etc. a Moyse in sanguinem versae fuerant,) ope mediorum colorantium ei solerter injectorum, rubram ut sanguinem exhibere. Verum solo ictu virgae aquas Nili coram Pharaone ejusque aula in sanguinem vertere ac corrumpere, ut Moyses fecit, minime artis opus esse potuit.

3°. AEque facile poterant Magi mediantibus escis ranas nonnullas adlicere, aut illas filis vix visibilibus attrahere. Verum sola extensione manus tantam ranarum copiam educere, ut totam AEgyptum infestarent, illasque

per preces interimere, ut fecit Moyses, nulla humana arte effici potuit. Agnoverunt ipsi Magi Moysis vera miracula, seque ea per suas artes exaequare haud posse; hinc sciniphes haud producere, nullumque Moysis miraculum destruere valentes, de Moyse Pharaoni dixerunt: *Digitus Dei est hic;* hinc etiam Pharao, ut liberationem a ranis obtineret, se non ad Magos, sed ad Moysen vertit.

II°. Moysis singula miracula, *separatim* considerata, neglectis eorum circumstantiis, modo quo facta, et fine ob quem facta sunt, forte alicui naturalia videri possent. Verum *simul* attenta, cum suis circumstantiis, modo et fine, nemini nisi ultro erranti naturalia videri possunt. Quomodo enim alicui naturale videri potest, ut tot tantaque mala, inter se minime connexa, spatio 4. aut 6: hebdomadum in regionem aliquam ruerint, et ut Israëlitae soli ab eis in terra *Gessen* exempti fuerint? Quomodo Moyses istas plagas praescire, praedicere, ope suae virgae producere, ad libitum extendere, et oratione tollere, naturaliter valuit? Miracula illa facta sunt *ob finem Deo dignissimum*, ut Moyses nempe, obtenta a Pharaone Judaeorum libertate, illos in nationem constitueret, vero Deo justisque legibus submitteret; per hanc Judaeorum ex AEgypto liberationem via ad Christianismum strata fuit. Ita divinum consilium a lapsu protoparentum enuntiatum, genus humanum redimendi, per formationem Judaeorum in corpus nationis firmiter promotum, et tandem per adventum Messiae completum fuit.

Hinc patet, quod si etiam singulae plagae

AEgypti separatim sumptae naturaliter possibiles fuissent, eas tamen a Deo supernaturaliter immissas fuisse.

1°. Autem, quomodo probaret D. *Morgan* pisces Nili ob pestilentiam fluxu sanguinis laborasse? Quomodo pisces isti tantam copiam sanguinis ad omnes aquas AEgypti tingendas habere potuissent? Quomodo hac in ridicula hypothesi aquae puteorum etc. in sanguinem verti potuissent? Quomodo, si per injectam materiam omnes aquae AEgypti in sanguinem versae visae fuissent, haec materia non solummodo Nilo, sed et aliis fluviis, torrentibus, paludibus, puteis etc. injici potuisset, AEgyptiorum nemine, nullo in loco, id animadvertente? Quomodo praecise attactu virgae in sanguinem, aut ejus colorem, abiissent, et jussu Moysis pristinam formam induissent?

Pocockius, *Mailled* (n) aliique, equidem scribunt, Nili aquas quotannis mense Julio crescentes, et mense Octobri decrescentes, *naturaliter* rubedinem aliquam induere. Ast haec Moysis miraculum minime concernunt, cum mutatio aquarum Nili mense circiter Februario contigerit ad nutum Moysis, atque ad ejus jussum cessaverit.

2°. Quemadmodum mors *piscium* Nili *naturaliter* evenire nequivit, ita tanta multitudo *ranarum*, quae omnem regionem, omnia habitacula, et ipsa Pharaonis cubicula infestabant, ex Nilo ad solam extensionem virgae Moysis *naturaliter* proficisci, et oran-

---

(n) *Pocock. Descript. Orientis P. I. Mailled: Lettres sur l'Egypte P. I.*

te Meyse, *naturaliter* perire non valuit. Immo naturale haud fuit, ut ranae, quae semper loca humida quaerunt, pènetralia domuum invaserint.

3°. et 4°. Plagae *sciniphum* et *muscarum* pariter phaenomena naturalia non fuisse, patet, quod ad determinatum tempus praedictae, innumerabili multitudine exortae sunt, sine ullo adhibito medio, et ad orationem Moysis perierunt.

5°. *Pestis* ista animalium pariter non est orta naturaliter, cum ad fixum tempus praedicta fuerit, et non, ut solet pestis naturalis, *successive*, et in unam animalium speciem grassata sit, sed eodem die in omne animalium genus serpserit, et quidem Israëlitarum pecoribus solis salvis persistentibus.

6°. *Ulcera* ista a pulvere regionis *naturaliter* provenire nequiverunt, cum sparso camini pulvere repente producta sint, et in omnes, ad quos pulvis regionis profecto simul eodem tempore pervenire haud potuisset, grassata sint Israëlitis exceptis.

7°. *Grandinem*, *tonitrua* et *fulgura* 7mae. plagae non fuisse *naturalia* patet, quod a Moyse adcurate fuerunt praedicta, insolito tempore, et maximo impetu eruperunt, ad extensionem manus Moysis cessarunt, et quod terra *Gessen* ab Israëlitis inhabitata ab eis immunis fuit.

8°. Si etiam *locustae* vento in AEgyptum delatae fuissent, id tamen, spectatis circumstantiis, sine miraculo contingere non potuisset, tum quod Moyses illas praedixit, tum quod multitudine innumerabili advenerunt, et non dumtaxat omnem herbam devorave-

runt, sed et in aedes eruperunt, cum naturaliter in campis manere debuissent, tum quod terram *Gessen* non infestarunt, tum quod Moyses oratione illas abegit.

9°. Si etiam istae tenebrae in densis nebulis constiterunt, miraculum tamen intervenisse ex eo constat, quod Israëlitae, qui in eodem loco cum AEgyptiis versabantur, claram lucem viderent.

10°. Opinio D. *Morgan* (o), Israëlitas conspiratione facta primogenitos AEgyptiorum occidisse, est absurda. Quomodo enim Israëlitae omnes primogenitos hominum et pecorum in tota AEgypto, in omnibus familiis, in palatio regis, una nocte interimere potuissent? Quomodo primogenitos ab aliis distinguere valuissent? Necem hanc miraculosam fuisse, et non effectum naturalem conspirationis aut pestis, liquet, quod fuit a Moyse praedicta, facta una nocte, illata praecise primogenitis, non aliis, Israëlitis relictis salvis.

126.) Sed ajunt Deistae 1°., juxta *Exod.* 7, *19.* et *25.* omnes aquae AEgypti in sanguinem versae fuerunt 7. diebus. Quomodo ergo omnes AEgyptii prae inopia aquae mortui non sunt? Unde Magi Pharaonis habuerunt istam aquam puram, quam Moyses v. 22. eos mutasse dicit?

R. Aquae terrae *Gessen* in sanguinem mutatae non fuerunt. Dein Moyses ait Exod. 7, 24., AEgyptios fodisse puteos prope Nilum; quare inde aquam puram habuerunt.

2°. Dicunt, juxta *Exod.* *9*, *3-6.* per 5m.

(o) *Moral. Philos. V. III.*

plagam peste mortua sunt *omnia animantia AEgyptiorum*, equi nempe, asini, boves, etc.; *versu 10.* autem legitur, per 6m. plagam *facta esse ulcera vesicarum turgentium in hominibus et jumentis.* Unde ista *jumenta*, cum *v. 6.* omnia peste periisse dicantur? Unde addunt, illa *jumenta*, quae *19, 25.* per 7m. plagam *grandine* percussa esse leguntur? Unde venerunt illa *primogenita jumentorum* AEgyptiorum, quae per 10m. plagam *C. 12, 29.* in tota AEgypto eadem nocte occisa esse dicuntur? Unde venit *equitatus*, quocum *Pharao* juxta *Exod. 14, 9.* Israëlitas persecutus est?

R. *Exod, 9, 6.* voces *omnia animantia* significant *omnia animalia*, *quae erant in agris*, ut liquet ex *v. 3.* Hinc quae in agris non erant a peste exempta fuerunt. Hinc patet *ulcera*, juxta *v. 10.*, per 6. plagam exorta esse in iis jumentis, quae a 5. plaga immunia fuerant. Haec autem ulcera animalia cruciasse, non vero occidisse legitur. Hinc pariter patet, animalia fuisse, quae per 7. plagam grandine percussa fuerunt. Per 7. vero plagam sola animalia, quae in agris erant, intergempta fuerunt. Per 10. plagam sola jumenta primogenita enecata fuerunt; quare Pharaoni equitatus fuit ad persequendos Judaeos.

127.) Deistis incredibile videtur Pharaonem, jam multas gravissimas plagas, AEgyptios omnes adfligentes, expertum, Israëlitas tamen in AEgypto retinere voluisse.

Verum perpendant Deistae, Hebraeos, homines et mulieres, numero 2,000,000. fuisse; proinde Pharaonem omnia passum fuisse, ne

tanto mancipiorum numero cum sui imperii detrimento maximo privaretur. Caeterum Moyses diserte scribit, Deum stultam Pharaonis obstinationem Hebraeos retinendi, positive permisisse, ut in hac caeca ejus obstinatione omnipotentia divina manifestaretur. Exinde praecise, quod Pharao duos servorum milliones liberos dimisit, concludant Deistae, maxima miracula intervenire debuisse, quae Pharaonem ad hoc sacrificium adegerunt.

§. XXIX.

De transitu Maris Rubri.

128.) Hebraeis AEgypto egressis a dextris erant *series montium*, a sinistris *Philisthaei* et *Amalecitae*, post tergum *AEgyptii* eos insequentes, et coram facie *Mare Rubrum*. Israëlitae *Pharaonis* exercitum cernentes, mortemque suam certam existimantes in Moysen insurrexerunt, eique dixerunt: *Forsitan non erant sepulchra in AEgypto, ideo tulisti nos ut moreremur in solitudine* (*Exod.* 14, 11.)? Deus vero populum Israëliticum multiplicibus miraculis ex AEgypto liberatum, praesenti periculo erepturus, Moysi praecepit: *Eleva virgam tuam, et extende manum tuam super mare, et divide illud, ut gradiantur filii Israël in medio mari per siccum* (*ibid. v.* 16.). Immisit Deus castra Hebraeorum inter et AEgyptiorum nubem extraordinariam, quae Judaeis lucem, AEgyptiis vero tenebras affundebat (*ibid. v.* 20.), qua mediante Habraei, non vero AEgyptii, videre poterant. Moyses cum ad Mare Ru-

brum venisset, extensa manu illud divisit, ventusque vehemens et calidus, a Deo immissus, ac tota nocte perflans, mare exsiccavit (*ibid. v. 21,*). Ad lucem luminosae nubis: *Ingressi sunt filii Israël*, ait Moyses, *per medium sicci maris: erat enim aqua quasi murus a dextra eorum et laeva* (*ibid. v. 22.*). Ad primam auroram AEgyptii pariter Mare rubrum ingressi sunt; sed cum Israëlitae in oppositum littus pervenissent, Moyses manum suam super mare extendit, et aquae in priorem locum dilapsae, totum Pharaonis exercitum submerserunt, *nec unus superfuit ex illis* (*ibid. v. 23-28.*).

Moyses ac Israëlitae de tanto miraculo Deo gratias agentes, inter alia cecinerunt: *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, equum et ascensorem dejecit in mare. . in spiritu furoris tui congregatae sunt aquae: stetit unda fluens, congregatae sunt abyssi in medio mari* etc. (*Exod. 15*).

129.) Naturalistae ingens hoc miraculum de medio sublaturi, ajunt.

1°. Israëlitas mare rubrum transiisse *ad extremitatem Sinus Suesensis* (*du Golfe de Suez*) ab antiquis *Sinus Hieropolitani* dicti. Fluxus ac refluxus maris, inquiunt, ibi est ingens, temporeque refluxus dimidia saltem leuca littoris sicca relinquitur. Moyses, qui ista noscebat, tempore refluxus Israëlitas per *siccum littus* maris deduxit. *Pharao* aliquot horis postea idem iter imprudenter ingressus, tempore fluxus consternatus, ac quid ageret prae perturbatione ignarus, cum suo exercitu refluentibus undis submersus fuit.

2°. Ajunt *Fl. Josephum* (*Antiq. L. 2. C.*

16.) *transitum Maris Rubri* comparare *cum transitu maris Pamphiliae*, ab *Alexandri M.* exercitu facto, eumque addere: *De his quisque, ut libuerit, sentiat.*

3°. Adjiciunt, antiquos *AEgyptios*, teste *Artapano* (apud *Eus. Praep. Evang. L. 9. C. 27.*), tradidisse, Hebraeos ita Mare Rubrum trajecisse.

4°. Inquiunt, si transitus Maris Rubri miraculosus fuisset, populi vicini de illo, utpote celeberrimo, testimonia reliquissent, quod factum non est.

Ineptam hanc opinionem tuentur *Toland*, *Collins*, *Edelmann*, aliique Naturalistae.

5°. *Thom. Morgan* ait (*p*), stupidos Israëlitas per nebulam dumtaxat transiisse, existimantes, quod per aquas Maris Rubri transirent.

R. 1°. Israëlitas Mare Rubrum ad extremitatem *Sinus Suesensis* tempore reflexns transiisse falsissimum est. Naturalistas autem I°. in hac sua hypothesi ignorantiae arguemus; nam tempore refluxus, quod sex horis durat, aquae *successive* a littore recedunt, et alveus maris suas aquas retinet. Aquae per refluxum sex horarum spatio a littore remotae, post quadrantem quietis, *successive* denuo ad littus revolvuntur. His accedit, quod paulo post recessum aquarum a littore in arena lutosa littoris nemo ambulare queat. Jam vero *a*) tempore successivi recessus aquarum a littore Israëlitae, numero 2,000,000. hominum, littus trajicere non potuissent; *b*) totus exercitus Pharaonis tempore fluxus aquarum sub-

---

(*o*) *Moral. Philosoph. V. II. p.* 31.

mergi nequivisset, cum, aquis *successive* redeuntibus, illi, qui ad sinistram erant, praesertim equites, tempus se fluxui subtrahendi habuissent.

II°. Haec hypothesis aperte falsa est; Moyses enim non ait Israëlitas recedentibus a littore aquis mare trajecisse, sed disertis verbis scribit, illos per alveum maris transiisse, aquis divisis, et utrinque ut muris elevatis: *Filii Israël*, inquit (*Exod.* 14, 29.), *perrexerunt per medium sicci maris, et aquae eis erant quasi pro muro a dextris et a sinistris.*

2°. Comparatio *Fl. Josephi* de *transitu Maris* Rubri cum *transitu Macedonum per mare Pamphiliae* ad rem non est: *Strabo* enim scribit (*q*), *Macedones* umbilico tenus aquis immersos fuisse, et *Arrianus* refert (*r*), partem dumtaxat exercitus Alexandri M., vento aquas a littore removente, *Mare Pamphiliae* trajecisse. *Fl. Josephus* pluribus saeculis post Moysen vixit, et non semel a Moysis historia recedit: miraculum tamen hujus transitus, quod Naturalistae negant, admittit *Antiquitatum L.* 2. *C.* 7.

3°. Testimonium antiquorum AEgyptiorum, populi israëlitici juratorum hostium, suspectum et falsum est. Idem enim *Artapanus* scribit, *Sacerdotes Heliopolitanos*, qui AEgyptiorum sapientissimi fuerunt, docuisse: *Moysen aquam virga tetigisse, ac, discedentibus illico fluctibus, copias sicco tramite deduxisse* (*s*), nulla de fluxu ac refluxu maris mentione facta.

(*q*) *Geograph. L.* 14.
(*r*) *De expedit. Alex. M. L.* 1.
(*s*) *Apud Euseb. Loc. Cit. C.* 27.

4°. Falsum pariter est, antiquos populos vicinos de miraculoso hoc transitu nihil testatum reliquisse; *Achior* enim, Ammonitarum dux, de illo ut Ammonitis notissimo verba fecit *Holoferni Judic.* 5, 12. *Diodorus Siculus* scribit (*Lib.* 3. *C.* 3.), juxta traditionem *Jchtyophagorum*, littus occidentale Maris Rubri incolentium, hoc mare refluxu violento divisum et apertum fuisse, ita ut ejus alveus siccus adpareret, postea vero fluxu impetuoso denuo conjunctum fuisse. *Justinus* refert juxta *Trogum Pompeium* (*L.* 36.), AEgyptios Moysen insecutos, tempestatibus domum reverti coactos fuisse. *Artapanus* equidem ait (*Apud Euseb. loc. cit.*), *Sacerdotes Memphis* de miraculoso hoc transitu non convenisse, sed scribit *Sacerdotes Heliopolis* fassos esse, Moysen per miraculum sibi transitum per mare aperuisse.

5°. Ex dictis sat liquet, quid de D. *Morgan* opinione sentiendum sit. Stulti profecto esse debuissent Israëlitae, ut ignorassent, utrum terra aut mari incederent. Dein quomodo exercitus Pharaonis, qui sane etiam per nebulas incessisset, in terra aquis suffocatus fuisset? Ridenda itaque potius, quam serio refutanda est haec D. *Morgan* opinio.

§. XXX.

De Vitulo Aureo.

130.) *Exodi* 32. legitur, *Aaronem* ex inauribus mulierum vitulum aureum conflari curasse, *Moysen* vero combusti contritique vituli pulverem, aquae injectum, Israëlitis, qui illum adoraverant, potandum dedisse, ac

ex his per Levitas occidisse, *juxta Vulgatam 23,000.*

D. de *Voltaire* vero, *Collins*, *Tindal*, *Bolingbrock* aliique deistae ajunt.

1°. Pauperes mulieres hebraeas tantum auri habere non potuisse ad hunc vitulum conflandum,

2°. Incredibile esse, Judaeos ad pedem montis Sinaï inter fulgura, fulmina, clangentemque tubam coelestem constitutos, de formando idolo cogitasse,

3°. Impossibile esse aurum potabile reddere,

4°. Vix tribus mensibus hujusmodi vitulum opere fusorio componi posse, tantum abest, ut unico die, ut in *Exodo* insinuetur, confici potuerit,

5°. Credi non posse, quod 23,000. hominum se a Levitis caedi permiserint, et

6°. Tantam caedam esse barbaram.

R. 1°. Si inter duos Hebraeorum milliones, spoliis AEgyptiorum onustorum, tantum 150,000. feminarum fuissent, singulaeque unam dumtaxat auri drachmam (8m. partem unciae) dedissent, 150,000. drachmarum auri idolo haud magno conficiendo profecto suffecissent.

2°. Moyses nullibi dicit, terrorem ad pedem montis Sinaï per plures hebdomades durasse. Terribile hoc spectaculum dudum cessaverat. Sed cum Moyses, caeteroquin a monte redire solitus, mense integro absens esset, Israëlitis, qnasi derelictis et ad idololatriam tum late dominantem propensissimis, sat causae videbatur, sibi idolum, cujusmodi apud AEgyptios viderant, conficiendi, ut ipsis tamquam dux in deserto esset.

3°. Aurum per *sal tartari sulphuri mixtum* dissolvi et potabile reddi, pluribus experientiis probavit cl. Chymicus *Stahl*. Celeber *Senac* pariter aurum potabile reddidit. Alii Chymici aurum potabile reddiderunt ope *Natri* (*Natron*), quod prope Nilum in magna copia reperitur. Moyses Israëlitarum idololatriam magis punire non poterat, quam ipsis hoc aurum dissolutum in potum dando, cum hujusmodi aurum gustum amarissimum habeat (*t*). Caeterum Moyses aurum ita dissolvere didicerat in AEgypto, ubi *Diodorus Siculus*, *Agatarchides* aliique testantur, artem dissolvendi, purificandique metalla longo tempore ante Moysen cognitam fuisse.

4°. Idolum istud parvum fuit, cum Israëlitae sibi illud in deserto praeferri vellent. Ars hodierna ipsum tribus diebus, ad summum, confecisset. Falsum est in *Exodo* innui illud unico die conflatum fuisse. Quanto tempore conflatum sit ignoratur.

5°. Minime id incredibile est; nam Judaei inter solemnitatem choreas adhuc ducentes, videntes justam indignationem Moysis, tabulas legis frangentis, remorsibus conscientiae pungebantur, consternatique pavebant; quare mirum non est, istos Judaeos, se a numerosissima tribu Levi, et Moysi ex illa oriundo addictissima, caedi permisisse. *Textus* autem *Hebraeus*, *LXX. Interpretes*, *Chaldaei*, *Syri*, *Arabes*, *Versio Italica et S. Hieronymus* habent, occisa fuisse 3,000. loco 23,000 ut in *Vulgata* legitur.

(*t*) Vide Nouveau Cours de Chimie.

6°. Haec caedes minime barbara est, cum Moyses illam ediderit jussu Dei ad Judaeos ab idololatria absterrendos.

§. XXXI.
De Manna.

131.) Israëlitis in deserto *Sinaï* fame laborantibus, hacque de causa murmurantibus, Deus *manna* miraculosum elargiri dignatus est per 40. annos (*Exod. 16.*) Moyses ait, *Manna* seu *Man* fuisse *quasi semen coriandri album, gustumque ejus quasi similae cum melle* (*ibid. v. 31.*)

Deistae ajunt, hoc manna miraculosum minime fuisse, eoquod adhuc modo manna decidit in deserto *Sinaï*, in aliis *Palaestinae* regionibus, in *Persia*, *Arabia* etc. Ipsum speciem mellis fuisse, inquiunt, quod vim suam purgativam in stomachis ei adsuetis perdere potuit.

R. Licet *manna* aliquod in deserto *Sinaï* etc. adhuc decidat, illud tamen Israëlitarum miraculosum fuisse certum est; nam manna ordinarium nonnisi certis anni temporibus decidit, dum illud Hebraeorum quotidie, die sabbathi excepto, plueret, quod phaenomenon per 40. annos duravit, usque dum Israëlitae regione *Chanaan* potiti essent. Manna ordinarium exigua labitur quantitate, diu adservari potest, potiusque remedium quam cibus est; vero Judaeorum tam abundanter depluebat, ut 2,000,000. hominum nutriendis sufficeret, ad solis radios, et tempore 24. horarum corrumpebatur, excepto die sab-

bathi: quae circumstantiae probant, illud minime naturale fuisse.

Sapientiae 16, 20. dicitur, hoc manna *omne delectamentum in se habuisse, et omnis saporis suavitatem.* At ex sequentibus colligitur, sensum esse, quod manna cujusvis gustus recipiendi ope praeparationis capax fuerit. Confer. *Num. 11, 1-8.*

§. XXXII.

De Serpente AEneo.

132.) *Numerorum 21.* legitur, Deum, Israëlitarum murmura puniturum, iis immisisse *serpentes ignitos*, juxta textum hebraeum, *urentes*, seu quorum morsus ut ignis urebant, Moysen vero erexisse Serpentem AEneum, ad cujus adspectum a serpentibus laesi sanabantur.

Deistae ajunt, 1°. sanationem istam fuisse effectnm fervidae aegrotorum imaginationis, 2°. spem ad adspectum serpentis aerei recuperandae sanitatis fuisse cultum superstitiosum ac idololatricum, 3°. *Ezechiam* regem id ipsum judicasse, dum 800. annis postea hunc serpentem adhuc existentem cum aliis rebus idololatricis destrui jussit, 4°. cultum hujus serpentis inter Catholicos perseverare.

R. In Africa adhuc modo reperiuntur serpentes, quorum morsus, praesertim calidis anni tempestatibus, sunt maxime venenosi, et tam parum possibile est, eos quacumque imaginationis vi sanare, ut immo nullum noscatur remedium, quo laesis medela aut solatium adferatur. Quomodo ergo Israëlitae so-

la imaginatione de venenosis serpentium morsibus, a Deo in punitionem positive immissorum, sanari potuissent?

2°. Adspectum hujus serpentis cum fiducia recuperandae sanitatis cultum fuisse, a veritate alienissimum est: Israëlitae a Moyse edocti fuerant, istum serpentem vim sanandi non habere, sed Deum ad illius adspectum sanitatem reddere.

3°. Sub *Ezechia* rege autem Judaei serpentem istum ut *idolum* habebant; quare Ezechias merito illum destrui jussit.

4°. Christus *Joan.* 3, 14. dixerat: *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam.* Hinc serpens aeneus symbolum fuit Christi crucifixi. Quare quando medio aevo Ecclesiae mysteria passionis repraesentabantur, exponebatur serpens aeneus ob allusionem ad dicta verba Christi. Quod profecto non est cultum aliquem isti serpenti exhibere. Aliquis serpens aeneus adservatus fuit in ecclesia mediolanensi in monumentum pristini usus, non vero in objectum cultus, prout perperam existimavit cl. *Prideau* (*Hist. des Juifs T. I. L.* 1.).

Absolutis quaestionibus, quae hoc nostro aevo nobis tractandae visae sunt, ad caeteros *Libros S. V. F.* transimus.

SECTIO II.

De Libris S. V. F. Pentateucho Posterioribus.

De Libro Josue, hebr. Jehosua.

§. XXXIII.

Lingua et auctor libri Josue.

133.) Liber *Josue* scriptus fuit *idiomate Hebraïco*, a chaldaïcis et recentioribus verbis exempto.

134.) *Docti non conveniunt*, ait cum aliis cl. *Lamy*, *de auctore libri Josue. Nonnulli credunt, ipsum nonnisi post regnum Salomonis fuisse exaratum* (u).

Alii librum hunc ipsi *Josuae* adscribunt; sed admittunt, nonnulla illi ab alio hagiographo addita esse, ut mortem *Josuae* etc. In probationes adlegant

1°. Puritatem linguae hebraïcae, a verbis exoticis immunis, qua liber scriptus fuit.

2°. Quod *C. 24, 26.* dicatur Josuam, quae ibi narrantur, libro legis mosaïcae, adjecisse; ut adeo *liber Josue* sit continuatio *Deuteronomii.* Verum loco isto non de *libro Josue*, sed de sola restauratione foederis sermo est.

3°. Quod C. 24, 29-30., ubi mors et sepultura Josuae narrantur, stilus a praecedente diversus sit; quod et observatur in relatione mortis et sepulturae Moysis *Deut. 34.*, quod

---

(u) *Lamy: Apparat de la Bible P.* 383. *Paris* 1697.

Josue ibi vocetur *servus Dei*, ut *Moyses Deut. 34, 5.* quod proinde, ut haec ab alio auctore adjecta sunt, praecedentia sint *Josuae*, ut narratio mortis etc. Moysis est alterius auctoris, alia vero ipsius Moysis.

4°. Quod liber ubique legem Moysis spiret, quod scribendi genus nemini magis quam *Josuae*, individuo Moysis ministro, convenit.

135.) Alii autem contendunt, *librum Josue* quoad ordinem, quem habet, aetate Josuae esse recentiorem, sed documenta, ex quibus confectus est, esse rebus gestis coaeva, librum autem *Josue* inscriptum esse, eoquod gesta hujus ducis refert. Et

1°. Quidem ajunt, auctorem adhibere phrases, quae indicent, magnum intervallum fuisse inter rerum eventus, et relationem, quam de illis tradit. Sic *C. 4, 9.* narrat, Josuam ad monumentum de *transitu Jordanis* relinquendum 12. lapides in alveo Jordanis poni jussisse, atque addit, lapides istos ibi adhuc suo tempore fuisse: *Et sunt ibi*, ait, USQUE IN PRAESENTEM DIEM.

C. 5, 9. refert, locum, in quo Israëlitae circumcisi fuerant, vocatum fuisse *Galgala*, h. e. *Revolutionem*: *Vocatumque est*, inquit, *nomen loci illius Galgala usque in praesentem diem.* Eadem phrasis occurrit *C. 6, 25. C. 7, 26. C. 8, 29. C. 9, 27. C. 13, 13. C. 15, 63. C. 16, 10.*

2°. C. 10, 13. confirmatur clades, Chananitis Australibus illata, testimonio ex *libro Justorum*: *Nonne hoc scriptum est*, ibi dicitur, *in libro Justorum?* Hanc vero cladem, Josuae aetate notissimam, Josue profecto ta-

li testimonio non confirmasset, bene vero scriptor recentior.

3°. Auctor, relata longa die, quae tempore praelii adversus Chanaanitas obtinuerat, c. 10, 14. ait: *Non fuit antea, nec postea tam longa dies*. Quae loquendi ratio majus tempus effluxisse denotat usque dum liber sit confectus, quam est illud, qnod inter longam istam diem et ultima Josuae tempora elapsum est: comparatio enim plurium saeculorum, quae diem illam praecesserant cum aliquot annis post ipsam elapsis, ad portentum hoc confirmandum parum ad rem foret.

4°. C. 9, 27. legitur, Josuam constituisse Gabaonitas *in ministerio cuncti populi, et altaris Domini.. usque in praesens tempus, in loco quem Dominus elegisset*. Verba autem: *Locus quem Dominus elegit*, et *Domus Domini, quae* sunt *v. 23.*, usitata non fuerunt, nisi post constructionem templi hierosolymitani.

5°. Ea quae leguntur *C. 15, 13-20.*, et expugnatio civitatis *Lesem* per filios *Dan*, quae C. 19, 47. refertur, nonnisi post Josuae mortem contigisse, constat ex *Lib. Reg.* Mors Josuae ab ipso scripta non fuit.

136.) Prioris sententiae defensores respondent argumento.

1°. Josuam ipsum hujusmodi phrasem adhibere potuisse, quemadmodum eam adhibuit *Matthaeus* 27, *8. 28, 15.*

2°. Auctores contemporaneos adhuc adlegare acta publica et authentica sui temporis, praesertim ad res extraordinarias confirmandas, *librum Justorum*, seu *Canticorum*, videri fuisse *canticum* ad dictum portentum et

victoriam celebranda, verba C. 10, 12. ad solem et lunam poëtica esse, II. Reg. 1, 18. adhuc occurrere *librum Justorum*, occasione cantici de morte *Saulis* et *Jonathae*, in hisce duobus dumtaxat locis fieri mentionem de *libro Justorum*, et utrobique agi de *cantico*.

3°. Ajunt, Josuam ipsum haec aliquibus annis post eventum scribere potuisse, aut alium auctorem haec adjicere.

4°. Verba: *Domus Dei*, et *locus quem Dominus elegit* designare tabernaculum, aut arcam Domini. Ad

5m. Dicunt, haec ab alio hagiographo postea esse addita, cum a Josue mortuo scribi nequiverint.

§. XXXIV.

Liber Josue saltem ex documentis coaevis constat.

137.) Verum si hic liber ab ipso *Josue* in praesentem statum non est redactus, ex documentis tamen gestis coaevis constat; nam

1°. *C. 18.* legitur, Josuam geographicam descriptionem regionis *Chanaan* curasse, et *C. 24, 25.* refertur, ipsum restaurationem foederis scripsisse. Quidni et reliqua, tum temporis scripto mandata non fuissent.?

2°. Auctor, si non est Josue, sine documentis coaevis et authenticis referre non potuisset, minutas descriptiones limitum cujusque tribus, nec sermones *Calebi C. 14, 6-12.*, nec verba *Phinees C. 22, 16-20.*, nec verba Josuae ipsius *C. 23. et C. 24.*, nec scripsisset *C. 6, 25. Rahab usque ad hodiernam diem habitare inter Israëlitas*, tacito ejus

conjugio cum *Salmone*, Naassonis filio, nisi illa in documentis ita reperisset.

3°. Cum *Moyses* res gestas populi electi, promissionesque Patriarchis factas, scripto consignavit, nullum dubium, quin illae, qui ei in ducem Israëlitarum successit, ejus exemplum secutus, res gravissimas, ut adimpletionem harum promissionum, per occupationem *Chanaan* factam, illico vel ipse scripto exceperit, vel saltem conscribi curarit, eo magis, quod limites, cuivis tribui adsignati, documentum scriptum exigerent, ne postea lites nascerentur.

Cum vero omnia in hoc libro legem Mosaïcam spirent, saltem haec documenta ipsius Josuae fuerunt, utpote qui Moysis individuus comes ac minister in ejus spiritum succesit.

§. XXXV.

Aetas libri Josue.

138.) Si liber iste ab ipso Josue confectus non fuit, saltem ante 7m. annum regni Davidis compositus fuit. Patet hoc

1°. Quod *C. 15,63.* narratur, *Jebusaeos* non potuisse *Jerusalem* expelli a *tribu Juda*, eosque in hac urbe cum Judaeis habitasse, nulla mentione facta de expugnatione *arcis Sion* ibi 7°. anno regni Davidis facta *II. Reg. 5.*

Nomina montium *Juda et Israël C. 11,16,21.* recentiorem aetatem non arguunt, cum haec nominum oppositio diu ante Davidem obtinuerit, atque orta sit ex praerogativa primogeniturae *Judae*, illi *Gen. 49, 3-10.* a patre *Jacobo* impertita.

2°. Phrasis: *Usque in hanc diem*, quae frequentissime in hoc libro occurrit, clare evincit, librum pluribus post Josuam saeculis non fuisse exaratum, plura enim haud ita dudum extantia, dicuntur extitisse, usque ad tempus, quo eorum historia scripta fuit (Conf. N. 135.).

3°. *Liber Judicum* scriptus fuit ante 7m. annum regni Davidis (N. 154.) et librum *Josuae* jam scriptum ponit; nam nonnulla in eo e libro Josue ad verbum repetuntur, ut *Jud. 2, 6-9.* ex *Jos. 24,28-31.*, ac *Jud. 1,29.* ex *Jos. 16, 10.*, atque liber Judicum incipit *C. 1, 1* etc. ab obitu Josuae, quocum Liber Josue desinit. Si liber Josue tum non extitisset, auctor libri Judicum exorsus fuisset ab occupatione et partitione regionis *Chanaan*, quae ejus scopo conveniebant.

§. XXXVI.

Fides libro Josue debita.

139.) Auctor vel juxta ea quae ipse certo sciebat, vel juxta documenta coaeva omnia *religiose* retulit: liquet hoc 1°. Ex sermonibus *Calebi*, *Phinees* et *Josuae*, ad verbum relatis vel descriptis (N. 137.).

2°. Ex retentione eorumdem verborum, ut *C. 6,25.*, quod habitaret *Rahab inter Israëlitas usque in hanc diem* (N. 137.).

3°. Tribus non recensentur ordine geographico, sed illo, quo partem Chanaan sorte adeptae erant, et in documentis relatae erant;

4°. Josue ante obitum honorifice non com-

pellatur, quod argumento est, saltem illa documenta coaeva a Josua esse scripta.

5°. Omnia, quae in hoc libro narrantur, antiquo illi aevo adcurate conveniunt;

6°. Judaei hunc librum ut sacrum receperunt ea aetate, qua auctoris fidem examinare valebant; et

7°. Multa in hoc libro narrata, ab aliis Scriptoribus S. eodem modo referuntur (Conf. N. 34-36. et 417-422.).

§. XXXVII.

Argumentum et scopus libri Josue.

140.) Auctor libri Josue narrat, quae post *Moysis* obitum usque ad Josuae mortem inter Hebraeos gesta sunt. Liber generaliter in tres partes dispesci potest: 1a. continet a *C. 1-11.* historiam occupationis regionis *Chanaan*, 2a. complectitur a *C. 12-22.* descriptionem Chanaan, divisionemque ejus inter tribus factam; 3a. comprehendit a *C. 23-24.* restaurationem foederis, mortemque *Josuae* an 110. aetatis defuncti. Continetur porro istis 24. capitibus spatium 17. annorum.

In particulari vero exponuntur transitus *Jordanis C. 3.*, *circumcisio Israëlitarum*, qui in Arabia Petraea circumcisi non fuerant *C. 5.*, celebratio 1mi. Paschatis in regione *Chanaan* in *Galgalis ib.*, et expugnatio *Jerichuntis*. Sex diebus Israëlitae semel per diem civitatem circumierant, et die 7°., sacerdotibus buccina canentibus, muri ejus corruerunt. Josue Jerichuntem *anathemati* subjecit, vitam nemini concessit nisi *Rahab*, quae exploratores hospitio exceperat, ejusque fa-

miliae (*v*), et maledixit reaedificatori urbis *C. 6.* Conf. *III. Reg. 16,34.* Israëlitis ad civitatem *Haï* cladem passis, sorte deprehensum est *Achanis* furtum de anathemate Jerichuntis; eo lapidato, capta et combusta est civitas *Haï*, incolae interfecti, et rex ejus suspensus fuit *C. 7 - C. 8.*

Gabaonitae, cum per dolum foedus ab Israëlitis impetrassent, perpetuo famulitio subjecti fuerunt *C. 9.* Quinque reges Chanaan australis, quos inter rex *Jebus*, seu *Hierosolymae*, ob hoc foedus sibi veriti, urbem *Gabaon* obsederunt. Josue Gabaonitis sociis suppetias tulit, et memorabili praelio, cujus tempore *sol* et *luna* cursum suum stitisse leguntur, hos quinque reges devicit, e speluncis extractos suspendit, atque omnem fere Chanaan australem sibi subjecit *C. 10.*

Reges Chanaanitarum borealium tum metuentes, ne a Josua successive debellarentur, se unierunt *Jabin* regi *Azor*, et obviam processerunt Josuae prope *Merom.* Sed Josue eos ingenti clade prostravit, et totam ferme Chanaan aquilonarem sibi submisit *C. 11.*

(*v*) Textus hebraeus mulierem *Rahab* vocat *Zonach*, quam vocem S. Hieronymus, pluresque alii per *meretricem* reddiderunt. Alii vero contendunt vocem *Zonach* significare *copam*, *hospitam*. Ajunt insuper, exploratores Josuae apud publicam meretricem hospitaturos non fuisse, cum hujusmodi mulieri consilia sua tuto concredere haud potuissent, et *Salmonem*, principem de tribu Juda, meretricem, et quidem paganam, in conjugem ducturum non fuisse, cum tamen istam *Rahab*, juxta Matth. 1, 5. duxit. Vide *Calmet*: *Dict. Bibl. art. Rahab*, et *Guénée*: *Lettres de quelques Juifs* etc. T. 1. p. 145. Paris 1817.

Circa annum 7m. post ingressum in Chanaan, regio isthaec geographice descripta fuit, et sorte inter tribus divisa, urbes asyli fuerunt constitutae *C. 20.*, et Levitis traditae 48. civitates *C. 21.* Tandem restauratum fuit foedus in *Sichem*, et Josue mortuus, ac sepultus fuit in *Thamnathsare*.

141.) Ex hisce liquet scopum auctoris in hoc libro fuisse, edocere lectores, quomodo promissiones Patriarchis factae opere completae fuerint.

§. XXXVIII.

Difficultates Libri Josue.

Transitus Jordanis. Collapsio murorum Jerichuntis, et pluvia lapidum.

142.) Inter difficultates, quas Deistae carpunt, venit

1°. *Transitus Jordanis.* Aquae superiores hujus fluvii divisi ex una parte versus *Sarthan* instar montis conglomeratae fuerunt, et aquae inferiores ex altera parte in *Mare Mortuum* dilapsae sunt donec sacerdotes arcam ferentes, populusque hebraeus per alveum ejus transiissent *C. 3.*

Hoc per miraculum contigisse in dubium revocari non potest, ipsiusque praedictio a Josua facta id satis evincit. Monumentum vero, in hujus miraculi memoriam in castris Hebraeorum erectum, id sequentibus aetatibus testatum fecit. Fuit autem hoc miraculum Deo dignum, et fini gravissimo subordinatum, ad conservationem nempe verae religionis, atque ad Israëlitarum, juniorum

praesertim, fidem in unum Deum, creatorem universi, rectorem providentissimum omnium, ac protectorem peculiarem gentis judaïcae, confirmandam.

143.) 2°. *Collapsio moeniorum Jerichuntis* eo temporis momento, quo Hebraei hanc urbem circumibant, ac vociferabantur C 6.

Et hoc miraculum fuit, Deo dignum, et ad praefatum gravissimum finem cum priori collimans. Potuerunt autem illa moenia illico corruere per terrae motum, illo instanti divina dispositione exortum. Miraculosa fuit illius praescientia Josuae, utpote, quae omnem cognitionem humanam superat.

144.) 3°. *Pluvia lapidum in Chananaeos C. 10, 11.*

Verum in posteriori parte hnjus *v. 11*mi. legitur, hosce lapides fuisse *lapides grandinis*: *Mortui sunt*, ibi dicitur, *multo plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percusserant filii Israël.* Auctor *Ecclesiastici 46, 6., LXX. Interpretes, Versio Arabica,* et *Fl. Josephus Antiq. L. 5. C. 1.*, pariter referunt istam pluviam fuisse ingentis *grandinis*. Miraculosa tamen fuit; cum plurimos *Chananaeos* occiderit, *Judaeos* vero non laeserit.

§. XXXIX.

Statio solis sub Josua.

145.) *Jos. 10, 12-14.* legitur, Josuam tempore praelii prope *Gabaon* dixisse: *Sol contra Gabaon ne movearis, et luna contra vallem Ajalon! Steteruntque sol et luna, donec ulcisceretur se gens de inimicis suis.*

Nonne scriptum est hoc in libro Justorum? Stetit itaque sol in medio coeli, et non festinavit occumbere spatio unius diei. Non fuit antea nec postea tam logna dies, obediente Domino voci hominis.

146.) I. Omnes veteres interpretes, omnesque antiqui Patres, juxta suae philosophiae placita existimantes, *terram esse centrum systematis planetarii, solemque juxta illam girare*, Josuae textum per *realem stationem solis et lunae* explicarunt, ut *Justinus* (*Dial. cum Triphone*), *Tertullianus* (*Lib. de jejuniis C. 10.*) *Hieronymus* (*Lib. 2. contra Jovinian.*), *Chrysostomus* (*Hom. 27. in Ep. ad Hebr.*), *Augustinus* (*De Civit. Dei L. 2. C. 8.*), *Theodoretus* (*Quaest. 14. in Jos.*) etc.

Verum cum diu constet, *Solem esse centrum systematis planetarii, terramque circa illum volvi*, praefata textus Josuae explicatio cum *systematea Ptolomaei* dudum disparuit.

147.) II. Communis itaque facta est sententia, Josuam locutum esse *de adparenti solis, et de reali terrae ac lunae statione*, eoquod sol nobis videtur loco moveri, licet realiter moveatur tellus, quemadmodum in navi existenti videntur littora, etc., recedere, quamvis reapse moveatur navis: *Deserimus portus, sylvaeque urbesque recedunt;* atque ita Astronomi in suis Ephemeridibus, et nos in sermone quotidiano dicimus: *Sol oritur, occidit*, etc., licet persuasum nobis est, solem loco non moveri, bene vero tellurem. At magnae huic explicationi opponuntur difficultates tum a Deistis, tum ab interpretibus alias sententias sequentibus.

1°. Ajunt, juxta theoriam D. *Newton* corpora coelestia in systemate planetario motu suo adeo sibi colligata sunt, ut unum solum ad quietem adigi non possit, quin caetera omnia id persentiant, totumque systema planetarium destruatur.

2°. Si tellus, quae quovis minuto 343. milliaria germanica conficit, rapidum suum cursum subito stitisset omnia aedificia telluris concuti, ac destrui debuissent.

3°. Cum sol esset prope *Gabaon* et *luna* prope *vallem Ajalon*, erant ambo sub eodem meridiano. Luna proinde erat invisibilis ob lucem solis. Ad quid igitur jussisset Jusue lunam cursum suum sistere, cum illa ipsi ad nihil inserviret?

4°. Si luna tamdiu in eodem loco stitisset, tantum fluxum maris produxisset, ut omnia aquis submersa fuissent.

5°. Si dies duplicatus fuisset, incolae calidae Palaestinae calore fere perire debuissent, militesque Josuae praeliando viribus defecissent.

6°. Si terrae cursus inhibitus, diesque duplicatus fuisset, id in toto orbe notum fuisset, scriptoresque antiqui de hoc phaenomeno tam extrardinario locuti fuissent, quod factum non est.

7°. Si tantum miraculum contigisset, *Josue* gloria miraculorum superasset *Moysen*, quod contradiceret *Deut.* 34, 10.

8°. Si textus libri Josue litteraliter sumendus esset, sequeretur falsam esse experientiam, qua certo constat, in regionibus polaribus dies multo longiores esse, quam fuisset illa Josuae.

148.) Responderi vero potest, *ad* 1m. 2m. *et* 4m., miraculum magnum Deo plus non constare quam parvum, illum, qui systema planetarium creavit, planetis suum motum, et lunae attractionem aquarum maris indidit, facile inhibere potuisse cursum unius planetae, quin alii inde paterentnr, et quidem eo modo ut tellus non concuteretur, atque praecavere illum magnum fluxum maris.

Ad 3m. *et* 5m. luna cursum suum sistere debuit, eo ipso quod tellus suum cursum sistebat. Difficile Deo haud fuit calorem solis moderare. Omnes vero milites Josuae sine intermissione pugnasse, nullibi legitur.

Ad 6m. antiqui scriptores profani, quorum opera aut fragmenta extant, sunt Josua multis saeculis posteriores (Conf. N. 99.), ut ita hoc factum aut ignoraverint, aut ipsum falsum existimantes referre noluerint. Ex Libris S. Judaeorum illud non deprompserunt, eoquod illis, ut pagani, non credebant. In *Annalibus Sinensibus* dicitur, solem sub *Yao*, 7mo. Sinensium imp., decem diebus continuis supra horizontem mansisse, quae exaggeratio facile ex statione solis sub Josua oriri potuit (*x*).

Ad 7m. sensus *Deut.* 34, 10. est, neminem usque ad illud tempus tam familiariter cum Deo conversatum fuisse quam Moysen: *Non surrexit ultra*, ibi dicitur, *propheta in Israël sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem*; proinde ibi de miraculis quaestio non est.

(*x*). Vide *Martinum Martinium hist. Sinens. L.* 1.

Ad 8m. auctor libri Josue loquitur de *Palaestina*, in qua scribebat, non vero de aliis regionibus.

149.) III. Sententia, quam sequitur cl. *Bergier*, (*y*), aliquantulum appropinquat 1ae. explicationi Patrum (N. 146.), statuitque, Deum per miraculum prolongasse *crepusculum solis*, ut ita *radii solares lineam curvam* descripsissent, et 12. horis horizontem illustrassent. Hac in sententia motus ordinarius planetis servatur, et difficultates, N. 147. 1°. 2°. 4°. et 5°. recensitae, disparent. Difficultates 7a. et 8a. per superius datam explicationem tolluntur, difficultates vero 3a. et 6a. manent; nisi dicatur ad 3m. difficultatem, Josuam poëtice, aut emphatice, locutum fuisse, et ad 6m. idem respondeatur ac in priori sententia.

150.) IV°. Tandem plures recentiores, quos inter cl. *Jahn* et *de Brentanno* (*z*), contendunt, textum *Jos. 10, 12-14. poëticum esse*, eumque significare, Josuam emphatice exoptasse, ut dies ad internecionem hostium prolongaretur, ipsumque tantam hostium stragem edidisse, ac si dies duplicatus fuisset. Ratio eorum est, quod *versus 12-14.* ex libro *Justorum* seu *Carminum*, qui adlegatur, desumpti, aut *versus 12.*, *et dimidius versus 13.* usque ad: *In libro Justorum*, ex *cantico* victoriae Josuae, et reliqua *vus. 13tii. et v. 14us.* ex dicto libro Justorum deprompta esse videntur. Librum autem Justorum poë-

---

(*y*) *Dict. de théologie. art. Soleil.*

(*z*) *Jahn: introduct. in L. S. V. F. Viennae* 1804. *Brentanno Jos.* 10, 12-14. *Franc.* 1801.

ticum fuisse censent, tum ob textum adlegatum, tum ob II. Reg. 1, 18., ubi adhuc citatur *liber Justorum*, et ubi adhuc de cantico seu de poësi quaestio est (Conf. N. 136.).

Provocant dein 1°. ad *Jud.* 5, 20., ubi *stellae* poëtice dicuntur *pugnasse adversus Sisaram*: *De coelo dimicatum est contra eos*, ibi dicitur, *stellae manentes in ordine et cursu suo adversus Sisaram pugnaverunt.*

2°. Ad *Isaïae* 30, 26. ubi legitur: *Erit lux lunae sicut lux solis, et lux solis erit septempliciter sicut lux septem dierum, in die qua alligaverit Dominus vulnus populi sui.*

Haec sententia omnes allatas difficultates praescindit. Verum cum non constet, textum *C.* 10, 12-14. ex *libro Justorum* seu *Carminum*, aut partim ex illo, et partim ex cantico triumphali desumptum esse, dicendum est hac in hypothesi, illum vel ex his fontibus descendere, vel ipsum ab auctore libri poëtice esse scriptum. Cum vero *Ecclesiastici* 46, 5. de die Josuae dicatur: *Impeditus est sol, et una dies facta est quasi duo*, atque *Habacuc* 3, 11: *Sol et luna steterunt in habitaculo suo*, pariter in hac hypothesi dicendum est, haec duo loca esse poëtica.

Maïmonides et Hebraei, quos citat Masius, ait *Grotius*, .. *agnoscunt* .. *phrasin poëticam, quasi sol expectasset donec occisio hostium peracta foret* (a).

Verum haec ultima sententia incerto fundamento nititur; litterali et obvio Scripturae S. sensui est contraria, et miraculum prorsus tol-

(a) *Grotius: Annot. in Jos.*

lit, quod a Judaeis, Patribus, et Christianis semper admissum fuit.

NB. Menda nonnulla minoris momenti in textum hebraeum libri Josue hinc inde irrepsisse, minime mirabitur quicumque illius antiquitatem, omniumque apographorum sortem perpenderit. Locus 4, 9. cl. *Jahn* mendo vel interpolatione laborare videtur.

DE LIBRO JUDICUM HEBR. SOPHETIM.

§. XL.

Lingua et auctor libri Judicum.

151.) Liber *Judicum* exaratus fuit *lingua hebraïca.*

152.) Quis vero illius auctor sit haud constat: alii eum sacerdoti *Phinees*, alii *Ezechiae*, alii *Esdrae*, et alii cum *Thalmudistis* illum attribuerunt *Samueli*, cujus monita spirat. Ipsum vero non esse ab auctore *libri Josue* confectum, ex ejus diversa narrandi ratione et ex diversa elocutione patet.

§. XLI.

Liber Judicum ex antiquissimis documentis deprómptus est.

153.) Hoc palam fit 1°. ex *historia Samsonis* duobus documentis constante, quae *C. 15,20. et C. 16,31.* ambo terminantur iisdem verbis: *Judicavitque Israël viginti annis.*

2°. Ex *cantico Debborae*, quod in testimonium victoriae *Barac C. 5.* adfertur.

3°. Ex verbis parabolae *Joatham C. 9.*

4°. Quod nonnulla ex *libro Josuae* deprom-

pta sunt, ut *C. 2, 6-9. Coll. cum Jos. 24,28-31.*, et *Jud. 1,29. Coll. cum Jos. 16, 10.*

5°. Diversitas stili diversa documenta arguit.

6°. Produnt se varia documentorum fragmenta *C. 3. de Samgar, C. 10. de Thola et Jair, C. 12. de Abesan, Ahialon et Abdon*, quorum soli anni regiminis recensentur, nulla mentione facta de eorum rebus gestis, utpote, quae in illis fragmentis inventa non fuerant.

7°. Diversa documenta, et historiae a praecedentibus prorsus separatae occurrunt *C. 17. et 18.* atque *C. 19. 20. et 21.*

§. XLII.

AEtas libri Judicum.

154.) AEtas primae potiorisque partis libri Judicum referenda est ad tempus, quod 7m. annum regni Davidis praecedit; nam *a*) *C. 1, 21.* dicitur *Jebusaeos* habitasse adhuc illo tempore Hierosolymis, nulla mentione facta de expugnatione arcis *Sion*, quae locum habuit anno 7mo. regni Davidis, qui Jebusaeos tum inde expulit II. *Reg 5.*

b) Desideratur in hoc libro historia *Samuelis*, immo et *Heli.* Quod probat auctorem libri aevo Heli aut anteriorem, aut coaevum fuisse, qui historiam hanc aut ut nondum existentem, aut ut notam et recentem omisit. Oportet proinde hunc librum scriptum fuisse saltem primis annis regni *Saulis*, forte ab ipso *Samuele.*

§. XLIII.

Fides libro Judicum debita.

155.) Auctor librum suum *summa cum religione* e documentis antiquis composuit; 1. enim verba illorum frequenter retinuit, ut stili diversitas innuit: et ipsam duplicem terminationem documentorum historiae *Samsonis C. 15, 20. et C. 16, 31. (N. 153.).*

2°. Omnia prae se ferunt veritatis indicia; nam auctor narrat, Hebraeos, antea pauperes, in fertili regione *Chanaan* molles factos esse, taedio bellorum intestinorum captos contentosque, quod Chananaeos tributarios reddidissent, hisce idololatris pepercisse, et ob commercium cum iliis lapsos esse in idololatriam, quae voluptates ac mollitiem in cultum religiosum verterat: quare effeminati Judaei suis hostibus succubuerunt, atque a Chananaeis et aliis gentibus in servitutem saepius redacti fuerunt, e qua per viros extraordinarios, a Deo missos, populum ad arma concitantes, liberati fuerunt. Viri hi, ut *Aod*, *Jephte*, *Samson*, et *Gedeon* equidem ut illustres exhibentur, at eorum naevi minime tacentur.

3°. Omnia, quae in hoc libro narrantur antiquo illi aevo apprime conveniunt, quaeque pro illorum temporum conditione duriora gesta sunt, minime excusantur.

4°. Multa in hoc libro relata in aliis Libris S. eodem modo recensentur. tandem,

5°. Hebraei hunc librum ut sacrum receperunt, quando illius documenta adhuc extabant, et quando veracitatem auctoris examinare poterant. (Conf. N. 34-36. et 417-422.).

§. XLIV.

Argumentum et scopus libri Judicum.

156.) *Judices*, quorum nomen fert hic liber, erant *Gubernatores* supremi Judaeorum, qui eos a morte *Josuae*, usque ad *Saulem* primum illorum regem spatio quatuor circiter saeculorum gubernarunt. Hi Judices, a fastu regum alieni, militiae praepositi, bella indicebant et componebant, atque Hebraeos juxta legem Moysis regebant.

Constat hic liber tribus partibus, quarum Ia. complectitur 16. *prima capita*, II. continet *cap. 17. et 18*, et III. comprehendit cap. 19. 20. et 21. Duae ultimae partes, quae ut appendices libri haberi possunt, continent historias a se invicem, et ab historiis Imae. partis distinctas, quae tempore Judicum contigerunt.

Ia. Parte narratur *C. 1-2.*, alias tribus Chananaeos exterminasse, et alias Chananaeos alios tributarios tantummodo reddidisse; hinc legatum divinum annuntiasse, Chananaeos postea praevalituros, atque Judaeos in idololatriam abducturos. Observat auctor, Israëlitas, quamdiu Deo fideles fuerunt hostium victores extitisse, sed eos, quando Chananitis pepercerunt, et se matrimonio illis junxerunt, in idolorum cultum ab ipsis fuisse pertractos, atque ab aliis populis sub jugum fuisse missos, eos autem ad Deum denuo conversos, nactos esse viros extraordinarios, qui illos in libertatem vindicarunt. Haec confirmantur historiis *Aod. C. 3.*, *Debborae et Barac C. 4.*, *Gedeonis C. 6-8.*, *Iephte C. 11-12.*, et *Samsonis C. 13-16.*

157.) Ex hisce liquet scopum auctoris fuisse, Judaeos monere, quod felices esse haud possent, nisi observando exacte legem Dei a Moyse traditam.

158.) Parte II. seu appendice I. exponitur, quomodo *Michas* idolum et sacerdotem leviten in domo sua constituerit, et quomodo *Danitae* furati idolum *Michae*, illiusque sacerdote abducto, Idololatrae facti sint, atque capta civitate *Lais*, seu *Lesem*, sibi possessionem comparaverint. Haec appendix fuse explicat, quae *Jos.* *19*, *47*. breviter indicantur.

AEtas hujus appendicis refertur ad tempus, quo *Monarchia* apud Judaeos jam stabilita erat; nam auctor *C.* *17*, *6*. *C.* *18*, *1*. *et 31*. ait, quae scripsit contigisse, *quando non erat rex in Israël*, quod evincit, regem fuisse in Israël, quando illa scripsit.

Appendix isthaec ex documento antiquissimo, et quidem non integro, deprompta sit oportet, cum auctor in media fere re historiam suam ordiatur.

Fides ei debita vel inde probatur, quod omnia veritatem prae se ferant, et antiquae illi aetati apprime conveniant, ut exigua merces sacerdotis *Michae*, decem nempe argentei, duplex vestis et victus per annum *C.* 17, *10*.

159.) Parte III. seu appendice II., narratur concubinam alicujus *Levitae* in civitate *Gabaa*, tribus Benjamin, ad mortem usque fuisse constupratam: quare Levita, secto concubinae corpore in 12. partes, singulas ad singulas tribus misit. Undecim tribus hinc congregatae, auctores tanti flagitii, morte pu-

nieodos, a *Benjamitis* postularunt, *Benjamitas* id praestare renuentes bello petierunt, ab illis bis fusae, tertio tandem victores, totam tribum Benjamin deleverunt, 600. viris exceptis, qui se in rupem *Remnon* receperant. Israëlitae autem postea tribum Benjamin instaurarunt 400. puellis, in caede incolarum *Jabes Galaad* servatis, et raptis puellis ducentium choros in *Silo.*

Appendicem hanc scriptam esse tempore *Monarchiae* Judaeorum liquet, quod *C. 21, 24.* dicatur res narratas evenisse, *quando non erat rex in Israël* (Conf. N. 158.). Auctorem usum esse documento antiquo, satis patet ex minutis circumstantiis, quas recenset.

Fides huic appendici debita sat inde colligitur, quod nemo Judaeorum induci potuerit ad confingendam hanc historiam, nationi judaïcae probrosam. Caeterum notissima ponitur *Oseae 9, 9.*

Difficultates libri Judicum.

§. XLV.

Eglon et Aod. Sisara et Jahel.

160.) Deistae objiciunt imprimis tyrannicidium *Eglon* et *Sisarae.*

C. 3. Narratur, quod *Eglon*, Moabitarum rex, adjunctis sibi Ammonitis et Amalecitis, et capta urbe *Palmarum* seu *Jericho*, Israëlitas in servitutem redegerit. 18. annis elapsis *Aod*, vir fortissimus de tribu Benjamin, ab Israëlitis missus ad regi munera vel tributa deferenda, consilium init regem occidendi, ac ita Isrëalitas in libertatem vindi-

candi. Gladio igitur ancipiti sub vestibus abdito, oblatis regi muneribus, sociisque remissis, regem sub praetextu secreti momentosi in partes pertractum interemit. Tum, vocatis Israëlitis, Moabitas, inopinata regis nece consternatos, improvise adortus, circiter 10,000. de illis occidit, atque ita Israëlitas libertati restituit.

161.) *C. 4.* Refertur, quod Israëlitas, *Aod* mortuo, in idololatriam lapsos, 20. annis oppresserit *Jabin*, rex *Asor* in terra Chanaan. Poenitentibus Israëlitis *Debbora*, judex in Israël, excitavit *Barac* de tribu Nephthali, ut collecto de tribubus Nephthali ac Zabulon 10,000. bellatorum exercitu, *Sisaram*, Jabin regis belli ducem, aggrederetur, populumque Israël liberaret. Erant Sisarae 900. currus falcati, et ingens exercitus. Barac cum suis tanto cum impetu de monte Thabor in Chananaeos irruit, ut illos profligaret. Sisara hac inopinata clade consternatus, vitae melius consulturus, relicto curru, pedes aufugit. *Jahel* uxor *Haber* Cinaei, qui pacem cum Chananaeis stipularat, omnium verisimiliter ab initio inscia, fugitivum ducem, prope domum suam transeuntem, ad se invitat. Precanti, ut, si quis hostium illum inquireret, negaret, quemquam adesse, annuit illa. Sitibundo aquam petenti in potum dedit lac, verisimiliter acidum, seu spissatum lac camelinum quod inebriat, eumque pallio cooperuit. Jahel paulo post omnium certior facta, perpendens, se furori *Barac* expositam esse, si ille Sisaram apud se inveniret, somno sopitum ducem interemit, clavum per e-

jus tempora agendo, atque illum ita Barac fugientem insecuto ostendit.

Deistae has actiones *Aod* et *Jahel* laudibus extollerent, si apud Romanos aut Graecos contigissent, sed cum apud Judaeos evenerint, illas ut detestabiles habent. Ajunt a Scriptura S. adprobari tyrannicidium, eoquod *Aod* et *Jahel* in illa laudantur. Verum nisi caeco in Libros S. laborarent odio, ex iis intelligerent, *Aod* et *Jahel* laudari ob suam fortitudinem et pietatem in patriam, non vero ob sanctitatem, et intrinsecam suarum actionum honestatem.

Quod vero *Barac* 10,000. hominum ingentem *Sisarae* exercitum profligaverit, minime incredibile est; nam orta tempestate, ut *C. 5, 4-5.* habetur, de summitate montis Thabor in Sisarae exercitum irruit *C. 4, 12-14.*, qua improvisa ac vehementi aggressione currus Sisarae turbati, et collisi *C. 5, 11.*, concurrentibusque equis fracti, vias obstruxerunt, ita ut milites Sisarae nec facile pugnare, nec fugere potuerint, et hinc ipse Sisara de curru suo desiliit, ut pedes facilius se in tutum reciperet.

§. XLVI.

Samgar et Gedeon.

162.) *C. 5, 31.* Legitur, *Samgar*, solo vomere armatum, 600. *Philisthaeos percussisse.* Ast non dicitur, quod fuerit solus; Samgar Philisthaeis, in Hebraeos agros arantes irruentibus, primus restiterit, seque aliis Judaeis ducem praebuerit; ut ita hoc factum illi soli ut duci tribuatur, quemadmodum victoria

praelii tribuitur duci exercitus. Aliunde vox *percutere* significat *profligare*.

163.) Miracula, quae in historia *Gedeonis C. 6.* leguntur de angelo, qui cibos lapidi impositos admota virga accendit, et de rore, qui in vellere, et circum vellus repertus fuit, arcte connexa sunt cum historia *C. 7, 1-8.*, qua refertur, Deum ad debellandos *Madianitas* totum exercitum a Gedeone dimitti jussisse, 300. dumtaxat bellatoribus retentis, dimissio vero isthaec cohaeret arctissimo nexu cum victoria *C. 7, 16-25.*, quam Gedeon ope 300. istorum militum de ingenti Madianitarum exercitu retulit. Quare sine illis miraculis victoria explicari haud posset. *Stratagema* vero, quod Gedeon ad victoriam referendam adhibuit, dando militibus tubas, ac lucernas in hydriis absconditas, atque ita dormientes Madianitas media nocte improvise adoriendo, panicum timorem hostibus incussit, quare semetipsos, mutuo trucidarunt. Gedeon vero suum exercitum non dimisisset, hocque stratagema non adhibuisset, nisi de ejus felici eventu a Deo certior redditus fuisset. Extant in historia profana exempla similium stratagematum, quibus pauci viri numerosis hostibus hujusmodi panicum timorem incusserunt. *Diotas* simile stratagema adhibuit in urbe *Heraea* (b), et *Falisci* per timorem panicum totum Romanorum exercitum in fugam egerunt (c).

Jephten filiam suam, de qua *C. 9.*, in sacrificium cruentum Deo non obtulisse, sed

---

(b) *Polyaenus L. 2. C. 37.*
(c) Vide *Frontinum L. 2. Stratag. C. 4.*

eam Dei servitio consecrasse, probavimus N. 64.

§. XLVII.

Samson.

Num sanctus sistitur? Ejus robur. Leo occisus, et mel in ejus ore.

164.) Deistae plures difficultates opponunt veritati historiae *Samsonis C.13-C.16.* relatae.

1°. Ajunt, virum illum crudelitate inaudita in Philisthaeos 14, 19., et fornicationibus infamem *C. 16.*, minime meruisse, ut ejus nativitas ab angelo praediceretur *C. 13.*, illum vindictae exercendae causa semetipsum interemisse *C. 16.*; legi tamen 14, 19., *spiritum Domini in illum irruisse* antequam 30. Philisthaeos occideret, et S. Paulum *Hebr. 11, 33.* de illo dicere: quod *per fidem vicerit, operatus sit justitiam, et adeptus sit repromissionem.*

Verum quae Deus Samsoni praestitit, non in remunerationem ejus virtutis, sed in protectionem et defensionem populi sui fecit. Ut Deus Samsone ad suos fines uteretur, illum sanctum reddere non tenebatur.

Verba illa: *Irruit in Samsonem spiritus Domini* hic non significant *inspirationem divinam*, aut *amorem virtutis*, ut jam observavit cl. *Bergier* (*d*). *Spiritus* in Scriptura crebro sumitur pro *impetu fortitudinis*, pro *ira*, et vox *Dei* aut *Domini* frequenter designat *superlativum* (*e*), atque ita apud Hebraeos si-

---

(*d*) *Bergier*, *Dict. de Théologie art. Samson.*
(*e*) *Glassii Philolog. S. p.* 592. 1432.

gnificant saepe *timor Dei* summum timorem, *somnus Dei* somnum profundissimum, *montes Dei* montes altissimos, *cedri Dei* cedros praealtas, *spiritus Domini*, summum impetum, iram maximam; atque hinc *I. Reg. 11, 6.* dicitur, *Saulem a spiritu Domini correptum* et in furorem versum fuisse: *Insilivit*, ibi dicitur, *spiritus Domini in Saul, cum audisset verba haec, et iratus est furor ejus nimis.*

Quod spectat allatum textum D. Pauli *Hebr.* 11, 13. vox *fides* in sensu S. Pauli significat *fiduciam in Deum*, negari autem haud potest, Samsonem hanc fiduciam habuisse, vox *justitia* significat *cultum veri Dei*, Samson sane verum Deum coluit; Samson *adeptus est repromissionum*, quia expertus est *effectus promissionem*, quibus Deus repromiserat, se protecturum suos veros adoratores.

165.) Vis, inquiunt Deistae, quae Samsoni in libro Judicum attribuitur, incredibilis est. Quomodo credi potest, Deum hujusmodi viro vires supernaturales dedisse?

Ast vires Samsonis minime fidem superant. Scriptura S. non dicit vires Samsonis supernaturales fuisse. In historia profana reperiuntur viri, qui aequales aut etiam majores vires habuerunt Conf. (N. 172.). Sed si etiam Deus Samsoni vires supernaturales concessiset, illas ei non in remumerationem virtutis, sed in protectionem populi sui dedisset.

166.) 3°. *C. 14, 5-8.* Legitur, ajunt, Samsonem cum parentibus in *Thamnatha* euntem, quaesiturum sponsam philisthaeam, occidisse juniorem *leonem*, et *post aliquot dies* invenisse in ore istius leonis examen apum ac

mel. *Aristoteles* autem (*Hist. animal. L. 4. C. 8.*), *Varro* (*De re rustica L.* 5. *C. 16.*), et *Plin.* (*Hist. Nat. L. 11. C. 18.*) testantur, apes putredinem fugere.

Verum insolitum haud est leonem occisum fuisse a viro non armato: praestiterunt id etiam *David* et *Banaias I. Reg.* 17, 34. *II. Reg.* 23, 20. *Polydamas* pariter in monte Olympo magnum leonem sine armis superavit (*f*). *Plinius* vero scribit (*g*), in theatris romanis leones saepius suffocatos fuisse, vestibus eorum capiti injectis.

Falsum autem est, Samsonem hasce apes in putrido ore leonis invenisse; reperit enim illas in *calvario* exsiccato *post annum.* Cadavera in calida Palaestina intra annum facile exsiccantur, et ab insectis corroduntur. *Vulgata* equidem habet, Samsonem hasce apes invenisse *post aliquot dies*, sed textus originarius habet *post dies*, sponsaliorum nempe cum muliere in *Thamnatha* contractorum, quae apud Hebraeos anno integro durabant (Conf. N. 65.). Textui originario concordant *LXX. Interpretes.* In capite *Onesili*, ab *Amatusiis* super portam suae civitatis collocato, etiam inventum fuit examen apum (*h*).

§. XLVIII.

Continuatio de Samsone. 300. Vulpes.

167.) *C. 15, 4-5.* Dicitur, Samsonem 300. Vulpes cepisse, earumque caudis colligatis

---

(*f*) *Pausanias L.* 6. *C.* 5.
(*g*) *Plin. L.* 8. *C.* 21.
(*h*) *Herodot. L.* 5. *C.* 114.

faces adligasse, et Vulpes ita dimisisse, quae ignem intulerunt segetibus, vineis ac olivetis Philisthaeorum.

Nonnulli, quos inter cl. *Contant de la Mollette* (*i*), contendunt, vocem Hebraïcam, quam Vulgata reddidit per *Vulpes*, significare *Vulpes* et *manipulos* (*k*), ita ut juxta illos Samson 300. *manipulos* binos ac binos colligaverit, faces medio eorum adligaverit, eosque ita projecerit in Philisthaeorum segetes, quae conceptum ignem vineis ac olivetis communicassent. *Versio arabica C. 15, 4-5.* reapse habet; *Et ivit Samson, et arripuit trecentos manipulos, convertendo extremitates duorum in sese, et imposuit titionem inter duos* etc.

Quidquid sit, si etiam vox hebraïca vulpes significat, minime legitur, Samsonem solum illas cepisse; cum enim *Judex* nationis Judaïcae esset, suos sane habuit, qui opem praestiterunt. Captura autem vulpium illi soli attribuitur, quemadmodum expugnatio alicujus civitatis attribuitur belliduci.

Vulpes autem istae fuerunt *Schakal* seu *Canes aurei*, qui hebraeis nomine *Vulpium* veniunt, et medii quid sunt inter vulpes, canes et lupos, sunt longitudinis 3½ pedum, et pilos flavos habent. In Palaestina gregales sunt, hominum societatem quaerunt ac facile capiuntur. Vulpes proprie dictae consilio Samsonis minime respondissent, tum quia astutissimae difficillime capiuntur, tum

(*i*) *Contant de la Mollette: Nouvelle méthode pour entrer dans le vrai sens de l'Ecriture Ste. Paris* 1777.

(*k*) *Vide Bergier Dict. de Théol. art. Samson.*

quia cum adligatis ad caudas facibus accensis per campos divagatae non essent, sed cavernas suas subterraneas petiissent (*l*).

Caeterum Samson etiam 300. veras vulpes, quibus Palaestina satis abundat, cum suis facile capere potuisset; ita ut in hac ipsa hypothesi Deistae quid rideant non habeant. *J. Caesar* quidem 400. et *Pompejus* 600. leones theatro romano suppeditarunt (*m*), et sub imp. *Probo* simul in arena fuerunt 100. struthiones, 1000. cervi, 1000. apri, 1000. anseres, 1000. ibes, 1000. oves sylvestres, 100. leopardi libyci, 100. leopardi syrii, 100. leones, 100. leaenae, et 300. ursi (*n*). An mirum igitur Samsonem 300. vulpes habere potuisse?

Adhuc modo Orientales segetes inimicorum, quibuscum bellum gerunt, comburunt, eorumque arbores succidunt (*o*).

§. XLIX.

Continuatio prioris. Samson 30. Philisthaeos occidit, novos funes ac recentes nervos rumpit, et 1000. percutit Philisthaeos.

168.) *C. 14, 19.* Refertur, Samsonem 30. Philisthaeos occidisse in *Ascalon*, ut eorum

---

(*l*) Vide *Hasselquist Reis. p.* 271. *et* 550. *Chardin Voyage en Perse*, *T.* 1. *p.* 23. *Belon Observations de plusieurs singularités*, *L.* 2. *P.* 362. *Morison Voyage de Mont Sinai L.* 2. *Ch.* 31.

(*m*) *Plin. Hist. Nat. L.* 8. *C.* 16.

(*n*) *Fl. Vopiscus in Probo.*

(*o*) *Egmont and Heyman Travels V. I. P.* 303;

vestes daret Philisthaeis, qui solverant ejus problema de melle in ore leonis reperto.

At Samson, viribus extraordinariis praeditus, facile potuit istos 30. Philisthaeos *singillatim* occidere dum illos *successive* obviam habebat.

169.) *C. 15, 13-14.* et *16,* 7-*12.* dicitur, Samsonem novos funes, et recentes nervos quibus vinctus erat, rupisse.

Ast id mirum haud est, cum viribus extraordinariis polleret.

170.) *C. 15, 16-17.* Samson dicitur 1000. Philisthaeos *maxilla asini* percussisse.

Verum vox hebraïca *percutere* non significat, quod omnes 1000. Philisthaeos *interemerit*, sed indicat, Samsonem, arrepta asini maxilla, qua ut gladio homines percuti possunt, parte eorum interempta, caeteros profligasse, seu in fugam egisse. Victoria illa equidem Samsoni soli tribuitur, sed dubitandum non est, quin Hebraei cum illo profecti in Philisthaeos, qui jam paventes ad illum venerant, et ad confractionem ejus vinculorum timore perculsi fuerant, irruerint, ac Samsonem juverint, ut ita profligatio istorum 1000. Philisthaeorum illi soli attribuatur, quemadmodum victoria alicujus praelii adscribitur belliduci.

§. L.

Continuatio de Samsone. Fons in Maxilla.

171.) *C. 15, 19.* Legitur, e dente maxillae ad preces sitibundi Samsonis scaturiisse fontem, cujus aqua Samson post victo-

riam de 1000. Philisthaeis relatam refocillatus fuit.

Ast fons iste non scaturiit e dente illius maxillae, qua Samson armatus istos Philisthaeos percusserat, nec e terra exoriens per dentem istius maxillae effluxit, ut nonnulli male intellecto v. 19. existimarunt, sed scaturiit e *rupe* seu loco illo, in quem Samson *maxillam asini* post Philisthaeorum cladem projecerat, et qui *Maxilla* seu *Lechi* vocabatur. *Maxillam* seu *Lechi* fuisse locum elevatum, patet ex *C.* 15, 9. *et* 14. collatis cum v. 19. Profecto fons per exiguum dentis foramen scaturiens, aut defluens, Samsonem, prae extrema siti fere emortuum, refocillare haud valuisset. Orientalibus frequens est denominatio a *maxilla*, et in Libris S. occurrit *Maxilla Moab.* Hebraei vero nomine dentium nonnumquam compellabant rupes, ut *I. Reg.* 7, 12: *Inter Masphath, et inter sen* (dentem), et *I. Reg.* 14, 4.: *Quasi in modum dentium scopuli hinc inde praerupti* etc. Quare fons Samsonis per miraculum scaturiit e rupe, *Maxilla* seu *Lechi* nuncupata. Patet id insuper, quod auctor libri Judicum ait, fontem istum suo tempore adhuc extitisse. Hinc in Paraphrasi *Chaldaïca* legitur: *Rupit Deus rupem, quae in maxilla, et exierunt ex ea aquae . . . propter ea vocatum est nomen ejus fons, qui datus est in oratione Simson: Ecce ipse constans in Lechi usque ad diem hanc;* hinc LXX. Interpretes locum fontis Samsonis *Maxillam* vocant, non vero *maxillam asini:* *Και*, ajunt, *ηνοιξεν ὁ Θεος το τραυμα της Σιαγονος, και εξηλθεν εξ ἀυτου ὑδατα. Δια*

τουτο εκληθη το ονομα ἀυτης πηγη επικαλουμενου ἥ εϛτιν ἑν ϛιαγονι, ἕως της ἥμερας ταυτης = *Et aperuit Deus vulnus maxillae, et egressae sunt ex eo aquae .. idcirco adpellatum est nomen fons invocantis, qui est in maxilla, usque ad diem hanc.*

Hinc *Fl. Josephus* (*Antiq. L. 5. C. 10.*), *Arias Montanus*, *Clericus*, *Smid*, *Calmet*, *Jahn*, *Brentanno* etc. per *Maxillam*, e qua fons Samsonis scaturiit, *locum Lechi* intelligunt.

§. LI.

Continuatio de Samsone. Ablatio portae civitatis Gazae. Amissio virium Samsonis. Destructio templi Dagonis in Gaza. Mors Samsonis.

172.) C. 16, 1-3. Habetur, Samsonem cum in civitate *Gaza* ad meretricem divertisset, et a Philisthaeis, ut caperetur, urbi inclusus esset, abstulisse *fores* civitatis *cum postibus et sera*, *et in verticem montis Hebron respicientis* detulisse.

Verum hoc vires ejus naturales minime excessit; profecto portae istius civitatis portis nostrarum urbium munitarum similes haud fuerunt; inservierunt potius ad viam in civitatem simpliciter intercludendam. Historia autem profana nobis sistit viros, qui aequalia, aut etiam majora pondera tulerunt: sic *Plinius* narrat, *Athenatum* quemdam lorica plumbea 500. librarum, et cothurnis ejusdem ponderis indutum in theatro obambulasse. *Scheuchzer* vero in sua *Physica Sacra* refert, Germanum aliquem tormentum bellicum

1900. librarum in altum sustulisse, certumque Anglum 2019. libras plumbi portasse (*p*). *Milo* famosus athleta Crotonensis, taurum vivum humeris impositum in ludis olympicis per 120. passus portavit, ac dein uno ictu pugni occidit. Imp. *C. J. V. Maximinus* solus currum onustum trahebat, et arbores suis manibus findebat.

173.) *C. 16, 16-20.* Refertur, Samsonem abscissa caesarie vires suas amisisse, quod Deistae derident.

Cl. Jahn hoc de phaenomeno ait: *Nexus virium cum caesarie mera erat opinatio Samsonis; quare abscissis capillis animo concidit, nec vires suas experiri ausus est; quum vero caesaries rursus accrevisset, animos resumpsit, et eodem polluit robore. Id ipsi quoque Philisthaei observarunt; nam non contenti caesariem Samsonis rasisse, virum caro quoque oculorum lumine privarunt, atque catenis aeneis vinxerunt, de caesarie autem rursus crescente minime solliciti* (*q*).

Verum huic opinioni obstat, non solum Samsonem, sed etiam auctorem libri Judicum credidisse, vires Samsonis a conservatione caesariei dependisse; nam *C. 16, 17.* dicit auctor: *Tunc* Samson *aperiens veritatem rei dixit ad* Dalilam . . : *Si rasum fuerit cuput meum, recedet a me fortitudo mea,* et v. 19. *Statim,* ait, *ab eo fortitudo discessit . . . nesciens* Samson *quod recessisset ab eo Dominus.*

Hinc dicimus, fortitudinem Samsonis equidem physice constitisse in firmis ejus mus-

(*p*) *Scheuchzer Phys. S. T. 4.*
(*q*) *Jahn Introd. in L. S. V. F. Lib. Jud.* §. 37.

culis, solidisque ossibus, non vero in illius caesarie, sed eam a Deo ei ablatam fuisse tonsa caesarie, eoquod Samson *votum Nazaraeorum*, cujus indicium externum potissimum erat nutritio capillorum, haud observarat.

174.) *C. 16, 26-30.* Narratur, Samsonem effossionem suorum oculorum ulturum, templum Dagonis 3000. Philisthaeorum refertum, in civitate *Gaza* erutis duabus columnis diruisse.

At templum hoc nostris ecclesiis minime simile fuit. Duas, aut forte plures, columnas habebat, sed cum tectum duabns columnis niteretur, hisce erutis, tectum, in Philisthaeos ruere debebat, Samsonem autem hasce columnas eruere potuisse, sat patet ex iis, quae antea fecerat. Quod spectat mortem Samsonis, illam directe intendisse non videtur, bene vero ultionem Philisthaeorum, bonumque suae patriae; quare cum fortes magnanimique milites, qui se morti inevitabili pro bono patriae exposuerunt, ut majorem quem possent hostium numerum interficerent, tamquam *Suicidae* non habentur, nec Samson, qui idem praestitit, *Suicida* dicendus est.

Samson varias Philisthaeorum strages edidit *jure belli*, a quo jus *clarigationis* pendet. In republica, qualis tum illa Hebraeorum erat, poterat Samson bellum adversus hostes et oppressores suae patriae incipere, simul ac satis virium experiebatur ad Judaeos a jugo Philisthaeorum liberandos. Populi pagani Palaestinae, praesertim Philisthaei, eodem jure adversus Hebraeos utebantur.

Observandum autem est, historiam Samsonis in libro Judicum non plene referri; quae

enim ut Hebraeorum judex egit, aut leviter attinguntur, aut silentio praetereuntur. Forte auctori documenta certa de hisce ad manum non erant, vel erant illius aetate notissima.

De Libro Ruth.

§. LII.

Lingua, auctor et aetas libri Ruth.

175.) Liber *Ruth* scriptus fuit *idiomate hebraïco*, verbis chaldaïcis intermixto.

Alii crediderunt *Samuelem*, alii *Esdram* et alii *Ezechielem* illius auctorem esse; alii existimarunt, eum ab auctore librorum *Samuelis* confectum esse.

Hic liber post *Davidis* tempora compositus est; auctor enim *C. 1, 1.* scribit, historiam, quam relaturus est, contigisse: *In diebus unius Judicis, quando Judices* praeerant, quod probat tempore auctoris Judices non amplius gubernasse Hebraeos; et 4, 18-22. texitur genealogia usque ad *Davidem.*

§. LIII.

Fides libro Ruth debita.

176.) *a*) Nomen cognati propinquioris, cui Ruth ducendae jus erat, *C. 3.* et *C. 4.* haud occurrit, quod innuit, illud in documento antiquo, quo auctor usus est, defuisse, auctorisque fidelitatem probat. *b*) Auctor ingenue fatetur, regiam Davidis familiam descendere a *Ruth*, muliere *Moabitide* ad extremam pauperiem redacta. *c*) Adjuncta, quae refe-

runtur, antiquo illi aevo exacte conveniunt, ut simplex et candida agendi ratio *Ruth* et *Booz*, paupertas haud contempta, judicia in portis civitatis peracta, confirmatio contractus per sandaliorum traditionem *C. 4, 7-8.* (Conf. N. 34-36. et 417-422.).

§. LIV.

Argumentum et scopus libri Ruth.

177.) Historia, quae in hoc libro refertur, contigit *sub Judicibus*, sub quo autem Judice non constat. Antiqui Hebraei librum hunc ut partem *libri Judicum* habebant (N. 7.). Deistae ajunt, historiam Ruth esse scandalosam; verum si eorum animus castus esset, sique simplicitatem agendi, bonosque mores illius aevi attenderent, ipsis talis non videretur. En paucis argumentum libri, praetensumque hoc scandalum!

Elimelech de tribu Juda, orta fame, cum uxore *Noëmi* et duobus filiis *Mahalon* et *Chelion*, *Bethlehemo* in regionem Moabitarum emigravit, ubi paulo post mortuus est. *Mahalon* et *Chelion* sibi matrimonio junxerunt *Orpha* et *Ruth*, mulieres Moabitides et paganas. Elapsis 10. annis ambo mortui sunt; quare *Noëmi*, eorum mater, cum duabus suis nuribus Bethlehemum versus profecta, *Orpham* in itinere domum remisit, et *Ruth* nonnisi aegre secum Bethlehemum duxit *C. 1.*

Ruth, liberis destituta, ibi sublevandae paupertatis causa jure mosaïco, in agro *Booz* viri divitis de tribu Juda ipsius cognati sed ei incogniti, spicas collegit. A Booz bene ha-

bita, et frumento ciborumque reliquiis donata fuit *C. 2.*

Haec cum ad *Noëmi* detulisset, Noëmi illi manifestat, *Booz* esse ejus propinquum, consiliumque ei dat, ut cum Booz nocturno tempore in area ad dormiendum procubuisset; cultioribus vestibus induta, se ad ejus pedes advolveret. Consilium equidem peregrinum, et a nostris moribus alienum; at pro casta *Ruth*, et sene *Booz* haud periculosum. A solo insuper consensu Booz dependebat, Ruth sibi illico matrimonio jungere, cum aliae caeremoniae tum ad validitatem conjugii haud requirerentur; eventus vero rei probavit, consilium Noëmi fuisse sapientissimum; Ruth enim consilium hoc secuta Booz evigilanti et exterrito dixit, se esse ejus propinquam, ita modeste, jure *Leviratus* (N. 60), matrimonium ab eo expetens. Respondit Booz, alium equidem se ei propinquiorem esse, verum, si ille propinquitatis juri cedere vellet, se ipsam in conjugem ducturum *C. 3.*

Renuntiavit propinquior cognatus solemniter in porta civitatis juri suo; quare *Booz* in uxorem duxit *Ruth* quae ei peperit *Obed*, avum *Davidis C. 4.*

178.) Scopus auctoris fuit ostendere, quomodo David per *Booz* et *Ruth* descenderet de *tribu Juda*, quomodo prophetia Jacobi de sceptro in tribu Juda completa sit, et quomodo divina providentia proborum curam gerat.

§. LV.

Difficultates libri Ruth.

179.) Auctor libri Ruth occasionem prae-

buit nonnullis difficultatibus chronologicis. *C. 4, 20-21.* dicit, *Salmonem*, Naassonis filium, genuisse *Booz* patrem *Obedi; S. Matthaeus 1, 5.* idem ait, et addit, *Salmonem Booz* progenuisse ex *Rahab. Naasson* vixit cum Moyse *Num. 1, 7. 2,3.*, et Salmonem inter ac Davidem 400. anni elapsi suut *III. Reg. 6, 1.* Auctor vero libri Ruth a Salmone usque ad Davidem nonnisi 4. generationes recenset. Quaeritur itaque utrum *Rahab* Salmonis uxor, sit illa Rahab Jerichuntis, de qua *Jos. 2.* et 6 (Conf. N. 140. n.), et quomodo 4. generationes 400. annis sufficere possint?

Qui negant Rahab Jerichuntis esse Salmonis uxorem difficultatem minime tollunt; certe ejus tempore vixit, et juxta communissimam sententiam Salmonis conjux fuit.

Alii statuunt tres fuisse *Booz*, 1m. filium Salmonis, 2m. ejus nepotem et 3m. illius pronepotem maritum *Ruth*, et patrem *Obedi.*

Quidquid sit, 4. generationes a Salmone usque ad Davidem non sufficiunt, sed nec sufficient si Rahab Salmonis diversa sit a Rahab Jerichuntis. Quare omnino verisimile est, auctorem libri Ruth more Orientalium non recensuisse omnes generationes usque ad Davidem, sed solummodo eas, quae necessariae erant ad ostendendum Davidem a Naassone per Salmonem e tribu Juda descendere. S. Matthaeus 1, 5. idem fecisse creditur. Conf. Matth. 1, 8.

De libris Samuelis et Regum, seu de quatuor libris Regum.

§. LVI.

Lingua et auctor librorum Samuelis et Regum.

180.) *I.* et *II. liber Regum* ab Hebraeis *Sepher Schemuel Liber Samuelis* nuncupantur, quod ab ejus natalibus ordiuntur ejusque gesta inter alia recensent. *III. et IV. liber Regum* antiquioribus Judaeis dicebantur Liber *Malachim=Regum*, quod regum Judae et Israëlis gesta in iis referuntur (Conf. N. 7.). Modo Hebraei duos priores libros Regum dividunt in *I.* et *II. Samuelis*, et duos posterios in *I.* et *II. Regum.* LXX. Interpretes adpellant omnes hos quatuor libros, ut *Vulgata*, *libros Regum.*

Scripti fuerunt hi libri *lingua hebraïca*, sed verbis chaldaïcis permixta.

181.) Cum I. et II. liber Regum ab Hebraeis *Liber Samuelis* vocentur, *Samuel* ut eorum auctor olim communiter habitus fuit. Verum cum nonnisi 24. priora capita Imi. libri Samuelem respiciant, C. 25to. ejus mors narretur, in reliquis capitibus istius libri, et in toto libro II°. referantur res Samuelis morti posteriores, putatum fuit, 24. prima capita Imi. libri esse *Samuelis*, reliqua vero Prephetarum *Gad* et *Nathan.* Hanc sententiam, quondam satis communem, sequuntur *Thalmudistae.* Ejus fundamentum esse videtur, quod *I. Paralip.* 29, 29. legitur: *Gesta David regis priora, et novissima, scripta sunt in libro Samuelis videntis, et in*

libro Nathan prophetae, *atque in volumine Gad videntis.*

Verum hic textus solummodo significat *Samuelem* scripsisse *librum* de gestis Davidis, et prophetas *Nathan* et *Gad* pariter *libros* de iis conscripsisse; non enim constat, I. et II. librum Regum esse illos libros a *Samuele*, *Nathan* et *Gad* compositos; immo potius ex libris horum prophetarum ab auctore posteriore confecti sunt.

182.) Quod auctor Imi. et IIdi. Regum non fuerit gestis coaevus probatur

1°. *I. Reg*, 7, *15*. legitur: *Judicabat Samuel Israëlem cunctis diebus vitae suae*. Quae profecto Samuel non scripsit.

2°. *I. Reg*. *9*. refertur, *Saulem* consulturum iisse *Samuelem*, *v*. *9*°. observatur, quod qui olim prophetam consulturus erat, diceret: *Eamus ad Videntem;* additur autem: *Qui Propheta dicitur hodie*, *vocabatur olim Videns*. jam vero tempore Samuelis *Propheta* vocabatur *Videns*, et auctor animadvertit, quod suo tempore nomen *Videntis* non sit in usu, bene vero nomen *Prophetae*. Samuel proinde haec non scripsit. Dici non potest, *Esdram* haec per parenthesin libro Samuelis adjecisse; si enim hoc esset, in libro non adhiberetur tam frequenter vox prophetae, ut 3, 20. 10, 5. etc.

3°. *I. Reg*. *27*, *6*. dicitur, quod rex *Achis* dederit Davidi, fugienti Saulem, civitatem *Siceleg*, et adnotatur: *Propter quam causam facta est Siceleg regum Juda usque in diem hanc*. Haec scribi non potuerunt nisi, mortuis prophetis *Nathan et*

Gad, post schisma 10. tribuum, quando nomen *regum Juda* incaepit (N. 80.).

183.) Nec auctor III. et IV. libri regum rebus omnibus, quas narrat, est coaevus, nam

1°. *IV. Reg. C. 25.* refertur captivitas babylonica, quae pluribus saeculis posterior est gestis Davidis, schismati 10. tribuum, et multis aliis factis, quae in III. et IV. Reg. narrantur.

2°. Auctor lectores crebro remittit ad libros antiquiores, quibus ipse usus est, et quibus se multo recentiorem ostendit.

3°. Quam plurima verba chaldaïca occurrunt in hisce libris, uti et in duobus praecedentibus, quae Judaei nonnisi tempore captivitatis Babylonicae adoptarunt.

Quatuor libros regum ab uno eodemque auctore ex documentis antiquis compositos esse, eadem quoad omnia in quatuor libris dispositio, et eadem succincta ubique narrandi ratio, praesertim bellorum, evincere videntur. Num vero *Jeremias*, vel *Esdras*, vel *Ezechiel* eorum sit auctor, definiri non potest.

§. LVII.

Quatuor libri Regum ex antiquis documentis confecti sunt.

184.) In I. et II. Regum equidem non adleguntur documenta antiqua, verum extitisse fastus publicos illius aevi ex *I. Paral. 27, 23-24. et 29, 29.* liquet, *Samuelque*, *Nathan et Gad* horum documentorum auctores nominantur. Auctorem vero I. et II. Regum adhibuisse documenta antiqua, patet, quod re-

tinuerit varias phrases antiquas, quas in documentis illis repererat, ut *usque in hodiernam diem*. Sic *I. Reg. 5, 5.* ait, *sacerdotes Dagonis* ingredientes templum hujus idoli, *non calcare limen Dagonis in Azoto u s q u e i n h o d i e r n a m d i e m.* Et *I. Reg. 27, 6.* refert, civitatem *Siceleg pertinere ad reges Juda u s q u e a d d i e m h a n c* (Conf. N. 182.).

185.) III. et IV. Regum primum narratur historia *Salomonis*, et dein continuo citantur fastus publici regum Juda et Israël, *libri verborum dierum regum Juda et Israël*. Auctor III. et IV. Regum pariter ex documentis istis antiquis, quibus usus est, varias phrases antiquas retinuit: sic *III. Reg. 9, 21.* ait, Salomonem varios populos chananaeos reddidisse *tributarios usque in diem hanc*. Phrasin hanc non esse auctoris librorum, patet, quod, quando haec scripsit nulli populi amplius Judaeis tributarii essent, eoquod regna Judae et Israëlis tum destructa erant. *III. Reg. 12, 19.* dicit: *Recessit Israël a domo David u s q u e i n p r a e s e n t e m d i e m. IV. Reg. 8, 22: Recessit*, inquit, *Edom, ne esset sub Juda u s q u e a d d i e m h a n c. IV. Reg. 13, 23: Noluit* Deus, ait, *disperdere* Judaeos.. USQUE IN PRAESENS TEMPUS (Conf. N. 183.).

Capita 19. et 20. IV. Regum desumpta sunt ex Isaiae *C. 37. C. 38. et C. 39.*

Cum vero antiquo isto aevo extiterint varia scripta Prophetarum, quae postea perierunt (Conf. N. 23.), videtur auctor *III. et IV. Reg.* hisce scriptis usus esse, eo magis, quod in hisce libris occurrit mos pro-

phetarum omnia Deo immediate adscribendi (Conf. N. 216.).

§. LVIII.

AEtas quatuor librorum Regum.

186.) Si quatuor hi libri ab uno eodemque auctore conscripti fuerunt, ante *captivitatem babylonicam*, quae *IV. Reg. 25.* narratur, absoluti non fuerunt. Cum vero auctor *IV. Reg. 25, 27-30.* referat, ab *Evilmerodach*, Babyloniorum rege, *Joachino* regi Judae, 37. anno captivitatis babylonicae libertatem esse redditam, de morte autem Joachini nihil dicat, videtur opus suum ante mortem hujus regis absolvisse.

§. LIX.

Fides quatuor libris Regum debita.

187.) Libros hos fide dignos esse, patet *a*) quod scrupulose, et quasi de verbo ad verbum excerpti sunt ex coaevis documentis authenticis, servatis vario stilo, et phrasibus antiquis in illo extantibus (Conf. N. 184. et 185.); *b*) quod ut sacri suscepti fuerunt ab Hebraeis dum eorum documenta adhuc existebant, quae injuriis temporum relicta fuerunt (Conf. 23.); *c*) quod in eis ingenue narrantur multa nationi judaïcae injuriosa; et *d*) quod quamplurima, quae in iis libris occurrunt, eodem modo referuntur ab auctore *Paralipomenon*, *a Psalmista*, *a Prophetis* etc. (Conf. N. 34-36. et 417-422.).

§. LX.

Argumentum quatuor librorum Regum.

188.) I. et II. *liber Regum*, qui sibi arcte cohaerent, et hinc antiquis Hebraeis nomine unius libri veniebant (N. 180.), complectuntur conceptionem, infantiam, munus propheticum ac politicum *Samuelis*, cujus nomen apud Judaeos gerunt. Narratur dein in illis, quod, facta mutatione regiminis, *Saül* primus Judaeorum rex fuerit constitutus. Recensentur res gestae Saülis, cui mandatis Dei haud obtemperanti, annuntiatum est, regnum ejus ad alium devolvendum esse. David, cui per unctionem Samuelis regnum promissum fuerat, in aulam accersitus, Saülem de amittendo regno insanientem musica recreat. David devicto *Goliath*, gigante Philisthaeo, ob adclamationes mulierum, ei victoriam congratulantium Saüli in suspicionem venit, quod ipse esset, qui sibi in solium substituendus esset: quare Saül Davidem de medio tollere molitur, David autem sese in Philisthaeam recipit. Saül dein de bello adversus Philisthaeos consulturus *Samuelem* defunctum, *Pythonissam in Endor* hunc prophetam suscitare jubet; suum autem suorumque proximum interitum didicit. Saüli post infelicem exitum praelii adversus Philisthaeos occiso, David e tribu Juda rex suffectus fuit ab hac tribu; undecim vero aliae tribus *Isboseth*, Saülis filio, ut regi adhaeserunt. Isboseth autem jam secundo anno a suis interfecto, istae tribus sine rege manserunt usque ad annum septimum a morte Saülis, quo se Davidi submiserunt. David tunc ca-

pta *Sion*, arce Hierosolymae, sedem regiam *Hebrone Sionem* transtulit, arcamque foederis illuc transferri jussit. Referuntur dein paucis alia gesta Davidis.

189.) III. et IV. *liber Regum* narrant, Davidem senio confectum 40½. anno sui regiminis *Salomoni* filio regnum cessisse. Salomone post 40. gloriosos annos imperii defuncto, sub ejus filio ac successore *Roboam* decem tribus, schismate facto, *Jeroboam* sibi regem constituerunt; atque ita populus hebraeus duo regna *Judae* et *Israëlis* effecit (Conf. N. 80.). Historia regnorum Juda et Israël dein recensetur usque ad *captivitatem babylonicam*, quacum IV. liber Regum desinit.

Difficultates quatuor librorum Regum.

§. LXI.

De Bethsamitarum morte, ac de Saülis exercitu.

190.) *I. Reg. 6, 19.* Legitur in *Vulgata* quod cum arca foederis, a Philisthaeis remissa, ad *Bethsames*, civitatem tribus Juda, venisset, Deus *percusserit de populo septuaginta viros, et quinquaginta millia plebis*, eoquod arcam Domini viderant.

Deistae ajunt, hoc impossibile esse, tum quod civitas *Bethsames* tot incolas non continebat, tum quod ratio tanti rigoris non perspicitur.

Verum 1°. non legitur omnes istos homines *eodem die* a Deo esse punitos; cum arca diu in campo *Josuae* fuerit, ut ex v. 18°. con-

stat; populus *undique* ad illam accurrere, et hinc ob irreverentem nimisque curiosam intuitionem puniri potuit.

2°. Textus hebraeus habet: *Percussit in populo septuaginta viros quinquaginta millia virorum*, quod nullum sensum habet: quare *Liranus*, *Kennicott*, *Bullet*, *Bergier*, *Guénnée* aliique tenent, *séptuaginta* solummodo *viros* occisos esse. E textu hebraeo verisimiliter excidit particula *ex* vel *de*, ut ita ejus sensus sit: *Percussit in populo septuaginta viros ex quinquaginta millibus virorum*. Hoc verisimilus adhuc fit e duobus manuscriptis hebraïcis D. *Kennicott*, quae textum ita referunt, et ex *F. Josepho*, qui *Antiq. L. 6. C. 2.* pariter septuaginta viros occisos esse scribit. Cl. *Jahn* existimat, voces 50,000. *virorum* ab amanuensi aliquo textui fuisse insertas (*r*).

Ratio vero tanti rigoris exerciti est, quod Bethsamitae irreverenti, nimis curiosa, ac temeraria intuitione arcam aspexerant. *Fl. Josephus* refert, *loc. cit.*, quod arcam de curru deponere attentaverint, licet sacerdotes non essent. Multi interpretes existimant, quod Bethsamitae arcam aperire voluerint. Prohibitum autem erat sub mortis poena ipsis *Levitis*, qui arcam ferre solebant, eam detectam videre, ut ex *Num. 4, 15. et 20.* constat. Quare Deus puniendo Bethsamitas Judaeos monere voluit, quanta reverentia cum arca foederis agere, ipsumque colere deberent.

(*r*) Versiones Syriacae et Arabicae in numero occisorum differunt, leguntque 5000. et 70. *viros*.

191.) *I. Reg. 11, 8.* refertur, Saulem exercitum hominum in *Besech* 300,000 recensuisse. Tantus autem exercitus in parvo regno Saulis *D. de Voltaire* aliisque Deistis incredibilis visus fuit.

At priscis illis temporibus homines ad bellum non eligebantur, aut emebantur, ut postea fieri consuevit, sed proclamato bello omnes homines ad arma ferenda idonei ex omnibus Palaestinae finibus ad exercitum concurrebant, ut ex Historia S. patet. Si urbs *Thebarum* in AEgypto quae 100. portis ornata erat per singulas portas 10,000. armatorum, ac proinde 1,000,000. integrum, ut *Pomponius Mela* refert, emittere potuit, si urbs *Roma* sub imp. *Claudio* cum suis suburbiis 6,844,000. incolarum continebat, ut historia romana testatur, si tempore excidii hierosolymitani plures Judaeorum milliones in Palaestina fuerunt, et si in sola urbe Hierosolyma tempore ultimae obsidionis ultra millionem hominum periit, an mirum est, Saulem exercitum 300,000. hominum, qui ex omnibus Palaestinae finibus convolarant, habuisse? Exemplum aliquod hujusmodi antiquorum bellorum vidimus anno 1813., ubi quotquot fere arma tractare poterant in Germania, Italia et Gallia ad bellum adactis, plusquam duo hominum milliones sub armis fuerunt.

192.) *I. Reg. 13, 19-22.* narratur, Hebraeos adversus Philisthaeos pugnaturos, lanceis ac ensibus caruisse, *Saule et Jonatha* exceptis, eoquod faber ferrarius inter eos haud erat, et *C. 14.* refertur, Philisthaeos ab Israëlitis fusos fuisse. Quod Deistae incredibile dicunt.

Verum Hebraei suis arcubus, fundis, vomeribus, ligonibus, securibus, sarculis etc., quos *C. 13, 20.* parasse leguntur, Philisthaeos, praesertim ob timorem illis a Jonatha inopinate, incussum, facile vincere potuerunt.

Caeterum *C. 13, 15.* solummodo dicitur, 600. istos viros, qui cum Saule fuerant, lanceis et ensibus caruisse. Judaei qui prius cum Philisthaeis fuerant, et qui *C. 14, 21.* se Saulis exercitui junxisse leguntur, uti et Israëlitae, qui in monte *Ephraim* latuerant, ad pugnamque confluxerant (ib.), profecto arma consueta habuerunt.

§. LXII.

Saulis malus spiritus.

193.) *I. Reg. 16, 12-14.* dicitur, Davide a Samuele in regem uncto: *Spiritus Domini recessit a Saul, et exagitabat eum spiritus nequam a Domino.*

Plerique veteres existimarunt, istum *malum spiritum Saulis* fuisse *Daemonem*; verum recentiores plerique eum pro *melancholia* habent (*s*): Saul scilicet audito a Samuele, se ob inobedientiam in Deum regno spoliandum fore, in tetram melancholiam, quae illum quandoque usque ad insaniam deduxit, delapsus est. *Spiritus Domini bonus*, qui a Saule recessit *angelus bonus* non fuit, sed animi rectitudo; quare et *spiritus nequam a Domino*, est animi perversitas, et tetra me-

---

(*s*) Vide *Tirinum I. Reg.* 16, 14. *Calmet ibid. Bergier Dict. de Théologie art. Saul. Brentanno H. Schriff. I. Sam* 16, 14. *Jahn Archaeol. Bibl.* §. 191.

lancholia, qua quandoque insanivit. Hinc *C. 18, 10.* legitur quod *Saul* prophetam insanientem imitatus sit, et insanierit; *Desipiebat*, ait textus hebraeus, quod textus chaldaïcus reddidit per *insanivit intra domum.*

Hinc etiam aulici Saulis non sacerdotem, sed Davidem accersiri curarunt *C. 16, 16.*, ut David modulamine suae citharae Saulem recrearet, ejusque melancholiam abigeret, quod David et praestitit ib *v. 23.* Nemo ignorat, quanta sit vis musicae in melancholicos.

§. LXIII.

Pythonissa in Endor.

194.) *I. Reg. 28*, refertur, *Saulem*, a Philisthaeis bello petitum, Deo de illo consulto, sed nullo responso accepto, *Pythonissam in Endor*, quae mortuos evocare dicebatur, defunctum *Samuelem* evocare jussisse, ut ipsum de bello adversus Philisthaeos consuleret, Samuelem adparuisse, Sauli vero suam, suorumque filiorum proximam mortem, Israëlis cladem, Davidisque elevationem in solium praedixisse.

Existimavit R. Levi-Ben-Gerson, Saulem minis, a Samuele vivente auditis, imminentique periculo perterritum, sibi imaginatum esse quod Samuelem audiret.

Alii dixerunt, Daemonem, Samuelis adsumpta forma, adparuisse, Saulique esse locutum. Quae duae opiniones Historiae S. et verae Samuelis adparitioni repugnant. *S. Justinus M.*, *Origenes* aliique (*t*) crediderant,

---

(*t*) *Just. Dialog. cum Triphone. Origen. In I. Reg. 28. et Tract. 27. in Joan.*

Daemones ante Christi in inferos descensum potestatem aliquam in defunctorum animas habuisse. *S. Augustinus* haud improbat sententiam adserentem, Daemonem Samuelis animam adparere fecisse (*u*).

Alii adseruerunt Pythonissam suis incantationibus Samuelis animam reapse evocasse, quod cum priori sententia coincidit, falsum tamen est, eoquod Sagae et Daemones nullam potestatem in animas sanctorum habent.

Alii adfirmarunt, Pythonissam finxisse, se Samuelem videre, ejus nomine fuisse locutam, Saulemque ita decepisse, quod a vero alienum esse, mox patebit.

Tandem alii ut Scripturae conformius defendunt, Samuelem vere adparuisse non vi incantationum Pythonissae, sed Deo Samuelem in Saulis punitionem comparere jubente. Rem ita se habere liquet.

1°. Quod sacer scriptor *C. 28, 12.* dicit: *Cum autem v i d i s s e t Samuelem. V. 15: Dixit autem Samuel ad Saul: Quare inquietasti me, ut suscitarer? V. 16-19: Et ait Samuel: Quid interrogas me, cum Dominus recesserit a te, et transierit ad aemulum tuum . . . cras autem tu et filii tui mecum eritis* (in regno mortuorum). Quae realem veri Samuelis adparitionem indicant.

2°. *Jesus Sirach Ecclesiastici 46, 23.* Samuelem vere adparuisse supponit, cum scribit: *Post hoc dormivit* Samuel *et notum fecit regi, et ostendit illi finem vitae suae.* Samuel igitur vere adparuit; sed nec Pythonissa, nec Diabolus ullam in eum habebat po-

(*u*) *August. L. 2. de Divers. Q. q. 4. ad Dulcitium q. 6. de Doct. Christ. L. 2. C. 32.*

testatem, oportet consequenter Deum jussisse Samuelem comparere.

3°. Quae Samuel Sauli praedixit nimis clara, nimis determinata, et cum eventu nimis concordantia sunt, quam ut a Pythonissa fingi aut conjici potuissent.

4°. Si Sibylla in Endor etiam conjicere potuisset infortunia, quae Sauli eventura erant, ea tamen illi tanta cum libertate dicere ausa haud esset. Saul paulo ante Pythonissas, hujusmodique impostores proscripserat, et hinc ne Pythonissa in Endor, morte puniri verita, ejus votis abnueret, mutatis regiis vestibus illam accesserat, ipsamque regem adesse suspicantem jurejurando salvam fore promiserat. Cum autem Pythonissa adparentem *vidisset Samuelem, exclamavit voce magna,* ait sacer scriptor *C. 28, 12., et dixit ad Saul: Quare imposuisti mihi? Tu es enim Saul.* Noverat ergo Pythonissa Saulem. Sciebat profecto illa, Saulem morte plecti jussisse summum sacerdotem, eoquod illum Davidi adhaerere credebat: quare juramento Saulis non obstante illi dicere ausa non esset: *Dominus scindet regnum tuum de manu tua, et dabit illud proximo tuo David: quia non obedivisti voci Domini, neque fecisti iram furoris ejus in Amalec. Idcirco quod pateris, fecit tibi Dominus hodie. Et dabit Dominus etiam Israël tecum in manus Philisthiim: cras autem tu et filii tui mecum eritis* etc. (28, 17-19.).

§. LXIV.

Difficultates adversus veram Samuelis adparitionem.

195.) 1°. Ajunt adversarii, Samuelem non dicturum fuisse Sauli: *Quare inquietasti me, ut suscitater?* cum justi defuncti a viventibus inquietari haud possint, nec conqueri, quod a Deo jubeantur viventibus aliquid manifestare.

2°. Si Samuel vere adparuisset, Deus facto insigni confirmasset erroneam fidem Judaeorum in *Magos*, quam tamen lege mosaïca mortem in *Magos* statuente eradicare intenderat.

3°. Si Deus Sauli responsum dare voluisset, illi respondisset quando ipsum modo legitimo per prophetas et sacerdotes consuluerat, non vero quando illum modo illicito consulebat.

4°. Deo sanctissimo indignum est, ut mittat tantum prophetam, quantus Samuel erat, in domum impiae Pythonissae deceptricis, et quidem eo tempore, quo illa impias suas incantationes peragebat.

5°. Samuel non adparitutus fuisset *modo pagano*, adscendens e terra, pallio coopertus etc.

6°. Adparitio Samuelis miraculum foret omnino extraordinarium, cujus finis Deo dignus non perspicitur.

Verum respondemus ad

1. Samuel locutus est juxta ideas illius aevi; tum enim credebatur animas defunctorum per incantationes ex quieta sua commoratione in terram evocari posse. Ad

2. Si Samuel adparuisset vi incantationum

Pythonissae, fides in *magos* hoc facto confirmata fuisset; sed adparuit jussu Dei *antequam Pythonissa incantationes institueret*, cum nullibi legatur, eam incantationes peregisse, bene vero mulierem perterritam Samuelem vidisse; proinde Samuelem contra Pythonissae expectationem venisse. Num forte quis Deo abnegabit facultatem animas defunctorum sub forma visibili ad viventes mittendi, ut ipsis suum consilium manifestent? Ad

3. Si Saul juxta voluntatem Domini egisset, illi Deus per prophetas et sacerdotes respondisset. In Endor ei aliud responsum dedit, quam postulabat; nam illi tragicum suum finem manifestavit. Num Deus non est liber ad hominibus rospondendum quando et ubi vult? Ad

4m. Conjecturae de convenientia vel disconvenientia alicujus rei, factum aliquod, ab auctore fide digno relatum, infirmare haud possunt. Jam observavimus, Samuelem adparuisse antequam Pythonissa incantationes institueret.

5°. Modus, quo Samuel adparuit, non magis paganus est quam judaïcus. Factum hoc est omnino extraordinarium. Deus liber est ad defuncto dandam formam quamcumque: naturale autem erat, ut Samuel adpareret sub forma, quam vivus habuerat.

6°. Finis adparitionis Samuelis erat Sauli ultimum dare monitum, quo se, suos filios, populumque israëliticum salvare posset, si vellet. Si Saul audito Samuele illico regnum suum cessisset Davidi, qui cum Philisthaeis erat, voluntatique Dei se subjecisset, infortu-

nia; quae illi, suis filiis et Israëlitis imminebant, avertisset (v).

§. LXV.

Corona Melchon, regis Rabbath. Capilli Absalonis. Dos Davidis pro Michol. Pestis sub Davide.

196.) *II. Reg. 12, 30.*, et I. *Paral 20, 2.* legitur, Davidem devicti *Melchon*, regis *Ammonitarum in Rabbath*, coronam auream ponderis talenti, h. e. plurium librarum, capiti suo imposuisse.

Verum corona isthaec capiti proprie imposita non fuit, sed super illud ornatus causa in throno regio suspensa fuit, prout antiqui saepe facere solebant (x).

197.) *II. Reg. 14, 26.* refertur de capillis Absalonis: *Quando tondebat capillum (semel autem in anno tondebatur, quia gravabat eum caesaries) ponderabat capillos capitis sui ducentis siclis pondere publico.*

Nonnulli existimant hebraïcam litteram *Resch*, quae valet 200., ab amanuensi substitutam fuisse litterae *Caph*, quae valet 20., ita ut capilli Absalonis 20. dumtaxat siclis ponderassent.

Tirinus, *Weitenauer* (y) ac nonnulli alii cum Rabbinis quibusdam autumant, 200. istos siclos esse valorem capillorum Absalonis, non

---

(v) *Lege Nat. Alex.* T. III. *Hist. Eccles. dissert.* 23. *Edit Bingens. Le Brun Hist. Critique des pratiq. superst. Calmet dissert. sur l'apparit. de Samuel.*

(x) Vide *Juven. Sat.* 10. *et Athenaeum Dipnosoph. L.* 5. *C.* 8.

(y) *Tirinus ac Weitenauer in II. Reg.* 14, 26.

pondus ; ita ut aulici Absalonis hosce capillos, quos coloris flavi, apud Judaeos rari, fuisse existimant, vendidissent mulieribus hierosolymitanis 200. siclis ad capillos fictitios inde efformandos.

Verisimilius est quod tenent *Pelletier* et *Calmet* (z), siclos istos non fuisse *pondus hebraïcum*, sed *Babylonicum*, juxta quod auctor librorum Regum, qui tempore captivitatis babylonicae scripsit, capillos Absalonis aestimavit, ut adeo *tota Absalonis caesaries* simul ponderarit 30. circiter uncias gallicas. Quod minime incredibile est, cum reperiantur mulieres, praesertim in *Helvetia*, quae caesariem multo graviorem gestant. Dicimus *totam Absalonis caesariem simul* ponderasse 30. circiter uncias, quia Scriptor S. non ait, abscissos Absalonis capillos tantum ponderasse, sed *capillos capitis sui*; capilli vero, qui non resecabantur, e pondere abscissorum approximative aestimabantur.

Absalonem armorum pondere gravatum solis *capillis suis* quercui inhaesisse, ut Deistae nonnulli objiciunt, figmentum est pictorum ; II. enim *Reg. 18, 9.* expresse dicitur: *Adhaesit caput ejus quercui* (vide *Calmet in* II. *Reg. 18, 9.*) Verisimiliter caput et capilli simul ramis implicati fuerunt.

198.) *I. Regum 18, 25-27.* narratur Davidem 200. *praeputiis* totidem occisorum *Philisthaeorum Michol*, Saulis filiam, in uxorem obtinuisse.

Hoc equidem a nostris moribus alienum est;

(z) *Pelletier Epist. ad Relig. amicum an.* 1702. *Calmet Comment. in II. Reg.* 14, 26.

verum quemadmodum Turcae capita victis amputata ad supremum ducem modo mittunt, ita etiam nonnulli antiqui populi caesis hostibus abscissa verenda ad duces aut principes deferebant ut *Gallani*, populi superioris AEthiopiae (*a*). Saul Davidem per Philisthaeos de medio sublatum iri crediderat, cum eum 100. occisorum Philisthaeorum praeputia pro dote Michol adferre jusserat; per praecisionem vero praeputiorum, utpote ignominiosissimam, Davidem, si etiam Philisthaeorum victor maneret, Philisthaeis summe odiosum reddere volebat.

199.) *II. Reg. 24. et 1. Paral. 27, 23-24.* legitur, Davidem populum suum a *Joab* praefecto militum recenseri jussisse, Deum vero per prophetam *Gad* ob peccatum per hanc recensionem commissum Davidi optionem dedisse aut famis 7. annorum, aut fugae 3. mensium coram hostibus, aut pestis 3. dierum, Davidem vero pestem elegisse, qua 70,000. virorum perierunt.

Verum peccaminosum aliquid in hac recensione latuisse, patet exinde, quod *Joab*, vir caeteroquin minime religiosus, hanc recensionem improbarit. Verisimiliter David meditabatur bella longinqua extra limites a Moyse praescriptos, quibus remotos populos sibi submitteret. Cum Judaei ita dispersi, et proximo periculo idololatriae expositi fuissent, David in suis subditis peste punitus fuit.

(*a*) Job. Ludolph. Hist. AEthiop. L. 1. C. 16.

§. LXVI.

Miracula Eliae et Elisaei.

200.) I°. *Elias Thesbites* a Deo potissimum adhibitus fuit, ad idololatriam in regno Israël extirpandam, et ad destruendum cultum *του Baal*, quem *Jezabel* et *Achab* in hoc regnum induxerant; hinc Deus per Eliam varia miracula patravit: sic

III. Reg. 17, 1. et 18, 1. *collat. cum Luc.* 4,25. *et Jac.* 5, 17., praedicit Elias regi *Achab*, triennio cum dimidio pluviam de coelo haud lapsuram, quod et contigit.

Finis hujus miraculi, quo verus Deus suam omnipotentiam ostendit, erat, idololatriam Israëlis punire. De siccitate praedicta, et pluvia dein Eliae precibus obtenta, loquitur quoque *Menander* apud *Fl. Josephum Antiq. L.* 8. *C.* 7., quamvis, siccitate ad unum annum restricta, pluviam supplicationibus publicis *Ithobali* regis Tyri adscribat.

201.) *III. Reg.* 17, 2-6. legitur, *corvos Eliae* mane et vespere panem ac carnes attulisse.

Nonnulli (b) vocem hebraïcam *Orebim*, quam auctor Vulgatae hic per *corvos* reddidit, per *Arabes* reddiderunt, et Vulgata illam per *Arabes* reddit *II. Paral.* 21, 6. *et II. Esdr.* 4, 7., alii eam transtulerunt per *mercatores*, et alii per *incolas* civitatis *Arabo*; deinde ratio eorum potissima est, quod *corvi* natura sua voracissimi, et lege mosaïca impuri declarati, ad officium hoc inepti, et a Deo haud adhibiti esse videantur. Ve-

---

(b) Vide *Calmet in hunc locum.*

rum juxta communem sententiam, vocem *Orebim* pro *corvis* habentem, responderi potest, Deo difficile non fuisse corvos ad hoc ministerium aptos reddere, et impuritatem legalem corvorum non respexisse nisi eorum cadavera, esumque illorum carnium.

202.) *III. Reg.* 17, 10-24. narrantur miracula multiplicationis *farinae* et *olei* apud viduam in *Sarepta*, et resuscitatio ejus filii.

Finis horum miraculorum fuisse videtur remuneratio fidei illius viduae, quae Eliae dederat, quo ipsa suam suique filii vitam sustentare debebat.

203.) *III. Reg.* 18, 19-40. refertur, ignem de coelo lapsum consummasse sacrificium Eliae, Eliamque 450. prophetas *του Baal* ad torrentem *Cison* occidi jussisse.

Miraculum hoc evenisse ad falsitatem cultus *του Baal*, veritatemque religionis mosaïcae comprobandas, per se liquet.

204.) *IV. Reg.* 1, 1-12, legitur, *Ochoziam* regem Israëlis misisse bis ad *Eliam*, qui illius mortem praedixerat, ducem cum 50. militibus, in quos Elias ignem de coelo accersivit.

Haec miracula facta esse videntur, eoquod duces illi ac milites Eliam ut prophetam contempserant, proinde Deo ipsi injuriam intulerant.

205.) *IV. Reg.* 2, 8-11. Elias aquas Jordanis pallio dividit, cum Eliseo siccis pedibus per eum transit, ac in curru igneo, ab equis igneis tracto in aërem elevatur.

Haec miracula ingentia omnino sunt, licet vero finem illorum non satis perspectum habeamus, ex aliis tamen Eliae miraculis, quo-

rum finis sat patet, plenam fidem nanciscuntur.

206.) II. *IV. Reg.* 2, 14-25. legitur, *Eliseum*, divisis pallio Eliae aquis Jordanis, per alveum illius transisse, aquas *Jericho* potabiles reddidisse; et maledixisse pueris civitatis *Bethel* ei subsannantibus, quorum 42. a duobus ursis lacerati fuerunt.

Cum *Eliseus* spiritum Eliae accepisset, ipsum, ut Eliam, miracula maxime extraordinaria operatum esse mirum non est. Pueri vero idololatrae civitatis *Bethel*, ab ursis devorati, non tam personae Elisei quam ejus ministerio, proinde Deo ipsi, subsannaverant.

207.) *IV. Reg.* 3. Eliseus exercitum regum *Joram*, *Josaphat*, et *Edom* a *Moab* liberat, suppeditando illis aquam.

Ibidem C. 4. Eliseus multiplicat *oleum* pauperis viduae, eique medium suis creditoribus satisfaciendi, ita procurat. *Mulieri Sunamitidi* a Deo obtinet infantem, quem dein mortuum resuscitat. Amaritudinem ex olla aufert, et 100. homines paucis panibus satiat.

Ibidem. C. 5. *Naaman* a lepra sanat. C. 6. ferrum in aquis adscendere facit, et milites Syri, ad Eliseum capiendum missi, caecitate percutiuntur.

C. 7. magnam abundantiam in Samaria praedicit. C. 8. praedicit mortem *Benadab*, regis Syriae. C. 13. praedicit *Joas*, regi Israëlis, tres victorias, et mortuus in sepulchrum Elisei defuncti projectus ad vitam redit.

Cum Eliseus a Deo missus fuerit in confirmationem verae religionis, facile intelligitur, finem ejus miraculorum esse confirma-

tionem illius missionis, ac verae religionis. Quod si in quibusdam Eliae ac Elisei miraculis finis ille insignis miraculorum haud conspicuus est, perpendendum est, multas miraculorum circumstantias in Elia ac Elisei historia desiderari, quae ad finem miraculorum perspiciendum sunt necessariae. Portentosa, quae in illorum historia occurrunt meros eventus naturales, diuturniori traditione propagatos, et circumstantiis miraculosis vestitos, fuisse, ex eo solum refellitur, quod auctor librorum regum documentis coaevis usus sit (N. 184. et 185.).

§. LXVII.

Horologium Achaz. Jehu, Jezabel et Athalia.

208.) *IV. Reg.* 20, *10-11.* legitur, *umbram solis decem gradibus* in horologio solari *Achaz* retrogressam esse, in signum futurae sanationis regis *Ezechiae.*

Fuerunt equidem, qui *solem*, vel *terram*, retrogressum esse existimarunt, at cum id loco citato non legatur, sed solummodo dicatur, *umbram solis retrogressam esse*, sequitur id factum esse per solam inflectionem radiorum solarium in stilum horologii cadentium, qua mediante umbra stili retrorsum cecidit.

209.) *IV. Reg. C. 9-C. 10. Jehu* nomine Dei jubetur exterminare familiam *Achab*, consequenter interimit *Joram* regem Israëlis, et *Ochoziam* regem Judae. *Jezabel* regis *Joram* matrem e fenestra praecipitem agi, ac 70. filios *Achab*, et 42. fratres *Ochoziae* re-

gis trucidari jubet. Propheta *Osee* autem de necibus a *Jehu in Jezrahel* editis C. 1, 4-5. Deum ita loquentem inducit: *Adhuc modicum*, ait, *et visitabo sanguinem Jezrahel super domum Jehu, et quiescere faciam regnum domus Israël. Et in illa die conteram arcum Israël in valle Jezrahel.*

Verum rex *Joram*, Achabi regis Israël filius, vir impius erat, cultumque nefarium vitulis aureis exhibebat. *Jèzabel*, ejus mater, του *Ethbaal* regis Sidonis filia, mulier flagitiosa, cultum idolorum *Baal*, *Astarte* etc. in regnum Israëlis „ seu Samariae, invexerat, ac 400. pseudoprophetas *Astarte* nutriebat; *Achab* vero ejus maritus 450. pseudoprophetas *Baal* sustentabat (*III. Reg. 18, 19.*). Cum *Jezabel* nomine regis *Achab* occidi jussisset *Naboth* Jezraëlitam, quia vineam suam *Achab* vendere noluerat, Achabque hanc vineam invasisset, Propheta *Elias* nomine Dei *Achabo*: *Occidisti*, inquit, *insuper et possedisti*, *in loco hoc*, *in quo linxerunt canes sanguinem Naboth*, *lambent quoque sanguinem tuum... Ecce ego inducam super te malum*, *et demetam posteriora tua, et interficiam de Achab mingentem ad parietem*, *et clausum*, *et ultimum in Israël*, *et dabo domum tuam sicut domum Jeroboam... sed et Jezabel locutus est Dominus*, *dicens*: *Canes comedent Jezabel in agro Jezrahel* (juxta textum hebraeum: *Canes comedent Izebel intra antemurale Izrehel*). Cum autem Aachab, poenitentiam egisset, Dominus Eliae: *Quia* Achab, inquit, *humiliatus est mei causa*, *non inducam malum in diebus ejus*, *sed in diebus filii sui*

inferam malum domui ejus (*III. Reg.* 21.).

Ochozias rex Judae e *Joram* filio regis *Josaphat*, ac *Athalia*, Achabi regis filia, natus, impias familiae *Achab* vias secutus fuerat.

Jam vero Deus, quem Israëlitae in suum regem elegerant, voluit hanc impiam *Achabi* familiam de numero viventium delere, aliamque illi in thronum substituere. Ad hanc suam voluntatem exequendam elegit *Jehu*, ducem *Joram* regis Israël. *Eliae* prophetae igitur praecepit, ut *Jehu* regem Israëlis inungeret (*III. Reg.* 19, 16.). Elias hoc negotium Eliseo commisit, qui misit aliquem e filiis prophetarum, qui Jehu regem inunxit, eique nomine Dei dixit, illum domum Achab exterminaturum, ejus crimina ulturum, canesque *Jezabel* devoraturos.

Obsidebat Jehu arcem urbis *Ramoth Galaad*, inunctus rex, profectus est versus urbem *Jezraël*, quo *Joram*, vulnus aliquod in obsidione urbis *Ramoth* acceptum, curaturus, secesserat. *Joram* sibi obvium occidit, *Ochozias* vero, qui Joram invisurus venerat, ejus jussu mortaliter vulneratus fuit. Cum in *Jezraël* venisset, *Jezabelem* in illum injurias proferentem e fenestra praepicitem agi jussit, canesque illam, ossibus exceptis, devorarunt (*IV. Reg.* 9.). Scripsit tum Jehu ad *Samaritas*, ut ex 70. filiis Achabi quem vellent in regem sibi eligerent. Respondentibus illis, se *Jehu* servos esse, praecepit, ut omnes Achabi filios interimerent, quod ipsi fecerunt. Tunc Jehu occidi jussit omnes propinquos Achabi, ejus amicos, aulicos, ac sacerdotes, qui erant in *Jezraël*. Quum in Samariam venisset 42. fratres, seu propinquos,

Ochoziae regis, qui Ochoziae filios salutaturi venerant, interimi jussit. Dein residuos de domo *Achab* de medio tolli, omnes pseudoprophetas *του Baal* in simulato festo trucidari, statuam idoli *Baal* comburi, templum ejus destrui, locumque illius in latrinas converti praecepit (IV. Reg. 10.).

Jam vero quis non videt Deum rege Jehu ut instrumento suae vindictae usum esse? Praedixerat enim Deus per *Eliam* prophetam regi *Achab*, se *in diebus filii ejus* Joram ulturum esse ejus flagitia. Num forte Deo, supremo vitae omnium Domino, criminumque justo vindici, jus non est in hac vita scelera puniendi?

Verum Jehu, licet instrumentum divinae vindictae fuisset, a cultu vitulorum aureorum, et a peccatis *Jeroboam* non recessit, et puniendo crimina, adversus Deum patrata, potius ferocem suam indolem, quam voluntatem Domini, secutus fuerat; quare Deus apud *Oseam 1, 4-5.* ait, se ulturum esse sanguinem, quem in Iezraël effuderat.

210.) *IV. Reg. 11.* regina *Athalia* jussu *Jojadae* summi sacerdotis enecatur.

Ast *Athalia*, *Achabi* regis Israëlis seu Samariae, et *Jezabelis*, filia, ac *Joram* regis Judae conjux, mulier impia erat. Audito *Ochoziam* suum filium, et 42. ejus propinquos a *Jehu* occisos esse, omnes filios Ochoziae exterminari jussit, ut ipsa thronum Judae conscenderet. *Josaba* autem, regis *Ochoziae* soror, *Joas*, *Ochoziae* filium, caedi subtraxit. Quum Joas cum sua nutrice 6. annis in templo absconditus fuisset, *Jojadas*, summus sacerdos, eum 7°. illius aetatis anno congre-

gatis sacerdotibus ac levitis regem declaravit, *Athaliamque*, ad laetabundos clamores ad templum adcurrentem, interimi jussit.

Quis non perspicit, Athaliam editis nefariis necibus thronum Judae contra voluntatem Domini occupasse? An mirum igitur, summum sacerdotem Jojadam, qui legem Dei, voluntatemque Domini populo explicabat, illam de medio tolli, et *Joas* ejus loco collocari, jussisse? Mirandum prorsus, Deistas, qui jura regnantium a contractu sociali repetunt, necem Athaliae Jojadae crimini vertere!

§. LXVIII.

Salomonis imperium, equilia et sapientia.

211.) *III. Reg. 4, 21.* legitur: *Salomon erat in ditione sua habens omnia regna a flumine terrae Philisthiim* (Euphrate) *usque ad terminum AEgypti: offerentium sibi munera, et servientium ei cunctis diebus vitae ejus.*

Ast haec de proprio Salomonis regno nequaquam intelligenda sunt; proprium ejus regnum comprehendebat *Palaestinam*, regna vero ab Euphrate usque ad confinia AEgypti, regna nempe *Syriae*, *Damasci*, *Moab et Ammon* ipsi tributaria erant (Conf. *II. Reg. 8. et II. Paralip. 8.*

212.) *III. Reg. 4, 26.* dicitur: *Habebat Salomon quadraginta millia praesepia equorum currilium, et duodecim millia equestrium.*

II. Autem *Paral. 1, 14.* refertur: Salomoni *facti sunt mille quadringenti currus, et duodecim millia equitum: et fecit eos esse*

in urbibus quadrigarum, et cum rege in Jerusalem.

II. Paral. 9, 25. narratur: *Habuit Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, et curruum equitumque duodecim millia.*

In textum hebraeum *III. Reg. 4, 26.*, et in vulgatam versionem *II. Paral. 9, 25.*, mendum amanuensium irrepsisse, patet ex textu originario hebraeo, qui *II. Paral. 9, 25.* habet: *Salomon habebat quatuor millia equilia equorum, et curruum, et duodecim millia equitum.* In istis 4000. equilium, juxta *II. Paralip. 1, 14.* in variis Palaestinae urbibus positis, facile collocari poterant 1400. *currus*, et 12000. *equorum* pro equitibus, quae *II. Paral. 1, 14.* Salomon habuisse legitur.

Quare *III. Reg. 4, 26.* legendum est 4,000. *praesepia*, (praesepia pro equilibus) et in Vulgata *II. Paral. 9, 25. 4000.* ut in textu hebraeo. Habebat autem Salomon hosce equos ex *AEgypto* et *Coa*, ut II. *Paral. 1, 16.* legitur.

213.) *III. Reg. 3, 12.* Deus *Salomoni*: *Dedi tibi*, inquit, *cor sapiens et intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.*

Haec verba intelligunt alii quod nemo ante et post Salomonem scientia rerum naturalium et politicarum illo fuerit doctior, alii quod nemo sua scientia adquisita similis illi fuerit, quoad ejus scientiam infusam, et alii tandem quod *nullus rex Judaeorum* Salomoni scientia similis fuerit.

214.) NB. In libros tantae antiquitatis, quales sunt libri Regum, menda parvi momenti amanuensium oscitantia irrepsisse, mirum non

est, cum ea sit sors omnium veterum apographorum.

Sic I. *Reg.* *13*, *5*. modo legitur, Philisthaeos, qui haud magnum populum constituebant, 30,000. *curruum*, et 6000. dumtaxat *equitum* habuisse. Mendum ibi adesse videtur et legendum 3000. *curruum*, ut *textus syriacus* et *arabicus* habent.

I. Reg. *13*, *1*. habet textus hebraeus: *filius anni erat Saul cum regnare coepisset.* Ibi anni aetatis Saulis excidisse videntur: verba vero sequentia: *Duobus autem annis regnavit super Israël*, connectenda sunt cum versu sequenti, ita ut sensus sit: *Quum duobus annis regnasset super Israël, elegit sibi tria millia de Israël.*

DE LIBRIS PARALIPOMENON.

§. LXIX.

Lingua et auctor librorum Paralipomenon.

215.) *Libri Paralipomenon lingua hebraïca* exarati fuerunt; plura autem verba chaldaïca in illa occurrunt.

Cum duo ultimi versus *Cap. ult.* II. *Paralipomenon* sint iidem cum tribus primis versibus Imi. *libri Esdrae*, nonnulli inde concluserunt, *Esdram* librorum Paralipomenon esse auctorem. Verum diversitas stili, et diversa narrandi ratio, quae in his libris occurrunt, evincunt, Esdram eorum auctorem haud esse. Quis vero illorum auctor sit, definiri haud potest.

§. LXX.

Libri Paralipomenon ex coaevis documentis excerpti sunt.

216.) Patet id

1°. Quod in hisce libris, praesertim in II. occurrant frequentes adlegationes antiquorum documentorum, seu *Annalium Regum Juda et Israël.*

2°. Quod auctor crebro ipsa verba antiquorum documentorum retinuerit: *sic II. Paralip. 4, 42-43.* dicitur, 500. viros de filiis *Simeon in Seir* percussisse reliquias *Amalecitarum*, et ibi habitasse *usque ad diem hanc.* Cum auctor librorum Paralipomenon scripserit post captivitatem Babylonicam 70. annorum, qua Judaei e Palaestina abducti fuerunt, liquet, auctorem, quae loco adlegato narrat, ex coaevo documento hausisse.

II. Paral. 5, 9. dicitur, arcam fuisse in *templo usque in praesentem Diem*; tempore autem abductionis Hebraeorum in captivitatem babylonicam templum destructum erat; proinde quae auctor ibi refert descripsit ex documento coaevo. Idem patet ex II. *Paral. 8, 8. 21, 10. etc.*

3°. Cum multa in his libris narrata conveniant cum multis quae in libris Regum leguntur, vix dubitari potest, quin libri Paralipomenon et libri Regum ex eisdem coaevis documentis, ex Annalibus nempe regum Juda et Israël, excerpti sint (Conf. N. 185.).

§. LXXI.

AEtas librorum Paralipomenon. Fides eis debita.

217.) Cum propositum auctoris sit Hebraeis e captivitate 70. annorum reducibus sedes et agros suorum majorum indicare etc., liquet libros Paralipomenon paulo post reditum ex hac captivitate conscriptos fuisse.

218.) Hos autem libros omni fide dignos esse, liquet *a*) quod auctor documenta coaeva scrupulose adhibuerit, servatis frequenter iisdem verbis (N. 216.); *b*) quod Judaei hosce libros ut sacros susceperint, et documenta, ex quibus confecti sunt, neglexerint, adeo ut perierint; *c*) quod auctor non dumtaxat referat quae nationi suae sunt gloriosa, sed etiam quae ei sunt ignominiosa; *d*) quod multa, quae in hisce libris leguntur, eodem modo referantur ab auctore librorum Regum, a Psalmista, et a Prophetis (Conf. N. 34-36. et 417-422.).

§. LXXII.

Argumentum et scopus librorum Paralipomenon. Eorum cum libris Regum collatio.

219.) Duo Libri *Paralipomenon*, quae vox *praetermissa* significat, ab Hebraeis tamquam unus liber habentur, et vocantur *Dibre Hajamim*, id est *Annales*. *S. Hieronymus* eos *Chronica* nuncupavit. Continent autem epitomen historiae Hebraeorum ab Adamo usque ad captivitatem 70. annorum apud Babylonios. Auctor historiam *regni Israëlis* non attingit,

nisi quando ejus nexus cum historia *regni Judae* id exigit. Supplet multa quae in libris Regum omissa fuerunt, et omittit multa, quae in libris Regum occurrunt.

220.) Scopus autem auctoris fuit Judaeis, e longo exilio 70. annorum reversis, sedes et agros suorum majorum indicare, et docere qua ratione cultus divinus sit restituendus; quare etiam genealogias sacerdotum ac levitarum fuse exponit.

221.) Cum libri *Paralipomenon* libros *Regum* frequenter suppleant et explicent, eamdemque crebro historiam referant, utrique simul conferendi sunt, ut quod in alterutro obscurum vel mendosum est, ex altero explicetur vel corrigatur.

DIFFICULTATES LIBRORUM PARALIPOMENON.

§. LXXIII.

Divitiae Davidis et Salomonis.

222.) *I. Paral.* 22, 14. David Salomoni: *Praeparavi*, inquit, *impensas domus Domini*, *auri talenta centum millia*, *et argenti mille millia talentorum.*

Tanta auri argentique copia, a Davide Salomoni ad construendum templum hierosolymitanum relicta non solummodo Deistis, sed etiam nonnullis Interpretibus incredibilis visa est; quare alii Interpretes existimarunt, auctorem Paralipomenon *hyperbolice* locutum esse, quod adcuratae talentorum determinationi adversatur, alii autumarunt, auctorem *talentum minus* adsumpsisse loco talenti ordinarii Judaeorum, alii hic talentum pro mo-

neta sumpserunt, et alii crediderunt hic mendum in textum irrepsisse.

Verum non perpenderunt, vastissimum ac sumptuosissimum templum hierosolymitanum a Salomone extructum, cum ditissima sua supellectili, praetiosisque ornamentis, summam *I. Paral.* 22, 14. memoratam supponere.

Si talentum aureum Hebraeorum statuamus cum cl. *Calmet* (c) esse 68,133. librarum gallic. 6. sol. et 8. den., talentum vero argenti 4,866. lib. gal. 13. sol. ac 4. den., thesauri a Davide Salomoni relicti adscendissent ad 11,918,466,666. libr. gal. et 16. den. Hanc summam a Davide collectam fuisse incredibile non videbitur perpendenti, Davidem longo regno 40. annorum plures devictos reges spoliasse, varia tributa a populis tributariis accepisse, ab Hebraeis vectigalia et census habuisse, commercia ditissima cum aliis populis exercuisse, in regionem *Ophir*, auri feracissimam, viam ei patuisse, et illum parcimoniae studuisse, ut summam magnificentissimo templo extruendo necessariam colligeret.

Deistae ultimorum temporum hasce Davidis divitias ut confictas habuere. Ast quantum sibimetipsis fucum fecerint, liquet, quod in historia profana legantur reges, qui majora regna non habebant quam David, attentis hujus regionibus tributariis, qui parcimoniae non studuerant, et qui majores auri argentique opes adcumularunt quam David: sic *Ctesias* narrat, *Sardanapalum*, regem Assyriae a *Nabonassare* seu *Belesi*, et *Arba-*

(c) *Dict. de la Bible.*

ce (d) in *Ninive* obsessum, (Conf. N. 404.), se cum suis combusturum, *millionem talentorum auri, decem milliones talentorum argenti, centum quinquaginta lectos aureos, et totidem mensas aureas* etc. in accensum rogum conjici jussisse, filiisque aufugientibus *tria millia talentorum auri dedisse* (e).

Atabalipa, ultimus rex regionis *Perou*, Hispanorum duci *Pizarro* in sui redemptionem tot vasa aurea et argentea obtulit, quot capere poterat aula salutatoria, in qua cum Pizarro erat. Pizarro autem, hisce non contentus, urbem *Cusco* spoliavit, ex qua multo plus auri et argenti abstulit, quam Atabalipa ei obtulerat (f).

223.) *II. Paral: 8, 18.* legitur, classem Salomoni ex *Ophir* attulisse 450. *talenta auri.* Sed hoc incredibile haud est, cum notorium sit, regionem *Ophir* auri fuisse feracissimam. Quaenam autem sit ista regio *Ophir*, inter eruditos non convenit. Alii dixerunt, eam fuisse partem *Armeniae*, alii regionem *Perou*, alii *Auream Chersonesum*, hodie *Malaca* adpellatam, alii alia opinati sunt (g).

(d) *AEra Nabonassaris*, inter chronologos celebris, incipit a I. anno ejus regni Babylone, et anno 747. ante aeram vulgarem.

(e) *Ctesias in fragmento.*

(f) Vide *Chevreau Hist. du monde. T. 4. L. 8. C. 3.*

(g) Vide *Calmet Dissert. de regione Ophir.*

§. LXXIV.

Exercitus Abia et Jeroboam, Asa et Zara, Josaphat. Ochoziae solium conscendentis aetas.

224.) *II. Paral. 13, 3-4.* refertur, *Abiam*, regem Juda, cum exercitu 400,000. virorum electorum praelium iniisse adversus *Jeroboam*, regem Israëlis, habentem 800,000. virorum et *v. 17.* legitur, 500,000. de exercitu Jeroboam corruisse.

Cum ambo isti exercitus ex Judaeis Palaestinae compositi, ita constituissent 1,200,000. bellatorum, ajunt alii, reges tum temporis omnes suos subditos, ad arma ferenda aptos, ad bellum coëgisse, alii vero adfirmant, mendum amanuensium in textum irrepsisse: nonnulli codices manuscripti, et plura Biblia typis mandata, ut *Veneta*, an. 1478. et an. 1489, *Nuremberg.*, an. 1521., *Basil. Froben* an. 1538., *Paris. Rob. Steph.* an. 1546. et plura alia, *v. 3-4.* tribuunt *Abiae 40,000.* et *Jeroboamo 80,000.* hominum. Versu autem 17°. nonnullae editiones latinae legunt 50,000. de Israëlitis corruisse.

225.) *II. Paral. 14, 7, 8, 13.* legitur, *Asa* regem Judae exercitum habuisse 580,000. hominum, eoque ad internecionem percussisse exercitum 1,000,000. bellatorum τον *Zara*, regis AEthiopiae.

II. Paralip. 17, 14-19. dicitur, τῳ *Josaphat*, regi Judae, fuisse exercitum 1,160,000. bellatorum, aliosque milites in urbibus munitis.

Ad quae duo eadem ac ad exercitus των *Abia* et *Jeroboam* est responsio.

226.) *II. Paral. 22, 2.* habetur *Ochoziam*, regem Judae, 42. annorum fuisse, quando solium conscendit, et C. 21, 20. legitur, ejus patrem *Joram*, cui immediate successit, 40. aetatis anno obiisse.

Verum in *v. 2m. C. 22di.* irrepsit mendum amanuensium; nam *IV. Reg. 8, 26.* dicitur, *Ochoziam* 22. annos habuisse quando thronum conscendit. Ita etiam legunt *textus syriacus* et *arabicus*, ac LXX. Interpretes in edit. *Caldina*, *Basil.*, *Francoford.*, *Bibl. Reg. Polyglot. Antv.* et *Paris.*

De libris Esdrae et Nehemiae.

§. LXXV.

Lingua, auctor, et aetas I. libri Esdrae. Fides ei debita.

227.) *I. Liber Esdrae* scriptus erat *lingua hebraïca*, sed multis vocibus chaldaïcis permixta, et a lingua *Moysis* multum distante, immo a *C. 4, 8.* usque ad *C. 7, 26.* textus originarius est chaldaïcus, exceptis *C. 6, 19-22.*, et *C. 7, 1-11.*, quae hebraïce scripta sunt.

228.) Auctor vero illius est *Esdras*, dux Judaeorum 7. anno regni *Artarxerxis* ex 70. annorum captivitate Hierosolymam reversorum. Illum auctorem esse II. partis hujus libri, a *capite* nempe 7-*C. 10.* extra dubium est, Esdrasque ibi scribit *in prima persona*, ut *C. 8, 15-26. 9, 1-5.*

Existimarunt autem nonnulli I. partem a *capite 1-C. 6.* esse auctoris Esdra antiquioris, propterequod C. 5, 4. insinuari videa-

tur, auctorem fuisse Hierosolymis sub rege *Dario*. Fit ibi mentio de responsione Judaeorum ad gubernatores Syriae reaedificationem urbis Hierosolymae impedire conantès, et auctor ait: *Respondimus* etc. Verum ibi loquitur Esdras nomine Judaeorum, ad quorum nationem spectabat; solent quippe scriptores loqui nonnunquam nomine suae nationis, et dicere v. g. *indiximus bellum, victoriam retulimus etc.*

I. Partem etiam ab *Esdra* scriptam esse, evincit *a*) nexús capitis 6. cum capite 7., diversitas vero elocutionis, quae in I. parte observatur, oritur, quod Esdras quae ibi refert fere verbotenus ex annalibus antiquis deprompserit, *b*) eadem narrandi ratio, quae in utraque parte occurrit.

Videtur autem Esdras librum suum scripsisse sub finem vitae suae, eoquod C. 2. refert etiam genealogiam et numerum Judaeorum postea sub *Nehemia* Hierosolymam reversorum.

229.) Esdram autem fide dignissimum esse liquet, tum quod fuit rebus, quas scribit, coaevus, et reliqua ex antiquis documentis hausit, tum quod ejus liber fuit ut sacer a Judaeis receptus, quando illius veracitatem optime scire poterant (Conf. N. 34 - 36. et 417 - 422.).

§. LXXVI.

Argumentum I. libri Esdrae.

230.) Hic liber in duas partes dispesci potest, quarum 1., complectens 6. priora capita, continet historiam 20. annorum, a I°.

anno *Cyri*, regis Persarum, usque ad VI. annum *Darii Hystaspis*. Narratur in ea reditus Hebraeorum ex captivitate Babylonica Hierosolymam sub *Zorobabele*, restauratio cultus divini, templique hierosolymitani.

II. Pars, continens Cap. 7-C. 10. refert quomodo *Esdras* 7. *Artaxersis* anno alios Judaeos in suam patriam reduxerit, amplamque a rege potestatem nactus sit res Judaeorum ad legem Moysis restituendi.

231.) Historia S. solummodo commemorat, *tribus Juda et Benjamin* ex captivitate *in* Judaeam reversas esse; verum cum *Cyrus* et *Artaxerxes* omnibus Judaeis in patriam suam revertendi facultatem concesserint, procul dubio etiam multi ex aliis tribubus in Palaestinam reversi sunt.

Artaxerxes vero, qui *C.* 7°. *Esdrae* amplissimam auctoritatem concessit, quique juxta *C. 5, 6. 6, 1.* post *Darium Hystaspis* regnavit, videtur esse *Xerxes M.*; nomina enim regum Persarum olim erant, et adhuc modo sunt, adpellativa, et *Artaxerxes* persice *strennuus bellator* sonat. *Xerxes M.* 7°. anno sui imperii ab infausta expeditione in Graecos in Persiam reversus, ac exemplis *Cyri* et *Darii Hystaspis* motus, Deum coeli sibi propitium reddere conatus est, Judaeos beneficiis cumulando (Conf. N. 256.).

§. LXXVII.

Difficultates I. libri Esdrae.

232.) I. Esdrae C. 4. refertur, *Samaritanos* (Conf. N. 80.) templum hierosolymitanum cum Judaeis, Babylone reversis, reaedifica-

re postulasse, communionemque ecclesiasticam petiisse, *Zorobabel* vero reliquosque Judaeos id ipsis denegasse.

Verum merito id factum est, quia Samaritani non tam communionem templi quaerebant, quam commoda ex Cyri in Judaeos favore resultantia. Protei erant Samaritani: sub *Cyro* et *Alex. M.* pro Judaeis haberi volebant, ob commoda, quae ab his principibus in Judaeos sperabant, sub *Antiocho Epiphane* autem se Judaeos esse negabant, templumque *Jovi* in monte *Garizim* consecrabant.

233.) *I. Esdrae* 7, 6. legitur, quod *Esdras* fuerit: *Scriba velox in lege Moysi.*

At hoc minime arguit, Esdram haec non scripsisse; nam haec honoris compellatio aequivalet nostro titulo *Professoris Theologiae*, quem sane Esdras sibi dare potuit.

234.) I. Esdrae 9. et 10. narratur, Esdram a Judaeis removisse uxores alienigenas, earumque proles.

Sed ratio erat, quod periculum seductionis in idololatriam, ob quod Moyses conjugia cum Chanaanitis prohibuerat, tum aderat, ut II. Esdrae 13, 26. legitur. Matrimonium vero inter ipsos Judaeos solvi poterat. (N. 61.)

LXXVIII.

Lingua, auctor et aetas II. libri Esdrae. Fides ei debita.

235.) Liber hic lingua praecedentis scriptus fuit

Cum *I. et II. liber Esdrae* ab Hebraeis

olim pro unico libro haberentur, ambo nomine *Esdraë* venerunt, quo nomine in Bibliis latinis adhuc compellantur.

236.) Verum *II. liber Esdrae* auctorem habet *Nehemiam*, ducem Judaeorum post Esdram Babylone in Judaeam reversorum; id evincitur tum ex *C. 1, 1.*, tum quod narratio semper fit in persona *Nehemiae.*

237.) Scripsit porro *Nehemias* hunc librum post II. suum Hierosolymos reditum, qui locum habuit 20. circiter annis post ejus I. adventum Hierosolymam. Si Nehemias anno post I. suum adventum rediisset, ut nonnulli existimant, tot abusus inveteratos tum non reperiisset, ut inveteratam profanationem Sabbathi, diuturnam retentionem decimarum, et nuptias cum alienigenis, e quibus jam prodierant filii adulti *C. 13, 24-25.*

238.) *Nehemiam* vero omnem fidem mereri patet, tum quod fuit rebus, quas refert, contemporaneus, tum quod ejus liber receptus fuit ut sacer ea aetate, qua certa notitia de illius veracitate haberi debebat (Conf. N.⁻ 34-36. et 417-422.).

§. LXXIX.

Argumentum II. libri Esdrae.

239.) *Nehemias*, filius *Helciae*, Artaxerxis Regis Persarum pincerna, audita Judaeorum e captivitate residuorum adflictione, ab *Artaxerxe* 20°. illius imperii anno impetrat facultatem Hierosolymam revertendi, hancque urbem muniendi, munit autem eam non obstantibus impedimentis a Judaeorum inimicis adpositis. Post 12. annos juxta pro-

missa Babylonem reversus est, et post plures annos licentiam nactus est in suam patriam redeundi, ubi tum profanationem sabbathi, decimarum retentionem, et conjugia cum alienigenis e sua natione sustulit.

240.) *Artaxerxen*, cujus pincerna Nehemias fuit, esse *Artaxerxem Longimanum*, eruitur ex argumento libri, et ex ordine historiae.

De Libro Tobiae.

§. LXXX.

Lingua et versiones libri Tobiae.

241.) Non constat utrum *liber Tobiae* scriptus sit *lingua hebraïca*, *chaldaïca aut graeca*. *Origenes* (*Epist. ad Africanum*) ait, Hebraeos hunc librum hebraïce legere. *S. Hieronymus* juxta *exemplar chaldaïcum* ope interpretis confecit *versionem latinam in Vulgata* extantem. Ast utrum hoc exemplar continerit linguam originariam libri, sive fuerit versio textus originarii *hebraei* aut *graeci* incertum est.

S. Hieronymus Praefat. in hunc librum: *Quia vicina est Chaldaeorum lingua sermoni hebraeo*, inquit, *utriusque linguae peritissimum loquacem reperiens, unius diei laborem arripui, et quidquid ille mihi hebraïcis verbis expressit, hoc ego accito notario sermonibus latinis exposui.* Cum igitur quae illae Judaeus ex *chaldaïco* interpretabatur ex arena *hebraïce S. Hieronymus* subito notario *latine* dictaverit, mirum non est fre-

quentem esse dissensum versionis S. Hieronymi a textu graeco.

242.) Extant *duae versiones hebraïcae* hujus libri, una *P. Fagii*, quae *e textu graeco* descendit, et altera *Seb. Münsteri*, quae ex *versione latina* proficisci videtur. *Versio syriaca* aetatis incertae e textu graeco provenit. Existit adhuc *versio latina* illa S. Hieronymi antiquior e *textu graeco* descendens, et a *Sabathier in Biblior. Sac. Lat. versionibus antiq.* an. 1751. edita. Omnes autem hae versiones in multis a se discrepant.

§. LXXXI.

Auctor et aetas libri Tobiae.

243.) Auctores libri Tobiae a multis creduntur *ambo Tobiae*, eo quod *C. 12, 20.*, ubi in *Vulgata* angelus dixisse legitur: *Narrate omnia mirabilia ejus*, *textus graecus* habet: *Scribite omnia quae facta sunt in libro.* Textui graeco consentiunt ambae versiones hebraïcae *Fagii et Münsteri*, antiqua *versio latina* et *versio syriaca*; hinc in textu graeco et in versione *Fagii* et *syriaca* Tobiae in prima persona loquuntur. Cl. *Jahn* existimat, jussionem angeli esse commendationem libri, quae ad stilum et elocutionem pertineat (*h*).

Contendunt alii, Tobias reliquisse documenta, e quibus historia postea confecta sit, propterea quod in illa occurrant reflectiones, et mors utriusque Tobiae, quas Tobiae referre non potuerunt. Si Tobiae auctores essent hujus libri, ejus aetas ad 7. saecula ante aeram

---

(*h*) *Jahn. Introd. in L. S. V. F.* §. 241.

vulgarem adscenderet. Cl. *Jahn* existimat illum vix ante annum 200. vel 150. ante Christum confectum esse (*i*). (Conf. N. 34-36. et 417-422.).

§. LXXXII.

Argumentum libri Tobiae.

244.) Continet hic liber historiam e *captivitate assyria*, in quam *Salmanassar* 10. tribus Israël abduxerat, de *Tobia* seniore ac juniore. Tobias senior de Tribu Nephthali, eversa per Salmanassarem *Samaria*, in Assyriam abductus, in *Ninive* commoratus est, ubi se in alios Israëlitas beneficum exhibuit, atque interfectos sepelivit. Apud *Gabelum* in *Rages*, civitate Medorum, 10. talenta argenti sub chirographo deposuit. Sub *Sennacherib* omnibus suis bonis spoliatus, fuga suae vitae consulere debuit. Occiso Sennacherib, sub *Assaradone* Niniven rediit. Quum ibi mortuum Israëlitam sepeliisset, dormienti calida hirundinum stercora in oculos inciderunt, quae eis, maculas albas induxerunt, senemque caecum reddiderunt. Caecitatem patienter tulit, et de labore uxoris *Annae* vitam sustentavit. Cum balantem audiisset hircum, quem uxor dono acceperat, eum furto ablatum esse ratus, uxorem ad illius restitutionem hortatus est; illa autem hinc irata varia illi exprobrat. Tobias ita in moestitiam lapsus, a Deo finem vitae implorat. Eodem tempore ancilla *Sarae* Reguelis filiae exprobrat, quod 7. suos maritos occidisset; quare et Sara ad-

---

(*i*) *Jahn. ib.* §. 240.

flicta mortem a Deo exorat: angelus autem *Raphaël Tobiam* et *Saram* consolatur *C. 1-C. 3.*

Tobias senior mortem expectans Tobiae filio salutaria monita impertitur, illumque cum *Raphaële* in civitatem *Rages* mittit ad *Gabelum* ad 10. talenta argenti recuperanda *C. 4-C. 5.*

Cum ingens piscis juniorem Tobiam in *Tigride* pedes lavantem aggrederetur, Raphaël jubet eum piscem istum in oram trahere et exenterare, monetque ejus cor, fel et hepar salutaria esse medicamenta, consulit Tobiae, ut *Saram*, Raguelis filiam, in uxorem ducat, quod Tobias fecit. Fumo accensi cordis et hepatis piscis Tobias fugat *Asmodaeum*, qui 7. Sarae maritos prima nuptiarum nocte interemerat, Raphaël vero hunc Asmodaeum in deserto superioris AEgypti religat. *C. 6-C. 8.*

Raphaël *Ecbatanis* a Tobia missus ad *Gabelum* in *Rages*, 10. talenta argenti recuperat, et dein cum Tobia et Sara revertitur ad seniorem Tobiam, cui filius felle piscis usum oculorum restituit. *C. 9-C. 11.*

Raphaël 5. talenta argenti in mercedem itineris oblata recusat, seque dicit unum de 7. spiritibus, qui Deo ministrant, hominumque preces offerunt. Refertur deinde mors utriusque Tobiae. *C. 12-C. 14.*

§. LXXXIII.

Difficultates libri Tobiae.

345.) Nonnullis libris deuterocanonicis, quos inter liber Tobiae, opponuntur diffi-

cultates, quae non adeo commode solvuntur ac difficultates librorum protocanonicorum. Ob hasce difficultates cl. *Jahn* (*k*) existimat cum nonnullis aliis (N. 18.), discrimen inter libros proto ac deuterocanonicos adhuc subsistere, pluresque recentiores cum nonnullis antiquioribus (N. 18.) librum Tobiae ob eas ut *parabolicum* habent. Praecipuae difficultates sunt:

1°. *Strabo* refert (*l*), civitatem *Rages*, vel *Ragiam* in Media, a *Seleuco Nicatore* conditam fuisse, proinde 300. annis ante Christum; juxta librum Tobiae autem haec urbs 700. annis ante Christum extitit.

2°. Legitur *C. 5, 7. Saram*, Raguelis filiam, et *C. 4, 21. Gabelum* etiam in *Rages civitate Medorum* habitasse: ac *C. 6, 6. C. 9, 3.* dicitur, quod *Tobias junior*, cum in *Rages* esset, angelum *Raphäelem* ad *Gabelum in Rages civitatem Medorum* miserit. Quae contradictoria videntur.

3°. *Tobias* senior ab *Anna* uxore, et *Sara*, Raguelis filia, ab ancilla eadem die injuste arguuntur; eodem tempore ambo a Deo mortem exorant, et eodem tempore ambo a Deo per Raphaëlem consolantur. Tot simultanea, ajunt Parabolae defensores, historiam non sapiunt.

4°. *C. 1, 1-2.* Narratur, Tobiam seniorem e tribu et civitate *Nephtali in diebus Salmanassaris regis Assyriorum* captum fuisse, et *IV. Reg. 15, 29.* refertur, *Theglathphalasarem*, Salmanassaris praedecessorem, *uni-*

(*k*) *Jahn* Introd. in L. S. V. F. Sect. IV. §. 216.
(*l*) *Pag.* 524.

versam terram Nephthali cepisse, et in Assyrios transtulise. Quae secum haud concordare videntur.

5°. Angelus *Raphaël* in hoc libro mentitus esse legitur; nam *C. 5*, 7. se dicit *ex filiis Israël*, et *ibid. v. 18.* ait: *Ego sum Azarias Ananiae Magni filius*; *C.* 7, *3.* dicit: *Ex tribu Nephthali sumus, ex captivitate Ninive; C. 5*, 8: *Omnia*, inquit, *itinera* Mediae *frequenter ambulavi, et mansi apud Gabelum fratrem nostrum.* Angelus, ajunt Parabolae patroni, hujusmodi mendacia proferre nequit.

6°. Tobias *C. 14*, 7. praedicit: *Domus Dei, quae incensa est, iterum aedificabitur.* Constat autem templum hierosolymitanum non fuisse incensum nisi longo tempore post mortem Tobiae.

7°. *Asmodaeus*, seu diabolus, amore *Sarae* captus septem ejus maritos ex zelotypia trucidasse legitur *C. 3, 8. 6, 14-15.* Quomodo, ajunt, diabolus, qui purus spiritus est, zelotypia laborare, ac Saram carnaliter adamare potuit?

8°. Quomodo fumo cordis hepatisque piscis hic *Asmodaeus* abigi potuit? ut *C. 6, 8, 19. 8, 2.* dicitur? Quomodo Raphaël hunc *Asmodaeum*, qui spiritus erat, arripere, et in deserto superioris AEgypti religare potuit C. 8, 3.? Quomodo haec concipi possunt?

9°. Incredibile videtur, hirundinum excrementa in ambos oculos simul Tobiae dormientis incidisse, eum ita caecum factum esse *C. 2, 10-12.*, ejusque filium ei felle piscis visum restituisse *C. 11, 13-16.*

§. LXXXIV.

Solutio difficultatum.

246.) „Hisce difficultatibus moti Interpre-„tes recentiores plerique, ait cl. Jahn (*m*), „narrationem censent esse parabolam, qua „doceatur, preces proborum calamitatibus „conflictantium a Deo exaudiri, quod et Ra-„phaël C. 12, 15. non absque ratione diser-„tis verbis edicit.... Qui integram narra-„tionem veris historiis accensent, omnibus „difficultatibus unico responso, miracula esse, „expedire se posse arbitrantur.

Ast nonnullas difficultates ab aliquibus fuisse exaggeratas, et ultimam generalem adsertionem apud cl. *Jahn* esse a veritate alienam, patebit ex dicendis, de quibus ad caetera judicent lectores.

1°. Urbs jam pridem extans, quae a principe ampliata, decorata, ac fere immutata fuit, ab isto principe condita esse, quandoque a scriptoribus dicitur: sic *Babylonis* extructio attribuitur reginae *Semirami*, quae illam perfecit, ampliavit, ac insigniter immutavit. *Et Nabuchodonosor* (*Dan.* 4, 27.): *Nonne*, ait, *haec est Babylon magna quam ego aedificavi?* id est ornavi et ampliavi, licet jam a *Nemrodo* extrui coepta, et a *Belo* antea aucta sit. Virgilius canit (*AEn. L.* 8.): *Tum rex Evandrus Romanae conditor Arcis*, et tamen *Romae* aedificatio Romulo attribuitur. Cur igitur etiam civitas *Rages* 700. annis ante Christum extare, et 300. ante Christum a *Seleuco Nicatore* perfecta,

---

(*m*) *Jahn Introd. in L. S. V. F. Sect. IV.* §. 238.

ampliata, ornata etc. atque latiore sensu condita dici a *Strabone* non potuit?

Caeterum quis Strabonem potius quam auctorem libri Tobiae dicet infallibilem? praesumptio stat profecto in favorem auctoris libri Tobiae.

2°. Non cum Versione Vulgata legendum est *C. 3, 7. Saram Raguelis filiam* habitasse in *Rages civitate Medorum*, sed *in Ecbatanis Mediae*; *a*) enim *antiquissimus textus graecus legit*: *εν Εκβατανοις της Μηδιας = in Ecbatanis Mediae*, *b*) ita legit antiqua *versio latina* codicis manuscripti *S. Germani de Pratis*, *c*) ita habetur ia *versionibus hebraïcis Fagii et Münsteri*, et *d*) ita reperitur in *versione syriaca*.

C. 6, 6. pariter legendum est *Ecbatanis*, quae eadem urbs consequenter *C. 9, 3.* subintelligitur, ita ut junior *Tobias*, cum *Ecbatanis* apud Raguelem esset, Raphaëlem in civitatem *Rages* miserit ad Gabelum, qui juxta *C. 4, 21.* ea in urbe habitabat.

3°. Haec simultanea equidem providentiam peculiarem arguunt, sed si hujusmodi providentiam in aliis Libris S. admittimus, cur eam hic admittere recusaremus? forte petetur, quis finis Deo dignus in hac peculiari providentia reperiatur? Respondemus, finem istum facile esse, ut Deus insignem pietatem ac virtutem eximiam familiarum *Tobiae* ac *Sarae* remuneraretur, suamque peculiarem erga pios probosque curam manifestaret.

4°. Probandum esset, *Tobiam* cum sua familia tempore primae deportationis sub *Theglathphalasare in terra Nephthali* fuisse, aut illum se huic deportationi per praeviam

fugam non subduxisse. Constat post primam deportationem sub *Theglathphalasare*, immo post secundam sub *Salmanassare*, atque post destructionem regni Israëlis, Israëlitas in regno Israël fuisse, cum *Josias*, rex Judae, pecunias ab illis accepisse legatur II. *Paralip. 34, 9.* Cur igitur etiam *Tobias* se primae deportationi sub *Theglathphalasare* subtrahere non potuit?

5°. Adparitiones et actiones angelorum sub forma aliena factae, non sunt actiones humanae, quare regulis ordinariis actionum humanarum non sunt subjectae, sed sunt ordinis superioris a Deo in finem bonum jussae. Hinc cum angelns *Raphaël* in Tobiae junioris bonum *personam Azariae, Ananiae magni filii*, adsumpta ejus forma, exterius prae se ferret, se *C. 5, 18. Azariam* dicere potuit, *C. 5, 7. de filiis Israël, C. 7, 3. de tribu Nephthali, C. 5, 8*, se *itinera Mediae frequenter ambulasse, et apud Gabelum mansisse*, eoquod alias adsumpto corpore jussa Dei peragendo per istas vias incesserat, et apud Gabelum pernoctaverat. Se vero *ibidem fratrem Gabeli* dicere poterat, eoquod eumdem ac Gabelus patrem ac creatorem habebat.

Caeterum angeli, qui aliis in Libris S. nomine Dei locuti esse ac egisse leguntur, ut *Gen. 31, 13.*, ubi angelus vices Dei gerens: *Ego sum*, ait, *Deus Bethel*, mentiti esse minime dicuntur, cur igitur Raphaëlem in similibus circumstantiis mentitum esse diceremus? Profecto qui personam *Julii Caesaris* aut *Pompei* in theatro sustinens, se *J. Caesarem* aut *Pompeium* dicit, minime mentiri praesumitur.

6°. Nonnulli textum *Vulgatae* secuti ajunt, Tobiam C. 14, 7. futuram ruinam templi hierosolymitani more prophetico ut jam *peractam* praedixisse. Alii ajunt, in numerum annorum vitae Tobiae mendum irrepsisse. *Versio Vulgata* ait, Tobiam anno 102°. aetatis obiisse, et *LXX. Interpretes* dicunt an. 158°.; juxta Vulgatam proinde Tobias obiisset 50. annis circiter ante destructionem templi, quae anno 11° *Sedeciae* regis, et anno 3446. ab orbe condito contigit, et juxta LXX. Interpretes mortuus est aliquibus annis post destructum templum. Ast ad haec recurrere opus haud est; nam *textus graecus*, quem primi Patres Ecclesiae maximi fecerunt, C. 14, 7. ruinam templi non ut *factam*, sed ut *futuram* legit.

7°. Equidem textus graecus, non vero *Vulgata* refert, Tobiam juniorem dixisse: *Timeo ne ingressus moriar.. quoniam daemonium amat eam*, at exinde solummodo sequitur, Tobiam juniorem juxta praejudicium vulgi credidisse, *Asmodaeum* 7. priores maritos occidisse, eoquod ipse *Saram* adamaret. Ast auctor libri Tobiae hoc praejudicium referendo, illud haud adprobat.

Ex antiquis equidem fuerunt, qui angelos sive bonos sive malos corporibus praeditos existimarunt, et hinc concluseruut eos in mulierum amorem exardere posse (Conf. N. 121.), verum haec opinio dudum neglecta, et ab Ecclesiae sensu aliena est. Angeli sunt puri spiritus; quare Asmodaeus Saram carnaliter adamare haud potuit. Egit equidem Asmodaeus relate ad Sarae maritos, illos interimendo, ut invidus amasius egisset, at auctor li-

bri Tobiae refert, Deum id positive permisisse tum in poenam horum luxuriosorum maritornm, tum ut Sara probissimo juniori Tobiae virgo conservaretur (*n*).

8°. Fumus cordis hepatisque piscis directe in spiritum istum agere non potuerit, potuit tamen indirecte, cohibendo nempe passiones, quarum excitatarum occasione spiritus ille alios maritos occiderat. Cor autem et jecur istius piscis incensa virtutem cohibendi passiones habuisse nemo mirabitur, dum reputat plures plantas hac vi praeditas esse. C. autem 8, 3. solummodo significatur, Raphaëlem virtute Dei Asmodaeo nocendi vim ademisse; ac in locum abire jussisse, ubi nemini nocere poterat,

9°. *Oculis patentibus dormiunt lepores, multique hominum*, ait *Plinius* (*o*), quare si Tobias ita dormivit, ei calida hirundinum stercora e nido, in quo plures hirundines erant, facile in ambos oculos simul incidere potuerunt. Sed si Tobias etiam clausis ocu-

---

(*n*) Hugo Grotius arbitratus est, istum *Asmodaeum* nihil aliud fuisse quam noxiam corporis Sarae adfectionem, quae venere irritata, septem ejus maritis mortem conscivisset, et quae a Tobia fumo cordis jecorisque piscis sanata fuisset. At perpendenti patet, hanc opinionem omni prorsus fundamento destitui, menti auctoris libri Tobiae, Saram sanae constitutionis physicae fuisse supponentis, contrariam esse, ac cum C. 8, 3., ubi *Asmodaeus* in AEgypto religatus dicitur, conciliari haud posse.

Fatendum est, percipi non posse quomodo 5. 6. et 7. maritus Saram in uxorem ducere ausi sint, cum scirent priores maritos tam infeliciter, tam cito, et tam inopinate periisse. At plura in praxi contingunt, quae speculative falsa videntur.

(*o*) *Plin.* Lib. 11. *C.* 37. *Varro Prometh.*

lis dormivit, eos casu aperire potuit. Excrementa hirundinum vi acri et maxime caustica praedita sunt, ut Nataralistae testantur, ita ut valde calida corneam oculorum adurere possent. Stercora vero oculis Tobiae illapsa admodum calida non fuerunt, sed inflammationem in oculis produxerunt, quae manuum frictione, ut evenit, udaucta, glaucoma, seu tenuem pelliculam pupillis superinduxit; quare auctor libri Tobiae ait, e Tobiae oculis postea exiisse *quasi membranam ovi C. 11, 14.* Hinc liquet organum visus Tobiae sanum, sed pellicula solummodo obductum fuisse. Removenda tantummodo erat isthaec pellicula, hoc nostro tempore acu frequenter aufertur. Phisiologi autem conveniunt, felli *Lucii*, *Callyonimi* et nonnullorum aliorum piscium vim glaucomata abigendi inesse: proinde Tobias junior felle piscis etiam naturaliter Patri visum restituere potuit.

De Libro Judith.

§. LXXXV.

Lingua, auctor, aetas et versiones libri Judith.

247.) Librum hunc *lingua hebraïca* scriptum non fuisse, testatur *Origenes Epist. ad Africanum* scribens, nihil unquam de textu aliquo hebraeo hujus libri auditum fuisse.

S. Hieronymus versionem latinam, in *Vulgata* extantem, juxta *exemplar chaldaïcum* confecit, existimavitque librum Judith originetenus chaldaïco sermone exaratum fuisse. Ast id minime constat. Exemplar S. Hie-

ronymi potuit esse versio textus graeci: imitatio orationum graecarum in hoc libro occurrens, indicare videtur, eum primitus graece conscriptum fuisse.

Alii attribuunt hunc librum summo sacerdoti *Eliachim*, seu *Joachim*, et alii *Josuae τov Josedec.*

Alii existimant ipsum ante, alii post captivitatem babylonicam confectum fuisse. Verisimile est, auctorem, cujus nomen ignoratur, scripsisse aevo *Machabaeorum*: huic tempori convenit mos Judaeorum more Graecorum perorandi, qui in hoc libro reperitur, et Hebraei tum litteris graecis operam navabant.

Praeter *versionem Vulgatum*, extat alia *versio latina* e textu graeco descendens, ab eodem tamen frequenter dissentiens. *Versio* vero *syriaca* aetatis incertae textui graeco conformior est, et ex illo emanasse videtur.

§. LXXXVI.

Argumentum libri Judith.

248.) *Nabuchodonosor*, rex Assyriorum, in *Ninive* commorans, 10°. sui imperii anno, devicto *Arphaxad* Medorum rege, et *Ecbatanorum* conditore, aliis vicinis populis imperare cupiens, ad eos misit legatos. Cum hi sine honore remissi essent, istis populis excidium decrevit. Anno igitur 13°. sui regni misit ducem *Holofernem* cum ingenti exercitu, qui maximas strages inter hosce populos edidit, etiam inter eos, qui sponte se dediderant, idola subvertit, ut Nabuchodo-

nosor solus Deus haberetur, et ad *Esdrelon* pervenit. *C. 1-C. 3.*

Judaei, paulo ante ex captivitate aliqua reduces, cultum Dei restituerant, sub imperio summi sacerdotis *Eliachim* ac seniorum nationis se ad defensionem parant, et jejuniis ac orationibus Dei auxilium implorant. *Holofernes* Judaerum miratus resistentiam, e copiarum auxiliatricium ducibus quaenam sit ista gens exquirit? *Achior* vero *Ammonitarum* dux, illi Hebraeos cognoscendos tradit, praeliumque ei dissuadet, nisi constet, eos Deo fuisse infideles. Holofernes vero liberam Achioris orationem aegre ferens, eum Bethuliae incolis tradi jubet, eamdem postea cum illis sortem experturum *C. 4-C. 6.*

Altero die exercitus Holofernis aditus montium Bethuliae occupat, *Bethuliam* obsidione cingit, aquasque in urbem fluentes intercipit. 34. diebus postea Bethulienses ad angustias redacti, se Holoferni dedere meditantur, nisi intra. 5. dies illis succurratur. *Judith* nobilis, dives ac formosa *τoυ Manassis* vidua, Praefecto ac senatoribus Bethuliensibus diffidentiam in Deum, deditionisque consilium exprobrat, atque vestibus ornamentisque pretiosissimis amicta, eorum consensu vespere urbe egreditur, ab ancilla *Abra*, commeatum portante, comitata, Holofernem adit, transfugam simulans, eique ait, Deum Hebraeos illi traditurum esse, se Deum coeli colere, mansuramque apud illum in castris, dummodo sibi de nocte egredi liceat, ad preces suas Deo offerendas, tandem promittit, se Holofernem Hierosolymam usque ducturam esse *C. 7-C. 11.* -

Helofernes his sermonibus ac pulchritudine Judithae captus, eam bene habuit. Illa vero quarta die post convivium sola cum Holoferne penitus ebrio de nocte relicta, dormienti amputat caput, quod Abrae in pera portundum tradit, atque dein more solito Deum precatura castris egressa, Bethuliensibus caput Holofernis ostendit. Mane facto Bethulienses in hostes, nece sui ducis consternatos, irruunt, eosque dispergunt. *C. 12-C. 16.*

§. LXXXVII.

Difficultates libri Judith.

249.) „Magnae fiunt objectiones, ait cl. „Lamy (*p*), adversus historias Tobiae, Ju„dith et Susannae, de quibus ne verbum „quidem occurrit in libris regum, et in Fl. „Josepho. Caeterum quocumque tempore con„tigisse ponantur, difficillime conciliantur „cum illis, quae reperiuntur in libris Pro„tocanonicis. Aliqui libros Jobi, Tobiae, et „Judith pro parabolis habuerunt.

„Difficultates inextricabiles geographicae „et historicae per totum librum (Judith) di„spersae sunt, ait cl. Jahn (*q*), brevitatis cau„sa solummodo historicas et chronologicas ex„ponemus, atque in eo, quod summum est, „sistemus, nempe non esse temporis spatium, „quo haec omnia contingere potuissent". Re-

---

(*p*) *Lamy Apparat de la Bible*, *L.* 2. *Ch.* 2. *Paris* 1697.

(*q*) *Jahn Introd. in L. S. V. F. C.* 5. §. 244. *Viennae* 1804.

censet dein difficultates systematis hanc historiam collocantis ante captivitatem babylonicam, et difficultates systematis eam post exilium babylonicum referentis.

„ Maxima difficultas, quae adversus librum „ Judith movetur, ait cl. Calmet (*r*), consi„ stit in assignando tempore quo historia, „ quam liber exponit, contigerit. Textus grae„ cus et syriacus probare videntur, illam e„ venisse, post captivitatem babylonicam, te„ xtus latinus Vulgatae explicari potest de tem„ pore, quod captivitatem praecessit. Uter„ que textus summas patitur difficultates, quo„ cumque modo intelligatur, et quocumque „ tempore historia isthaec collocetur . . . qua„ lecumque systema admittatur, et quaecum„ que sententia eligatur impossibile videtur „ omnes difficultates tollere, et omnibus ob„ jectionibus, quae contra hanc historiam fie„ ri possunt, perfecte satisfacere".

Ut difficultatibus hujus libri modo quocumque satisfieri posset, constare imprimis oporteret, utrum textus graecus, aut fons latini, originarius foret, et utrum textus graecus, aut latinus modo exactior esset; nam juxta textum graecum historia Judith *post captivitatem babylonicam*, et juxta textum latinum *ante hanc captivitatem* evenisse videri posset. Textus graecus est vetustissimus, et jam saeculo 1°. a *S. Clemente Romano in epistola ad Corinthios* citatus fuit. *Versio syriaca* et *italica*, quae, antequam versio S. Hieronymi adoptata esset, in Occidente adhibita fuit, juxta ipsum factae sunt.

(*r*) *Calmet Dict. de la Bible art. Judith.*

Textus latinus Vulgatae descendit e *textu chaldaïco*, quem *S. Hieronymus* ad preces *Paulae* et *Eustochii* latine reddidit, et originarium libri Judith autumavit. Verum multis disputationibus difficultatibusque originem dedit, cum *in Praefatione ad librum Judith* dicat: *Magis sensum e sensu quam ex verbo verbum transferens, multorum codicum varietatem vitiosissimam amputavi, sola ea, quae intelligentia integra ex verbis chaldaeis invenire potui, latinis expressi.*

Ex quo liquet *S. Hieronymum* varietates vitiosissimas multorum codicum latinorum amputasse, et in sua versione solummodo posuisse, quae in ejus exemplari chaldaïco *intelligibilia* erant. Optandum fuisset, ut S. Hieronymus hunc librum litteraliter vertisset, ut alios Libros S. vertit: in libera enim hujusmodi traductione, ubi solummodo sensus redditur, quandoque quaedam supprimuntur, quae si extarent, difficultates complanarent, et quaedam adduntur, quae difficultates parere possunt. Cum autem S. Hieronymus non edicat, quousque se haec libertas sensum simpliciter e sensu reddendi extendat, textusque chaldaïcus, quo saeculo v°. Ecclesiae usus est, ad nos non pervenerit, de *conformitate litterali* ejus versionis cum textu chaldaïco judicare nequimus.

Aliunde minime certum est, textum chaldaïcum fuisse textum originarium libri Judith: si enim hoc certum esset, etiam certum foret, hunc librum scriptum esse post captivitatem babylonicam, cum Hebraei antea chaldaïce non scriberent, et verisimiliter historia Judith post hanc captivitatem evenis-

set, cum haec captivitas 70. annis duraverit, et historia isthaec tot annis relicta non fuisset, quin scripto mandata fuisset. In sententia autem, quae hanc historiam post captivitatem babylonicam collocat, difficultates inexplicabiles occurrunt. Caeterum cardo difficultatum hujus libri est, quod auctores *librorum* Regum *et Paralipomenon*, ac *Fl. Josephus* de hac historia tam extraordinaria prorsus sileant, et in eis nullae temporum circumstantiae occurrere videantur, quibus historia isthaec convenire posse videatur.

Interim duae sunt sententiae principales, quarum Ia. illam collocat *post captivitatem babylonicam*, sed patroni hujus sententiae in determinando rege sub quo historia contigit, inter se haud consentiunt. IIa. Sententia hanc historiam collocat *ante exilium babylonicum*, sed ejus defensores in statuendo rege, sub quo evenit, inter se discordant. Graviores difficultates Imae. sententiae recensebimus.

§. LXXXVIII.

Difficultates sententiae historiam libri Judith post captivitatem babylonicam collocantis.

250.) 1°. Post exilium babylonicum in historia profana non occurrit aliquis *Arphaxad*, rex Mediae, aut aliquis *Nabuchodonosor* commorans *in Ninive*, de quibus C. 1. libri Judith sermo est.

2°. *Ninive* post captivitatem babylonicam nequidem extitit, cum a *Nabopolassare*, *Nabuchodonosoris M.* patre 626. circiter annis ante aeram vulgarem eversa, et numquam restau-

rata sit, ut *Eusebius*, *Strabo* et *Herodotus* testantur (*s*). (Conf. N. 253, 2°. et 404.).

3°. Hebraei post exilium babylonicum spatio duorum saeculorum *Persis*, dein *Alexandro M.* Macedonum imperatori, *Ptolomaeis* AEgypti regibus, et demum *regibus Syriae* subditi fuerunt, donec libertatem suam recuperarunt. Si huic epochae historia isthaec adsignanda esset, tempore *Antiochi Epiphanis*, an. 164. circiter ante aeram vulgarem defuncti, contingere debuisset, quod admitti non potest. Caeterum in libro Judith Judaei dicuntur paulo ante ex captivitate redisse, et *templum* cultumque Dei Hierosolymis habuisse *C. 5, 22-23.* Quando Judaei e captivitate babylonica reversi sunt, templum Hierosolymitanum destructum erat.

§. LXXXIX.

Sententia historiam Judithae ante captivitatem babylonicam collocans.

251.) Minores occurrunt difficultates in sententia collocante hanc historiam ante exilium babylonicum sub *Manasse* rege Judae tum in Assyria captivo, ad annum mundi 3348m., et 656m. ante Christum natum. Sententiae huic favere videntur criteria libri; in eo enim refertur

1°. *Bethuliam* obsessam esse ab *Holoferne* altero anno a devicto per *Nabuchodonosorem* Assyriorum regem, in Ninive regnantem, *Arphaxad* Medorum rege, et *Ecbatanorum* conditore *C. 1, 1-6;*

(*s*) *Euseb. in Chronic. Strabo p. 737. Herod. L. 1.*

2°. Judaeos tunc ex captivitate aliqua reduces fuisse *C. 5, 22.*, et templum hierosolymitanum extitisse *C. 4, 2. 16, 22.*;

3°. *Eliachim* summum sacerdotem tum regis vices obivisse *C. 4, 5.*;

4°. Judaeos post liberatam Bethuliam diuturna pace fruitos esse *C. 16, 30.*

Historia autem profana, sacra mixta, testatur, *Sennacheribo*, Assyriorum regi, ingentem cladem in Judaea passo, et a duobus natu majoribus filiis dein occiso, successisse *Assaradonem*, seu *Nabuchodonosorem* *IV. Reg. 19, 35.* etc. *Assaradon* parricidas fratres, in *Armeniam* profugos insecutus, *Armeniam* primum sibi subjecit. Fortior atque audacior ita factus, imperium assyricum relevaturus, ejusque fines extensurus, *Babylonios* rebelles, *Medos*, *Mesopotamos*, *Susianos* et *Elymaeos* subjugavit, cum *Bactrianis* autem difficilius bellum gessit. *Thartanes*, ejus bellidux, *Sennacheribi* cladem ulturus, *Judaeam* et *AEgyptum* vastavit, et *Manassen* regem Judae *Babylonem* deduxit *II. Paral. 33, 11.*

Interea *Phra*, rex Medorum, *Dejocis* I. Mediae regis filius, finitimis Mediae provinciis sibi submissis, vires suas restituere coepit. *Herodotus* nuncupat *Phra* *Phraorten* seu *Phraarten* quod *Phra magnus* sonat. *Phra* erat nomen proprium regis et *Ortes* seu *Artes* persice *magnum* significat. Iste *Phra* in libro Judith *Arphaxad* nuncupatur; Hebraei *Phra* pronuntiabant *Arpha*, nomen *Xad* significat *clementem*, et isti regi attributum fuit, eoquod se erga Judaeos *clementem* exhibuit, remittendo illos, quos in occupatis pro-

vinciis deportatos invenerat, in suam patriam, novos hostes *Assaradoni*, seu *Nabuchodonosori*, ita excitaturus. De hoc reditu Judaeorum e captivitate Achior *C. 5.* loqui censetur.

Assaradon seu *Nabuchodonosor* Mediam sibi denuo subacturus *Phra* seu *Arphaxad* adortus est, eumque praelio vicit, et occidit, ac Mediam iterum sibi subjecit. Altero vero anno *Holofernem* cum ingenti exercitu misit, ad vicinos populos subjugandos, quod *C. 1.* et 2. narratur.

Nonnulli cum cl. *Calmet* per *Nabuchodonosorem* libri Judith non *Assaradonem*, sed *Saosduchin*, Assaradonis successorem, intelligunt. Auctor libri Judith *Assaradonem*, vel *Saosduchin*, *Nabuchodonosorem* adpellat, nomine regibus Assyriae communi.

Diuturna pax, qua Hebraei post occisum Holofernem, tum Juditha superstite, tum illa defuncta, fruiti esse leguntur *C. 16, 30.*, et ob quam potissimum nonnulli Judithae historiam post captivitatem babylonicam collocant, hoc modo explicatur: *Bethulia* obsessa et liberata ponitur anno 3348. ab orbe condito, 13. annis, quibus *Manasses* post liberatam Bethuliam adhuc vixit, 2. annis regni *Ammon*, et 31. primis annis regis *Josiae*, seu usque ad annum 3394., nullum bellum in Judaea legitur, adeoque Judaea 46. annis pace gavisa est. *Judith* equidem *C. 16, 28.* legitur 105. annis vixisse, at non dicitur, quam aetatem habuerit quando Bethuliam liberavit: potuit tunc habere 65. annos, atque ita Judaei adhuc sex annis post ejus mortem pace fruiti fuissent. Immo pax illa ad captivitatem babylonicam, in quam *Nabuchodono-*

sor Judaeos anno mundi 3398. abduxit, extendi potest, si per verba illa: *Non fuit qui perturbaret Israël, et post mortem* Judithae *annis multis C. 16, 30.* intelliguntur Israëlitae, qui destructo regno Israëlis, in montibus Galilaeae, ubi *Bethulia* sita erat, consederant; Chaldaei enim in hosce Israëlitas ante integram destructionem Hierosolymae arma non convertisse videntur.

Graeco in textu C. 5, 22. legitur: Ὁ ναος του Θεου αυτων εγενηθη εις ἐδαφος = *Templum Dei ipsorum factum est in solum*, seu *pavimentum*, quod favere videtur sententiae historiam Judithae post captivitatem babylonicam collocanti, quando templum hierosolymitanum solo adaequatum fuit.

Fuerunt equidem qui verba haec graeco textui manu aliena adjecta esse adseruerunt, eoquod S. Hieronymus illa in sua versione latina non habet. At haec adsertio eo magis gratuita est, quod S. Hieronymus ipse *dispersionem Judaeorum* paulo ante hanc historiam factam commemorat *C. 5, 23.* Quare melius faciunt, qui textum graecum exponunt, quod quando *Manasses* ab Assyriis Babylonem abductus fuit, templum hierosolymitanum *in solum*, seu *pavimentum profanum factum est*, per abominationes nempe, quae tum in illo factae sunt.

Captivitas vero de qua textus graecus C. 5, 22., et latinus C. *5, 23.* loquuntur, et de qua Judaei paulo ante reversi dicuntur, est captivitas sub *Manasse.* Hebraei vero, qui templum purgarunt, Holofernique restiterunt, sunt illi, qui a *Phra* seu *Arphaxad* in suam patriam remissi fuerant.

§. XC.

Difficultates adversus veritatem historicam Libri Judith.

252.) Recentiores nonnulli cum *Scaligero*, *Grotio* ac aliquibus aliis (N. 18.), hunc librum deuterocanonicum *parabolam* esse adserunt, et ajunt

1°. Quod ante et post exilium Babylonicum non reperiatur in historia profana aliquis *Arphaxad*, rex *Mediae* et conditor *Ecbatanorum*, qui *C. 1, 1.* libri Judith occurrit, quod *Herodotus* scribat, *Dejocem* jam antea extruxisse *Ecbatana*.

2°. Quod *Nabuchodonosor* non potuerit esse rex in *Ninive*, ut *C. 1, 5.* legitur, eoquod haec urbs ab ejus patre *Nabopolassare* eversa jam erat, et nunquam reaedificata fuit (Conf. N. 250. 2°.).

3°. Historia Judithae occurrere deberet in libris *Regum* aut *Paralipomenon*, in quibus res gestae Judaeorum istorum temporum narrantur. Reperiri pariter deberet *in Fl. Josepho*. Nullus antiqus pater librum Judith commentario illustravit.

4°. Nusquam in libro Judith fit mentio de rege Judaeorum.

5°. *Fl. Josephus* vero in catalogo summorum sacerdotum nullum recenset *Eliachim*, qui tempore captivitatis *Manassis* rempublicam Hebraeorum administrasset.

6°. *Holofernes*, bellidux Nabuchodonosoris, sub cujus potestate *Manasses* Babylone captivus supponitur, non potuit Judaeos in Palaestina reperire, neque causari, se Ju-

daeos haud noscere, et dicere: *Quis rex militiae eorum?* quod *C. 5, 3-5.* legitur.

7°. Si *Judith Holofernem* occidisset, paucique Judaei ingentem Nabuchodonosoris exercitum dissipassent, Nabuchodonosor, qui Judaeam ac AEgyptum subjugare statuerat, Judaeos impunes haud reliquisset, quod tamen *C. 16, 30.* refertur.

8°. *Judith C. 9, 2-3.* proditoriam caedem, quam *Simeon* de *Sichimitis* ob violatam sororem *Dinam*, ediderat (*Gen. 34.*), adprobat. Quomodo haec cum *Gen. 34, 30.* et *49, 5.* concordant, ubi *Simeon* et *Levi vasa iniquitatis bellantia* a Patriarcha *Jacobo* adpellantur?

9°. Insidiae, quas *Judith Holoferni* struxit, ut eum in sui amorem pelliceret, mendacia quae protulit, mors, quam ei intulit, cum charactere sanctae mulieris conciliari haud possunt.

§. XCI.

Solutio difficultatum.

253.) Cl. *Jahn*, relatis multis ex hisce difficultatibus ita concludit: *Ex quibus liquet quibus armis instructi sint, qui historicam hujus libri veritatem impugnant, et contendunt argumentum libri esse parabolam, quae doceat, Hebraeos quamdiu Deo fideles sunt, etiam in summo rerum discrimine salutem expectare posse* (*t*).

Verum allatae difficultates minime sunt sine responsione, ex responsionibus nostris

---

(*t*) *Jahn Introd. in L. S. V. F. C.* 5. §. 245.

quid de Parabolae sententia judicandum sit, concludent lectores. Et imprimis: *Parabolae illae sunt*, ait *S. Chrysostomus* (u), *in quibus ponuntur exempla et tacentur nomina.* In libro Judith autem non dumtaxat ponuntur nomina propria *Judithae*, *Eliachim*, *Achioris*, *Holofernis* etc., sed etiam *C. 8.* genealogia *Iudithae* etc.

1°. *Arphaxad*, de quo in libro Judith *C. 1, 1.* fit mentio, est *Phraortes*, *Dejocis* filius, ut ostendimus N. 251. *Herodotus* scribit (v), *Phraorten* Persiam, totamque fere Asiam subjugasse, sed *Niniven* et Assyriorum imperium sibi subdere molientem, victum, captum et occisum fuisse.

Herodotus utique scribit (x), *Dejocem*, *Arphaxadis* seu *Phraortis* patrem, urbem *Ecbatana* condidisse; verum historici profani aeque ac sacri laudem extructae urbis non dumtaxat primo ejus conditori, sed etiam ejus instauratori ac amplificatori attribuunt (Conf. N. 245. 1°. et 246. 1°.). Historici profani et sacri *Ecbatana* ut urbem magnificentissimam exhibent, ex quo liquet, eam solius *Dejocis* opus haud esse. Haec urbs a *Dejoce* incepta, monti superstructa, ac septemplici muro circumdata erat: primus murus inferior erat secundo, secundus tertio etc. Primus murus suo circuitu tres circiter leucas continebat, in summitate urbis, et in septimi muri circuitu palatium regis erat,

---

(u) *Chrys. Homil. de divite.*
(v) *Herod. L. 1. C. 97. et seq.*
(x) *Herod. ib. C. 98.*

quod *Polybius* scribit (*y*), 875. passus in suo ambitu habuisse.

2°. *Nabuchodonosor M.*, *Nabopolassaris* filius, utique in destructa a patre *Ninive* regnare haud potuit, bene vero *Nabuchodonosor*, seu *Assaradon Sennacheribi* filius, aut *Saosduchin Assaradonis* successor. *Nabopolassar* dux *Saraci* seu *Chinaladani*, qui *Saosduchino* successerat, rebellis factus, exercitum suum cum illo *Astyagis* filii *Cyaxaris* conjunxit, *Saracum* deposuit, *Niniven* destruxit, atque imperium Assyriorum anno 3378. ab orbe condito, et 626. ante aeram vulgarem subvertit (Conf. N. 404.). Ex ita destructo Assyriorum imperio regna *Chaldaeorum* seu *Babyloniorum*, et *Medorum* enata sunt, quorum I. *Nabopolassar*, et II. *Astyages* praefuerunt.

3°. Ex silentio auctorum librorum *Regum* et *Paralipomenon* sequitur dumtaxat, historiam Judithae in documentis, ex quibus isti libri confecti sunt, defuisse, aut ex illis excidisse. *Fl. Josephus* recensere non solet nisi historias in libris Canonis Judaeorum contentas, et hinc etiam historiam *Tobiae* non refert. Licet vero nullus antiquus pater librum Judith commentario illustraverit, de illo tamen ut ad Scripturam S. spectante loquuntur *Origenes*, qui dicens: *Volo exemplum dare a Scriptura*, exemplum Judithae citat (*z*), *Clemens* Rom. Pontifex (*a*), *Auctor Constitu-*

(*y*) *Polyb. L.* 10.
(*z*) *Orig. Hom.* 19. *in Jerem.*
(*a*) *Clem. Rom. Epist. ad Corinth.*

tionum Apostolicarum, *Clemens Alex.* (b), *Tertullianus* (c), *Hilarius Pict.* (d), *Hieronymus* (e), *Auctor Synopseos*, *Augustinus* (f), etc.

4°. *Manasses*, rex Judae e suo exilio nondum reversus fuerat; quare de illo in libro Judith mentionem facere opus haud erat, bene vero de summo sacerdote *Eliachim* negotia regni loco regis absentis admintstrante.

5°. Hic vero *Eliachim* potuit binomius esse, et a *Fl. Josepho* sub altero nomine designari. Pontifcatus ejus indicatur *IV. Reg. 18.* et *Isaïae 22.*, successit *Lobnae*, et praecessit pontificem *Helciam*, qui sub *Josia* rege floruit. Mirum non est summum sacerdotem *Eliachim* negotia regni tempore istius belli administrasse, quia sub *Ezechia* rege, quando summo pontificatu nondum fungebatur, regis nomine multa faciebat, ut ex *IV. Reg. 18, 18, 26, 37.* liquet. *Isaïas* vero de *Eliachim C. 22, 20-21.* praedixerat: *Vocabo servum meum Eliacim... et erit quasi pater habitantibus Jerusalem et Domui Juda.*

6°. *Holofernes* sane reperire potuit Judaeos ab *Arphaxad* seu *Phraorte* in Judaeam ex captivitate remissos (N. 257. 4°). Potuit *Holofernes* esse novus bellidux, e Persia aut Media recens accersitus, atque ita ignorare Judaeos, eorumque regem Babylone captivum. Potuit etiam ex iracundo contemptu hasce interrogationes instituere, quod nempe

---

(b) *Clem. Alex. Stromat. L.* 1.
(c) *Tertul. L. de Monogam.*
(d) *Hilar. in Ps.* 125.
(e) *Hier. Epist. ad Furiam.*
(f) *Aug. L.* 2. *de Doctr. Chrrist. C.* 8.

parvus populus, illi tam vilis, ingenti suo exercitui obsistere auderet.

7°. Forte *Nabuchodonosor*, *Assaradon* vel *Saosduchin*, bellis cum aliis populis post hanc cladem implicitus fuit, ut adeo hanc cladem ulcisci nequiverit. Potuit etiam interea mori et ejus successor a proposito subjugandi Judaeam et AEgyptum destitit.

8°. *Judith* actionem *Simeonis* laudat eo sub respectu, quo laudem merebatur, laudat nempe zelum in ulciscendo stupro, quod *Sichem Dinae* intulerat. Non autem censetur laudare modum, et fractam fidem Simeonis. Caeterum Juditham in singulis verbis infallibilem fuisse, Scriptura S. non dicit.

9°. *Judith* Bethuliam e consensu Praefecti et senatorum urbis ab hoste liberare statuerat: oratorium suum ingressa: *Fac Domine*, deprecabatur, *ut* Holofernis *gladio proprio superbia amputetur: capiatur laqueo oculorum suorum in me, et percuties eum ex labiis charitatis* (juxta textum graecum: *Labiis fallaciae meae*). Ex quo liquet, Juditham Holofernem in suos amplexus minime pertrahere voluisse, sed illum decipere. Holofernem dein adit, transfugam simulans, ei ait, se novisse, Deum Hebraeos ipsi traditurum, seque ideo ad illum venisse, ut salvaretur. Ex praecedentibus vero patet, haec stratagemata fuisse, quibus Holofernem decipere intendebat. Quis vero dicet, stratagemata in bello non licere? Quae secus mendacia forent in circumstantiis belli sunt aequivoca, sunt stratagemata.

Quod vero Judith praeviderat reapse contigit; placuit enim Holoferni, qui in ejus

amorem exarsit, sed illam non temeravit *C. 13, 20.* Temulento autem Holoferni, et somno sopito amputat caput. Sed nex hostis apud populos antiquos semper licita credita fuit. Et quomodo quis probaret, Juditham, quae ex consensu gubernii negotium liberandae urbis in se susceperat, Holofernem, iniquum patriae aggressorem et idololatriae propagatorem, jure naturae occidere non potuisse? (Conf. N. 34-36. et 417-422.).

De Libro Esther.

§. XCII.

Lingua libri Esther.

254.) *Liber Esther* scriptus fuit *lingua hebraïca* usque ad *Cap. 10. v. 3.*, illumque S. Hieronymus illuc usque ex hebraeo latine reddidit. Quae dein in *Vulgata* occurrunt S. Hieronymus e veteri *Vulgata*, juxta textum graecum *Theodotionis* facta, *post Cap. 10. v. 3*, adjecit, illa obelo notando. Haec vero fragmenta, quibus 7. capita continentur, *partem deuterocanonicam* libri Esther constituunt.

Origenes Epist. ad Africanum existimare videtur, fragmenta, quae in versione graeca leguntur, et a *S. Hieronymo* calci suae versionis adjecta sunt, olim in textu hebraeo fuisse.

S. Hieronymus Praef. in librum Esther: Librum Esther, ait, *variis translatoribus constat esse vitiatum; quem ego de archivis Hebraeorum revelans, verbum e verbo pressius transtuli. Quem librum editio Vulgata*

(antiqua) *laciniosis hinc inde verborum sinibus trahit: addens ea, quae ex tempore dici poterant, et audiri; sicut solitum est scholaribus disciplinis sumpto themate excogitare, quibus verbis uti potuit qui injuriam passus est, vel ille, qui injuriam fecit. Partes* autem *deuterocanonicas* libri Esther citat *S. Hieronymus*, ut alias partes protocanonicas Scripturae S. *Comment. in Cap. I. Epist. ad Galat.*

§. XCIII.

Auctor et aetas libri Esther. Fides ei debita.

255.) Quis sit auctor hujus libri ignoratur. Attribuerunt eum alii *Esdrae*, alii *Joachimo* summo sacerdoti, plures vero *Mardochaeo*, cui alii addiderunt *Estherem*, propterea quod *C. 9, 20.* et *29.* legitur: *Mardochaeum* et *Estherem omnia haec* Judaeis scripsisse. Ast non observarunt istis locis non esse quaestionem de *libro Esther*, sed de *litteris* quas *Mardochaeus* et *Esther* Hebraeis perscripserunt, ut festum *Phurim*, seu *Sortium*, observarent.

Auctor scripsisse videtur paulo post eventum gestorum in libro relatorum, quia minutas rerum circumstantias recenset. Ipsum scripsisse ante eversionem *monarchiae persicae* patet, quod *C. 10, 1-3.* provocet ad annales imperii persici.

Librum istum fide dignum esse patet, quod ab Hebraeis ut sacer receptus fuit ea aetate, qua res in illo relatae examinari poterant. *Melito Sardicensis* in suo Canone hunc

librum non recenset (Conf. N. 20.), eumque secuti sunt *Gregorius Naz.*, *Amphilochius*, *Leontius*, *Athanasius*, *Auctor synopseos*, *Junilius*, et uterque *Nicephorus*; *Sixtus Sinensis* vero librum Estheris in II. canone collocavit. Verum omnes alii antiqui scriptores ecclesiastici hunc librum scriptis protocanonicis accensuerunt; quare et *Sixtus Sinensis* ab eruditis minime probatus fuit (Conf. N. 34-36. et 417-422.).

§. XCIV.

Aetas historiae Estheris.

256.) Historia hujus libri contigit sub *Assuero* rege Persiae. Quis vero iste Assuerus sit, non facile determinatur, eoquod in historia profana nullus rex Persarum *Assuerus* nuncupatus occurrit. Cum *C.* 2, 6. dici videatur *Mardochaeum* cum *Jechonia*, rege Juda, a *Nabuchodonosore M.* Babylonem in captivitatem ductum esse, oporteret, regem Persiae, *Assuerum* in libro Esther vocatum, extitisse haud adeo multis annis post *Nabuchodonosorem M.*, vivente adhuc *Mardochaeo.* Verum quae in libro Esther de *Assuero* praedicantur, nulli regum Persarum *Nabuchodonosori M.* aliquantulum vicinorum conveniunt. Non 1°. *Astyagi*, patri *Darii Medi*, nam eo tempore urbs *Susa*, in qua *Assuerus*, sedem regiam habebat ad Babylonios adhuc spectabat (*Dan.* 8. 2.), et non *Medorum*, sed Persarum urbs regia erat (*Solinus C.* 58. *Diod. Sic. L.* 2. *Plutarch. in Artaxerxe.*). *Darius Hystaspis*, Babyloniorum rebellione motus, sedem regiam Babylone

Susa transtulit, hancque urbem eximiis aedificiis condecoravit (*Herodotus L. 5. C. 49. AElianus histor. animal. L. 1. C. 59.*)

2°. Non conveniunt *Cambysi;* nam ille VII. anno sui regni expeditionem in AEgyptum agebat, et inde redux *Ecbatanis* mortuus est VIII. anno sui imperii (*Herod. L. 3. C. 66.*), dum *Assuerus* XII. anno sui regni omnes Judaeos in Persia occidi jussit (Esth. 3, 7.).

3°. Non conveniunt *Dario Hystaspis*, quem multi Interpretes pro *Assuero* habent; nam hic *Darius* aliis in Libris S. semper vocatur *Darius*, ut in scriptoribus graecis, cur in libro *Esther* continuo *Assuerus* nuncuparetur? Dein *Darius Hystaspis* post VII. annum sui regni dumtaxat sedem regiam Babylone Susa transtulit, dum *Assuerus* jam III. sui imperii anno *Susis* tamquam in urbe sedis regiae convivia per 180. dies celebravit (*Esth. 1, 2-4.*). Tandem *Darius Hystaspis* ab historia profana sistitur ut princeps bonus, sapiens et justus, qualis non fuit *Assuerus*.

4°. Tandem non conveniunt *Artarxerxi Longimano*, quem *Fl. Josephus*, *Nicephorus*, *Suidas*, *Zonorus*, *Petavius* etc. *Assuerum* esse autumant. Existimant, *Estherem* ab isto Artaxerxe obtinuisse, ut doctissimus *Esdras*, muneribus cumulatus Hierosolymam converteretur, cultum Dei, legemque Moysis restitueret (*I. Esdr. 7, 1-16.*), atque eam aliquibus annis postea *Pincernae Nehemiae* pariter facultatem impetrasse Hierosolymam redeundi, hancque urbem reaedificandi (*II. Esdr. 1, 1. 2, 6.* Conf. N. 230. 231. 239. 240.).

Verum si hoc esset, cur nomen *Assuerus*

numquam occurrit in libris *Esdrae* et *Nehemiae*? si regina, de qua *Nehemias II. Esdr.* 2, 6. loquitur, Judaea fuisset, an Nehemias hoc, utpote suae nationi honorificentissimum, non commemorasset? An *Esdras* et *Nehemias* de *Mardochaeo*, I. regis ministro, ac de *Esthere* non meminissent? Dein *Esdras* 1°. mense Babylone profectus est, et 5°. mense anni VII. regni *Artaxerxis* Hierosolymam advenit (I. Esdr. 7, 8-9.), quomodo igitur *Esther*, quae 10°. mense anni VII. imperii *Assueri* primum ad hunc regem ducta, et mense 12°. regina declarata fuit (*Esth.* 2, 16), Esdrae facultatem Hierosolymam revertendi impetrasset? Tandem *Artaxerxes Longimanus* ab historicis profanis sistitur ut princeps, qui *nobilitate animi, prudentia, mansuetudine et sapientia* omnes Persiae reges superavit, et qui proinde se tam fatue cum Amano, et tam crudeliter in Judaeos minime gessisset (*Diod. Sicul. L. 11. Plutarch. in Artaxerxe. Ammian. Marcellin. L. 30.*).

Sed quae auctor libri Esther de *Assuero* adfirmat, conveniunt *Xerxi M.*, qui sat diu post *Nabuchodonosorem M.* in Persia regnavit; quare *C.* 2, v. 6tus. vel intelligendus est, quod Cis proavus *Mardochaei* cum *Jechonia* in captivitatem ductus fuerit, vel si intelligitur de *Mardochaeo*, fatendum est, ipsum tum circiter 125. annos aetatis habuisse, quod incredibile non videbitur perpendenti, *Jojadam* obiisse 130°. aetatis anno, et hoc nostro aevo adhuc homines nonnullos hujusmodi aetatem attingere. Sic an 1801. in Russia 4. homines 130°. anno aetatis obierunt.

§. XCV.

Assuerus libri Esther est Xerxes M.

257.) Rationes *Assuerum* pro *Xerxe M.* habendi sunt:

I°. Quod fere omnia exemplaria graeca, et fragmenta a *S. Hieronymo* calci libri Esther adjecta, *Assuerum* vocant *Artaxerxem*; nomina autem regum Persarum *adpellativa* erant, et *Artaxerxes* persice *Magnus Bellator* sonat. Hic vero honoris titulus *Xerxi M.* convenit ob devictam AEgyptum, et ob magna, quae adversus Graecos molitus est.

II°. C. 1, 3. legitur *Assuerum*, seu *Artaxerxem*, III°. sui imperii anno *Susis* magnates provinciarumque praefectos 180. diebus convivio excepisse. *Herodotus* vero scribit (g), *Xerxem M.*, a felici sua in AEgyptum expeditione reducem, III°. sui regni anno magnates praefectosque imperii persici de sua in Graeciam expeditione consuluisse. Cum autem Persae consilia tempore conviviorum agitarent, *Xerxes* eos convivio excepit, et cum magnates et praefecti vasti ejus imperii nonnisi successive ad convivia venire possent, convivia facile 180. diebus durare debuerunt. Hic scopus conviviorum *Xerxis* equidem *C. 1, 3.* non occurrit, sed ad finem auctoris non faciebat.

III°. *C. 2, 17.* Refertur, *Assuerum* VII°. sui imperii anno, mense 12°., *Estherem* in reginam elegisse; *Xerxes* vero VII°. sui regni anno de infausta expeditione in Graeciam redux, adflictionem suam epulis et volupta-

---

(g) *Herod. L. 7. C. 8.*

tibus levare conatus est (*Diod. Sic. L. 11.*)

IV°. Omnes auctores antiqui *Xerxem* luxuriosum, crudelem, et fatuum exhibent (Conf. N. 263); *Assuerus* vero in libro Esther talis omnino depingitur. (*Athenaeus Dipnosoph. L. 8. Justinus L. 2. C. 11. Herodotus L. 7. C. 33. 237. L. 8. C. 37-39. Plutarchus in Artax. Seneca de ira L. 7. C. 17.*)

V°. Tandem character *Assueri* est character *Xerxis M.*, ac multa, quae auctor libri Esther de *Assuero* refert, in historia profana de *Xerxe M.* adfirmantur. Sic *Assuerus C. 1, 1*, sistitur ut maximus princeps, qui ab *India* usque ad *AEthiopiam* imperabat 127. provinciis, et historia profana *Xerxem M.* exhibet ut maximum et ditissimum principem istius aevi; juxta aliquos scriptores in sua expeditione in Graeciam habuit exercitum 700,000 hominum, et 300,000. copiarum auxiliarium, ac classem 1207. majorum navium. *Herodotus L. 3. C. 96. L. 7. C. 8. 21. 27-29. 60. 87. Diodorus Sic. L. 11. C. 3. AElianus L. 13. C. 3. Just. L. 1. C. 10. Plin. L. 23. C. 10.* Confer. *Dan. 11, 2.*

§. XCVI.

Argumentum libri Esther.

258.) *Assuerus* seu *Artaxerxes*, repudiata regina *Vasthi*, VII°. anno sui imperii *Estherem*, filiam *Abihail*, et neptem vel cognatam *Mardochaei*, reginam constituit. Mardochaeus dein detectam conjurationem per Estherem regi manifestavit; cum autem *Amano*, primo Assueri ministro, jussam a rege prostrationem exhibere renueret, Aman a

rege XII°. anno ejus imperii obtinuit edictum, ut omnes Judaei eadem die in toto regno interficerentur. Mardochaeus hisce auditis Estherem rogat, ut regi pro sua gente supplicet. Illa, tribus diebus in jejunio peractis, non vocata Assuerum adit, atque bene ab eo excepta illum rogat, ut cum Amano apud se caenare dignetur. A rege tempore convivii petere jussa quae velit, rogat, ut rex postridie adhuc cum Amano apud se caenet. Aman autem crucem 50. cubitorum altitudinis construi jubet, ad quam exosus illi Mardochaeus postero die suspendendus erat. Verum de nocte regi insomni praeleguntur annales, e quibus quum didicisset, se ob manifestatam conjurationem debere Mardochaeo suam vitam, praecepit Amano, ut Mardochaeum regiis vestibus indutum, diademate ornatum, et equo regio insidentem, per urbem *Susa* duceret. Esther dein ad convivium a rege quaecumque velit petere jussa, gratiam pro gente sua exorat, et Amanum ut hostem designat; quare Aman actus fuit in crucem, quam Mardochaeo paraverat. Mardochaeus vero, dignitatem Amani adeptus, nomine regis mandata in omnes provincias mittit, ut Judaei suos hostes occiderent eodem die, qui eorum internecioni destinatus fuerat. Judaei igitur in provinciis Persiae occidunt 75,000., et *Susis 500.* Cumque Esther adhuc altero die reliquos Hebraeorum hostes *Susis* interimi posse impetrasset, ibidem adhuc 300. necati sunt. In memoriam vero hujus rei Mardochaeus festum *Phurim*, seu *Sortium*, instituit.

Id particulare in hoc libro occurrit, quod

auctor contra morem aliorum hagiographorum quae refert Deo non adscribat.

§. XCVII.

Difficultates libri Esther.

259.) Nonnulli omnes difficultates hujus libri evitaturi adseruerunt, historiam Estheris esse *Parabolam*, seu *fictionem moralem* de Dei providentia in electum populum Israël. Ast hoc a veritate alienum esse sufficienter patet, quod auctor *C. 10, 2.* ad annales *Medorum* et *Persarum* provocat.

D. *Bauer* (*h*) et D. *Sailer* (*i*) autumant, substantiam libri esse veram historiam, sed quae vagis traditionibus et ornamentis dictionis postea aucta fuisset. Id autem non esse, sat liquet quod auctor mox post eventum historiae scripsit (N. 255.). Relatae autem opiniones gratuitae sunt insuperque inutiles, cum difficultates libri commode solvantur.

Inimici libri Estheris ut incredibilia adlegant

1°. Quod *C. 3, 2. Mardochaeus Amano*, I°. regis ministro, solitam jussamque a rege prostrationem denegaverit, cum Judaei ipsi hujusmodi prostrationem ab invicem admitterent.

At aut Mardochaeus scivit, Amanum anteactae conjurationis in regem participem vel conscium fuisse (Conf. *C. 16, 12.*), aut Aman honorem diis exhiberi solitum exegit:

(*h*) *Entwurf einer Einleitung in die Schriften des alten Testaments S.* 313.

(*i*) *Das grössre bibl. Erbauungsbuch Th. X. S.* 67.

Aman ut reges Persarum adorari seu honorari volebat, reges autem Persiae ut dii honorabantur (*Curt. L. 8. C. 5. Isocrat. in Panegyr.*). *Artabanus Themistocli* dicebat, unum e pulcherrimis Persarum institutis esse, quod eorum rex ut imago Dei omnia conservantis honoraretur et adoraretur (*Plutarch. in Themistocle.*).

260.) 2°. Quod *Aman C. 3, 5-7.* ob prostrationem sibi a solo *Mardochaeo* denegatam inhumanam in omnes Judaeos Persiae vindictam meditatus sit.

Verum plura alia exempla hujusmodi exorbitantis vindictae in historia profana leguntur. *Herodotus* scribit, reges Persiae exterminasse familiam et cognatos illius, a quo offensi fuerant (*k*); Aman, Ius. regis minister offensus eodem jure uti voluit.

261.) 3°. Quod *Aman* jubendo necem omnium Judaeorum in Persia existentium reflexisset, *Estherem* reginam esse Judaeam.

Sed cum Esther *insperato* ad dignitatem reginae evecta esset, Aman vindicta excaecatus existimavit, illam non curaturam, quae nationi suae contingerent.

262.) 4°. Quod *Aman* tam stupidus cogitari non possit, ut miserit 1°. mense anni edictum ad omnes provinciarum gubernatores, juxta quod Judaei mense dumtaxat 12°. exterminandi erant, ut *C. 3, 12-14.* legitur, cum ita Judaeis spatium fere anni integri dedisset ad fugam aut resistentiam parandam.

Sed cum sors, per quam Aman voluntatem deorum noscere arbitrabatur, diem et men-

---

(*k*) *Herodot. L. 3. C. 118.*

sem internecionis Judaeorum designasset, Aman opportunum expectabat tempus, quo rex ejus propositum confirmaret. Cum hanc occasionem mox reperisset, illico edictum misit ad praefectos provinciarum ne rex sententiam mutaret. Licet vero edictum hoc nonnisi mense 12°. executioni mandandum esset, Aman de illius impletione certus erat, eoquod edicta regum Persarum annulo regio signata irrevocabilia erant (N. 270.).

Si interim Judaei, omnibus derelictis, in alias regiones aufugissent, vindictae Amani satisfactum fuisset. Ad resistendum profecto se parare haud poterant, cum praefecti provinciarum illis facile omnes conventus interdixerint, ipsisque arma quaecumque ademerint.

§. XCVIII.

Continuatio prioris.

263.) 5°. Ajunt, quomodo concipi potest, *Assuerum* ad petitionem *Amani* totum populum hebraeum per vastum Persiae regnum dispersum neci destinasse *C. 3, 13.*, quin causam examinaret?

Rex justus et sapiens utique hujusmodi crudelitatem haud examinata causa non imperasset, sed *Assuerus* seu *Xerxes M.*, princeps fatuus ac crudelis erat. *Herodotus* narrat, *Xerxen* mari trecenta verbera infligi, parque compedum injici jussisse, eoquod pontem, quo Hellespontum junxerat, subverterat (*l*). Idem Xerxes architectos praefati pon-

---

(*l*) *Herod. L. 7.*

tis tempestate diruti capite plecti, et corpus magnanimi *Leonidae*, Spartanorum regis, qui cum 300. viris *Thermopylas* tam egregie defenderat, in crucem agi jussit (*m*). *Justinus* vocat *Xerxen magnum corpus sine capite* (*n*).

264.) 6°. Juxta *Herodotum* (*L. 3. C. 84.*) occiso *Mago Smerde* solemniter statutum fuit, reginam de sanguine 7. consiliariorum regiorum esse debere; *Esther* proinde regina fieri haud potuit.

Sed hoc statutum vel respexit solum regem *Smerdis* successorem, vel posteri reges se ipso obstrictos haud existimarunt.

265.) 7°. Ignotum esse haud potuit, *Estherem* esse *Judaeam*, quod tamen *C. 2, 20.* dicitur, eoquod Esther de domo M*ardochaei* Judaei ad palatium feminarum regis ducta erat.

Ast ignotum erat, ipsum Mardochaeum esse Judaeum; barba enim, quam tum temporis etiam alii populi nutriebant, signum distinctivum Judaeorum non erat.

266.) 8°. Quomodo *Esther*, quae Assuerum sua pulchritudine sibidevincire meditabatur, tribus diebus et totidem noctibus sine cibo et potu manere potuit *C. 4, 16.*, quin pallida et macilenta evaderet? An hoc jejunium ejus fini non prorsus contrarium erat?

Manere sine cibo et potu, ac jejunare, saepissime nihil aliud significant, quam solitas refectiones non facere, et dumtaxat sumere quae ad vitam sustendandam necessaria sunt: ita jejunasse dicitur *Joannes Baptista Matth. 11, 18.* Coll. cum 3, 4. Voluit Esther, ut Ju-

(*m*) *Herod. ib.*
(*n*) *Justin. L. 2. C. 11.*

daei tribus diebus totidemque noctibus a solitis refectionibus abstinerent, ut eo ferventius orare possent, ita etiam jejunavit Esther, sed non tribus diebus, nam die 3a. Assuerum adivit, eumque ad convivium invitavit *C.* 5.

267.) 9°. Cum non vocatis sub mortis poena regem accedere prohibitum esset *C.* 4, 11., naturale non erat, ut *Esther* se mortis periculo potius exponeret, quam ut per ministros ad regem introduci peteret.

Verum in hoc ultimo casu rex per machinationes *Amani*, verentis ne sua vindicta subverteretur, Estheri contrarius redditus fuisset.

§. XCIX.

Continuatio difficultatum libri Esther.

268.) 10°. Quomodo, inquiunt, *Assuerus* ut infans sedere potuit in throno aureo, cum sceptro aureo ad manum, quin causam aliquam audiret *C.* 5, 1.?

Sed nullibi legitur, Assuerum tum causam aliquam non audiisse, verissimile est, Estherem adiisse regem ea hora, qua rex causas audire solebat. Assuerus, seu *Xerxes M.*, etiam tempore pugnae Salaminensis in throno aureo super montem sedit (*Plutarch. in Artaxerxe.*). Caeterum thronus iste aureus nil aliud erat quam sedes aurea, quae quocumque cum rege vehebatur, ut rex cum descendisset e rheda in illa sedere posset. Rex Persarum semper in throno sedens exhibetur, eoquod Orientales plus sedere quam stare solent (*Athenaeus Dipnos. L.* 12. *C.* 2.). Sceptrum vero aureum erat baculus aureus, quocum reges ambulabant, et cui innitebantur.

269.) 11°. C. 4. legitur, Hebraeos futura sua internecione audita planxisse et gemuisse, non vero dicitur eos de fuga cogitasse, quod tamen naturale erat.

Ast etiam non dicitur, Judaeos fugam meditatos non esse; verisimiliter Judaei vel ideo tantopere planxerunt, quod fugere impediti fuerunt.

270.) 12°. C. 8, 11. Assuerus per *Mardochaeum* jubet ab Hebraeis interfici istos suos subditos, quos per *Amanum* antea jusserat ipsos Judaeos internecione delere. Quomodo rex tam prodigus vitae suorum subditorum concipi potest? Cur Assuerus primum edictum non simpliciter revocavit?

Verum cum edicta regum *Persarum et Medorum*, quae in librum legum relata, et annulo regio subsignata erant, irrevocabilia essent, ut constat ex *C. 1, 19. 8, 8. et Daniel. 6, 9-16.*, Assuerus nullum aliud medium habebat Judaeos liberandi ab antea jussa exterminatione, quam dare decretum, juxta quod interficiendi erant ii, queis Judaeorum internecio praecepta fuerat.

271.) 13°. *Esther*, quae ut pia mulier exhibetur, non contenta *Susis 500.* homines interemptos fuisse, petit a rege, ut Judaei adhuc altera die suos hostes *Susis* occidere possent, non contenta 10. innocentes filios Amani trucidatos fuisse, adhuc petit, ut eorum cadavera ad patibula putrescant *C. 9, 6-13.*

Sed auctor libri has petitiones Estheris equidem refert, non autem adprobat. Aliter autem se res cum Esthere habet, si supponitur numerosos Persas, a filiis Amani con-

ductos, Judaeos 13a, mensis Adar *Susis* adortos esse, de eis equidem a Judaeis occisos esse 500. praeter 10. filios Amani, sed plures de ipsis superfuisse, consequenter Estherem, ne Judaei alias ab illis impugnarentur, a rege petiisse, ut Judaei altera die suos inimicos *Susis* delere possent.

Corpora vero 10. filiorum Amani, qui in praelio perierant, juxta Persarum leges ad patibula ab avibus devoranda erant; si vivi capti fuissent, vivi in crucem acti fuissent. Ita *Polycrates*, tyrannus Samosatensis, ab *Oronte* vivus in crucem actus fuit (*o*).

§. C.

Difficultates partis deuterocanonicae libri Esther. C. 10, 4-C. 16.

272.) Acatholici, qui parti deuterocanonicae libri Estheris auctoritatem canonicam abnegant, ajunt, illam inter et partem protocanonicam existere contradictiones.

1°. Dicunt *C. 11, 2-3.* Mardochaeus exhibetur jam II°. anno regis ut *vir magnus, et inter primos aulae regiae*, et juxta *C. 8, 2.* primum magnus factus est VII°. anno regis post mortem Amani.

Verum *C. 11, 2-3.* est prolepsis, sermoque est de Mardochaeo, qui postea magnus factus est. Caeterum Mardochaeus jam ante mortem Amani in aula regia erat, *morabatur enim ad regis januam*, seu in regis procoetone (*antichambre*) *C. 2, 21.*

273.) 2°. Juxta caput 15, 10. rex tanto cum

(*o*) *Herod. L. 3. C. 125.*

furore Estherem adspexit, ut illa prae terrore animi deliquium pateretur, et juxta *C.* *5*, *2*, rex benigne Estherem intuitus est.

Ast rex iratus fuit quando Estherem de longe vidit, eamque non novit, eoquod contra ejus mandatum peccabatur, sed quando eam prope adspexit, illamque cognovit, eam benigne habuit.

274.) 3°. Juxta *C.* 12, 1. *coll. cum C.* 11, 2. Eunuchi *Bagatha* et *Thara* regem de medio tollere voluerunt II°. anno ejus regni, et juxta *C.* *1*, *16*, *21*. id facere voluerunt VII°. ejus regni anno.

Sed ista conjuratio contigit VII°. anno regis; contradictio adparens oritur, quod in Vulgata *C.* *12*, 1. legitur: *Eo tempore*, quae verba in textu graeco non occurrunt.

275.) 4°. Juxta *C.* *12*, *5*. Mardochaeus pro detectione conspirationis Eunuchorum munera a rege accepit, et juxta *C.* *6*, *3*. nihil accepit.

Verum haec munera tam exigua fuerunt, ut annalibus inscripta non fuerint; quare lectores annalium nihil de iis sciverunt, regique *C.* *6*, *3*. dixerunt, Mardochaeum nihil accepisse.

276.) 5°. Edictum regium *C.* *16*. pro Judaeis per omnes Persiae provincias missum, a Judaeo confectum esse, manifeste patet ex notionibus de Deo etc. quae in eo occurrunt.

Sed Mardochaeus, qui hoc edictum nomine regis confecit *C.* *8*, *9*., Judaeus erat.

277.) 6°. In isto edicto vocatur *Aman v.* *10*. *gente Macedo*, et *C.* *3*, *1*. dicitur esse de stirpe *Agag*, Amalecitarum regis.

Verum vox *Macedo* hic peregrinum signi-

ficat, ut saepe in libris Machabaeorum. Etiam aliquis de posteris *Agag* in *Macedoniam* secedere, Aman ab illo descendere, et in Macedonia nasci potuit.

De libro Job.

§. CI.

Lingua et auctor libri Job.

278.) Nonnulli eorum, qui *Jobum*, ipsum hujus libri auctorem, *Moysenque* illius translatorem constituunt, adserunt, librum hunc *lingua arabica* seu *idumaea* exaratum fuisse. Verum lingua originaria libri, quae noscitur, est *hebraïca*, verbis *arabicis* permixta. Personas libri esse *Arabes* profecto non evincit, illum esse *arabice* scriptum, ac dein in linguam hebraeam translatum. Occurrunt equidem in textu orthographia arabica et verba arabica, at primum dumtaxat probat, auctorem diu fuisse in Arabia conversatum, et alterum comprobat, voces rariores, in sublimi poëmate adhiberi solitas, depromptas fuisse e ditissima lingua arabica hebraeae linguae sorore, ob penuriam hujusmodi vocum in idiomate hebraïco.

279.) *Jobum* non esse auctorem hujus libri sat liquet ex modo, quo de illo fit mentio in eo, et ex relatione ejus mortis, quae ad finem libri occurrit.

Origenes, *Gregorius M.*, *Suidas* (p) et nonnulli alii ideo potissimum existimarunt, Jobum ipsum hunc librum conscripsisse, quod *C. 19*,

---

(p) *Orig. contra Celsum L. 5. Greg. L. 1. in Job.*

23. ait: *Quis mihi tribuat, ut scribantur sermones mei? Quis mihi det, ut exarentur in libro stilo ferreo, et plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice?* Verum per hoc Job solummodo exprimit quantopere persuasus sit de veritate eorum, quae dicit. Ibi de libro ordinario conscribendo nullatenus est quaestio, et adhuc minus indicatur quod Job suum librum scripserit.

Aliqui hunc librum *Isaïae* adscripserunt ob similitudinem, quam inter ejus stilum, stilumque hujus prophetae deprehendere autumabant; nonnulli ipsum attribuerunt *Danieli; Gregorius Naz.*, referente *Polychronio*, hunc librum *Salomoni* adscripsit. Verum hae sunt conjecturae solido fundamento destitutae.

Multi autem cum variis Patribus *Graecis* et *Syris*, cum *Talmudistis* (q), maximaque parte *Rabbinorum*, *Moysen* hujus libri auctorem statuunt, quod si est, liber hic scriptus fuit ante egressum Judaeorum ex AEgypto, quando Moyses in Arabia commorabatur.

§. CII.

Moyses scripsit librum Job ante egressum Judaeorum ex AEgypto.

280.) Textus libri non est arabicus, sed hebraeus, liber autem est poëma egregium, ideas maxime sublimes, vastam artium, scientiarum, historiae naturalis imprimis, notitiam continet, morum probitatem, fugam vitii, cultum unius Dei, resignationem in di-

---

(q) *Bababatra.*

vinam voluntatem etc. inculcat. Nihil in eo occurrit egressui Judaeorum ex AEgypto anterius, nihil de plagis AEgypti, nihil de transitu Maris Rubri, nihil de mora in deserto, nihil de Palaestina etc. Jam vero haec omnia Moysen ut auctorem hujus libri ante egressum Judaeorum ex AEgypto indicant; praeclarae enim ejus animi dotes, scientiae, libri, sublimia cantica poëtica, vasta scientiarum, artium, historiae naturalis, leprae imprimis, notitia, ipsius continuae inculcationes cultus unius veri Dei, exhortationes ad exercitium virtutis et ad fugam vitii, quae omnia in Pentateucho reperiuntur, talem antiquum sistunt auctorem, qualem supponit liber Job. Nullus insuper alius antiquus scriptor hebraeus aetate, qua liber Job scriptus fuit, occurrit, qui illum componere potuisset, praeter Moysen.

Ex hisce sequitur, librum Job esse antiquiorem ipso Pentateucho.

§. CIII.

Argumentum, elocutio et scopus libri Job.

281.) Liber Job tres complectitur partes, *Prologum*, *Tractatum* et *Epilogum*. Prologus continetur *C. 1-C. 2.*, et prosaïce est exaratus. Duo ibi in coelo sistuntur judicia. Deus ut rector universi, et justus judex exhibetur. Inter filios Dei, seu ministros, Deo adstantes, venit *Satan*, qui mala latentia perspicit, aitque a Deo interrogatus, Jobum non fore tam justum, si rebus omnibus spoliaretur; quare Job, vir probissimus ac opulentissimus, calamitatibus maximis opprimitur,

lepra adfligitur, et rebus omnibus spoliatur eum in finem, ut ejus probitas innotescat. Job summe miser, sedens in sterquilinio, et mentis plene compos sistitur.

Tractatus comprehendit *C. 3 - C. 40.* et *metrice* est scriptus. In eo narratur, Jobum, ad miserrimum statum redactnm, invisum esse ab amicis *Eliphaz*, *Baldad* et *Sophar*. Hi amici postquam 7. diebus compatientes cnm eo in terra taciti sedissent, longam cum Jobo de causa ejus calamitatum controversiam texunt, atque praetendunt; Jobum criminibus maximis iram Dei in se accersiisse. Job vero maledicit diei nativitatis suae, suam innocentiam tuetur, inscrutabilemque suis malis causam subesse contendit. *Eliu*, quartus amicus Jobi, audita Jobi aliorumque controversia, multa ab iis dicta aliis verbis repetit, sed ei non respondetur, illius sententia coincidit cum illa trium amicorum Jobi, licet sit modestior. Cum Job Deum ad respondendum provocasset, Deus e turbine loquitur, Jobo silentium imponit, atque ex stupenda rerum creatione et regimine hujus universi ostendit, hominem intelligere non posse qua ratione Deus hoc universum condiderit.

Tractatus iste *Sublimi* expressus est *poësi*, nihilque in libris S. ei comparari potest nisi Moysis cantica Exod. 15., *Deuteron. 32.*, *et Ps. 103.* Sermones Jobi sermonibus ejus amicorum praestant, et sermones Dei omnibus aliis praecellunt. *Eliu* sermones adfectationem sapiunt, sed miram artem produnt. Caeterum in hoc tractatu variae notienes de Deo, de religione, de moralitate,

de physiologia, praesertim de nonnullis animalibus etc. occurrunt. *Epilogus* contentus capite ultimo *v.* 7-16. exponit, Jobum valetudini restitutum, duplo ditiorem esse factum, quam antea erat, et adhuc vixisse 140. annis. S. Hieronymus de stilo hujus libri ait: *Prosa incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur* (*r*).

Scopus libri Job videtur esse docere, quod causae ob quas probi quandoque usque ad finem vitae adversitatibus conflictantur, et improbi rebus prosperis fruuntur, sint inscrutabiles, quod exemplo Jobi confirmatur.

§. CIV.

Num liber Job est parabolicus?

282.) Plures recentiores cum *Talmudicis* (*in Bababathra*) librum Jobi parabolicum esse existimant, idemque jam autumarunt nonnulli antiquiores (*s*). Eorum rationes huc redeunt:

I. Conversationes, quas Deus in coelo cum *filiis Dei*, seu ministris aut angelis instituisse legitur in *Prologo*, singularis ille adcusator, seu *Satan*, qui adcusationes ad Dei tribunal defert, sermones Dei cum illo et ipsius cum Deo, historica esse nequeunt. Quod si hic prologus, qui substantiam libri continet, non est historicus, nec tractatus ipse historia est.

II. Ars magna, quae in elocutione libri elu-

(*r*) *Hieronymus Epist. ad Paulin.*

(*s*) *Vide Lamy Apparat de la Bible. Du Pin Prolegom. de la Bible, et Conf. N.* 18.

cet, historiam non sapit. Quomodo credi potest, *Jobum* adflictissimum, bonis omnibus spoliatum, et morbo horribili percussum, tam sublimibus carminibus et tam longis ex arena suos amicos allocutum esse, atque hos vicissim sublimi omnino poësi cum illo sermocinatos fuisse? Incredibile est, Deum metrice et tam diu e turbine cum Jobo locutum esse, ut ejus altercationem cum amicis dirimeret.

III. Significatio nominum propriorum hujus libri parabolam innuit. Sic *Hus* sonat *consilium*, *Job vir dolens*, *Sophor speculator*, *Eliphaz lex Dei* etc. nomina filiarum Jobi *Cassia* et *Cornustibii* earum pulchritudinem exprimunt.

IV. Imprecationes, qnas Job profert, non conveniunt magnae virtuti, quae illi attribuitur.

§. CV.

Crisis.

283.) Adlata argumenta minime evincunt, librum Jobi esse *parabolam*, Jobumque non extitisse, ex iis nihil aliud ooncludi potest, quam integram narrationem non esse historiam, cum historia isthaec ab auctore poëta scripta sit, ab illo ornata fuit. Librum Jobi quoad substantiam historiam esse, mox probabimus.

Carmina sublimia, quibus Job suos amicos, Deum, et iratam uxorem alloquitur, et hi cum illo loquuntur, a Jobo, amicis, Deo et uxore profecta non sunt, sed auctor libri eos metro loquentes induxit, ut *Homerus* et *Virgilius* inducunt loquentes carminibus va-

rias personas, quae nonnisi prosa locutae fuerunt.

Quando dicitur, amicos Jobi 7. diebus et totidem noctibus in silentio cum illo in terra sedisse, adest dictio hyperbolica in Scriptura S. haud infrequens (*Gen.* 31, 40-41. *Act.* 20, 31.), significatque, eos maximam partem hujus temporis cum eo fere tacitos traduxisse.

Nonnulla autem nomina propria in libro Jobi significationem eventibus historiae aliquatenus relativam habere, mirum non est, cum et in aliis libris V. F. nomina hujusmodi occurrant: sic *Abel* significat *vitam brevissimam*, *Noë solatium parentum*, *Abraham patrem multarum gentium*, etc. Omnia fere nomina propria hebraea significationem aliquam habent, et casu aliqua hinc inde eventibus nonnullis plus minusve relativa sunt.

Imprecationes vero Jobi nihil aliud sunt quam consuetae emphaticae Orientalium expressiones, ingenti dolore ac melancholia Jobi extortae, miserrimo autem ejus statui apprime conveniunt.

§. CVI.

Liber Job est quoad substantiam historicus.

284.) Integram narrationem libri Jobi non esse historiam docuerunt inter alios *Dan. Huetius*, *Bern. Lamy*, *Du Pin* (*t*) etc. Hujus vero sententiae rationes colliguntur ex §. CIV. Sermones *Dei* cum *Satana*, et hujus

(*t*) *Huet. Demonst. Evang. Prop.* 4. §. 4. *Lamy Apparat. de la Bible. Conf.* N. 18. *Du pin Proleg. T.* 1. §. 10.

cum Deo, prolixitas sermonum Jobi aegerrimi ad amicos, et horum ad eum, longa et metrica oratio Dei e nube loquentis ad Jobum, sublimitas poëseos, qua liber est conciunatus etc. profecto id evincunt.

285.) Librum autem quoad substantiam non esse *parabolam*, sed *veram historiam*, Jobumque vere extitisse, patet

I. Ex characteribus historiae, qui in eo occurrunt: *Parabolae illae sunt*, ait *S. Chrysostomus* (u), *ubi ponuntur exempla et tacentur nomina*. In libro Job autem designatur locus commorationis Jobi *terra Hus*; nomina ejus filiarum *Cassia* et *Cornustibii*, amicorum *Eliphaz*, *Baldad*, *Sophar et Eliu*, uti et hornm patria, recensentur etc., nihilque in tota historia Jobi occurrit, quod evincat eam esse *parabolam*.

II. *Ezechielis 14, 14. Job* cum *Noëmo* et *Daniele* ponitur, et dicitur: *Si fuerint tres viri isti in medio ejus, Noe, Daniel, et Job: ipsi justitia sua liberabunt animas suas, ait Dominus exercituum.*

Cum hic *Job*, *Noë* ac *Daniel*, eodem nexu ad eumdem finem adlegentur, tamquam Dei beneficio maximis periculis erepti, oportet omnes tres extitisse; secus si Job persona fictitia esset, falsitas veritati admixta esset, et quidem ita, ut secerni haud posset, cum legenti textum allatum nullum dubium suboriatur de reali existentia, trium istorum virorum.

Patroni Parabolae apud D. *Jahn* (v) ajunt,

(u) *Homilia de divite.*
(v) *Introd. in L. S. V. F. Sect. III. C. 2. §. 189.*

ex allato textu concludi non posse *nisi extitisse quondam pium aliquem Jobum*, et ne hoc quidem, cum personae fictae cum veris in scenam produci possint.

Ast nonnisi pium istum Jobum, cujus historiam liber noster complectitur, novit sacra antiquitas, cum vero personae fictae cum veris in scenam producuntur, adsunt indicia, quibus fictae a veris discernuntur.

III. Tobiae 2, 12. legitur: *Hanc autem tentationem ideo permisit Dominus evenire illi* (Tobiae), *ut posteris daretur exemplum patientiae ejus, sicut et sancti Job.*

Cum hic Jobi patientia supponatur, oportet, illum extitisse, ut historia nostri libri eum sistit.

Parabolae defensores reponunt (*x*), adlegatum *v. 12.* deesse in *textu graeco*, *in versionibus syriaca et arabica*, *ac in hebraeis*, adeoque illum esse additum ab illo Rabbino, cujus ope *S. Hieronymus* chaldaïcum Tobiae textum latine reddidit, caeteroquin quaestionem esse, utrum ipse liber Tobiae non sit parabola.

Verum nullatenus probatum est textum graecum esse textum originarium libri Tobiae. Praefatus versus e textu graeco excidere potuit, et hinc deesse debuit in versionibus juxta illum factis (Conf. N. 241. et 242.)

Si etiam liber Tobiae parabolicus esset, inde minime sequeretur, *Jobum*, de quo *C. 2, 12.* est quaestio, esse personam fictam (Conf. N. 246.).

IV. Apostolus *Jacobus epist. 5, 11*: *Ecce*

(*x*) *Apud cl. Jahn loc. cit.*

beatificamus eos, inquit, *qui sustinuerunt, sufferentiam Job audistis, et finem Domini* (quo Jobi calamitates coronavit) *vidistis, quoniam misericors est et miserator.*

Commemorat hic S. Jacobus Jobi sufferentiam, et recompensationem ejus virtutis, ex quo profecto liquet illum extitisse.

Adversarii ajunt (*y*) ex textu S. Jacobi solum sequi, librum Jobi fidelibus praelectum fuisse, posse autem fidelibus etiam praelegi parabolas.

Sed credidit profecto S. Jacobus Jobi existentiam et historiam, secus enim fideles ad ejus exemplum imitandum non excitasset; proponere alicui exemplum omnino extraordinarium imitandum, quod numquam extitit, est proponere chimaeram.

V. De Jobo, qui in nostro libro depingitur, locuti sunt *Origenes, Tertullianus, Cyprianus, Basilius, Chrysostomus, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius M.* etc. deque illius existentia minime dubitarunt.

Ad hoc equidem respondent patroni Parabolae (*z*), nullum Patrem usque ad finem saec: VI. quo aevo *S. Gregorius M.* suum *librum Moralium in Jobum* edidit, de Jobo ex professo scripsisse; frustra igitur Patrum consensum adlegari.

Ast scripta istorum Patrum saltem probant, eos credidisse, Jobum vere extitisse. Necesse non est, ut Patres de quadam re ex professo scribant, ut quid audierint, quidve sentiant, scripto mandent.

(*y*) *Ibidem.*
(*z*) *Apud cl. Jahn loc. cit.*

VI. Nomen Jobi in antiquissimis reperitur *Martyrologiis*, Graecique eum colunt 6. Maji uti et Christiani *Arabiae*, *AEthiopiae*, *AEgypti* et *Russiae*; Latini vero eum venerantur 10. ejusdem mensis.

NB. *C. 21, 33.* in *Vulgata* fit mentio de *Cocyto*, fluvio mythologico. Provenit id a *S. Hieronymo*, qui, specie pro genere sumpta, hebraïcum *Nachal* = *Torrentem* per *Cocytum*, fluvium Arcadiae reddidit. Versio graeca *Nachal* reddit per: *Χειμαρρον* = *Torrentem*.

C. 19, 17. Job dicit: *Orabam filios uteri mei*, et *C. 1, 19.* dicitur, omnes filios Jobi mortuos esse. At observandum est, Jobum more antiquorum Patriarcharum concubinas, seu uxores secundarias, habuisse: filii ex ejus uxore suscepti mortui dicuntur *C. 1, 19.*, et *C. 19, 17.* est quaestio de filiis ejus concubinarum. Hinc versio graeca habet: *ὑους παλλακιδων μου* = *filios concubinarum mearum.* (Conf. N. 34-36. et 417-422.).

De Libro Psalmorum.

§. CVII.

De lingua et auctoribus Psalmorum.

286.) Psalmi *lingua hebraïca* metrice scripti sunt, nonnullis autem Psalmis voces chaldaïcae sunt admixtae.

Liber Psalmorum, hebraïce inscriptus *Sepher Thehillim* = *Liber Hymnorum*, nomen suum desumit a voce graeca *Ψαλμος* = *Psalmos*, quae *carmen fidibus cantatum* sonat. Psalmi plerique cantabantur ad sonum in-

strumenti musici, vocatur autem instrumentum musicum graece *Ψαλτεριον* = *Psalterion.* Cum Graeci hymnos sacros Hebraeorum nuncuparint *Psalmos*, eorum collectionem, ex 150. Psalmis constantem, *Psalterium* vocitarunt.

287.) Psalterium hoc *Davidicum* adpellatur, non quod omnes Psalmi sint Davidis, sed quod potior eorum pars sit illius.

Existimarunt equidem olim multi cum *Augustino*, *Chrysostomo*, *Ambrosio*, *Theodoreto*, *Cassiodoro* etc. (*a*), omnes Psalmos esse Davidis, et *Philastrius* haereticos dicere haud dubitavit, qui hac de re dubitarent (*b*); verum eruditi modo omnes conveniunt, omnes Psalmos non esse Davidis. Hos inter sunt cl. *Sim. de Muis*, *Bossuet*, *Calmet*, *Smits*, *Jahn*, *Brentanno*, *Contant de la Molette* etc. (*c*). *S. Hieronymus* jam suo tempore scribebat: *Scimus errare eos, qui omnes Psalmos Davidis esse arbitrantur* (*d*). Idem senserunt *Origenes*, *Hilarius Pict.*, *Eusebius Caes.*, *Auctor synopseos* etc. (*e*).

(*c*) *August. L.* 17. *de Civit. Dei C.* 14. *Chrys. in Ps.* 50. *Ambr. Praef. in Ps.* 1. *Theod. Praef. in Ps. Cassiod. Prol. in Ps.*

(*b*) *Philastrius Haer.* 126.

(*c*) *De Muis Commentarius litter. et histor. Ps.* 73. 78. 136. *etc. Lovan.* 1770. *Bossuet liber Psalmorum dissert. C.* 6. *Calmet dissert. sur les auteurs des Pseaumes. Smits Psalterium. Prolegom. N.* 222. *etc. Jahn. Introd. in L. S. V. F. sect.* III. *C.* 3 §. 166. *etc. Viennae* 1804. *Brentanno Einleitung in die Psalmen* §. 3. *Francfurt am Main* 1815. *Contant de la Molette Ps.* 71. 73. 78. 136. *etc.*

(*d*) *Hier. Epist.* 134. *ad Cyprian.*

(*e*) *Hilar. Proleg. Psalm. Euseb. Praef. in Ps. Auctor Synops. T.* II. *oper. S. Athanasii.*

Omnes Psalmos Davidis non esse, vel liquet exinde, quod nonnulli agant de rebus, quae nonnisi diu post mortem Davidis contigerunt: sic *Ps.* 73: *Ut quid Deus repulisti in finem* etc. et *Ps.* 78: *Deus venerunt gentes in haereditatem tuam* etc. Hierosolymorum ruinam, templique incendium canunt, quare sunt auctoris, qui tempore captivitatis babylonicae, vel post illam vixit. *Ps.* 136: *Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus; cum recordaremur Sion*, agit de Judaeis in captivitatem babylonicam abductis, quare illius auctor Davidi diu est posterior.

Ps. 89: *Domine refugium factus es* etc. Moysis esse videtur; argumentum ejus et elocutio cum hymnis Moysis *Exod.* 15. et *Deuter.* 32. conspirant.

Dein Psalmi nonnulli *verba cahldaïca* continent, quae eorum aetatem tempore captivitatis babylonicae, vel post eam, collocant.

§. CVIII.

Inscriptiones Psalmorum.

288.) Plerisque Psalmis praefixae sunt *inscriptiones*, seu tituli, designant aliae auctorem, aliae praefectum chori, vel musicum, vel instrumentum musicum, vel melodiam, et aliae occasionem et materiam Psalmi.

S. Hieronymus autumavit, inscriptiones semper indicare auctores: *Psalmos*, ajebat, *eorum testamur auctorum, qui ponuntur in titulis, David scilicet, Asaph, Idithum, filiorum Chore, Eman, Esraïtae, Moysi, Salomonis, et reliquorum, quos Esdras uno vo-*

lumine comprehendit (*f*). Verum licet multae inscriptiones auctores designent, alias tamen illos minime indigitare ex Historia S., aut ex Psalmis hasce inscriptiones prae se ferentibus, constat: sic *Psalmi 73.* et *78.* *τῷ Asaph* inscribuntur, sed cum in iis eversio Hierosolymae et templi referatur, illius esse nequeunt, illorum vero elocutio ad illam *Lamentationum Jeremiae* accedit. *Ps. 71: Deus judicium tuum regi da* etc. non *Salomonem* auctorem habere videtur; continet enim vota pro inauguratione hujus regis, et Salomon omnia, quae in isto Psalmo occurrunt, de semetipso non cecinisset (g).

§. CIX.

Origo poëseos, et Ætas Psalmorum.

289.) *Poësis* primis humani generis temporibus orta est, cum nempe imaginatio hominis, vivacibus vehementibusque ideis agitata, phrases solito vivaciores et vehementiores invenit, ac vocem modulationemque iis conformavit. Hinc jam prima hominum aetate cantica quaedam, ut ut rudia et imperfecta, extitisse videntur. Id certum, Moysis aevo poësin apud Hebraeos ad magnam perfectionem perductam fuisse, ut ex *libro Job*, (N. 281.), et ex *canticis Moysis Exod. 15. et Deuter. 32.* liquet.

Solebant Hebraei Deo, a quo beneficiis cumulabantur, de insignibus benefactis gratias

---

(*f*) *Hier. Epist. ad Sophron.*

(g) Conf. cl. *Sim. de Muis in Ps. 71.* et cl. *Bossuet in eumdem loc.*

referre, ejusque laudes decantare. Mos iste a Moysis tempore usque post captivitatem babylonicam inter Judaeos perstitit, Moysesque eum induxisse videtur *Exod.* 15.

290.) Cum *Ps.* 89: *Domine refugium factus es nobis* etc. a Moyse concinnatus esse videatur, (N. 287.), hic Psalterii antiquissimus Psalmus esse adparet. Plerique alii hymni s. Psalterii descendunt ex illo temporis spatio, quod a Davide usque ad captivitatem babylonicam effluxit, Davidque, qui *egregius Psaltes Israël* vocatur *II. Reg.* 23, 1. potiorem eorum partem composuit, eosque decantari curavit. *Salomon* pariter magnam adhibuit curam, ut Psalmi musicaliter canerentur. Hunc usum propter perturbationes rerum Judaeorum aliquatenus neglectum restauravit rex *Ezechias.*

Judaei in captivitatem babylonicam abducti nonnisi Psalmis lugubribus suum infortunium canebant; de hoc autem exilio Hierosolymam reduces, pristinos suos Psalmos eucharisticos decantare, novosque condere coeperunt.

§. CX.

Psalmorum collectio, et apud Hebraeos divisio.

291.) Post captivitatem babylonicam *Esdras,* qui Libros S. collegit et a mendis purgavit (N. 7.), *centum et quinquaginta Psalmos* congessit, qui dein *Librum Psalmorum,* seu *Psalterium* componunt. In hac vero collectione ordo auctorum, temporum, ac materiarum non est servatus.

Judaei dein hosce Psalmos in *quinque libros* diviserunt, quorum I. complectitur 41. priores Psalmos, II. alios usque ad 71. inclusive, III. reliquos usque ad 90., IV. alios usque ad 106., et V. residuos usque ad 150. In *Versione Alexandrina* Psalmi *9. et 10. in unum* conjuncti sunt, apud *Hebraeos* autem, *Chaldaeos*, et *Syros* ut *duo* sejunctim extant; hinc Ps. 11. Judaeorum est 10. apud Graecos. Psalmi 114. et 115. in illa versione pariter in unum redacti sunt; quare Ps. 114. Graecorum est 116. apud Hebraeos. Cum autem Psalmi 115. et 116. non nisi unum apud Hebraeos constituant, Ps. 117. Hebraeorum, est 116. Graecorum. Psalmi dein apud Graecos unitate deficiunt usque ad Psalmum 146., qui apud Hebraeos conjunctus est 147°. Graeci dein Psalmos 148-150. ut Hebraei numerant. *Versio Vulgata* Psalmorum, dinumerat Psalmos ut *Versio Alexandrina*, juxta quam facta est.

Scripti sunt Psalmi poësi nobili ac sublimi, ad magnos animi adfectus in homine producendos aptissima. Cujus autem generis illa poësis sit, disputant eruditi.

§. CXI.

Argumentum Psalmorum.

292.) Psalmus quilibet argumentum sibi proprium habet. Argumentum autem generale Psalmorum est in suo genere unicum, nihilque simile apud alias nationes occurrit. Continet porro major pars Psalmorum

a) Laudes unius et veri Dei, qui sistitur ut omnipotentissimus, optimus, clementissi-

mus, justissimus, creator sapientissimus, conservator providentissimus hujus universi, ac protector specialis et benefactor munificus electi populi Israëlis,

b) *Vaticinia de futuro Messia*, ut redemptore humani generis. Ejus praedicatio, passio, mors, resurrectio, adscensio, regnum aeternum, atque conversio ac salus gentium per Messiae sanctam doctrinam decantantur,

c) *Doctrinam dogmaticam et moralem* de attributis Dei, de ejus in omnibus locis praesentia, omniscientia, providentia etc. de religione naturali et revelata, de characteribus verorum servorum Dei, de felicitate vera proborum, et infelicitate, aut adparenti felicitate improborum, de dignitate hominis, de fiducia in Deum, de resignatione in divinam ejus voluntatem, de sequelis funestis peccatorum, de poenitentia, morum emendatione etc.

d) *Historias*, quae ad instructionem referuntur.

§. CXII.

Imprecationes psalmorum.

293.) Occurrunt in Psalmis plures imprecationes adversus peccatores, et oppressores justorum, sic Ps. 9, 18. dicitur: *Convertantur in infernum*, id est *in sepulchrum*. Ps. 34, 8: *Veniat illi laqueus, quem ignorat: et captio, quam abscondit, apprehendat eum.* Ps. 54, 16: *Veniat mors super illos et descendant in infernum* (sepulchrum) *viventes.* Ps. 136, 9: *Beatus, qui tenebit et allidet parvulos tuos ad petram.*

Ps. 108, 6-19: *Constitue super eum peccatorem* (virum impium), *et diabolus* (hebr. adversarius, accusator) *stet a dextris ejus* (ad illum accusandum). *Quum judicatur exeat* (e judicio) *condemnatus: et oratio ejus* (petitio veniae aut diminutionis poenae) *fiat in peccatum* (novo ei vertatur crimini). *Fiant dies ejus pauci: et episcopatum* (munus) *ejus accipiat alter. Fiant filii ejus orphani, et uxor ejus vidua... induit* (induat) *maledictionem sicut vestimentum* etc.

294.) Recentiores nonnulli exegetae arbitrantur, Judaeis particularibus equidem vindictam exercere haud licuisse, bene vero petere a Deo, ut ipse eam exerceret: *Mea est ultio*, dicente Domino, *et ego retribuam* (Deut. 32, 35.), autumant dilectionem inimicorum Hebraeis ignotam fuisse, et a Christo primum praeceptam esse, juxta illud Christi Matth. 5, *43-44*: *Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum: ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos.*

Verum haec sententia adversatur amori, quem auctores Psalmorum aliis in locis erga inimicos produnt, et *Exod. 23*, 4-*5*., ubi Moyses inimicorum charitatem inculcat. Textus vero *Matth. 5, 43-44.* exhibet malam interpretationem, quam Pharisaei de *v. 18. C. 19. Levitici* reddebant. Textus istae Levitici simpliciter ait: *Diliges amicum tuum sicut teipsum* (Conf. N. 56.).

Nonnulli interpretes arbitrantur *Ps. 108, 6-19.* inimicos Davidis loquentes induci, imprecationesque in ipsum Davidem recidere,

eoquod David ante et post hosce versus in singulari loquitur, ac v. 28. expresse dicit, inimicos ipsi maledicere.

Ast obstat quod David v. 6°. uti et v. 1°. Deum alloquatur, quod v. 20°. imprecationem, antea numero singulari prolatam, in omnes suos inimicos extendat, quodque v. 21°. sibi a Deo liberationem deprecetur, ut antea inimicorum punitionem poposcerat. Subita vero transitio a plurali ad singularem, reditusque ad primum subjectum reperiuntur pariter in aliis Psalmis. ut *Ps.* 7, *3.* *16*, *12-13.* *34*, *8.*

Sed dictae imprecationes vel sunt *expressiones emphaticae* cordis adflictissimi, quibus Orientales ingentem animi dolorem exprimere solebant, vel *descriptiones poëticae* poenarum, quae impios manent, vel *vaticinia* Conf. *Ps.* *108*, *8.* cum *Act.* *1*, *20.* et *Ps.* *136*, *9.* cum *Isaïae* *13*, *16.* Hebraei quandoque adhibent *imperativum* vel *optativum* pro *futuro*, ut *Isaïas* *13*, *16.* et *Osee* *14*, *1.* vel tandem sunt *vota*, ut in impiis Dei justitia manifestetur: auctoros Psalmorum punitionem et mortem impiorum minime desiderant *spiritu vindictae*, ut sibi satisfiat, nec illa petunt ut mala impiis, nec iis delectantur, quod evincit praefatas phrases *imprecationes proprie dictas* non esse, sed exoptant ut Deus hisce flagitiosis hominibus nocendi vim auferat, ne probos exagitent et opprimant, postulant, ut quae Deus in sua lege impiis minatus, probisque pollicitus fuit, det executioni, ne ut injustus aut impotens, blasphemetur. Dirae Psalmorum quandoque sunt vehementes, at *poëtice ab Orientalibus carmine*

expressae sunt, nec obliviscendum, illas prolatas esse adversus homines sceleratissimos, pacis publicae perturbatores, proborumque oppressores, qui poenis severissimis adfici, morteque plecti meruerant (Conf. N. 34-36. et 417-422.).

§. CXIII.

Psalmorum utilitas.

295.) *Psalmorum liber*, ait *S. Augustinus* (*h*), *quaecumque utilia sunt ex omnibus continet. Futura praedicit, veterum gesta commemorat, legem viventibus tribuit, gerendorum statuit modum, et ut breviter dicam, communis quidam bonae doctrinae thesaurus apte singulis necessaria subministrans.*

Homo felicitate et pace animi gaudens in Psalterio reperit cantica s., quibus Deo bonorum omnium auctori gratias agat. Miser et adflictus in eo invenit quae ipsum consolentur, illiusque dolorem leniant. Remorsibus conscientiae exagitatus reperit Psalmos poenitentiales, qui pacem animae reddunt. Calumniis impetitus, ac ab impiis oppressus ad manum habet Psalmos, qui illum ad fiduciam in Deum excitant, eique animum addunt. Personae cujuslibet aetatis, sexus et conditionis medelas vulnerum animae, solatia adflictionum, excitamenta virtutum, nutrimenta devotionis etc. in Psalmis reperiunt. Quicumque haec sacra cantica pie legit spiritu eorum sacrorum auctorum imbuitur, ad gloriam Dei, observantiam ejus divinae legis, et ad salu-

(*h*) *Aug. Proleg. in Lib. Psalmorum.*

tem sui et proximi excitatur. Hinc Psalmi a temporibus Davidis in synagogis a Judaeis cantati fuerunt, et dein apud Christianos jam in primitiva Ecclesia magnam partem sacri cultus publici constituerunt.

DE LIBRO PROVERBIORUM.

§. CXIV.

Lingua, auctor et aetas libri Proverbiorum.

296.) *Liber proverbiorum*, hebraïce *Misle* dictus, sermone *hebraïco*, conscriptus fuit. Vox *Misle parabolas*, *allegorias*, *proverbia* et *sententias* significat. Graeci illam per *parabolas*, et *Latini* per *proverbia* reddiderunt, verum recte per *sententias* traducitur.

III. Reg. 4, 32. legitur *Salomonem* 3,000. parabolarum composuisse, et liber Proverbiorum incipit hisce verbis: *Parabolae Salomonis*, *filii David regis Israël*; quare minime dubium, quin Salomon libri Proverbiorum sit auctor usque ad C. 29m. inclusive. Liquet id caeteroquin ex *C.* 1, 1. et 25, 1., ac ex eodem ubique stilo.

Verum *Caput* 30m., juxta textum hebraeum incipit: *Verba Aghuri*, *filii Jake*, quae *nomina propria* S. Hieronymus acsi *adpellativa* essent, juxta suam significationem reddidit per: *Verba congregantis*, *filii Vomentis* (i).

Caput 31m. incipit per: *Verba Lamuelis regis*. Hae vero inscriptiones evincunt quae *Cap.* 30°. et 31°. referuntur non esse *Salomo-*

(i) Confer. cl. *Smits Prolegom in Lib. Prov. N.* 24

nis. Quis autem ille *Lamuel* sit non constat, alii equidem eum *Salomonem* esse autumarunt. sed alii *Ezechiam*, alii alium regem esse crediderunt. Contentum horum duorum capitum non esse Salomonis, patet tum ex stilo, qui a stilo praecedentium capitum est diversus, tum quod *cap. 30, 2.* auctor de se dicit: *Stultissimus sum virorum, et sapientia non est mecum*, quae minime conveniunt *Salomoni*, qui capitibus praecedentibus ut doctissimus sapientiae doctor sistitur, et qui *III. Reg. 3, 12.* sapientissimus praedicatur (N. 213.), tum quod eodem capite *v. 8°.* ait: *Mendicitatem et divitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo necessaria*, quae oratio neutiquam ditissimi Salomonis esse potest.

Licet vero sententiae 29. priorum capitum sint *Salomonis*, ab eo tamen in actualem statum libri proverbiorum non redactae esse videntur, tum quia C. 25, 1. legitur: *Hae quoque parabolae Salomonis, quas transtulerunt* (collegerunt) *viri Ezechiae regis Juda*, tum quia multae sententiae repetuntur, ut *C. 14, 31. et 17, 5.*, aliae repetuntur ter, ut *C. 14, 12. 16, 25. 21, 2.*, aliae immo quater repetuntur, ut *C. 17, 1. 21, 9, et 19. 25, 24.*

Videntur Salomonis sententiae, quando eas proferebat, scripto exceptae fuisse, et ab eruditis *Ezechiae* regis Juda in actualem librum relatae esse, cum iis, quae C. 30°. et C. 31°. reperiuntur.

§. CXV.

Argumentum, stilus et scopus libri Proverbiorum.

297.) Liber Proverbiorum usque ad caput 30m. inclusive continet sententias *Salomonis* et *Aguri* de vera sapientia, probitate et improbitate, de administratione rerum demesticarum, publicarum et oeconomicarum, de institutione infantium, de gubernio, de officiis regum, magistratuum, judicum, subditorum, parentum, et liberorum, de bono et malo, de felicitate et infelicitate.

Cap. 31°, 1-9. occurrit instructio a regina filio *Lamuel* facta; a *v. 10-31.* describitur mulier proba.

Stilus hujus libri est simplex, at sale conditus et acutus. *Sapientia* saepe per tropum personificatur, sententiae autem metris ligatae sunt.

Scopus libri proverbiorum est doctrinam moralem tradere conceptu et retentu facilem. Methodus ista per sententias docendi omnium est antiquissima, et olim a sapientibus adhibita fuit usque dum scientia moralis per artem magis methodica facta esset. Hujusmodi breves sententiae animum delectant, facile retinentur, et agendi regulam opportuno tempore suppeditant. Christus et Apostoli hanc instruendi rationem saepe adhibuerunt. Ad varios textus Epistolarum Canonicarum N. T. rite intelligendos collatio eorum cum sententiis Salomonis plurimum confert (Conf. N. 34-36. et 417-422.)

De Libro Ecclesiastis.

§. CXVI.

Lingua, auctor et aetas libri Ecclesiastis.

298.) Liber *Ecclesiastis*, hebraïce *Coheleth* dictus, scriptus fuit *lingua hebraïca*, verbis chaldaïcis et exoticis permixta.

Vox *Coheleth* significat *congregantem*. Liber ita vocatus fuit vel quia ejus auctor varias reflectiones *congregavit*, vel quia liber *sermo est ad congregationem*. Hanc ultimam explicationem secuti sunt Graeci *Coheleth* vertendo per *Εκκλησιαστην* = *Ecclesiasten*, quae vox *concionatorem* significat, idemque Latini fecerunt.

299.) Antiqui hunc librum attribuerunt *Salomoni*. Judaei ajunt, hunc regem composuisse *Canticum Canticorum* in sua juventute, *Proverbia* in aetate virili, et *Ecclesiasten* sub finem vitae. Rationes, ob quas Ecclesiastes Salomoni adscriptus fuit, sunt

I°. *C. 1, 1.* dicitur: *Verba Ecclesiastae, filii David, regis Jerusalem.*

II°. Auctor C. 1, 16. scribit: *Ecce magnus effectus sum, et praecessi omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Jerusalem*, quae ob *III. Reg. 3, 12.* Salomoni conveniunt.

III°. *C. 12, 9.* habetur: *Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes docuit populum, et enarravit quae fecerat: et investigans composuit parabolas multas*, Salomon autem laudatur *III. Reg. 4, 32.* ob 3,000. parabolarum.

IV. Quae Ecclesiastes refert C. 7. de taedio, quod de mulieribus expertus est, Salomoni conveniunt.

Talmudistae (*k*) Ecclesiasten adscribunt regi *Ezechiae*, alii illum aliis auctoribus tribuerunt.

Recentiores vero plerique, quos inter cl. *Brentanno et Jahn* (*l*), Ecclesiastis auctorem aevo Salomonis multo posteriorem esse existimant. Arbitrantur eum *nomine Salomonis* locutum esse, ut suo sermoni majorem gravitatem, dignitatem et auctoritatem conciliaret, quemadmodum auctor libri Sapientiae nomine Salomonis locutus est (Conf. N. 310.).

Rationes eorum sunt

a) Quod in hoc libro multa verba *chaldaïca*, *exotica et recentiora hebraea* occurrunt, quae Salomonis aevo in Judaea usitata non erant.

b) Quod Salomon non scripsisse videtur *C. 1, 12: Ego Ecclesiastes fui rex Israël in Jerusalem*, eoquod id de Salomone tum omnibus contemporaneis notum erat.

c) Quod haud verisimile est, sapientissimum Salomonem *C.* 2, *18-19.* de suo filio, qui illi in solium succedere debebat, scripsisse: *Ignoro utrum sapiens an stultus futurus sit*, cum ita ansam rebellioni adversus illum praebuisset.

d) Quod tempore Salomonis illa conscribendi libros libido non extitit, quam auctor *C. 12, 12.* suis contemporaneis exprobrat.

e) Quod Salomon non fuisset tantopere conquesturus, ut auctor Ecclesiastis facit, de in-

---

(*k*) *Bababathra C.* 1.

(*l*) *Vide Jahn Introd. in L. S. V. F. Sect.* III. *C.* 5. §. 214-215. *Brentanno Prediger. Einl. Frankfurt am Main* 1800.

justitia judicum, de potentum violentia, et de servorum ac stolidorum ad dignitates elevatione, cum haec sub sapienti Salomonis administratione locum habere non deberent, et cum Salomon ita suam administrationem diffamasset.

f) Quod Salomon non dicturus fuisset C. 7, 24: *Cuncta tentavi in sapientia. Dixi: sapiens efficiar; et ipsa longius recessit a me*, eoquod *III. Reg. 3, 12.* ut sapientissimus laudatur.

300.) Alii ex hisce recentioribus auctorem Ecclesiastis collocant *post*, *alii ante captivitatem babylonicam*, primi ajunt, verba *chaldaïca*, *exotica* et *recentiora hebraea* hanc aetatem arguere, alii ajunt, commendationes obedientiae exhibendae regi licet hic sit injustus, insipiens, servos et stolidos ad dignitates evehat, indicare aetatem, qua Judaei regem habebant, primisque respondent indolem linguae clarum testimonium non suppeditare aetatis alicujus libri, si clara argumenta obstant, eoquod *Canticum Canticorum* ante captivitatem babylonicam scriptum est, et voces chaldaïcas verbis hebraeis admixtas habet.

Qui Salomonem auctorem Ecclesiastis statuunt ejus aetatem eo ipso definiunt.

§. CXVII.

Argumentum, scopus et stilus libri Ecclesiastis.

301.) Auctor hujus libri varias proponit observationes de moliminibus hominum ad felicitatem consequendam, et hosce humanos conatus vanos et molestos dicit. Cum homo

per omnia sua studia veram felicitatem in hoc mundo obtinere nequeat, diceretur, illi nil aliud quam edere et bibere, ut auctor ait, in hoc mundo superesse. Hinc docet Ecclesiastes quomodo quis tristem hanc vitam alleviare possit, bonis creatis moderate utendo, Deumque timendo *C. ult. v. 13.* Reflectiones autem auctoris nonnisi vitam praesentem generatim respiciunt, et hinc C. 3, 18. etc. de futura vita abstrahit. Auctor a *Cap.* 1°. *usque ad C. 4, 16.* potissimum de molestiis ac vanitate hujus vitae conqueritur, *a versu autem 17°. C. 4ti.* monita tranquille vivendi tradere incipit.

302.) *Scopus* igitur Ecclesiastis est hujus vitae molestias et vanitates, simul autem hilarem illius usum docere. Voluit inquietam hominum contentionem divitias accumulandi, dignitates, honores, et voluptates sectandi reprimere, simul autem monere, ne homines innocua oblectamenta sibi prorsus denegent, ne vitam jam molestam sibi adhuc molestiorem reddant. Ex hisce elucet, in Ecclesiaste non esse *duos diversos loquentes*, aut *duas diversas voces*, alteram auctoris et alteram impiorum, ut nonnulli existimarunt. Attentissimus lector diversas istas personas aut voces nullatenus advertit.

Stilus hujus libri est humilis et fere prosaïcus. Observationes auctoris in ultimis capitibus majori nexu sibi cohaerent quam in praecedentibus.

§. CXVIII.
Difficultates libri Ecclesiastis.

303.) Narrat *S. Hieronymus* (*m*), Judaeos hunc librum, et quaedam scripta Salomonis quae perierunt, destruere voluisse, eoquod in eo dicitur, creaturas esse vanas, res omnes esse nihilum, et quod cibus ac potus, gaudiaque fugacia caeteris omnibus praeferri videntur, eos autem hoc consilium deseruisse, librumque albo Librorum S. inseruisse, quia auctor scopum sui operis *C. 12, 13-14.* manifestat, cum dicit: *Finem loquendi pariter omnes audiamus, Deum time, et mandata ejus observa: hoc est enim omnis homo.*

Rabbinis nonnullis ac *Acatholicis* quibusdam displicuit, quod auctor, postquam creaturas vanas esse dixit, alibi contraria doceat; ast non observarunt, librum tali modo dispositum esse, ut observationes de vanitate rerum per istas alias reflectiones restringantur et corrigantur.

Aliis *Acatholicis*, uti et *Judaeis*, haud placuit frequens auctoris monitio de hilari vitae usu; sed hi minime attenderunt scopum libri.

304.) Inimici hujus libri ejus auctorem in particulari adcusarunt de *Epicureismo*, *Sadducaeismo* et *Scepticismo*. Illum ajunt

I°. Docere vitam mollem *C.* 2, *24.*, ubi ait: *Nonne melius est comedere et bibere et ostendere animae suae bona de laboribus suis? Et hoc de manu Dei est*, et *C. 3, 13.* ubi: *Omnis homo*, inquit, *qui comedit et bibit, et videt bonum de labore suo, hoc donum*

(*m*) *Comment in Cap. ult. v.* 13.

Dei est. C. 1, 4. inquiunt, eum adstruere *mundi aeternitatem*, cum dicit: *Generatio praeterit, et generatio advenit, terra autem in aeternum stat.*

II°. Effutiunt, auctorem *animae mortalitatem* adfirmare, eoquod *C. 3, 18* et 19. scribit: *Dixi in corde meo de filiis hominum, ut probaret eos Deus, et ostenderet similes esse bestiis: idcirco unus interitus est hominis et jumentorum, et aequa utriusque conditio: sicut moritur homo sic et illa moriuntur*, et *v. 21*: *Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, et spiritus jumentorum descendat deorsum?*

III°. De Scepticismo illum insimulant, eoquod dicit *C. 1, 2*: *Vanitas vanitatum: et omnia vanitas*, et v. 8: *Cunctae res difficiles non potest eas homo explicare sermone*, *C. 3, 11*: *Mundum tradidit* (Deus) *disputationi eorum, ut non inveniat homo opus, quod operatus est Deus ab initio usque ad finem*, *C. 7, 24*: *Cuncta tentavi in sapientia. Dixi: Sapiens efficiar; et ipsa longius recessit a me.* Verum

305.) I°. *C. 2,24.* Auctor vult dicere, melius esse fructibus laborum, ut Dei donis, moderate uti, quam ab iis abstinendo immoderata cura rerum humanarum tabescere.

C. 3, 13. Sapienter ait agere hominem, qui labore partis, ut muneribus Dei cum moderatione fruitur, loco se molestiis hujus vitae excruciandi. Quam remotus sit auctor ab Epicureismo tradendo liquet, quod doceat ipsam voluptatem sapientiae junctam esse molestam ac vanam, quod jubeat mulieres seducetrices ut extremam perniciem fugere, et quod

ad morum probitatem, et ad religionem adhortetur.

C. 1,4. Vox *aeternum* nonnisi tempus longum indeterminatum significat, ut saepe alibi in Scriptura. Hinc sensus est, res hujus mundi mutationibus esse obnoxias, terram autem stabilem esse, et quoad suam stabilitatem hujusmodi vices non subire.

II°. Versus 18us. *et* 19us. *Cap.* 3. corpus, aut dissolutionem compositi humani per mortem spectant (*Gen. 3, 19.*). Animam corpori esse superstitem auctor *C. 12,* 7. clare edicit dum: *Revertatur*, inquit, *pulvis in terram suam, unde erat, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.*

C. 3, 21. Solummodo adfirmat, rationem humanam solam clare perspicere non posse sortem hominis post mortem.

III°. *C. 1, 2.* Auctor omnia creata, et ipsam proinde rerum humanarum scientiam vana dicit, sed ideo, quia homo in iis veram suam felicitatem invenire nequit, non vero quod non habeant veritatem; *Sceptici* autem rerum veritatem auferunt. v. 8°. vult dicere, hominem res hujus universi perfecte explicare haud posse, quia ejus ingenium ad hoc nimis est limitatum.

C. 5, 11. Adfirmat homines ob limites sui ingenii perfectionem operum Dei, modumque, quo illa composuit ac ordinavit, comprehendere et infallibiliter edicere haud posse.

C. 7, *24.* Ait, se omnia tentasse, ut veram et perfectam sapientiam adquireret, se autem eam non consecutum esse. Ecclesiasten autem omnem sapientiam non negasse, patet ex *C. 3,* 14. ubi: *Didici,* ait, *quod omnia*

opera, quae fecit Deus, perseverent in perpetuum. Conf. C. *8*, 12. (Vide N. 34-36, et 417-422.).

DE CANTICO CANTICORUM.

§. CXIX.

Lingua, auctor et aetas Cantici Canticorum.

306.) Hic liber hebraïce *Sir Hasirim Canticum Canticorum*, seu *Canticum pulcherrimum* inscriptus, *lingua hebraïca*, sed verbis chaldaïcis et recentioribus hebraeis mixta, exaratus fuit.

Librum hunc *Salomoni* attribuerunt omnes antiqui, nomenque *Salomonis* in titulo textus hebraei, et antiquae versionis graecae extat.

Thalmudistae (*n*) eum adscribunt *Ezechiae*.

Recentiores autem nonnulli, inscriptionem textus hebraei ab auctore libri profectam non esse existimantes, Canticum hoc auctori, Salomone recentiori, attribuunt

I°. Quod aetatem *Salomone* recentiorem indicant verbă chaldaïca et recentiora hebraea, quae in libro occurrunt.

II°. Quod C. *6*, *4*. in textu hebraeo legitur: *Pulchra es, amica mea, ut Thersa, decora sicut Jerusalem. Thersa et Jerusalem* hic occurrunt ut duae civitates regiae, dum tamen *Thersa* urbs regia facta non est nisi post separationem 10. tribuum sub *Roboam* (Vide *III. Reg.* 14., 17. 15, 21. 16, 6.).

III°. Quod *Salomon* regiam educationem

(*n*) *Bababathra*, C. 1.

nactus, maximaeque mulierum multitudini addictus, et vitam pastoralem, et tenerrimum amorem duorum amantium tam graphice describere non potuit, prout fit in hoc libro.

307.) Quidquid sit, hallucinantur qui librum hunc ob verba chaldaïca et recentiora hebraea quae continet, post babylonicam captivitatem, scriptum esse adfirmant; frequentissimae enim adlusiones ad tempus et res Salomonis, laeta rerum facies, quae in hoc libro ubique occurrit, mentio de pulcherrima regia civitate Hierosolyma, de militibus Salomonis, de Pharaone, do turri in Libano, etc., aetatem hujus libri manifeste ante captivitatem babylonicam collocant.

§. CXX.

Argumentum, stilus, et materia Cantici Canticorum.

308.) Continet hic liber descriptionem poëticam amoris tenerrimi sponsi in sponsam, et vicissim.

Stilus hujus libri est poëticus, vehemens, vivus, continetque descriptiones pulcherrimas.

Plerique veterum ac recentiorum existimant, carmina hujus libelli unicum poëma, seu drama, constituere. Cl. *Bossuet* autumavit, in eo occurrere 7. partes, quae responderent 7. diebus, queis antiqui Hebraei suas nuptias celebrabant. Cl. *Jahn* arbitratur, Canticum Canticorum constare carminibus inter se neutiquam cohaerentibus.

309.) Utrum in hoc libro *sensu litterali* amor inter utrumque sexum canatur, aut utrum hic amor sit *mere mysticus*, controvertitur.

Cl. *Bossuet*, *Calmet* et *Du Pin* existimant, hisce carminibus cani nuptias Salomonis cum filia regis AEgypti.

Ast de nuptiis in hoc libro nulla fit mentio, atque haec carmina nuptiis regiis adcommodata non esse videntur.

Arbitrantur alii amorem conjugum celebrari in hoc Cantico: at hic amor nimis ardens sistitur, qualis inter conjuges sive in polygamia, sive in monogamia, non reperitur. Caeterum de matrimonio in hoc libro nullum occurrit vestigium.

Alii sibi persuasum habent, castum amorem sponsi et sponsae ante conjugium in monogamia cani.

Id certissimum est, illiciti amoris in hoc libro nullum extare vestigium, quique casto animo illum legit, nil aliud reperiet quam tenerrimas dictiones duorum amantium, qui fidem sibi invicem servant, quique tam parum suum amorem occultant ut potius illum omnibus innotescere exoptent, quod in amore illicito minime contigit. Caeterum casto lectori haud obliviscendum, librum hunc fuisse *poëtice in Oriente* concinnatum, Orientales autem descriptiones vivaciores adhibent quam Occidentales, illisque in Oriente nemo offenditur: *Omnia munda mundis*.

Quidquid sit de sensu litterali hujus libri, *Synagoga* et *Ecclesia Catholica* eum sub ratione *sensus mystici* Canoni Librorum S. inseruisse videntur, qnare ejus sensus, sub ratione saltem libri canonici, erit mysticus. Judaei mutuum Dei et populi israëlitici, Christiani vero mutuum Christi et populi christiani amorem in eo celebrari adfirmant. A Chri-

stianis hunc librum legentibus respiciendum est ad Christum, ad ejus Ecclesiam, ad Deiparam Virginem, et ad animam justorum.

Cum autem poëticae descriptiones orientales in hoc Cantico occurrentes junioribus offensioni esse possent, Judaei merito posterioribus temporibus lectionem hujus libri nonnisi post 30m. aetatis annum suis permiserunt. *Origenes* pariter junioribus, multisque aliis, lectionem hujus libri dissuadens: *Consilium do*, ait, *omni*, *qui nondum carnis et sanguinis molestiis caret*, *neque ab affectu naturae materialis abscedit*, *ut a lectione libelli hujus*, *eorumque*, *quae in eo dicuntur*, *penitus temperet* (*o*). (Conf. N. 34-36. et 417-422.).

DE LIBRO SAPIENTIAE.

§. CXXI.

Lingua, auctor et aetas libri Sapientiae.

310.) Liber *Sapientiae lingua graeca* exaratus fuit.

Olim a multis *Salomoni* adscriptus fuit; ast compositus fuit ab auctore recentiore, qui *Salomonis* nomine locutus est *C.* 7, 9. etc. Id liquet

I°. Quod hebraïce non fuit scriptus,

II°. Quod non fuit in Canone Judaeorum, et

III°. Quod stilus prodit auctorem, qui eloquentiam et philosophiam Graecorum callebat: *Stilus*, ait *S. Hieronymus*, *graecam eloquentiam redolet* (*p*).

(*o*) *Orig. Praefat. in Cantic.*

(*p*) *Hieron. Praefat. in Libros Salomonis. Vide Smits Prolegomen. in Libr. Sapientiae.*

Cum autem idiomati graeco hujus libri quandoque verba hebraea admixta sint, patet, auctorem fuisse hebraeum Hellenistam. *S. Hieronymus* refert (q), nonnullos antiquos hunc librum attribuisse *Philoni Hebraeo*; ast stilus hujus libri omnino diversus est a stilo Philonis, cujus opera extant. *S. Barnabas* in epistola ei adscripta (r), et *S. Clemens* in litteris ad Corinthios, librum Sapientiae citarunt, opus autem Philonis Judaei, qui isto aevo vivebat, ut Scripturam S. non adlegassent.

Cum in hoc libro eloquentia et philosophia graeca Hebraeis nota ponatur, regibus commendetur sapientia, et persecutiones populi hebraei commemorentur, auctor illius aetate *Antiochi Epiphanis* vixisse videtur.

§. CXXII.

Argumentum et stilus libri Sapientiae.

311.) Liber hic in duas partes dispescitur; in I. parte, quae a *C. 1-C. 9.* extenditur, describitur laus verae *sapientiae*, seu virtutis, quae omnibus, praesertim regibus, eo magis commendatur, quod suos sequaces in hac aut saltem in altera vita liberaliter renumeratur, dum ejus contemptores ac impii in praesenti aevo, et adhuc magis in futuro, miseri sunt.

In II. parte, quae a *C. 10-C. 19.* protenditur, exemplis ex historia petitis exhi-

---

(q) *Loco citato.*

(r) Vide *S. Hieron. de Viris Illustribus. Euseb L. 3. C. 25.*

betur felicitas, quam sapientia, et miseria, quam insipientia, idololatria potissimum, procurant.

Haec scripta sunt arte, methodo ac stilo, qui ad eloquentiam graecam accedunt (Conf. N. 34-36. et 417-422.).

De libro Ecclesiastici.

§. CXXIII.

Lingua, auctor et aetas libri Ecclesiastici.

312.) Liber *Ecclesiastici*, quae *vox* graece *concionatorem* significat, *hebraïce* scriptus fuit. *S. Hieronymus* testatur (*s*), se ejus textum hebraeum adhuc vidisse, inscriptus vero erat, non *Ecclesiasticus*, sed *Parabolae*. Graeci hunc librum communiter vocant: *Sapientiam Jesu filii Sirach.*

Antiqui nonnulli hunc librum attribuerunt *Salomoni*; ast perperam; nam

I°. In *praefatione* hujus libri, et C. 50°. auctor hujus libri diserte vocatur *Jesus filius Sirach.*

II°. C. 48°. occurrit laus prophetarum, qui diu post Salomonem vixerunt. Quis vero iste *Jesus* fuerit haud constat.

AEtas autem hujus libri colligitur exinde, quod qui eum ex hebraeo in graecum idioma traduxit, in *praefatione* libri dicat, se esse auctoris nepotem, seque tempore *Ptolomaei Evergetis* avi sui librum traduxisse. Duo autem fuerunt *Ptolomaei Evergetes*, quo-

---

(*s*) *Praef. II. in libros Salomonis.*

rum I. ab anno 246. usque ad an. 221., et alter ab anno 145. usque ad an. 116. ante Christum regnarunt. Communis sententia fert, interpretem graecum sub hoc ultimo rege vixisse, alii autem auctores, eum sub *I. Ptolomaeo* collocant. Additis igitur duabus generationibus, quae inter avum libri auctorem, et nepotem ejus translatorem, effluxerunt, aetas libri refertur ad finem III. vel II. saeculi ante Christum natum.

Textus hebraeus hujus libri diu deperditus est, versio ejus latina, in Vulgata extans, e traductione graeca descendit, a qua quandoque discrepat.

§. CXXIV.

Argumentum libri Ecclesiastici

313.) Liber Ecclesiastici in tres partes dividi potest. In I. parte, quae a *C. 1-C. 43.* extenditur, auctor, proverbia Salomonis imitatus, commendat sapientiam, ac praecepta morum hominibus cujusvis aetatis, sexus ac conditionis tradit.

In II. parte, quae *C. 44-C. 50.* comprehendit, laudat Patriarchas, aliosque celebres majores.

Parte III., seu C. 51. occurrit oratio et exhortatio ad sequendam sapientiam.

Lectio hujus praeclari libri numquam satis commendari potest: praesertim viris ecclesiasticis (Conf. N. 34-36. et 417-422.).

§. CXXV.

De prophetiis generatim, et de earum scopo.

314.) Prophetarum libri incertitudini eorum auctorum haud subjacent, cum sint illorum, quibus inscribuntur. Collocantur prophetiae communiter in duabus classibus, quarum I. continet prophetias longiores, et quarum auctores ideo vocantur *Prophetae Majores*, ac sunt numero 4. II. classis complectitur prophetias minores, et earum auctores ideo nuncupantur *Prophetae minores*, atque sunt numero 12. Apud Graecos Prophetae minores praecedunt Majores, et apud Latinos majores primum locum occupant. Sexdecim hi Prophetae floruerunt 300. annorum spatio, quod ab Osia rege usque ad reaedificationem templi et urbis Hierosolymae effluxit.

315.) Quam perperam Deistae Ethnicorum Oracula vaticiniis Scripturae S. opposuerint, sat liquet, quod oracula isthaec a sacrificulis confingerentur, et quidem modo ambiguo, ut in quemcumque rerum eventum quadrarent (N. 47.), quod *scopus* eorum esset personis privatis, et quandoque civitatibus particularibus consulere, hominibus futuri sciendi cupidis satisfacere, et aliquando populum ad aliquid inducere.

Vaticinia vero Scripturae S. ab auctore Deo, solo futuri conscio, proficiscuntur, *finemque* Deo dignissimum habent; collimant enim ad divinam Prophetarum missionem comproban-

dam, et per eam doctrinam de Deo, et de vera religione. Deus a Prophetis exhibetur ut solus omniscius, creator sapientissimus, rector hujus universi providentissimus, qui electum populum hebraeum tam provide duxit, ut divinam ejus doctrinam conservaret usque dum illam Messias, e stirpe Davidis nasciturus, ad alias omnes gentes propagaret.

DE PROPHETIIS MAJORIBUS.

De prophetia Isaïae.

§. CXXVI.

Isaïas. AEtas ejus prophetiarum

316.) Inter Prophetas Majores primo loco venit *Isaïas*, a Graecis *Ησαιας* = *Esaias* vocatus. Filius fuit του *Amos* (*C. 1, 1.*), qui a propheta *Amos* diversus est, et regis *Joas* filius fuisse dicitur.

Isaïas vaticinari coepit a fine regni *Oziae* circa annum 759. ante Christum defuncti, continuavit sub regibus *Joathan*, *Achaz* et *Ezechias* (*C. 1, 1.*), et vixisse creditur usque ad tempora regis *Manassis*, cujus jussu juxta Judaeorum traditionem serra lignea dissectus fuit. Supplicium serrae in Oriente adhibitum fuisse, patet ex *Dan. 13, 55. Matth. 24, 51. Hebr. 11, 37. Muley Ismaël*, imperator Marochii, anno 1727. defunctus, adhuc ducem *Akaid Melek* in longitudine corporis serra dissecari jussit (*t*). Habuit Isaïas de conjuge sua duos filios *C.* 7, *3. C. 8*, 3.

(*t*) Vide *Woltmans Zeitschrift: Geschiste und Politik* 1803. *X. St.* §. 177-179.

§. CXXVII.

Argumentum prophetiarum Isaïae.

317.) Prophetiae Isaïae generatim respiciunt regnum *Israël* et praesertim regnum *Juda*. Praedicit pariter Isaïas sortem *Syrorum*, *Tyriorum*, *Arabum*, *Idumaeorum*, *Moabitarum*, *Philisthaeorum*, *AEgyptiorum*, *AEthiopum*, *Assyriorum*, ac *Chaldaeorum*. In particulari agit Isaïas.

I. De subversione regni *Israëlis* et regni *Syriae*; *Phacee* enim rege Israëlis, et *Rasin* rege Syriae, τον *Achaz* regem Judae gravi bello prementibus, praedicit Isaïas regi *Achaz* liberationem Judae a duobus istis regibus inimicis, et regnorum Israëlis et Syriae subversionem (Conf. N. 542. etc.) *C.* 7, 1-9. *C.* 8, 4. Vide *IV. Reg.* 16, 7-9. et 17, 3-6.

II. Annuntiat, *Sennacherib* bello petiturum AEgyptum, et devastaturum Judaeam, atque clades 185,000. hominum de exercitu *Sennacherib*, hujusque mors referuntur *C.* 7, 17. *etc. C.* 8, 1. *etc. C.* 10, 5, *etc. C.* 14, 24. *etc. C.* 17, 12. *etc. C.* 22, 1. *etc. C.* 28, 1. *etc. C.* 33, 1. *etc. C.* 37, 5. *etc.*

III. Praedicitur, Judaeam penitus devastandam, ejusque incolas in captivitatem babylonicam abducendos esse *C.* 5, 1. *etc. C.* 29, *C.* 39, 5. *etc.*, Judaeos *Cyri* gratia qui nomine suo adpellatur *C.* 45. ex hac captivitate reversuros, templum ac Hierosolymam restauraturos, Israëlem cum Juda pacem initurum, veram religionem esse propagandam etc. *C.* 11, 11. *etc. C.* 40, 1. *etc. C.* 43, 1. *etc. C.* 45, 1. *etc. C.* 54, 1. *etc. C.* 55, 1. *etc.*

IV. Praenuntiatur regni *Chaldaeorum ac Babyloniorum* eversio C. 13, 1. *etc.* C. 14, 1. *etc.* C. 21, 1. *etc.* C. 47, 1. *etc.*

V. Praedicitur Messias, cujus nativitas ex *Virgine* annuntiatur C. 7, 14. Ejus praedicatio, vita et passio tam clare describuntur, ut Isaïas historiam et non prophetiam scripsisse diceretur C. 52. C. 53 *etc.*

§. CXXVIII.

Integritas, collectio, ordo, lingua et elocutio prophetiarum Isaïae.

318.) De vaticiniis Isaïae non n'la deperdita esse videntur. Utrum vero collectio prophetiarum Isaïae, prout modo extat, ab Isaïa ipso, aut ab alio auctore facta sit incertum est; hodie Critici communiter tenent 5., priora capita transposita esse, et vaticinia Isaïae incipere a C. 6to., ubi Isaïas narrat modum, quo a Deo missus fuit.

D. *Doederlein*, *Koppe*, *Eichhorn*, et nonnulli alii praetendunt, multa vaticinia Isaïae attributa, et quidem omnia, quae Judaeos non respiciunt, et 27. posteriora capita, scripta esse ab auctoribus incertis, qui post Isaïam vixissent. Verum haec opinio, quae adversatur auctoritati totius antiquitatis, et constanti traditioni 25. saeculorum, refutata fuit a cl. *Jahn et Brentanno* (*u*).

Scripsit Isaïas pura *lingua hebraïca*. Ejus elocutio est omnino elegans ac sublimis. Illi

---

(*u*) Vide *Jahn Introd. in L. S. V. F. Sect. II. C.* 1. §. 104. *Brentanno Jesaias Einleintung Frankfurt am Main* 1808.

omnes alii Prophetae, multique auctores profani cedunt. Stilus est vehemens, et diversae materiae apprime accomodatus. Similitudines et descriptiones sunt perfectae. *S. Chrysostomus* Isaïam vocat *magniloquentissimum*. *Grotius* ipsum *Demostheni*, *Mornaeus Ciceroni*, et *Heiddegerus* fulguranti *Pericli* comparant.

Scripserat Isaïas gesta regis *Oziae* II. *Paral.* *26*, *22*. Sed hic liber periit.

319.) *NB.* C. 20. Isaïas a Deo jubetur nudus incedere, ut AEgyptiorum ac AEthiopum calamitatem et nuditatem in Assyria ob oculos ponat; quod Deistae nonnulli carpunt. Senserunt nonnulli Interpretes hoc non nisi in somnio aut visione Isaïae contigisse. Verum id contradicit sensui obvio ac litterali, atque narratio hujusmodi somnii aut visionis scopum suum haud attigisset.

Alii existimarunt, Isaïam reapse nudum incessisse. Ajunt id equidem nostris in regionibus scandalo fore, non autem in Oriente, ubi mancipia, homines ac mulieres, nuda in foris divenduntur, et ubi rustici nudi in agris laborant. Ast haec a vero aliena sunt; nam Orientales nudum dicunt qui nonnisi ultima veste, *Ehram*, indutus est, atque ita hodiedum in Oriente ruricolae, et peregrinantes *Meccam*, vestiti, sine aliorum offensione incedunt: quare nec Isaïas sola veste *Ehram* indutus aliis offensioni fuit. (Conf. N. 34-36. et 417-422.)

De Prophetia Jeremiae.

§. CXXIX.

Jeremias. AEtas ejus prophetiarum.

320.) *Jeremias*, de tribu sacerdotali Levi, natus est patre *Helcia* in *Anathoth*, in tribu *Benjamin* haud procul Hierosolymis sito (*Jerem. 1, 1. Jos. 21*, 18.).

Vaticinari coepit juvenis 13°. anno regni *Josiae* regis Juda, 41°. anno ante Hierosolymorum ruinam (C. 1, *2.*). Munere prophetico functus est usque post captivitatem babylonicam.

Judaei ejus zelum et indefessam operam patriam ab interitu liberandi vituperiis et verberibus remunerati sunt, illumque Hierosolymae in vincula conjecerunt. Tempore obsidionis Hierosolymitanae in cisternam conjectus fuit, e qua ab aulico extractus est. Hierosolyma capta a Chaldaeis e carcere liberatus fuit, optionemque nactus est in Judaea manendi, aut Babylonem commigrandi. Mansit autem in sua patria apud ruricolas, quos Chaldaei sub suo gubernatore illic reliquerant. Occiso gubernatore Jeremias a Judaeis aufugientibus in AEgyptum deductus fuit cum suo amanuensi *Baruch*. Illic Judaeorum idololatriam coarguit, atque ab illis juxta antiquam traditionem in seditione lapidibus obrutus fuit.

§. CXXX.

Argumentum, lingua, elocutio ac ordo prophetiarum Jeremiae.

321.) Multiplicia Jeremiae vaticinia respiciunt tum *Judaeos* tum populos exteros.

Praedicit Jeremias Judaeis *eversionem regni Judae*, Hierosolymae ac templi ruinam, captivitatem 70. annorum apud Babylonios (25, 11-12.), reditum ex hac captivitate, restaurationem Hierosolymae ac templi, et felicitatem sub *Messia*.

Sortem suam praenuntiat *AEgyptiis*, *Ammonitis*, *Arabibus*, *Elamitis*, *Idumaeis*, *Moabitis*, *Philisthaeis*, *Damasco* et *Babyloniis*. Subversio monarchiae babylonicae cum omnibus suis adjunctis praedicitur *C. 50.* et *C. 51.*

Dictavit Jeremias sua vaticinia amanuensi *Baruch* (*C. 36.*) *lingua hebraïca*, verbis notionibusque chaldaïcis mixta. Versus 11. *Cap. 10.* scriptus est *chaldaïce*.

Stilus Jeremiae est simplex et facilis, hinc inde autem vim poëticam habet. *S. Hieronymus* de Jeremia ait: *Qui quantum in verbis simplex videtur et facilis, tantum in majestate sensuum profundissimus est* (v).

Prophetiae Jeremiae non collocatae sunt eo ordine, quo editae sunt. *Caput 52*m. non est Jeremiae, cujus vaticinia desinunt capite praecedente cum adnotatione: *Hucusque verba Jeremiae.*

Versio Alexandrina a *C. 25*, 15. usque ad finem libri, ordinem vaticiniorum ab illo textus hebraei et Vulgatae diversum habet, atque nonnullae lacunae in illa occurrunt.

(v) *Praef. in Lib.* 6. *Comment. in Jerem.*

De Lamentationibus Jeremiae.

§. CXXXI.

Auctor Lamentationum. Sententiae de earum argumento.

322.) *Lamentationes*, hebraïce *Kinoth* aut *Echa*, graece Θρηνοι = *Threni* dictae, Jeremiam auctorem habent; eas enim illi vindicant antiquissima traditio, argumentum, et linguae stilique cum ejus prophetiis conformitas.

323.) Nonnulli antiqui et recentiores Exegetae existimarunt, hisce Threnis cani mortem *Josiae* regis Judae, ac mala, quae illam secuta sunt, *a*) quod *II. Paral.* 35, 25. dicitur, quod Josiam defleverit *Jeremias maxime, cujus omnes cantores atque cantatrices usque in praesentem diem lamentationes super Josiam replicant*, *b*) quod *Lament.* 1, 1-4. supponitur, Hierosolymam et templum adhuc subsistere.

Ast *a*) in Lamentationibus nihil omnino de *Josia* aut ejus morte occurrit. Quas lamentationes Jeremias in mortem *Josiae* composuit, injuria temporum perierunt.

b) Jeremias in Lamentationibus respicit totam epocham malorum, quae Judaei sub Nabuchodonosore perpessi sunt; et hinc mirum non est, Hierosolymam et templum hinc inde ut existentia supponi.

324.) Quidam recentiores arbitrantur, Lamentationes Jeremiae unum objectum non habere, unumque totum non constituere, sed 5. iis inesse objecta diversa, 5. diversis canticis lugubribus expressa. Canerentur itaque.

In I°. (C. 1.) deportatio *Joachin* regis Judae cum 10,000. praecipuorum Judaeorum Babylonem. *IV. Reg. 24. II. Par. 36.*

In II°. (C. 2.) ruina Hierosolymae ac templi.

In III°. (C. 3.) mala, quae Jeremias ipse tempore obsidionis passus est.

In IV°. (C. 4.) status Hierosolymae postquam haec urbs capta erat, et abductio regis *Sedeciae.*

In V°. (*C. 5.*) conditio Judaeorum cum praecipuis suae nationis in captivitatem abductorum, dum pauperes in Judaea relicti erant.

§. CXXXII.

Argumentum, scopus, lingua, elocutio ac indoles Lamentationum.

325.) Verum ex argumento Lamentationum constat, eas unum totum constituere; quae enim Jeremias in suis vaticiniis futura praedixerat, in suis Lamentationibus advenisse deflet: eversa Hierosolyma, combusto templo, Judaea vastata, rege Babylonem abducto, Judaeis partim bello, fame et peste occisis, partim Babylonem deductis, pauperibus in Palaestina Chaldaeorum persecutioni expositis, ponit Jeremias ob oculos in suis Lamentationibus miserum statum Judaeorum, calamitates, quas Judaei tempore obsidionis et expugnationis passi erant, mala, quae ipse perpessus est, hortaturque Hebraeos, ut poenitentiam agant, ad Deum convertantur, et spe melioris sortis erigantur.

326.) Scopus autem Lamentationum duplex est, voluit Jeremias 1°. Judaeos docere, causam eorum calamitatum esse ipsorum pecca-

ta, eosque ad conversionem excitare, 2°. voluit eorum fidem in promissiones divinas excitare, et illos certa spe reditus in patriam, restitutionisque in pristinum felicem statum a desperatione praeservare.

327.) Lingua Lamentationum est *hebraea*, vocibus chaldaïcis mixta. Stilus est, prout canticis convenit, poëticus, ac sublimior quam in Jeremiae prophetiis.

Scriptae fuerunt, istae Lamentationes versibus. Quodlibet caput divisum est in 22. partes juxta numerum litterarum alphabeti hebraïci. Capita I. II. et IV. singula continent 22. versus, quorum singuli littera alphabeti hebraei ordinatim procedunt. Caput III. 66. versus continet, quorum terni eadem littera alphabeti inchoantur. Caput V. 22. versus continet, sed litteris alphabeti haud distinctos.

In *vulgata*, *graeca* et *arabica versione* reperitur *praefatiuncula* ad Lamentationes, quae deest in *textu hebraeo*, *paraphrasi chaldaïca*, *versione syriaca* etc. (Conf. N. 22. 34-36. et 417-422.).

De Prophetia Baruch.

§. CXXXIII.

Baruch. AEtas ejus libri.

328.) Num *Baruch*, auctor hujus libri, sit idem ille *Baruch*, qui *Jeremiae* amanuensis fuit, dubitari posset, eoquod hic destructa Hierosolyma cum Jeremia in AEgyptum secessit (*Jerem. 43. N. 320.*), et *Baruch*, auctor hujus libri, 5°. anno post destructam Hierosolymam Babylone versatur (*Bar. 1, 1.*).

Verum *Baruch* hujus libri auctor, et *Baruch* amanuensis Jeremiae dicitur filius *Neriae* (*Bar. 1, 1. et Jer. 43, 6.*); quare eadem persona esse videtur. Potuit *Baruch* ex AEgypto facile Babylonem petere, ibique suum librum scribere.

Baruch videtur fuisse frater aulici *Sarajae* cum *Sedecia* rege Babylonem profecti (*Jerem. 51, 59.*), eoquod uterque patrem *Neriam* habuisse legitur (*Jerem. Loc. Cit. et Bar. 1, 1.*) *Fl. Josephus* ait, prophetam Baruch ex illustri familia natum fuisse.

Scripsit *Baruch* suum librum *Babylone* 5°. anno ab eversis Hierosolymis, comes et amanuensis fuit prophetae *Jeremiae*, et post mortem Jeremiae ex AEgypto Babylonem profectus est. Ubi et quando mortuus sit, ignoratur.

§. CXXXIV.

Argumentum et lingua libri Baruch.

329.) A. *C.* 1-*C. 3, 8.* in *prooemio* narratur, *Baruch* 5°. anno post eversam Hierosolymam praelegisse suum librum *Jechoniae* regi, Judaeisque Babylone captivis, qui ad poenitentiam conversi sunt, Hebraeos autem Babylone misisse librum Baruch cum epistola, muneribus, et nonnullis vasis argenteis ad Judaeos Hierosolymae degentes, hosque exhortatos esse, ut Hierosolymis offerrent holocausta, Deumque pro *Nabuchodonosore*, ejusque filio *Baltassare* orarent.

A. *C. 3, 9.*, ubi *tractatus* Baruch incipit, usque ad *C. 5.* exhibetur, veram sapientiam in lege Dei reperiri, et hujus observantiam parere felicitatem. Urbs Jerusalem ut vidua

loquens inducitur, captivitatem suorum filiorum deflet, et se spe punitionis hostium, reditusque suorum filiorum consolatur. Tandem vidua Jerusalem ad spem reditus suorum filiorum excitatur.

Caput 6. continet epistolam, quam *Jeremias* ad Judaeos Babylonem ducendos scripsit de idololatriae vanitate.

330.) Liber Baruch scriptus fuit *lingua hebraïca*, ut frequentes hebraïsmi *versionis graecae*, omnium versionum fontis, evincunt. Textus hebraeus II°. saeculo adhuc extabat, illumque *Theodotion* graece reddidit. Tempore autem *S. Hieronymi* jam deperditus erat, scribit enim Hieronymus: *Librum Baruch, qui apud Hebraeos nec legitur, nec habetur, praetermisimus* (*x*).

Versio nostra *vulgata* libri Baruch ex veteri *itala versione* desumpta est.

Plures antiqui Patres librum *Baruch* nomine *Jeremiae* citarunt, cum cujus operibus antiquitus unum opus constituebat. (Conf. N. 21.).

§. CXXXV.

Difficultates libri Baruch.

331.) I. *C.* 1. Hierosolyma templumque subversa statuuntur, et Judaei Babylone mittunt Hierosolymam munera, ut fierent holocausta *ad aram Domini*, excitanturque Hebraei Hierosolymae, ut librum Baruch legant *in templo Domini*. Ex quo Deistae concludunt ad contraditionem.

Verum Baruch templum minime ponit ut

(*x*) *Praef. in Jerem.*

destructum, et ut existens; nam vox *templum Domini* hic significat rudera templi, inter quae Judaei *aram* erexerant, ad quam sua sacrificia offerebant: sic etiam *Jerem.* 41, 5. legitur, 80. Judaeos munera et thus in subversam Hierosolymam detulisse, *ut offerrent in Domo Domini.*

332.) II. Eodem *capite* 1°. refertur, Judaeos Babylone misisse Hierosolymam aliqua vasa argentea, a Sedecia rege facta, ad *Joakim* sacerdotem, et *Jerem.* 52, 24. dici videtur, *Sarajam* tum temporis summum sacerdotem fuisse.

Ast Hebraei haec vasa Babylone redimere, aut etiam gratis accipere potuerunt. *Sarajas* vero, quando Baruch scribebat, jam 5. annis occisus erat *IV. Reg.* 25. Hebraei autem Hierosolymae degentes *Joakim* ut primum sacerdotum habebant.

333.) III. *C.* 1, 11. Jubentur preces pro *Nabuchodonosore* ejusque filio *Baltassare*, dum Nabuchodonosor equidem *Evilmerodach*, nullum autem filium, *Baltassarem* vocatum, habuisse legitur.

Sed apud *Danielem* 5, 2. etiam occurrit *Baltassar* filius Nabuchodonosoris; quare vel *Evilmerodach* fuit binomius, vel nomen *Baltassar* fuit titulus filii et successoris Babyloniae regis.

334.) IV. Baruch promittit *C.* 4, 24-25. Judaeis citum reditum ex captivitate babylonica, dum tamen juxta *Jerem.* 29, 10. haec captivitas 70. annis durare deberet.

Ast Baruch consolatur ibi Hebraeos spe reditus e ruina imperii babylonici per *Cyrum* inferenda orituri. Quando scribebat jam 16.

anni elapsi erant ab abductione *Jechoniae*, quacum captivitas 70. annorum inceperat. 54. anni residui parum erant ad subversionem maximae monarchiae babylonicae.

335.) V. C. *6, 2.* In epistola Jeremiae dicitur, captivitatem babylonicam duraturam *septem generationibus*, seu ultra 200. annos. dum *Jerem. 29*, 10. dicitur, illam futuram 70. annorum.

Verum apud antiquos reperiuntur generationes 100., 50., 33., 30., 10., et 7. annorum (y). Vox γενεα = *generatio*, *aetas*, significat hic spatium 10. annorum. Sic etiam *Diogenes Laërtius* (z) scribit, scholam *Pythagorae* 19. *aetatibus*, *generationibus*, substitisse, ad exprimendum, illam 190. annis stetisse (Conf. N. 34-36. et 417-422.).

DE PROPHETIA EZECHIELIS.

§. CXXXVI.

Ezechiel. AEtas ejus prophetiarum.

336.) *Ezechiel*, e nobili sacerdotum progenie patre *Buzi* natus, cum rege *Jechonia* ac 10,000. Judaeorum Hierosolymis in captivitatem babylonicam abductus fuit. Anno 5. sui exilii, et 6. ante eversionem Hierosolymae ad munus propheticum vocatus fuit ad fluvium *Chobar* (*C. 1, 1-3.*), qui in Euphratem labitur, et quo propheta in Mesopotamiam relegatus fuerat. Hoc munere functus est usque ad annnm 27. suae capti-

---

(y) Vide *Corn. a Lapide et Sanct. in C.* 6, 2. *Baruch.*
(z) *In vita Pythagorae L.* 8.

vitatis (*C. 29, 17.*). et forte diutius. Coaevus fuit Jeremiae, quocum ejus prophetiae multa communia habent. Juxta antiquam traditionem occisus fuit Ezechiel a judice Judaeo, cujus idololatriam reprehenderat.

§. CXXXVII.

Argumentum et ordo vaticiniorum Ezechielis.

337.) Judaei cum *Jechonia* in captivitatem babylonicam deducti, fallacibus pseudoprophetarum promissionibus decepti sperabant fore, ut *Sedecias* rex Judae cum adjunctis sibi principibus sociis Nabuchodonosorem debellaret, seque ita liberaret (*Jerem. 29.*). *Jeremias* autem Judaeis Hierosolymae praedicebat subversionem regni Judae, et ruinam metropolis ac templi. Ne igitur Judaei captivitatis babylonicae Nabuchodonosori rebelles fierent, atque ita interirent, voluit Deus, ut *Ezechiel* inter eos Jeremiae vaticinia confirmaret. Praedixit igitur Ezechiel concaptivis Judaeis apud fluvium *Chobar* proximam ruinam regni Judae, Hierosolymae et templi, captivitatemque confratrum, qui adhuc in Judaea erant. Causam harum calamitatum dicit Ezechiel esse Judaeorum idololatriam, injustitiam, impuritatem, contemptum legis etc. Consolatur autem Hebraeos, praedicendo, eos e sua captivitate liberandos, regnum illorum restaurandum, Hierosolymam ac templum reaedificanda esse, feliciaque tempora ventura sub *Messia*. Prior pars prophetiarum

Ezechielis respicit *Messiam* vide *C. 34, 23-24. C. 37, 24.*

338.) In particulari praedicit Ezechiel

I. Ruinam *Hierosolymae C. 16.*

II. Regem *Sedeciam* per effractos muros fugiturum, a Chaldaeis in fuga capiendum, et in regionem Chaldaeorum deducendum esse, quam tamen visurus non erat, eoquod oculi illi eruendi erant. *C. 12.*

III. Praenuntiat *Tyrum* subvertendam et non amplius reaedificandam esse. *C 26-C. 28.*

IV. Subversionem regni *AEgypti C. 29-C. 32.*

V. Ruinam *monarchiae assyriae C. 31.*

VI. Praedicit *Messiam C. 34 C. 37.*

Ezechiel pariter praenuntiat sortem aliorum populorum vicinorum, ut *Ammonitarum*, *Moabitarum*, *Edomitarum*, *Philisthaeorum*, et *Sidoniorum.*

Plerumque prophetiae Ezechielis in ejus libro collocatae sunt eo ordine, quo aeditae sunt.

§. CXXXVIII.

Lingua et stilus vaticiniorum Ezechielis.

339.) Prophetiae Ezechielis scriptae sunt *sermone hebraïco* verbis formisque chaldaïcis mixto.

Stilus est fere ubique simplex et prosaïcus, sed in increpatione vitiorum est vehemens.

Nullus Prophetarum tot revelationes visionibus symbolicis et aenigmaticis exprimit, quot Ezechiel; symbola et similitudines, quibus utitur, sunt magna, animum commovent,

et quoad minuta adjuncta describuntur. Inter pulchras Ezechielis descriptiones eminent illae.

1°. De ingrata et infideli sponsa *Jerusalem* *C. 16.*

2°. De duabus *aquilis* ingentibus *C. 17.*

3°. De sororibus *Oollae* et *Oolibae*, quae a suis amasiis lapidantur, secantur et comburuntur *C. 23.*

4°. De rege *Tyri* ut Cherub in monte sancto *C. 28.*

5°. De *Pharaone* rege AEgypti, qui ut Crocodilus in Nilo capitur, in desertum expellitur, et feris praedae traditur *C. 29.*

6°. De *monarchia assyria* comparata celsissimae cedro, quae a barbaris conciditur, et ad inferos detruditur *C. 31.*

7°. De valle plena aridorum ossium reviviscentium *C. 37.*

8°. De bello et clade regis *Gog* *C. 38-C. 39.*

§. CXXXIX.

Difficultates prophetiarum Ezechielis.

340.) D. *Tindal*, de *Voltaire* (*a*) aliique nonnulli Deistae praetendunt, in prophetiis Ezechielis extare mandata a Deo huic prophetae data, quae partim *impossibilia*, partim *spurca*, et partim *absona* essent. Ast quam inepte haec effutierint patebit ex dicendis. Difficultates praecipuae sunt.

I. *C. 3, 1-3.* Jubetur Ezechiel volumen comedere, et ipsum comedisse legitur.

(*a*) *Tindal Christianity as ald as the creation Ch.* 58. *Voltaire Dict. Philos.*

Verum hoc non nisi in visione prophetica contigit; sensus est prophetam se iis, quae in hoc volumine erant, imbuere debuisse, ipsumque hoc fecisse.

341.) II. *C. 4, 1-6.* Jubetur Propheta Hierosolymam ejusque obsidionem in latere exhibere, et brachio extento adversus istum laterem cubare 390. diebus in latus sinistrum, et 40. diebus in latus dexterum.

Crediderunt nonnulli interpretes hoc non nisi in visione contigisse, eo magis quod Ezechiel 430. diebus haud cubuisse videtur: nam ajunt Ezechiel 12. die 4ti. mensis anni 5ti. suae captivitatis jussum in latera cubandi accepit *C. 1, 1-2. C. 3, 16. C. 4, 1.*, et 5. die 6ti. mensis 6ti. anni captivitatis *sedebat in domo sua C. 8, 1.* Cum autem annus judaïcus contineret 12. menses 30. dierum, elapsi non erant nisi 413. dies, proinde diebus 430. non cubavit in latera.

Ast si hoc non nisi in visione prophetica contigisset, Judaei in Babylonia captivi per hanc visionis narrationem parum commoti fuissent, et vix intellexissent, quid Ezechiel sibi vellet. Quando Ezechiel simplices visiones refert, eas satis indicat, ut *C. 1, 3. etc. C. 8, 1. etc. C. 37, 1. etc. C. 40, 1. etc.*, loco autem supra citato omnia historice narrat.

Quod spectat adlatam difficultatem, potuit ille 5. annus captivitatis esse *intercalaris*, qui 13. mensium erat apud Hebraeos.

Ratio hujus extraordinarii jussi divini videtur fuisse isthaec: cum actiones extraordinariae multo magis quam verba hominem moveant, voluit Deus Judaeos in Babylonia captivos per exhibitionem obsidionis Hieroso-

lymae in latere, et per istos 430. dies, quibus Ezechiel in ambo latera cubare debebat, modo sensibili certos reddere, Hierosolymam, Judaeae metropolim, à Babyloniis expugnandam esse, et se ob longam seriem praevaricationum Judaeos in Palaestina residuos Babyloniis in praedam traditurum.

Impossibile minime est Ezechielem 390. diebus in latus sinistrum, et 40. in latus dexterum cubuisse, eo magis quod *C. 4*, 8. dicatur, ipsum ligandum fuisse; nam *Hier. Prado* S. J. testatur (*b*), se vidisse stultum, qui 15. annis nudus ac ligatus in idem latus cubaverat.

Forte Ezechiel nonnisi per diem ita cubuit, quando ab hominibus hoc in statu videri poterat, et de nocte motus necessarios peregit!

342.) III. *C. 4, 9-12.* Praecipit Deus Ezechieli, ut ex frumento, hordeo, fabis, lentibus etc. panem sibi conficiat, *et quasi subcinericium hordeaceum comedes illud*, ait illi Deus, *et stercore quod egreditur de homine, operies illud in oculis eorum.* Cum autem Ezechiel nauseam de hoc manifestaret: *Ecce*, inquit illi Deus, *dedi tibi fumum boum pro stercoribus humanis: et facies panem tuum in eo.*

D. de Voltaire in *sua Scriptura tandem explicata* (*c*) hoc factum, ut alia, quae Ezechielem respiciunt, omnino immutat, et in sua *Philosophia historiae* (*d*) ait, Deum E-

---

(*b*) *Comment. in C. 4. Ezech.*

(*c*) *Bible enfin expliquée par plusieurs Aumoniers de S. M. L. R. D. P.*

(*d*) *Philosophie de l'histoire.*

zechieli praecepisse, ut panem stercore humano coopertum comederet, eique dumtaxat permisisse, ut panem suum stercore boum cooperiret, postquam panem stercore humano illinitum manducasset. At irreligiosum istum auctorem lectoribus mendacia obtrudere, Sacramque Scripturam calumniari, patet et ex allato Ezechielis textu, et adhuc magis patebit ex dicendis.

Aliqui Interpretes equidem credunt, haec dumtaxat in visione contigisse; at huic sententiae adversantur quae N. 341. attulimus. Ezechieli primum imperatum fuit, panem suum loco ligni siccatis stercoribus humanis coram Judaeis coquere, non autem illinire. In Oriente pauperes incolae desertorum panes suos frequenter siccatis stercoribus boum, immo et hominum, defectu ligni coquunt (*e*).

Voluit autem Deus per hanc Ezechielis actionem Judaeis sensibiliter ob oculos ponere ingentem miseriam, ad quam in captivitate babylonica redigendi erant, et quae tanta futura erat, ut Judaei ligno destituti panem suum siccatis stercoribus coquere deberent.

343.) IV. *C. 12, 3-7.* Jubetur Ezechiel vasa sua de die domo sua exportare, acsi alio commigrare vellet, et vespere per fractum parietem efferri.

Haec pariter nonnulli Interpretes in sola visione evenisse adfirmant. Verum per hanc singularem actionem Propheta portendit, Hie-

---

(*e*) Vide *Corneille le Bruyn Voyage au Levant. T. I. p.* 230. *Tournefort T. III. p.* 107. 122. 133. 186. *Pietro della Valle part. I. Lett.* 11. *Gemelli Carreri Voyage autour du monde. T. II. p.* 57.

rosolymam capiendam, regemque *Sedeciam* per effractos muros fugam tentaturum esse.

344.) V. *C. 20, 25.* Deus Ezechieli Judaeis *dedi*, inquit, *praecepta non bona*, *et judicia, in quibus non vivent.* D. *de Voltaire* insinuat (*f*), Ezechielem hic legem Moysis carpere.

Verum vox *dedi* in hoc textu nihil aliud quam *permissionem* significat, ita ut sensus sit: Quia Judaei legem meam beneficam non observarunt, *permisi*, ut se subderent duris infamibusque paganorum legibus. Sensus iste clare patet ex *v. 26.*

345.) VI. Recentiores nonnulli OEderum (*g*) secuti, ultima 9. capita harum prophetiarum Ezechieli abjudicant.

At Ezechieli vindicantur tum per constantem traditionem Judaeorum et Christianorum, tum per eumdem genium, stilum, etc., qui in hisce capitibus, ut in praecedentibus, occurrunt.

346.) VII. Vaticinia contra gentes pariter recentiores nonnulli Ezechielis esse negant, eaque *Danieli* qui regem *Nabuchodonosorem* in suis expeditionibus ut *poëta regius* comitatus fuisset, adscribunt (*h*). Vaticinia ista sunt quae occurrunt *C. 25-C. 32. C. 35.* et *C. 38-C. 39.*

Ast haec vaticinia ipsius Ezechielis esse testantur tota antiquitas, idemque genius ac stilus, qui in illis ut in primis capitibus depre-

---

(*f*) *Bible enfin expliquée art. Ezéchiel.*

(*g*) *Freye Untersuchung über einige Bücher des A. T.* 1771.

(*h*) *The Monthly Magazin and Britisch Register Scrip. Maji p.* 189. *London* 1798.

henduntur. Materia ipsa horum capitum evincit, illam *poëtae aulici* opus minime esse.

347.) VIII. In prophetiis Ezechielis occurrunt tropi, similitudines et allegoriae a rebus obscoenis petitae, quarum aliquas *D. de Voltaire* in sua *Scriptura tandem explicata* (*i*), derisioni maligne exponit. At de *D. de Voltaire* merito dictum est, quod fuerit *in poësi magnus*, *in historia parvus*, *et in religione nullus* (*k*).

Istae similitudines, allegoriae etc. Ezechielis, a moribus Occidentalium alienae, aptissimae erant ad superbos, pervicaces, praevaricatoresque Judaeos confundendos. In calidis Orientis regionibus alia est decoris ratio, quam in frigidis Occidentis plagis. In Oriente, ubi sexus femineus ab altero sexu separatim habitat, homines sat libere de hujusmodi rebus loquuntur, quin aliquis inde offendatur.

Caeterum posterioribus saeculis Hebraei lectionem prophetiarum Ezechielis non nisi 30. aetatis annum adeptis permiserunt. Juniores, et carnis molestiis subjecti, a lectione prophetiarum Ezechielis abstineant (Conf. N. 34-36. et 417-422.).

(*i*) *Bible enfin expliquée. Ezéchiel.*

(*k*) *Espérons*, disait l'abbé de *Radonvilliers*, *que bientôt une main amie*, *en retranchant*, *des écrits publiés sous son nom*, *tout ce qui blesse la religion*, *les moeurs et les loix*, *effacera la tache qui ternirait sa gloire*.

De Prophetia Danielis.

§. CXL.

Daniel. AEtas ejus vaticiniorum.

348.) *Daniel* de tribu Juda, et regia aut saltem nobili familia natus (*C. 1, 3-6.*), 4°. anno regis *Joakim* adhuc juvenis cum *Anania*, *Misaël*, *Azaria*, aliisque regiis et nobilibus adolescentibus jussu *Nabuchodonosoris* Babylonem deportatus fuit, ut ibi scientias linguamque Chaldaeorum edoctus ad officia regia eveheretur. Chaldaïcum nomen *Baltassar* obtinuit, ac in aula enutritus fuit.

Legis mosaïcae sedulus fuit observator. Tribus annis scientias linguamque Chaldaeorum edoctus, sapientibusque Chaldaeis doctior repertus, munus aulicum adeptus est. A Deo donatus fuit insigni perspicacia visiones, et somnia mysteriosa explicandi, res occultas noscendi, atque dono futura praedicendi.

In sua juventute castam *Susannam*, a duobus aetate provectis judicibus perperam adulterii adcusatam, innocentem declarari, atque ipsos impios judices promerita poena adfici curavit. Cum *Nabuchodonosori* explicasset somnium de statua ex variis metallis conflata, gubernator provinciae *Babylonis*, praefectusque sapientum Chaldaeorum constitutus fuit.

Sub successoribus Nabuchodonosoris aliquantulum neglectus fuit, at sub *Dario Medo* fuit unus de tribus imperii praefectis, quibus gubernatores 120. provinciarum imperii rationem reddere debebant. Verum cum edictum *Darii*, ab aulicis Danielis perdendi causa extortum, et a Deo hominibusque, rege

excepto, per 30. dies quidquam peti vetans, haud observasset, in speluncam leonum conjectus fuit, e qua altera die illaesus eductus est.

Cyro, Persarum regi, cujus conviva et amicus fuit, detexit fraudes sacerdotum idoli *Beli*, qui appositos idolo de die cibos de nocte clam auferebant; quare hi sacerdotes interempti fuerunt, et idolum destructum fuit. Quum autem Daniel interfecisset *draconem*, quem *Babylonii* colebant, injecta ejus ori massa ex pice, adipe et pilis confecta, instantibus Babyloniis, seditionemque ideo moventibus, altera vice in speluncam leonum conjectus fuit, in qua per Prophetam *Habacuc*, prandium ex Judaea adferentem, pastus est, et e qua 7. die illaesus liberatus fuit.

349.) Vaticinatus est *Daniel* ab initio fere captivitatis babylonicae sub rege *Joakim* usque ad regnum *Cyri*, et vixit saltem usque ad annum 3. hujus regis (*Dan. 10, 1*). *Ezechiel*, qui 7. annis post Danielem deportatus fuit, *Danielem* ut virum probissimum ac sapientissimum exhibet *C. 14, 14, 18, 20. et C. 28, 3.*

§. CXLI.

Argumentum libri Danielis.

350.) Hic liber in tres partes dispescitur; I. pars, complectens 6. priora capita, est historica, et Daniel ibi de se in tertia persona loquitur: pars II., quae comprehendit cap. 7-12., est prophetica, et Daniel in ea de se in prima persona loquitur, III. pars continet cap. 13-14, quae cum *C. 3, 24-90.* sunt *deuterocanonica*; *cap. 13°.* refertur historia ca-

stae *Susannae* (N. 348.), et *cap. 14°.* exhibetur historia idoli *Beli et Draconis.* In particulari recensetur

351.) I. *Somnium Nabuchodonosoris*, in quo hic rex vidit ingentem statuam ad pedem alicujus montis: illius caput ex auro, pectus et brachia de argento, venter et femora ex aere, tibiae e ferro, et pedes partim ex ferro et partim ex argilla erant. Lapis nullius ope a monte avulsus in pedes statuae ruit, eamque in pulverem redegit, quem ventus rapuit. Lapis autem iste factus est mons maximus, qui totam terram opplevit. Daniel hoc somnium mysteriosum explicavit de *quatuor monarchiis*, quae sibi succederent, sed quae destruerentur monarchia nova in aeternum duratura *C. 2.* (*l*).

352). II. refertur erectio *aureae statuae colossalis*, quam *Nabuchodonosor* tempore ejus dedicationis ab omnibus praepositis regiis adorari jussit. *Ananias Misaël* et *Azarias*, hoc jussum exequi renuentes, in fornacem ar-

---

(*l*) Designat in hac statua *caput aureum* I. aureum *regnum Chaldaeorum*, cujus rex *Nabuchodonosor* erat (*C.* 2, 37-39.), significant *pectus et brachia argentea* II. *argenteum regnum* (*ib* v. 39.) *Medorum sub Dario*, *venter et femora aurea* III. *regnum aureum* (*ib.*) *Persarum sub Cyro*, *tibiae ex ferro* IV. *regnum velut ferrum* (*ib.* v. 40.) *Graecorum sub Alexandro M.*, et lapis abscissus a monte *regnum Messiae* (*ib.* v. 44.). Juxta alios quosdam Interpretes *II. regnum* est illud *Persarum sub Cyro*, III. *Graecorum sub Alex. M.*, et IV. *illud Romanorum.*

Tandem juxta alios IV. regnum est *monarchia regum AEgypti et Syriae sub Ptolomaeo Lagi et Seleuco*: lapis est *Imperium Romanum*, repraesentans regnum Messiae *v.* 44. annuntiatum.

ardentem conjecti fuerunt, in qua illaesi manserunt *C. 3.*

353.) III. Narratur *somnium Nabuchodonosoris*, in quo viderat celsissimam arborem ita succidi, ut stipes vinculis colligatus in terra maneret. Daniel interpretatur hoc somnium, quod *Nabuchodonosor* regno pulsus et mente captus ad *septem tempora* cum bestiis victurus, sed dein sanatus regno restituendus sit. Hoc vaticinium 12. elapsis mensibus impleri coepit *C. 4.*

354.) IV. Cum *Baltassar* rex Babyloniorum in convivio Deos honoraret, et vasa sacra templi hierosolymitani profanaret, digiti in pariete scripserunt: *Mane*, *Thecel*, *Phares*. Quae verba solus Daniel explicare valens, Baltassari dixit, significari per *Mane*: *Numeravit Deus regnum tuum et complevit illud*, per *Thecel*: *Appensus es in statera*, *et inventus es minus habens*, ac per *Phares*: *Divisum est regnum tuum*, *et datum est Medis et Persis*. Eadem nocte Danielis prophetia adimpleta fuit; nam *Baltassar* fuit occisus, et *Darius Medus* illi successit *C. 5.*

355.) V. Vidit Daniel ex Oceano, in quo quatuor venti colluctabantur, *quatuor bestias portentosas* adscendere, quae *quatuor monarchias* portendebant. I. Bestia similis erat *leaenae*, et alas *aquilae* habebat; II. similis erat *urso*, et tres ordines dentium in ore habebat; III. similis erat *pardo*, et quatuor capita, totidemque alas habebat; IV. bestia, ab aliis distincta, habebat *magnos dentes ferreos*, quibus omnia comminuebat, reliqua vero pedibus calcabat. Illi *decem cornua* erant, quae inter oriebatur *cornu parvum*, cui oculi hu-

mani, et os magniloquum. *Antiquus dierum*, seu senex aetate provectissimus, ab innumerabilibus ministris stipatus, igneo throno insidens, judicium instituit, et IV. bestia condemnatur ac comburitur. Dein *filius hominis* per nubes caeli usque ad *antiquum dierum* pervenit, regnum aeternum nanciscitur, atque illi omnia regna servire debent *C*. 7. (*m*).

356.) VI. Danieli in Visione adparet *aries* duobus cornibus, uno alterno majori et succrescente, instructus. *Hircus* vero caprarum, unico cornu inter oculos posito insignitus, ab

---

(*m*) Designant I. bestia, quae juxta textum originarium chaldaïcum est *leo*, *monarchiam Chaldaeorum*, *C*. 2, 37. per aureum caput statuae repraesentatam, II. *monarchiam Persarum*, IIIa. illam *Graecorum sub Alex. M*. Per IV. bestiam alii intelligunt *Imperium Romanum*, alii successores *Alexandri M*. in Syria et AEgypto. *Cornu parvum* inter 10. cornua exortum ita esset *Antiochus Epiphanes*.

Juxta alios interpretes Ia. bestia designat *monarchiam Chaldaeorum*, II. significat *monarchiam Medorum*, quae monarchiae Chaldaeorum successit, III. repraesentat *monarchiam Persarum* sub *Cyro*, IV. vero *monarchiam Graecorum* sub *Alex. M*. *Decem cornua* ita designarent *decem reges Syriae*, qui *Antiochum Epiphanem*, per parvum cornu repraesentatum, praecesserunt. Hi autem reges sunt 1. *Seleucus Nicator*, 2. *Antiochus Soter*, 3. *Antiochus IIus. Theos*, 4. *Seleucus IIus. Callinicus*, 5. *Seleucus IIIus. Ceraunus*, 6. *Antiochus IIIus. M.*, 7. *Seleucus IVus. Philopator*, 8. *Heliodorus*. Hoc autem tempore a multis rex Syriae agnitus fuit *Ptolomaeus Philometor*, rex AEgypti, qui ita est 9us. Haeres autem throni Syriae erat *Demetrius* filius *Seleuci IVti.*, qui ita est 10. rex. *Antiochus Epiphanes Heliodorum*, *Ptolomaeum Philometorem* ac *Demetrium* subegit.

Antiquus dierum, qui IV. bestiam judicat, repraesentat Deum, et *filius hominis filium Dei*. Conf. *Matth*. 26, 64.

Occidente venit *super faciem totius terrae*, priorem arietem devincit, cornuaque ejus comminuit. *Hircus caprarum* maximus evadit. Tandem ejus cornu confringitur, atque ex eo prodeunt *cornua quatuor*. Angelus *Gabriel* Danieli dein dicit, *Arietem duorum cornuum* significare *regem Medorum ac Persarum*, *Hircum vero caprarum regem Graecorum* (*Alex. M.*), cujus regnum inter quatuor reges dividendum erat *C.* 8.

357.) VII. C[illegible] Daniel a Deo restaurationem Hierosol[illegible]ae, ejusque templi, juxta *Jeremiae* vaticinium 25, 11-12. 29, 10. elapsis 70. annis locum habiturum, exoraret, angelus *Gabriel* ei ait, non dumtaxat ejus desiderium impletum iri, verum etiam *Messiam* tempore 70. *hebdomadum* annorum adventurum, novamque religionem conditurum esse, dein vero Jerusalem templumque destruenda, et numquam amplius reaedificanda esse *C.* 9.

358.) VIII. Praedicitur expeditio IV. regis post *Cyrum*, *Xerxis M.*, in Graeciam. Magnus vero rex Graeciae, *Alex. M.*, destruet *monarchiam persicam*; monarchia graeca autem dividetur in *quatuor partes*, non autem inter posteroses ejus fundatoris *C.* 11.

§. CXLII.

Lingua et elocutio vaticiniorum Danielis.

359.) Lingua horum vaticiniorum est *hebraea* verbis chaldaïcis exoticisque permixta. *Chaldaïce* exarata sunt *C.* 2, 4-49. et *C.* 3., 4., 5., 6., ac 7.

Oratio *Azariae*, et canticum ejus sociorum in fornace ardente, quae *C.* 3, 24-90. re-

feruntur, historia castae *Susannae*, quae *C. 13.*, et narratio de *Belo* et *Dracone*, quae *C. 14.* leguntur, nec hebraïce nec chaldaïce extant, sed solummodo *graece*. Cum autem opus sint *Danielis*, oportet illa originetenus hebraïce aut chaldaïce exarata fuisse, et secus ea *Theodotion*, *Aquila*, *Symmachus*, et *LXX. Interpretes*, traducere haud potuissent.

Somnia et revelationes exhibentur a *Daniele* grandibus symbolis. Cum Daniel in rebus politicis versatissimus esset, revelationes divinas adcurate percepit, quare et illas clare litteris mandavit. Stilus ejus est prosaïcus.

§. CXLIII.

Difficultates generales contra Danielem qua auctorem prophetiarum.

360). *Porphyrius* philosophus gentilis, famosus christiani nominis hostis, vaticinia Danielis tam clara reperit, ut maluerit ea Danieli abjudicare, et tribuere auctori aetatis *Antiochi Epiphanis*, quam illa impugnare. Porphyrio haud pauci Neoterici nostro aevo adsentiuntur, contendentes, sapientem aliquem post *Antiochum Epiphanem*, qui sesqui saeculo ante Christum regnavit, res historicas modo prophetico conscripsisse, et Danielem loquentem induxisse. Difficultates, quas congerunt, aliae respiciunt generaliter *auctorem* libri Danielis, aliae in particulari 6. ejus priora capita, aliae *Cap. 7- C. 12.*, et aliae *C. 3, 24-90. C. 13-C. 14.* De illis successive agemus.

Contra Danielem qua auctorem prophetiarum ajunt

361.) I. Judaeos collocasse *Danielem* non inter *Prophetas*, sed inter *hagiographos*, illos autem id facturos non fuisse, si Daniel hunc librum scripsisset, cum maximus Prophetarum esset. Ex quo concludunt, opus illi inscriptum esse historiam *tempore Machabaeorum* modo prophetico scriptam. Addunt, Danielem ab auctore *Ecclesiastici C. 49.* Prophetis non accenseri.

At Judaei saeculo IV°. dumtuxat Danielem inter hagiographos collocarunt, majorum suorum neglecta doctrina, ut Christianis arma eriperent, quibus expugnabantur. Frivole praetendebant, Prophetam in aula versari non debere, prout Daniel in aula versatus fuerat.

Si liber Danielis *aetate Machabaeorum* scriptus esset, nequidem a Synagoga Palaestinensi Canoni Librorum S. insertus fuisset, utpote qui tum clausus erat (N. 7.), et in quem nequidem liber *Ecclesiasticus*, aliaque Scripta S. post istud tempus composita recepta fuerunt (Conf. N. 19.).

Veteres autem Judaei Danielem Prophetis adnumerarunt, ut patet *a*) ex versione *LXX. Interpretum*, in qua post *Ezechielem* collocatur, ut in versione latina, *b*) ex *Matth. 24, 15.*, ubi Christus Danielem *Prophetam* vocat, *c*) ex *Fl. Josepho*, qui Danielem Prophetis accenset *contra Appion. L. 1. C. 8.*, et qui *Antiq. L. 10. C. 11.* illum vocat unum *ex maximis prophetis, qui cum Deo locutus est, et qui non dumtaxat res futuras praedixit, ut alii Prophetae, sed etiam tempus earum eventus determinavit*, *d*) ex *Melitone Sard.*, *Origene* etc., *e*) *Alexandro M.* Hierosolymis vero Deo sacrificanti IV°. ante

Christum saeculo, prophetia Danielis hunc regem respiciens oblata fuit, ut ex *Fl. Josepho Antiq. L. 11. C.* 8. constat.

Auctor vero *Ecclesiastici C. 49.* solummodo recenset Prophetas, qui de captivitate babylonica vaticinati fuerant; quare ibidem non solum *Danielem*, sed etiam *Isaïam* omittit.

362.) II. Dicunt, in Danielis prophetiis occurrere eumdem rerum prospectum, easdem expressiones, easdemque formulas, quae reperiuntur in *I°. et II°. Machabaeorum*, librum proinde Danielis ex *epocha Machabaeorum* descendere.

Verum ex hoc solummodo sequitur, auctores librorum *Machabaeorum* Danielis librum legisse. Vaticinia *Jeremiae C. 48.* de *Moabitis* adfinia sunt prophetiis *Isaïae C. 15. et C. 16.*; ex hoc autem nemo concludet, prophetias *Jeremiae* et *Isaïae* eodem tempore esse scriptas.

363.) III. Linguam hebraïcam et chaldaïcam, praetendunt, in libro Danielis tantopere variare, ut diversi auctores inde colligantur.

Sed haec adsertio est a veritate alienissima; nam lingua capitum hebraïcorum ubique est eadem, uti et lingua chaldaïca capitum chaldaïce scriptorum. Si etiam aliqua linguae diversitas occurreret, illa provenire posset a diversitate circumstantiarum, aetatis etc., in qua Daniel scripsit. Unicum totius libri Danielis auctorem esse, sat liquet, quod ubique eadem est scribendi ratio, et quod res posterius relatae ad res praecedentes collimant.

364.) IV. Danielem, inquiunt, sibi tributurum non fuisse encomia, quae *C. 1,20. C. 4,*

15. C. 6, 11. C. 5, 3. C. 9, 23. C. 19, 11. leguntur.

Ast si hoc argumentum valeret, multis auctoribus profanis sua opera abjudicanda essent, in quibus refertur quid alii de illis senserint et dixerint.

Daniel locis citatis simpliciter narrat qualis visus fuerit *Nabuchodonosori*; quid iste rex, regina, *Darius Medus* etc. de illo senserint, et quomodo angelus illum adpellaverit, haec vero tam arcte colligata sunt rebus aliis, quas recenset, ut illa omittere nequiverit. Conf. Ezech. *C. 14, 14, 18, 20.* et *C. 28, 3.*

§. CXLIV.

Difficultates particulares adversus sex priora capita Danielis.

365.) I. Si haec pars historica, ajunt, *Danielis* esset, Daniel in illa in prima persona loqueretur, prout fit in parte prophetica *C. 7-C. 12.*, non vero *in tertia persona*.

Ast quando Prophetae referunt res, quae ipsos et alios respiciunt, frequenter de se *in tertia persona* loquuntur. Id faciunt etiam *Isaïas C. 7, 3. C. 20, 2. C. 37, 2.* et *Jeremias C. 20, 1. C. 25, 1. C. 26, 8.* Mirum igitur non est, Danielem in hac parte historica de se *in tertia persona* loqui. Conf. N. 93. 4°.

366.) II. *Statua aurea*, quam *Nabuchodonosor C. 3.* sexaginta cubitorum altitudinis, et sex latitudinis confici, et in *campo Dura* collocari jussisse legitur, prorsus incredibilis est, 1°. enim tanta auri copia omnem fidem superat, 2°. tam ponderosus colossus aureus

nulla humana vi erigi potuisset, 3°. nulla est proportio inter altitudinem 60., et latitudinem 6. cubitorum: hujusmodi statua fuisset monstrum informe.

Sed statua isthaec repraesentabat idolum, ut ex *C. 3, 12, 14, 18.* colligitur, et verisimiliter *Belum*, Babyloniorum deum primarium. Statuae autem idolorum erant vel ex argilla, vel ex ligno confectae, exterius vero inaurabantur, aut laminis aureis cooperiebantur; ut ex *Dan. 14, 6. et Jerem. 10, 3-4.* constat. Statua *Beli* vocatur *aurea C. 3.*, eoquod extrinsecus aurea erat: sic etiam *Exodi 39*, 37. vocatur altare *aureum*, quod juxta *Exod. 30, 1-3.*, ex ligno confectum, et laminis aureis coopertum erat. Quare duae priores difficultates disparent.

Quod spectat disparitatem proportionis, cum dedicatio statuae in campo locum haberet ut ab omnibus videretur, verisimiliter statua columnae imposita fuit, ut ita altitudo statuae et columnae simul 60. cubitos adaequarit. Si sola statua 60. cubitos altitudinis habuisset, sequeretur, illam figuram humanam non habuisse, sed quid supernaturale repraesentasse, ad *Belum*, magnum Babyloniorum numen, exhibendum forte aptum.

367.) III. Dedicationi praedictae statuae ex Judaeis soli *Ananias*, *Misaël* et *Azarias* juxta C. 3. interfuerunt. Cur alii Judaei illi non adfuerunt? Quomodo *Daniel*, qui ut aulicus ei interesse debuisset, a jussu regio exemptus fuit?

At cum juxta *Nabuchodonosoris* edictum *C. 3.* omnes officiis regiis fungentes huic dedicationi interesse deberent, *Ananias*, *Misaël*

et *Azarias*, qui hujusmodi officiis decorati erant, illi interesse debebant, non vero alii judaei.

Daniel vero ob negotia absens, vel aegrotus fuit; et hinc etiam pro tribus suis amicis, qui in fornacem ardentem illico conjecti fuerunt, intercedere non valuit.

368.) IV. *Nabuchodonosor* morbo *Lycanthropiae* laborans, se in bovem mutatum esse credidit, et juxta *C. 4. septem temporibus*, seu annis, foenum etc. ut bos inter feras comedit. Verum 1°. quomodo hic rex delicate enutritus, pretiosisque cibis adsuetus, herbas cum bestiis manducare potuit? quomodo sine vestibus rore pluviaque irrigari valuit *septem annis* quin moreretur? 2°. Quomodo septem annorum spatio illi regnum conservatum fuit? aut quomodo creatum interea regem post 7. annos pellere valuit quin resistentiam experiretur? 3°. Cur de re tam extraordinaria nulla in historicis profanis fit mentio? Haec non nisi in hypothesi judaïcae *Aggathoth* explicari possunt.

Sed voces *septem tempora* hic non necessario *septem annos* significant, possunt indicare *septem menses*, aut, cum Orientales annum in *sex partes*, *seu tempora*, dividerent, *quatuordecim menses*. Si autem vox *tempus* pro *anno* accipienda esset; *determinatus numerus septem* hic pro *indeterminato* adhiberi, atque aliquos annos significare posset, prout vox *septem* usurpatur *Gen. 33, 3. Prov. 24, 16. 26, 25. Isai. 4, 1. Jerem. 15, 9.* etc. etc. Quibus in hypothesibus adlatae difficultates facile explicantur.

Caeterum si etiam *Nabuchodonosor* septem annis integris cum feris fuisset, an Deus, qui superbum hunc impiumque regem in exemplum aliorum insigniter punire voluit, illum gramina comedentem, rore pluviaque irrigatum, vivum servare, a feris incolumem praestare, eique regnum conservare nequivisset?

Historia profana hujus facti non meminit, quia nulla historia regni babylonici Nabuchodonosori coaeva ad nos pervenit. Caeterum vestigia illius occurrunt in auctoribus profanis posterioribus, ut in *Beroso*, et *Fl. Josepho cont. Appion. L. 1. C. 20. Abydenus* apud *Eusebium* (n) ex *Megasthene* refert, *Nabuchodonosorem* palatium suum conscendisse, ibi praedixisse, *Babylonem* a *Medis et Persis* expugnandam esse, atque illico disparuisse. E quibus veritas de Nabuchodonosoris ob morbum *Lycanthropiae* a Deo immissum inter feras recessu elucet *Dan. C. 4.* (o).

(n) *Euseb. Praep. L. 9. C. 41.*

(o) *Lycanthropia* descendit a vocibus graecis λυκος (lukos) = *lupus*, et ανθρωπειος (anthropeios) = *humanus*, atque est morbus, quo homo in dementiam lapsus, et aestu imaginationis exagitatus, sibi imaginatur, se in lupum, bovem, canem, felem etc. mutatum esse, atque habitus, inclinationes etc. horum animalium imitatur.

„ Communiter creditur, ait cl. *Calmet*, Nabuchodo„ nosorem per effectum potentiae divinae in hunc mor„ bum incidisse: hic princeps itaque firmiter credens, „ se bovem esse factum, manibus pedibusque incedere, „ herbas comedere, capite ut cornibus petere, ruri com„ morari, societatem hominum fugere, atque caesariem, „ barbam, et ungues ut animal nutrire, incepit. Ejus „ aulici hoc portento attoniti illum ceperunt et ligave„ runt, ut *Daniel* (*C.* 4, 12.) observat: *Alligetur vin„ culo aereo et ferreo.* Cum illo egerunt ut cum in-

369.) V. Incredibile est, sensatum regem *Darium Medum* dedisse edictum, ut omnes, qui intra 30. dies a Deo aut ab homine aliquid peterent, nisi ab ipso, conjicerentur in speluncam leonum.

Verum hoc edictum ab aulicis callide obtentum fuit Danielis perdendi causa. Praetexebant aulici, hoc edictum necessarium esse ad regiam Darii auctoritatem apud Babylonios firmandam, volebantque, ut novus rex tamquam divinitas haberetur, quo Babylonii ejus legibus facilius obtemperarent. Darius vero dolum sub aulicorum consilio latentem haud perspexit. Unum ex pulcherrimis Persarum institutis est, ajebat *Artabanus Themistocli*, quod rex ut imago omnia conservantis Dei *honoretur et adoretur* (*p*). Ex quo quisque videt, edictum *Darii Medi* omnino credibile esse (Conf. N. 259. et 270.).

370.) VI. Objiciunt adhuc, voces origine graecas in hisce capitibus occurrere. Verum id a veritate alienum est. Quidam vero usus, et modi loquendi, qui etiam opponuntur, aetate Danielis obtinebant.

Historia profana equidem nullum regem Babyloniorum *Baltassarem* vocatum commemorat. At reges orientales frequenter plura nomina habebant. Auctor recentior profecto nomen ignotum omnibus suo libro haud inseruisset.

„ sanis et furibundis agi solet... tandem Nabuchodono-„ sor fuga evasit, et ruri ut bestia vixit. Hujusmodi „ morbi medicis minime ignoti sunt, paucique libri Me-„ dicorum de illis silent“ (*Dict. de la Bible art. Lycantropie.*)

(*p*.) *Plutarchus in Themistocle.*

§. CXLV.

Difficultates particulares adversus C. 7-C. 12. Danielis.

371.) I°. Eventus horum vaticiniorum longissime distant a tempore eorum originis, et tam adcurate cum suis circumstantiis praedicti sunt, ut historia eventuum praeteritorum esse videatur post *Antiochum Epiphanem* scripta, eo magis quod vaticinia isthaec aetatem hujus Antiochi non excedant, et nullus alius Propheta res futuras tam adcurate praedixerit.

Sed quod aliqua Danielis vaticinia clariora sunt multis prophetiis aliorum Prophetarum, repetendum est ab ingenio Danielis rebus magnis et politicis adsueto, quo visiones de sorte regnorum adcurate perspexit. Falsum autem est, prophetias Danielis aetatem *Antiochi Epiphanis* non excedere (N. 372.), et quod alii Prophetaé eventuum circumstantias non retulerint; nam *Isaïas C. 13. C. 14. C. 15, C. 19., Jeremias C. 48. C. 49. C. 50. C. 51..* et *Ezechiel C. 16. C. 17. C. 29. et C. 30.* plurimas eventuum circumstantias praedicunt.

Caeterum Danielis vaticinia tam clara non esse, quam adversarii id praetendunt, sat liquet e varia ratione doctorum illa explicandi.

372.) II°. Vaticinia, quae aetatem *Antiochi Epiphanis* excedunt, terminis generalibus expressa sunt, et adimpleta non fuerunt.

Ast falsum id est; prophetiae enim de nascituro *Messia* C. 9. multis circumstantiis vestitae sunt. Qui cum *Porphyrio* praetendunt, hasce prophetias impletas non esse, cum eo decepti fuerunt, eoquod symbola, quibus Mes-

sias obumbrabatur, pro Messia ipso habuerunt. Profecto si Messias condere debuisset *regnum temporale*, cui Pagani subjiciendi fuissent, prophetiae istae impletae non essent, sed regnum Messiae erat *regnum spirituale*, cui Gentiles spiritualiter addicendi erant.

373.) III°. *C. 8, 2, 27.* legitur, Danielem habuisse visionem, et negotia regia obiisse *in Susis Castro, quod est in regione Elam.* Regio *Elam* autem regibus Babylonis Nabuchodonosori posterioribus dumtaxat subjecta fuit. Verum juxta *Jeremiae C. 25, 25. 49, 36-39.*, et *Ezechielis C. 32, 24.*, regio *Elam* a Nabuchodonosore monarchiae babylonicae adjecta fuit (q).

In hisce capitibus nonnulla occurrere, quae *Rabbini* suo modo exponunt, probat solummodo, Rabbinos e Daniele hausisse, quae more suo amplificant.

§. CXLVI.

De partibus deuterocanonicis Danielis, et in particulari de hymno trium puerorum in fornace ardente C. 3, 24-90.

374.) S. Hieronymus *Praefat. in Danielem* de hisce partibus scribit: Daniel *apud Hebraeos nec Susannae habet historiam, nec hymnum trium puerorum, nec Belis Draconisque fabulas: quas nos, quia in toto orbe dispersae sunt, veru anteposito easque jugulante, subjecimus, ne videremur apud imperitos magnam partem voluminis detruncas-*

(q) *Conf. Herodotum. L.* 5. *et Strabonem. L.* 15.

se. Sed *libro* 2°. *Apologiae adv. Ruffinum* ait, se ita locutum esse e sententia Judaeorum (Conf. N. 20.).

Eusebius et Apollinarius equidem *Porphyrii* objectiones adversus *Susannae ac Beli Draconisque* historias non refutarunt, sed simpliciter responderunt, eas in textu hebraïco non contineri; ast eorum hac in re auctoritas cedit multitudini Patrum, qui hasce partes deuterocanonicas Danieli adscripserunt.

Adversus hasce partes generatim objicitur.

375.) Si illae opus genuinum Danielis essent, Synagoga Judaeorum nobis earum textum originarium, hebraïcum aut chaldaïcum, transmisisset.

At forte collectio scriptorum Danielis completa non fuit, quando Synagoga Hierosolymitana illa Canoni inseruit, aut Synagoga scripta Danielis abbreviavit, ut eorum usus commodior esset, ut ita collectio completa scriptorum Danielis post eorum positionem in Canone reperta sit, aut non abbreviata ejus opera remanserint inter plurimos Judaeos extra Palaestinam praesertim habitantes. Integra haec opera Danielis ante Christum natum a *LXX. Interpretibus*, et post ejus nativitatem ab *Aquila*, *Symmacho et Theodotione* e textu originario in linguam graecam translata sunt, textus autem originarius saeculo III°. deperditus fuit, et solae versiones graecae remanserunt.

Contra hymnum trium puerorum adversarii opponunt.

376.) 1°. Quomodo credibile est, tres istos juvenes in fornace ardente metro lusisse, atque omnes creaturas ad laudes Dei invitasse?

2°. Qmomodo Daniel *C. 3, 38.* scribere potuit, Judaeos nec *principem* nec *Prophetam* etc. tum temporis habere? Num ignorare poterat, regem *Jechoniam*, se, *Baruch* et *Ezechielem* existere?

Ast 1°. non tres isti juvenes scripserunt hunc hymnum in fornace ardente, sed *Daniel* post eorum liberationem.

2°. *C. 3, 38.* Quaestio est de *Judaea*, ubi Hebraei tum nec *regem*, nec *Prophetam* etc. habebant.

§. CXLVII.

De historia castae Susannae C. 13.

377.) *Susanna* pulcherrima et castissima ditissimi *Joakimi* Babylone conjux, a duobus impuris judicibus aetate provectis in balneo ad adulterium sollicitatur, quod licet eorum praevideat vindictam, ob timorem Dei recusat. Judices hanc repulsam passi, Susannam altera die coram populo Judaeo congregato, ut a se in adulterio deprehensam, ad mortem condemnant. Cum innocens duceretur ad supplicium, juvenis *Daniel* a populo obtinet, ut novum causae judicium instituatur. Interrogat ipse ut judex primum judicem separatim, sub qua arbore pomarii *Susannam* in adulterio deprehendisset? Cum hic respondisset: ὑπο σχινον = *sub schino* (*Lentisco*), in illum hanc fert sententiam: ὁ αγγελος του Θεου σχισει σε μεσον = *Angelus Dei scindet te medium.* Interrogat dein alterum judicem, qui respondet, se Susannam vidisse: ὑπο πρινον = *sub prino* (*Ilice*); quare in eum fert hanc senten-

tiam: ὁ αγγελος του Κυριου την ρομφαιαν ε-χων ινα πρισαι σε μεσον = *Angelus Domini gladium habens, ut secet te medium.* Populus Danielis confirmat sententiam, et iniquos judices jure talionis interimit.

Adversus hanc historiam objicitur.

378.) I. Judaeos captivos Babylone proprios judices non habuisse.

Verum Nabuchodonosor, qui *Jechoniam* regèm Judae cum 10,000. praecipuorum Judaeorum Babylonem abduxerat, Israëlitis pauperibus tum in Palaestina manentibus proprium regem, *Sedeciam* nempe, dederat, num divitibus Hebraeis Babylone proprios suos judices non reliquisset?

379.) II. Judicium Susannae tumultuarie, praecipitanter, et illa non audita, ob testimonium duorum senum, qui testes et judices erant, peractum, ejus falsitatem arguit.

Ast quot judicia tumultuarie et praecipitanter peracta non sunt? Etiam innocens *Naboth III. Reg. 21.* ob testimonium duorum falsorum testium capite damnatus fuit. Num vero Susanna inaudita condemnata fuerit, ob brevitatem, qua historia isthaec narratur, definiri nequit. Susanna testes suae innocentiae non habebat, immo adparenter rea videbatur, *a)* quia adcusabatur a duobus senibus, quos, Judaei suos judices constituerant, et qui probi habebantur. Hi judices adfirmabant, se ambos eam vidisse in adulterio. Quod ipsi ob frustra sollicitatum adulterium hanc calumniam adornassent, nemini in mentem venit, eo magis quod duo erant, et quod qui hujusmodi crimen meditatur testem adducere non solet, *b)* quia Susanna dimiserat su-

as ancillas, loco earum ope in balneo utendi, c) servi Susannae ad ejus clamores adcurrentes portam exteriorem pomarii apertam invenerant, per quam ejus amasius aufugisse videri poterat. Ob hanc adparentiam reatus, etiam *Joakim* ejus maritus illam juvare haud potuit.

380.) III. Quomodo *juvenis* ille *Daniel* potuit populum, qui sententiam in Susannam latam adprobarat, Susannamque ad locum supplicii ducebat, suis clamoribus adigere ad novum judicium instituendum?

Daniel in textu graeco equidem vocatur *παιδαριον* = *puerulus*, *puer*, sed etiam *Josue* hoc nomine compellatur quando jam vir erat (Conf. Exod. 17, 13. cum 33, 11.); quare illa vox graeca non probat, Danielem tum valde juvenem fuisse. Id certum, Danielem tum in aula *Nabuchodonosoris* fuisse *C. 1.*; quare certa quadam cum auctoritate Hebraeis concaptivis loquebatur, et forte jam tum dederat signa istius spiritus prophetici, quo a Deo donatus fuit. Caeterum textus ait: *Suscitavit Dominus spiritum sanctum pueri junioris, cujus nomen Daniel C. 13, 45.*

381.) IV. Daniel istos duos judices tam tumultuarie ac praecipitanter judicat, quam illi judicaverant Susannam. Antequam rem examinasset, illos nefarios senes nuncupat, et simul ac primus nominasset arborem, sub qua adulterium Susannae commissum fuisset, ipsum condemnat, quin expectet, num alter judex eamdem arborem nominet nec ne.

Sed cum casta Susanna Deum ut testem suae innocentiae invocasset *C. 13, 35, 43.*, Deus Danieli et Susannae innocentiam, et duorum

judicum flagitia ante novum judicium institutum revelavit *ib. 44-45.*; hinc illos ante causae examen impios merito adpellavit, primumque non audito altero condemnavit.

382.) V. Si isti judices juxta legem Moysis lapidibus obruendi erant, ut habetur *C. 13, 62.*, quomodo Daniel ibidem *v. 55. et 59.* dicere poterat, angelum illos per medium secturum esse?

Verum phrases istae *angelus scindet te medium, secet te medium* sunt lusus verborum traductoris graeci, et non significant nisi sententiam mortis duorum judicum.

383.) VI. Lusus verborum, qui occurrit *C. 13, 54-55.* inter σχινος σχισει = *schinos schisei*, et v. 58-59. inter πρινος πρισαι = *prinos prisai*, nec in lingua hebraïca, nec in chaldaïca locum habet, sed solum in lingua graeca, ut *Africanus* jam olim observavit *Origeni*; proinde Susannae historia scripta fuit graece, consequenter non a Daniele.

Ast iste verborum lusus est opus interpretis graeci. Caeterum cum nobis, ut jam Judaeis tempore *Origenis*, nomina hebraïca plurimarum arborum ignota sint, nescitur, quinam verborum lusus in lingua hebraïca inter nomina praefatarum arborum, et verba *scindo* et *seco* locum habere potuerit.

Ex dictis patet, quid sentiendum sit de recentiorum quorumdam sententia, qui ad difficultates historiae Susannae explicandas adsumunt, eam esse *parabolam*.

§. CXLVIII.

Difficultates adversus historiam Beli et Draconis C. 14.

384.) Adversarii hanc historiam (Conf. N. 348. Danieli abjudicantes, ejusque veritatem negantes, opponunt

1°. Quod hoc caput in versione graeca LXX. Interpretum inscribatur: *Ἐκ προφητειας Αμβακουμ ὑιου Ιησου εκ της φυλης Λευι = Ex prophetia Habacuci filii Jesu de tribu Levi*, et quod Ius. versus in illa translatione incipiat: *Vir erat sacerdos, nomine Daniel, filius Abal, conviva regis Babylonis. Eusebius et Apollinarius* praefatum titulum ita pariter legerunt (Conf. N. 374.), caputque 14. ut partem prophetiae *Habacuc* habuerunt.

Verum iste titulus etc. est additio alicujus amanuensis, occasione mentionis *Habacuc v. 32-38.* facta. Versio LXX. Interpretum ab amanuensibus corrupta fuit, qua de re jam *Origenes* et *Hieronymus* conquerebantur (*r*), et Ecclesia catholica versionem partium deuterocanonicarum Danielis ex *Theodotione* licet apostata adoptavit.

385.) II. Incredibile est, regem Babylonis, quicumque fuerit, credidisse, idolum Belum comedere cibos illi adpositos. Incredibile pariter est, regem *Belum*, primarium Babyloniorum deum, a Daniele destrui permisisse, et sacerdotes hujus idoli interfici jussisse, cum se ita rebellioni subditorum exposuisset. Falsum est, *templum Beli* tum regis jussu destructum fuisse, cum juxta *Herodotum*, *Ar-*

(*r*) *Orig. Comment. in Matth. Hier. in Isaïam.*

rianum et *Strabonem* templum hoc *Xerxis M.* jussu diu post mortem *Danielis* dirutum sit.

At rex Babylonis potuit vulgi praejudiciis hac in re laborare, et cum eo credere, *spiritum Beli* odore pretiosorum ciborum ejus arae aut mensae impositorum allici, eosque de nocte consumere. Quot reges praeoccupatis vulgi opinionibus ducti non fuerunt! Potuit etiam rex politice animi sui sensa simulare, ne a Daniele ut stolidi cultus sectator argueretur. Cum vero Daniel regem publice convicisset, idolum cibos adpositos non comedere, sed sacerdotes, debuit rex insigne exemplum severitatis edere, atque idolum, quo ipse et totus ejus populus decepti fuerant, destrui, sacerdotesque ob infamem imposturam morte adfici jubere. Utrum autem templum tum partim, aut penitus destructum fuerit, incertum est, cum in versione LXX. Interpretum id non referatur, et populus *C.* 14, 27. seditionem movens, solummodo conqueratur de destructione idoli, et interfectione sacerdotum ac draconis. Quod si templum *Beli* tum destructum non fuit, hoc *caput* 14. historiae graecae haud contradicit, secus *Herodotus*, *Arrianus* etc. destructionem hujus templi *Xerxi M.* adscripserunt ex odio adversus eum.

386.) III. Antiqui historici profani equidem referunt, AEgyptios animalia viva cultu divino prosecutos esse, sed de cultu animalium apud Babylonios, et quidem *Draconis*, nullam faciunt mentionem. Caeterum an credibile est, regem Danieli permissurum fuisse interfectionem istius *draconis*, si ille ut deus adoratus fuisset?

Verum adoratio *serpentis* non solum apud AEgyptios, sed etiam apud alios Orientis populos, Graecos, et Romanos, locum habuit (*s*). Serpentes numinibus *Babyloniorum* adsociatos fuisse, testatur *Diodorus Siculus L.* 2. *C.* 9., ubi de templo *Jovis*, quem Babylonii *Belum* vocabant, loquens, refert, statuam *Jovis* seu *Beli*, extensis cruribus stetisse, 40. pedes altitudinis habuisse, et 1000. talenta babylonica ponderasse, statuam *Rheae* aureo currui impositam fuisse, et totidem talenta ac priorem statuam ponderasse, prope Rheae genua duos, scribit, fuisse leones, et haud procul duos argenteos et enormes *serpentes*, seu dracones, quorum quilibet 30. talenta ponderabat, statuam *Junonis*, ait, erectis pedibus stetisse, dextra serpentem tenuisse, 800. talenta ponderasse etc.

Draco, seu serpens, immo apud Persas erat imago mali principii *Aharimani*, et in cultu *Hormisdae*, seu boni principii, variae imprecationes adversus *Aharimanum* proferebantur. Inter *Mazdejesnanorum* imprecationes dicitur: *Qui Aharimanum et socios adorat . . . maledictus est quo ad corpus, animam et fortunam.* Oportet ergo in Persia, regionibusque vicinis fuisse adoratores *Aharimani* sub symbolo draconis exhibiti (*t*). Cum *Draco* vi-

---

(*s*) Vide *Herodot. L.* 2. *C.* 74. *AElian. de animalibus L.* 11. *C.* 2, 16. 17. *et L.* 12. *C.* 39.
Virgilius AEneid.. L. 4. v. 483. etc. de sacerdote *draconis* canit:

Hinc mihi Massalae gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos, epulasque Draconi
Quae dabat, et sacros servabat in arbore ramos.

(*t*) Vide *Zend-Avesta part. I. p.* 31.

vus, Babyloniorum *Aharimanum* repraesentans, verisimiliter non nisi a plebe adoratus fuerit, rex Babylonis, perspectis fraudibus sacerdotum Beli, facile Danieli permisit, ut hunc draconem si posset, interimeret.

387.) IV. *C. 14, 32-38.* legitur, prophetam *Habacuc* ab angelo per crines e Palaestina portatum esse in speluncam leonum, ut *Danieli* traderet prandium, quod in Palaestina ad messores ferebat. Finis autem tam extraordinarii miraculi non perspicitur. Deus Danielem modo naturali cibare potuisset. Dein propheta *Habacuc*, qui sub *Manasse* rege Judae vaticinatus fuerat, tum temporis mortuus erat. Caeterum incredibile videtur, regem Babylonis *Danielem* amicum suum ob populi strepitus in spelnucam leonum conjici jussisse, et nonnisi 7°. die ad hanc speluncam venisse, ut Danielem lugeret.

Ast ex *III. Reg. 18, 12.* patet, translationem hominum per aërem non fuisse inauditam, et *Act. 8, 39-40* legitur, *Philippum* per aërem delatum esse.

Si seditiosi Babylonii speluncam leonum 6. diebus custodiebant, erat modus, quo *Daniel* ab *Habacuc* nutritus fuit, aptissimus 1°. ad Danielem esurientem cibandum, 2°. ad Babyloniis omnipotentiam Dei, quem Daniel adorabat, manifestandam, et 3°. ad fiduciam Judaeorum Palaestinensium in Deum excitandam.

Tempus vero, quo *Habacuc* prophetizavit, in V. F. haud notatur. Si sub ultimis regibus Judae vaticinatus est, facile usque post captivitatem babylonicam vixit: si vero vixit sub *Manasse*, diversus est ab illo propheta *Habacuc*, qui Danielem cibavit.

Danielem a rege in speluncam leonum conjici jussum esse, minime incredibile videbitur perpendenti, quid sit populi fanatici rebellio. Quod vero rex se nonnisi 7°. die ad speluncam contulerit, provenire potuit, quod fanaticus populus babylonis 6. diebus tumultuatus sit.

Ex hisce elucet, quid judicandum sit de recentiorum quorumdam sententia, quod C. 14°. *parabola* narretur (Conf. N. 34-36. et 417-422).

De duodecim Prophetis Minoribus.

De Prophetia Osee.

§. CXLIX.

Osee. Lingua et AEtas ejus vaticiniorum.

388.) *Osee*, primus prophetarum minorum, filius fuit *Beeri* (*C. 1, 1.*), et vaticinia sua *hebraïce* edidit.

Vaticinatus est sub *Jeroboam II.*, rege *Israëlis*, ejusque successoribus, quo tempore regnabant in *Juda Ozias*, *Joathan*, *Achaz* et *Ezechias* (*ibid.*).

§. CL.

Argumentum et stilus prophetiarum Osee.

389.) Vaticinatus est *Osee* potissimum de regno *Israël*. Arguit Israëlitarum scelera, idololatriam, seditiones, perjuria etc., praedicitque regni eorum destructionem *C. 1, 4-7. C. 2, 14-16. C. 4, 5. C. 5, 5-9. C. 6, 10.* etc., uti et ruinam regni Judae *C. 5, 5. C. 8, 14.* etc., deportationem Judaeorum, illorum re-

ditum, constantem veri Dei cultum, vocationem Gentilium etc.

Stilus Osee in multis est poëticus, in aliis vero prosaïcus. Occurrunt in eo symbola, frequentes similitudines, imagines ac tropi: *Commaticus est*, ait *Hieronymus* de Osee, *et quasi per sententias loquitur*; hinc ejus dictio aliquando est obscura.

§. CLI.

Difficultates vaticiniorum Osee.

390.) I. *C. 1, 2.* Dominus Oseae: *Sume tibi*, inquit, *uxorem fornicationum, et fac tibi filios fornicationum.*

Existimarunt nonnulli hoc simpliciter in visione contigisse, Prophetamque debuisse hanc visionem Israëlitis dumtaxat narrare.

Verum quae citatum textum sequuntur probant, Oseam ducere debuisse mulierem, quae antea se aliis prostituerat. Matrimonium hoc extraordinarium rerum futurarum figura erat. Mulier ista repraesentabat *Samariam*. Cum Deus Israëlitas severissime plectere statuisset, illisque suam futuram vindictam sensibiliter exhibere vellet, voluit, ut Propheta duceret mulierem, quae sua prostitutione publice nota erat, atque ut infantibus ex ea nascituris imponeret nomina, quae erant figurae irae et vindictae divinae, Israëlitarum capitibus imminentis.

391.) II. *C. 3, 1*: *Dilige*, ait Deus Oseae, *mulierem dilectam amico et adulteram.*

Mulier isthaec, a praecedenti distincta, figura Israëlitarum erat. Propheta eam *v. 2.* non duxit, sed emit, illamque *v. 3.* jubet esse continentem, usque dum illam ducat.

De Prophetia Joel.

§. CLII.

Joël, Lingua et AEtas ejus vaticiniorum.

392.) *Joël* filius *Phatuelis* fuit (*C. 1, 1.*). Scripsit sua vaticinia *hebraïce*; quo autem tempore haud exacte definiri potest. Puritas ejus linguae, et elegantia illius dictionis evincunt, eum non post regnum *Manassis* scripsisse.

§. CLIII.

Argumentum et stilus prophetiarum Joëlis.

393.) Tribus capitibus, quibus hae prophetiae continentur, quatuor magni eventus praedicuntur, 1°. nubes insectorum, quae agros devastatura, famemque in regno Judae productura erant (*C. 1.*). 2°. Praenuntiatur, exercitum hostium Judaeam devastaturum (C. 2.). 3°. Praedicitur, felicia tempora ventura, et donum prophetiae largiter dandum esse (*ibid.*), et 4°. Deum de hostibus populi Judaei insignem vindictam sumpturum in valle *Josaphat*, seu *judicii Dei* (*u*), felicitatem secuturam, et Judaeam in aeternum inhabitandam esse (*C. 3.*).

Stilus hujus Prophetae est poëticus, vehemens, elegans ac sublimis. Descriptiones locustarum, ingentis luctus, aetatis aureae, vallis *Josaphat*, fontis e templo orituri etc. sunt pulcherrimae.

(*u*) Conf. *Calmet C. 3. Joël. v. 2.*, et *Bergier Dict. de Théol. art. Vallée de Josaphat.*

De Prophetia Amos.

§. CLIV.

Amos, Lingua et aetas ejus vaticiniorum

394.) *Amos*, pastor ovium, oriundus fuit e civitate *Thecue* (*C. 1, 1.*), quae duodecim milliaribus romanis Hierosolyma distabat.

Vaticinatus est *hebraïce* in *Bethel*, urbe regionis Israël, sub *Jeroboamo II.* rege Israëlis et sub *Ozia* rege Judae.

§. CLV.

Argumentum et stilus vaticiniorum Amosi.

395.) Vaticinia haec regnum *Israël* potissimum respiciunt. Exprobrat Propheta Israëlitis sua crimina, et idololatriam, ac illis suam *captivitatem Assyriam* praedicit. Regno quoque *Judae*, ac vicinis regibus *C. 1-C. 2.* suum exitium annuntiat. Praedicit dein reditum Israëlitarum ex captivitate, thronique Davidis restitutionem *C. 9, 11-12.* Cum ab *Amasia* sacerdote vitulorum aureòrum in Bethel vexaretur, illi praenuntiavit, uxorem ejus in Samaria prostituendam esse, et ipsius filios ac filias gladio perituros *C* 7.

Stilus Amosi est poëticus, et nequaquam humilis. Tropi et alia ornamenta dictionis deprompta sunt ab objectis, quae pastoribus familiaria sunt. Ex notionibus geographicis, astronomicis et historicis, quae in hisce prophetiis occurrunt, patet, Amosum pastorem cultum fuisse.

De Prophetia Abdiae.

§. CLVI.

Abdias. Lingua, aetas, et argumentum prophetiae Abdiae.

396.) *I. Par. 3,21. 9,16. II. Par. 17,7. 34, 12. I. Reg. 18, 3.* varii occurrunt *Abdiae*; utrum noster Propheta sit aliquis eorum, et in particulari ille, qui *II. Par. 34, 12.* sub *Josia* rege reparando templo praepositus fuit, incertum est.

Vaticinatus est *hebraïce* postquam Hierosolyma jam sub ditione chaldaeorum erat abducto *Jechonia v. 20*, et ante excidium hujus urbis *v. 12-14.*

Abdias, seu *Obadias*, in sua prophetia unius capitis, quod fragmentum esse videtur, praedicit exitium *Idumaeis* Judaeos adfligentibus, praenuntiatque Judaeos, atque ipsas decem tribus, regionem suam recuperaturos, et Idumaeam ac Philisthaeam possessuros.

S. Hieronymus de Abdia ait: *Propheta parvus supputatione versuum non sensuum* (v).

De Prophetia Jonae.

§. CLVII.

Jonas. Lingua et aetas ejus libri.

397.) *Jonas*, filius *Amathi* (*C. 1, 1.*), vaticinatus est sub *Joas* et *Jeroboam II.* regibus Israël, et sub *Ozia* seu *Azaria* rege Juda (*IV. Reg. 14,25.*). Praedixerat pristinos

---

(v) *Hier. Comment. in Abdiam.*

limites regni Israël restituendos esse, quod sub *Jeroboam II.* contigit (*ib. v. 25*).

Lingua *hebraea*, hujus libri variis verbis chaldaïcis mixta est; quare cl. *Jahn* illum post captivitatem babylonicam, et destructionem *Nivives* compositum fuisse credit. Verum character linguae libri non semper est clarum testimonium illius aetatis (N. 300.).

§. CLVIII.

Argumentum libri Jonae.

398.) *Jonas* a Deo jussus praedicare in urbe *Ninive*, in qua tum temporis *Phul* regnasse videtur *IV. Reg. 15, 18-20.*, conscensa in *Joppe* navi, *Tharsim* in Ciliciam aufugere tentat. Verum a Deo tempestate ingenti immissa, nautae jaciunt sortem ad sciendum cujus causa Numen hanc tempestatem immisisset. Sors autem in *Jonam* cadit; quare hic in mare projectus fuit, et tempestas cessavit *C. 1.*

Jonas jussu Dei deglutitus fuit a magno pisce, in cujus ventre tribus diebus, totidemque fere noctibus dilituit, Deumque deprecatus est, tertia vero die piscis illum in littus evomuit *C. 2.*

Jonas tum secundo Niniven adire jussus, Deo paret. *Ninivitis* annuntiat ruinam *Nivives* post 40. dies, nisi poenitentiam agant, qua re Ninivitae poenitentiam agunt, Deusque illis parcit *C. 3.*

Jonas autem ideo iratus mortem sibi optat, Deo ait, se jam praesensisse quod *Ninivi* parciturus foret, et se hinc *Tharsim* aufugere voluisse. Extra urbem sibi umbraculum extruit, expectans quid Ninivi accideret. Deus hede-

ram crescere facit, sub cujus umbra Jonas sedet. Sed cum Deus a verme hanc hederam corrodi jussisset, ita ut haec exaresceret, Jonas, ardentibus solis radiis percussus, denuo sibi mortem optat. Verum Deus illum reprehendit, quod ob interitum hujus hederae tantopere commoveatur, non tangatur miseratione in Ninivitas, ac nolit, ut Deus parcat urbi poenitenti, in qua erant 120,000. infantium *C. 4.*

§. CLIX.

Difficultates libri Jonae.

399.) Veritati historicae hujus libri opponitur

I. Historia profana de illa extraordinaria et miraculosa commoratione Jonae in ventre piscis nihil omnino commemorat.

II. Finis tanti miraculi Deo dignus haud perspicitur.

III Incredibile est, regem *Ninives* ac Ninivitas ad praedicationem viri ignoti conversos fuisse, regem praecepisse hominibus et animalibus abstinentiam ab omni re, et hisce omnibus praescripsisse saccos lugubres.

IV. Jonas in calido ventre istius piscis tempore trium dierum ac noctium consumi, et defectu puri aëris suffocari debuisset. Quomodo Jonas hujusmodi ergastulo inclusus mentis compos manere, Deumque orare potuit?

400.) Ob hasce potissimum difficultates plures recentiores historiam Jonae *parabolam* esse dicunt.

Verum huic sententiae obstat 1°. quod in libro Jonae occurrant *characteres historiae*, nomina propria nempe *Joppe*, ubi Jonas na-

vim conscendit, *Tharsis*, quo navigare meditabatur, *Ninives*, ubi praedicavit, minutae rerum circumstantiae etc., quae parabolae haud inseruntur: nam *parabolae illae sunt, ubi ponuntur exempla, et tacentur nomina*, ait *S. Chrysostomus* (*x*).

2°. Christus *a*) *Luc.* 11, 32. Ninivitarum poenitentiam Judaeis ut exemplum proposuit: *Viri Ninivitae*, ait, *surgent in judicio cum generatione hac, et condemnabunt illam: quia poenitentiam egerunt ad praedicationem Jonae* (*Conf. Matth.* 12, 41.). Christus profecto hic Ninivitarum poenitentiam ut certam non posuisset, si illa nunquam contigisset.

b) *Matth.* 12, 40. Christus aeque certam posuit moram Jonae in ventre piscis, cum dixit: *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus* etc.

401.) Ad adlatas difficultates sequentia respondemus.

I. Historici profani multa alia facta miraculosa Librorum S. non commemorant, quin ideo quis ad eorum falsitatem historicam concludat. Antiqui Pagani nullam fere communicationem cum parva natione judaea habebant; quare mirum non est, eos multa facta Judaeis propria ignorasse. Cum insuper Judaeos contemnerent, odioque haberent, mirum non esset, si nequidem facta aliqua particularia, quae noscebant, sive ex contemptu et odio, sive ex incredulitate haud retulissent. Caeterum fabula *Herculis*, qui juxta nonnullos Mythologos tribus diebus in ventre piscis fuit, et inde depilatus dumtaxat

(*x*) *Hom. de divite.*

sed incolumis egressus est (*y*), facile ex historia Jonae proficisci potuit.

II. Multorum aliorum miraculorum V. F. finis pariter non perspicitur, num ideo negantur? Interim finis miraculi Jonae Deo dignus, est punitio contumacis Jonae, et conversio Ninivitarum. Hi audito hoc miraculo facilius profecto conversi fuerunt.

III. Priscis istis temporibus, quibus homines audiendis Oraculis adsueti erant, credebatur, Deum quibusdam hominibus res futuras, suamque voluntatem manifestare; et hinc Prophetis apud Hebraeos, et vatibus apud Gentiles, jus erat ipsis principibus nomine Dei, vel Deorum, veritates durissimas dicendi. Quare rex Ninives, ac Ninivitae, suorum criminum probe conscii, ob ingens miraculum Jonae, et, quod caput rei est, ob illustrationem gratiae divinae, dictis Jonae facile fidem adhibuerunt, ac poenitentiam extraordinariam peregerunt.

IV. Difficilius non fuit Deo conservare Jonam incolumem in ventre istius piscis, quam servare illaesos tres juvenes in ardente fornace Babylonis, atque conservare infantes 9. mensibus in sinu matrum. Qui de infantibus in sinu matrum viventibus ac crescentibus nihil umquam audiisset, ratiocinaretur ut illi, qui ob hanc IVm. difficultatem moram Jonae in ventre piscis negant.

Caeterum piscis iste Jonam bene valentem, vestibusque indutum non tam cito digerere debebat, et quando respirabat, absorbebat, aërem purum, Jonae salutarem.

(*y*) *Theophylactus Comment. in Cap.* 2. *Jonae, et Lycophron Tragoed. Herculis.*

402.) Credunt nonnulli, piscem, qui deglutivit Jonam, fuisse *Balenam*, eoquod haec sit maximus piscis, et quod piscis Jonae *Matth.* 12, 40. vocatur *cetus*.

Ast *Balena* tam angustum guttur habet, ut vix mediocres pisces deglutire possit, nec propter ingentem corporis molem sat prope littus venire potuisset ad Jonam evomendum, nec in *Mari Mediterraneo*, ubi Jonas deglutitus fuit, commoratur. Vox vero *cetus* piscem grandem in genere significat.

Textus hebraeus, et versio vulgata *Jon.* 2., speciem istius piscis non determinant, ajuntque solummodo, Jonam deglutitum fuisse a *pisce grandi*; quare piscis iste facile esse potuit *Carcharia*, seu *Lamia* (*Requin*); Carchariae autem in *Mari Mediterraneo*, ubi Jonas fuit, haud raro homines deglutiunt: sic narrat D. *Müller* (z), nauticum quemdam an. 1759. in Mare Mediterraneum lapsum, illico vasto oris hiatu Carchariae fuisse exceptum, hoc vero monstrum ictu tormenti bellici mox percussum, deglutitum nauticum, modice laesum evomuisse. Carcharia ista dein capta fuit, atque 10. cubitos longitudinis, et 4. latitudinis habebat.

Nicaeae et Massiliae Carchariae captae fuerunt, in quorum stomachis homines integri, immo unus armatus, inventi fuerunt (a). D. *Rondelet* refert, captas fuisse *Lamias*, quae 30,000. librarum ponderabant. In tanta anthropophagi mole Jonas profecto esse potuit.

(z) *Versuch einiger Unterhaltungstunden Augsburg* 1792.

(a) Vide *Valmont de Bomare Dict. art. Requin.*

De Prophetia Michaeae.

§. CLX.

Michaeas, Lingua, aetas, argumentum et stilus ejus vaticiniorum.

403.) *Michaeas*, seu *Michas*, *Morasthites* dicitur *C. 1, 1.*, a loco nativitatis, ut distinguatur a *Michaea* filio *Jemlae III. Reg. 22, 8.*

Vaticinatus est *hebraïco idiomate* sub *Joathan*, *Achaz* et *Ezechia* regibus Judae (*C.* 1, 1.).

Invehitur Michaeas in Judaeorum crimina, praedicit captivitatem decem tribuum regni Israël apud Assyrios, exilium duarum tribuum regni Juda apud Chaldaeos, earum liberationem per *Cyrum*, restaurationem Hierosolymae ac templi, hujusque celebritatem *C. 5, 2.* designat *Bethlehem* ut locum nativitatis *Messiae*.

Stilus hujus prophetae est poëticus, vehemens, sublimis, clarus et adcuratus. Tropi sunt varii ac elegantes, et increpationes vitiorum acerrimae.

De Prophetia Nahum.

§. CLXI.

Nahum. Lingua, aetas, argumentum, et stilus vaticiniorum ejus.

404.) *Nahum Elcesaeus* a loco nativitatis, ut videtur, vocatus (*C.* 1, 1.), scripsit pura *lingua hebraïca*, a verbis exoticis immuni.

Vaticinatus fuisse videtur ultimis *Ezechiae*

vel primis *Manassis* annis. Praedicit Nahum ruinam urbis *Ninives*, eversionem *monarchiae Assyriorum*, qui Hebraeos oppresserant, ac restitutionem regni Judae.

Diodorus Siculus L. 2. C. 32. ex *Ctesia* refert, *Niniven* primum sub *Sardanapalo* ab *Arbace*, Medorum gubernatore, et *Belese*, seu *Nabonassare*, Babyloniae praeside, VIII°. saeculo ante Christum natum eversam fuisse, et paulo post restauratam secundi regni Assyriorum sedem regiam evasisse, dein sub *Chinaladano* a *Nabopolassare*, et *Astyage* Cyaxaris I. filio, 626. circiter annis ante Christum secundo excisam, et non amplius reaedificatam fuisse (Conf. N. 222. 250. 2°. et 253. 2°.).

Stilus Nahum est ornatus, elegans, pluresque tropos continet.

De Prophetia Habacuc.

§. CLXII.

Habacuc. AEtas, lingua, argumentum et stilus ejus vaticiniorum.

405.) Quis sit iste *Habacuc*, a LXX. Interpretibus *Αμβακουμ* = *Ambacoum* dictus, et qua aetate vixerit, haud certo constat. Verisimiliter autem vaticinatus est primis annis regni *Manassis*, cujus crimina referre videtur *C. 1, 2-4.*, et a Propheta *Habacuc Dan. C. 14.* diversus esse videtur (N. 387.); aetati *Manassis* convenit puritas *linguae hebraeae*, qua Habacuc scripsit.

Praedicit Propheta Judaeorum exitium per *Chaldaeos* inferendum, *Chaldaeorum* puni-

tionem, et excidium *Babylonis*. *C. 3°*. occurrit sublime canticum. *Stilus* hujus Prophetae est elegans, sublimis, ornatus, et stilo plerorumque Prophetarum, praesertim *C. 3°.*, superior.

De Prophetia Sophoniae.

§. CLXIII.

Sophonias. AEtas, lingua, argumentum et stilus ejus vaticiniorum.

406.) *Sophonias* filius *Chusi* fuit (*C. 1, 1.*)., et vaticinatus est sub *Josia* rege Judae (*ib.*) verisimiliter ante quam hic rex Judaeorum mores emendasset.

Linguae hebraeae, qua scripsit Sophonias, nonnulla verba exotica admixta sunt.

Constat Sophoniae prophetia tribus capitibus: *C. 1°. et 2°*. praedicuntur captivitas Judaeorum apud Babylonios, devastatio *Judaeae*, exitium *Philisthaeorum*, *Moabitarum*, *Ammonitarum*, *AEthiopum*, *Assyriorum* ac urbis *Ninives*, quae 626. circiter annis ante Christum reapse destructa fuit (N. 404)., atque reditus Judaeorum in suam patriam.

C. 3°. Propheta redarguit crimina Judaeorum, promittitque post reditum de exilio babylonico verae religionis propagationem, constantiam in Dei cultu, ac felicitatem.

Stilus hujus Prophetae licet non sit humilis, stilum tamen plurium Prophetarum non adaequat, est vehemens, et similis stilo *Jeremiae*, cujus abbreviator creditur.

---

§. CLXIV.

Aggaeus. Aetas, lingua, argumentum et stilus ejus vaticiniorum.

407.) Quis fuerit iste *Aggaeus*, Scriptura S. haud dicit. Vaticinari coepit Hierosolymis post captivitatem babylonicam II°. anno regni *Darii Hystaspis* (*C. 1, 1.*).

Ejus *lingua hebraea* ad dialectum chaldaïcam accedit.

C. 1°. Judaeos increpat, quod neglecto templo propria sua aedificia extruant, ait, Deum ob hanc causam immisisse sterilitatem, hortaturque *Zorobabelem* Ducem Judaeorum, *Jesum* filium *Josedec* summum sacerdotem, atque alios Judaeos, ut aedificationem templi prosequantur, quod hi etiam fecerunt.

C. 2°. Refertur, quod Aggaeus consolatus sit senes, qui magnificentiam templi Salomonis olim viderant, et qui contristabantur quod secundum hoc templum priori magnificentia inferius fore crederent: dicebat Propheta, hoc secundum templum primo fore magnificentius, non quidem auri, argentique abundantia, sed quod *desideratus cunctis gentibus* illud sua gloria illustraturus esset. Deum inquit, praecedentem sterilitatem in fertilitatem mutasse, eoquod templum reaedificabatur, promittit dein *Zorobabeli* protectionem divinam.

Stilus Aggaei est in increpationibus vehemens, et in vaticiniis est sublimior quam in aliis rebus.

De Prophetia Zachariae.

§. CLXV.

Zacharias: Ætas, et lingua ejus vaticiniorum.

408.) *Zacharias* fuit filius *Barachiae*, et, ut Aggaeus, II°. anno *Darii Hystaspis* Hierosolymae vaticinari coepit (*C. 1, 1.*).

Quinque occurrunt *Zachariae*, Ius. sacerdos, filius *Jojadae* pontificis, qui jussu regis *Joas* in atrio templi lapidatus fuit *II. Par. 24, 20. etc.*, IIus. filius *Barachiae*, de illo loquitur *Isaïas C. 8, 2.* Vixit post Im. sub rege *Achaz*; IIIus. est noster Propheta, IVtus. *Zacharias* pater Joannis Baptistae *Luc. C. 1.*, et Vus. est *Zacharias* filius *του Baruch*, qui, teste *Fl. Josepho* (*b*), tempore ultimae obsidionis hierosolymitanae a seditiosis occisus fuit. Cum Christus *Matth. 23, 34-36.* Scribis et Pharisaeis dicat: *Mitto ad vos prophetas .. et ex illis occidetis .. ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariae, filii Barachiae, quem occidistis inter templum et altare*, haec vero nulli Zachariae praeterquam nostro Prophetae convenire videantur, crediderunt multi, Zachariam auctorem nostrae prophetiae a Judaeis inter templum et altare occisum fuisse; sed sententia isthaec maximis difficultatibus subjacet.

Lingua hebraïca Zachariae a verbis chaldaïcis non est immunis.

(*b*) *Fl. Jos. de Bello Jud. L. 4. C.* 19.

§. CLXVI.

Argumentum et stilus vaticiniorum Zachariae.

409.) Haec prophetia in duas partes dispesci potest, quarum I. potissimum agit a *C. 1-C. 8.* de eventibus proximis, et praesertim de restauratione templi, ad quam Propheta adhortatur, ut *Aggaeus*, Hebraeos. Praedicit futurum regnum sacerdotum, et jejunium ob calamitates praecedentes institutum aboleri jubetur.

Pars II. a *C. 9-C. 14.* continet vaticinia eventuum remotiorum, de clade *Syrorum ac Philisthaeorum*, de *Messia*, de *Machabaeis*, de propagatione verae religionis etc. Zacharias *C. 9, 9.* de *Messia* fere ut Evangelista loquitur, dum ait: *Exulta satis filia Sion:* Ecce rex tuus *veniet tibi justus et salvator: ipse pauper, et ascendens super asinam, et super pullum filium asinae.* Conf. *Matth.* 21, 1-5.

Partem IIIam. horum vaticiniorum a *Zacharia* compositam esse, cl. *Jahn* contra adversarios solide probat (*c*).

Stilus Zachariae quandoque est prosaïcus, et quandoque poëticus, plures in eo occurrunt figurae, tropi, allegoriae et aenigmata, quae explicantur. Prophetia Zachariae 14. capita complectens est omnium prophetiarum minorum longissima, et obscurissima.

(c) *Jahn Introd. in L. S. V. F. Cap. V.* §. 161. *Viennae* 1804.

De Prophetia Malachiae.

§. CLXVII.

Malachias. AEtas, lingua, argumentum et stilus ejus vaticiniorum.

410.) *Malachias* contemporaneus fuit *Nehemiae* (N. 239.), ut argumentum ejus prophetiae evincit. Caeterum de illo Scriptura S. nihil refert. Vaticinatus est post reaedificatum sub *Zorobabele* templum; hoc enim ut existens ponit. *Lingua* ejus *hebraea* est quandoque duriuscula.

Redarguit Malachias Judaeos ingratitudinis in Deum, ac sacerdotes impietatis, eoquod de multis laboribus, et exiguis reditibus conquerebantur, ac sacrificia illicita admittebant. Reprehendit Hebraeos, qui conjuges suas arbitrarie repudiabant, mulieres alienigenas ducebant, et decimas retinebant. Praedicit *Messiam*, aitque magnum legatum divinum, quem quoad spiritum *Eliam* vocat, ante Messiam mittendum esse. Judaeam vero praedicit perpetuo anathemate damnandam esse.

Stilus Malachiae in reprehendendis vitiis est vehemens, caeteroquin prosaïcus et duriusculus (Conf. N. 34-36. et 417-422.).

De I°. et II°. libro Machabaeorum.

§. CLXVIII.

Nomen Machabaeorum. Auctores I. et II. libri Machabaeorum. Eorum lingua et aetas.

411.) Hi libri *Machabaeorum* vocantur, eoquod gesta eorum referunt. Origo nominis *Machabaei* communiter derivatur a litteris initialibus verborum hebraïcorum: *Mi Camoca Be Elim Jehovah*, quae hanc sententiam efficiunt: *Quis inter Deos est similis Jehovae?* Hae litterae initiales putantur vexillis Judaeorum adversus Syros pugnantium intextae, et in hanc formam contractae MCBEI fuisse, ac nomen *Machabaei* effecisse, quod *Judae Machabaeo*, ac deinceps omnibus, qui adversus Syros pro religione et patria decertarunt, datum fuisset. Romani ita vexillis suis intexebant: *S. P. Q. R.*

Contendunt alii nomen *Machabaei* provenire a voce hebraïca *Malleum* et *Malleatorem* significante, idque *Judae* a factis heroïcis datum fuisse, ut postea *Carolo* principi gallo nomen *Martelli* datum fuit. Ast *Judam Machabaeum* vocatum fuisse ante bellum adversus Syros, patet ex *I. Mac. C.* 2, 4., ubi singuli filii *Mathathiae* nomina propria habent, et solus *Judas* vocatur *Machabaeus*.

Judaei hosce libros etiam adpellant *Librum Assamonaeorum* et *Hasmonaeorum*, a nomine familiae *Mathathiae*.

412.) Auctor I. libri Machabaeorum scripsit *Hebraïce* ut frequentes ejus hebraïsmi

in versione graeca testantur. *S. Hieronymus* scribit, se hunc librum hebraïce conscriptum reperisse, et *Origenes* refert, illum hebraïce inscriptum fuisse: *Sarbet Sar-bane El. Virga rebellium adversus Dominum*, vel *sceptrum principum filiorum Dei* (*d*).

Textus autem hebraeus modo deperditus est, et *versio* nostra *vulgata* e versione graeca descendit.

Auctor vixisse videtur circa tempora pontificatus *Joannis Hircani*, cujus annales *C. 16, 24.* citat.

Auctor IIdi. libri Machabaeorum scripsit *graece*, ut ex ejus graecismis, observante jam *S. Hieronymo* (*e*) patet. Lingua ejus graeca est pura, et quandoque elegans. Videtur auctor scripsisse aliquo tempore post gesta quae refert.

Ambo auctores utuntur *aera Seleucidum*, seu *Graecorum*, quam Judaei *aeram contractuum* vocant (*f*).

(*d*) *Hier. Prolog. Galeat.* et *Orig. apud Euseb. L. 6. Cap. ult.*

(*e*) *Hier. Loc. Cit.*

(*f*) *AEra Seleucidum* incipit anno 308. ante Christum, et anno 312. ante aeram vulgarem, quo anno *Seleucus* I., rex Syriae quondam *Alex. M.* belli dux, Babyloniam recuperavit. Hic annus incidit in *Olympiadem* 117. Continet *Olympias* Spatium 4. annorum. Ludi Olympici, qui evolutis 4. annis in *Elide* ad *Olympiam* urbem maximo cum Graecorum concursu celebrabantur, incipiunt ab anno 884. ante aeram vulgarem, quo anno ab *Iphito*, rege Elidis, instaurati fuerunt, 442. annis ab eorum institutione, per *Herculem* ut fertur, facta; sed ordinarie initium Olympiadum non numeratur nisi ab Olympiade 28. ubi *Coraebus* victor extitit anno 776. ante aeram vulgarem.

§. CLXIX.

Argumentum I. libri Machabaeorum.

413.) *Antiochus Epiphanes* occupato regno Syriae an. 175. ante Christum, et devicto *Ptolomaeo* rege AEgypti, Hierosolymam depraedatus est, Judaeos alios interemit, alios captivos duxit, templum spoliavit et profanavit, Libros S. combussit, idola erexit, et ea adorare renuentes trucidari jussit.

Mathathias sacerdos cum quinque suis filiis exercitum collegit Judaeorum in avita religione perseverantium, atque regionem perlustrans praefectos regios Antiochi, et Judaeos apostatas occidit. *Mathathiae*, anno 166. ante Christum defuncto, successit filius *Judas Machabaeus* ut dux militiae, qui ingentes Syrorum exercitus paucis copiis profligavit. Illi anno 160. ante Christum in praelio occiso successit frater *Jonathan*, qui hostium insidiis periit anno 142. ante Christum. Ipsi successit *Simon*, primogenitus filius *Mathathiae*, qui principatum et summum sacerdotium jure haereditario accepit, sed anno 135. ante Christum a genero *Ptolomaeo* interfectus fuit.

Continet itaque hic liber historiam 40. annorum, ab initio scilicet regni *Antiochi Epiphanis* usque ad mortem Simonis summi sacerdotis.

§. CLXX.

Argumentum II. libri Machabaeorum.

414.) *C. 1, 1-9.* occurrit epistola Hebraeorum Hierosolymae et Judaeae ad Hellenistas AEgypti. In ea dicitur, sacrificia denuo

in templo hierosolymitano offerri, festum Encaeniorum celebrari, et ad ejus celebrationem Hellenistae invitantur.

C. 1, 10-C. 2-19. Extat antiquior epistola ab incolis Judaeae, senioribus et *Juda* ad *Aristobulum* regis *Ptolomaei* paedagogum, et ad Hellenistas AEgypti scripta. Referuntur in illa pericula magna, quibus Judaei sub *Antiocho Epiphane* expositi fuerant, hujusque regis obitus. Hellenistae AEgypti excitantur ad celebrationem festi Encaeniorum, et ignis sacri.

C. 2,20-33. Occurrit libri praefatio, in qua auctor dicit, se *Jasonis Cyrenaei* historiam quinque voluminibus comprehensam in compendium redegisse. Narrat dein juxta *Jasonem* persecutiones et bella, quae sub *Antiocho Epiphane*, et *Eupatore* ejus filio, in Judaea locum habuerunt. Duo ultima capita auctor ipse adjecisse videtur, eoquod *Jason* juxta *C. 2,21.* non scripsit nisi quae sub *Antiocho Epiphane* et *Eupatore* in Judaea gesta erant. *C. 4. et C. 5.* facta quaedam occurrunt, quae persecutioni *Antiochi Epiphanis* occasionem praebuerunt.

Cum ambo libri Machabaeorum eamdem fere historiam referant, seque mutuo illustrent, a lectore continuo comparandi sunt.

§. CLXXI.

Difficultates II. libri Machabaeorum.

415.) Inter varias hujus libri difficultates venit potissimum

Varia et contradictoria relatio de morte *Antiochi Epiphanis. II. Mac. C. 1, 13-17.* di-

citur, hunc regem in Perside in templo *Naneae*, quod spoliare meditabatur, a sacerdotibus lapidibus obrutum, et in frusta sectum fuisse.

II. Mac. C. 9. legitur, *Antiochum*, e Perside reducem, ab urbe *Persepoli* pulsum esse, vivum vermibus corrosum fuisse, et *peregre in montibus miserabili obitu vita functum esse.*

I. Mac. 6, 1-16. Refertur, *Antiochum* obsidionem urbis *Elymaïdis* in Perside solvere coactum, reversum esse *Babylonem*, eum in Perside, audita clade sui exercitus in Judaea, in extremam melancholiam lapsum, ibidem mortuum esse.

Verum relatio mortis *Antiochi II. Mac. 1, 13-17.* est in epistola Hebraeorum Judaeae, et non in ipso libro auctoris. Judaei isti de morte Antiochi non bene instructi fuerant. Idem dicendum est de nonnullis aliis rebus singularibus, quae in hac secunda Judaeorum epistola occurrunt. Duae epistolae, quae praefationem libri praecedunt, possunt ab alio quam ab auctore, libro praemissae esse: si vero ab ipso auctore adjectae sunt, probant ejus fidelitatem in rebus referendis, utpote qui ne quidem istam contradictionem cum *Cap. 9°.* sui libri sustulit.

Inter *II. Mach. C. 9. et I. Mac. C. 6.* nulla est contradictio; nam utrobique dicitur, *Antiochum* mortuum esse *in Perside*, quod est caput rei, et utrobique legitur, illum antea *Persepoli* pulsum fuisse; *Elimaïs* enim I. Mac. *C. 6.* est *Persepolis*. Auctor *I. Mac. C. 6.* omittit morbum *Antiochi*, et designationem loci ejus mortis. Morbum autem terribilem

hujus regis *I. Mac. C. 6.* supponi, ex verbis et lamentis *Antiochi* satis colligitur.

416.) *II. Mac. C. 14.* Refertur suicidium *Raziae*, quod Deistae ab auctore libri adprobari praetendunt. En factum!

Razias nobilis senex, de Judaeis adeo bene meritus, ut eorum pater diceretur, apud *Nicanorem*, *Demetrii* Syriae regis belli ducem adcusatus fuerat, quare: *Misit Nicanor*, ait auctor *C. 14, 39-46.*, *milites quingentos, ut eum comprehenderent; putabat enim, si illum decepisset, se cladem Judaeis maximam illaturum. Turbis autem irruere in domum ejus, et januam disrumpere, atque ignem admovere cupientibus, cum jam comprehenderetur gladio se petiit, eligens nobiliter mori potius, quam subditus fieri peccatoribus, et contra natales suos indignis injuriis agi. Sed cum per festinationem non certo ictu plagam dedisset, et turbae intra ostium irrumperent, recurrens audacter ad murum, praecipitavit semetipsum viriliter in turbas: quibus velociter locum dantibus casui ejus, venit per mediam cervicem, et cum adhuc spiraret, accensus animo surrexit: et cum sanguis ejus magno fluxu deflueret, et gravissimis vulneribus esset saucius, cursu turbam pertransiit. Et stans supra quamdam petram praeruptam, et jam exsanguis effectus, complexus intestina sua, utrisque manibus projecit super turbas, invocans dominatorem vitae et spiritus, ut haec illi iterum redderet; atque ita vita functus est.*

Verum an in circumstantiis, in quibus *Razias* versatus fuit, illi facile persuasum esse non potuit, suicidium esse licitum? Num *Ra-*

zias decipi haud potuit? aut etiam a Deo summo vitae necisque hominum domino ad autochyriam inspirari? Sed hoc ultimum Deistis adserere necesse haud est: auctor enim libri laudat Raziam, quod religioni judaïcae addictisimus, ac de patria sua et concivibus bene meritus fuerit, quod Deum moriendo invocaverit, et quod in suicidio committendo fortem animum exhibuerit, ast non laudat, nec excusat ejus suicidium. Si Razias *Romanus* vel *Graecus* fuisset, Deistae ejus animi magnitudinem non minus ac illam *Catonis* laudibus extollerent (Conf. N. 34-36, et 417-422.).

Ex huc usque per varios paragraphos dictis de auctoribus Librorum S. Pentateucho posteriorum, aut de eorum ex coaevis authenticisque documentis excerptione, atque de fide, quam etiam historice considerati merentur, illorum authentia jam elucet, sed de ipsa adhuc paucis ex professo agemus: Quare

§. CLXXII.

Libri S. V. F. Pentateucho posteriores, sunt genuini.

417.) Hosce libros esse compositos ab auctoribus, quibus tribuuntur, ea aetate qua collocantur, aut ipsimet per suos characteres intrinsecos se collocant quando auctores sunt incogniti, evincitur et *argumento historico*, et *argumento* ex illorum *characteribus* desumpto. Ac

I. Quidem *tota natio hebraea antiqua et moderna* testatur, hosce libros variis temporibus, partim ante partim post captivitatem babylonicam, a variis scriptoribus hebraeis

aliis cognitis, et aliis incognitis esse exaratos; proinde nisi dicere velimus, integram nationem in re summi momenti deceptam fuisse, credere debemus hosce libros esse genuinos. Profecto si opera antiquorum scriptorum profanorum *genuina* credimus propter multorum virorum traditionem, an genuinos esse non credemus eos libros S., quos tales esse *natio integra* testatur?

Integer autem populus hebraeus nec deceptus fuit, nec alios decipere voluit, hoc suo testimonio; nam cum hosce libros genuinos esse adfirmet, licet ingentia ejus crimina, perpetuae rebelliones in Deum suosque superiores, idololatria, ac inaudita pertinacia et mentis caecitas ibi ad vivum delineentur, oportet illum de illorum authentia plenissimam habuisse convictionem. Cum igitur populus hebraeus sit testis contra semetipsum, ejus testimonium est omni exceptione majus; consequenter insanum foret adserere, illum alios decipere voluisse, semetipsum infamem reddendo.

418.) II. Argumentum non minoris roboris eruitur ex *characteribus intrinsecis* horum librorum; *a*) enim in libris posterioribus librorum antea conscriptorum *frequentes* occurrunt *citationes* et *adlusiones* ad eorum argumenta, adeo ut liber posterior anterioris existentiam frequentissime supponat, *b*) *diversitas linguae hebraïcae*, quae in primis libris est pura et in posterioribus de sua puritate deperdit, *varietas stili, ordinis, sententiarum ac symbolorum*, descriptiones progressus Judaeorum *in moribus*, *scientia ac urbanitate*, *via illa mirabilis*, quae tum per

progressum culturae spiritus humani, tum per varias Dei revelationes, tum per varios rerum eventus, in his libris *ad Evangelium* sternitur, et quidem ita, ut *Pentateuchus ope horum librorum intermediorum cum Evangelio arcte colligetur*, clare evincunt, Libros S. V. F. Pentateucho posteriores vario tempore a variis auctoribus fuisse in natione hebraea conscriptos.

§. CLXXIII.

Libri S. V. F., post Pentateuchum conscripti, quoad substantialia integri extant.

419.) *Summa reverentia*, qua totus populus hebraeus hosce libros semper prosecutus est, et adhuc modo prosequitur, *frequens illorum praelectio*, omnibus Judaeis fieri solita (*Act.* 13, 27,), *ingens copia exemplarium*, quae ante et post Christi adventum inter Hebraeos, ubique terrarum degentes, dispersa fuerunt, *versio graeca* horum librorum, tribus circiter saeculis ante Christum facta, *exemplaria fere innumera*, quae post Christum inter Christianos disseminata fuerunt, non dumtaxat hosce libros quoad substantialia integros servarunt, sed immo eorum corruptionem substantialem impossibilem reddiderunt.

§. CLXXIV.

Libri S. V. F., Pentateucho posteriores, sunt veraces.

420.) Eorum enim auctores I°. veritatem eorum, quae scripserunt scire potuerunt, II°. in iis conscribendis sinceri fuerunt, et III°.

aliis falsitates obtrudere ne quidem impune potuissent, etiamsi voluissent; quare illorum libri omnem fidem merentur. Atque

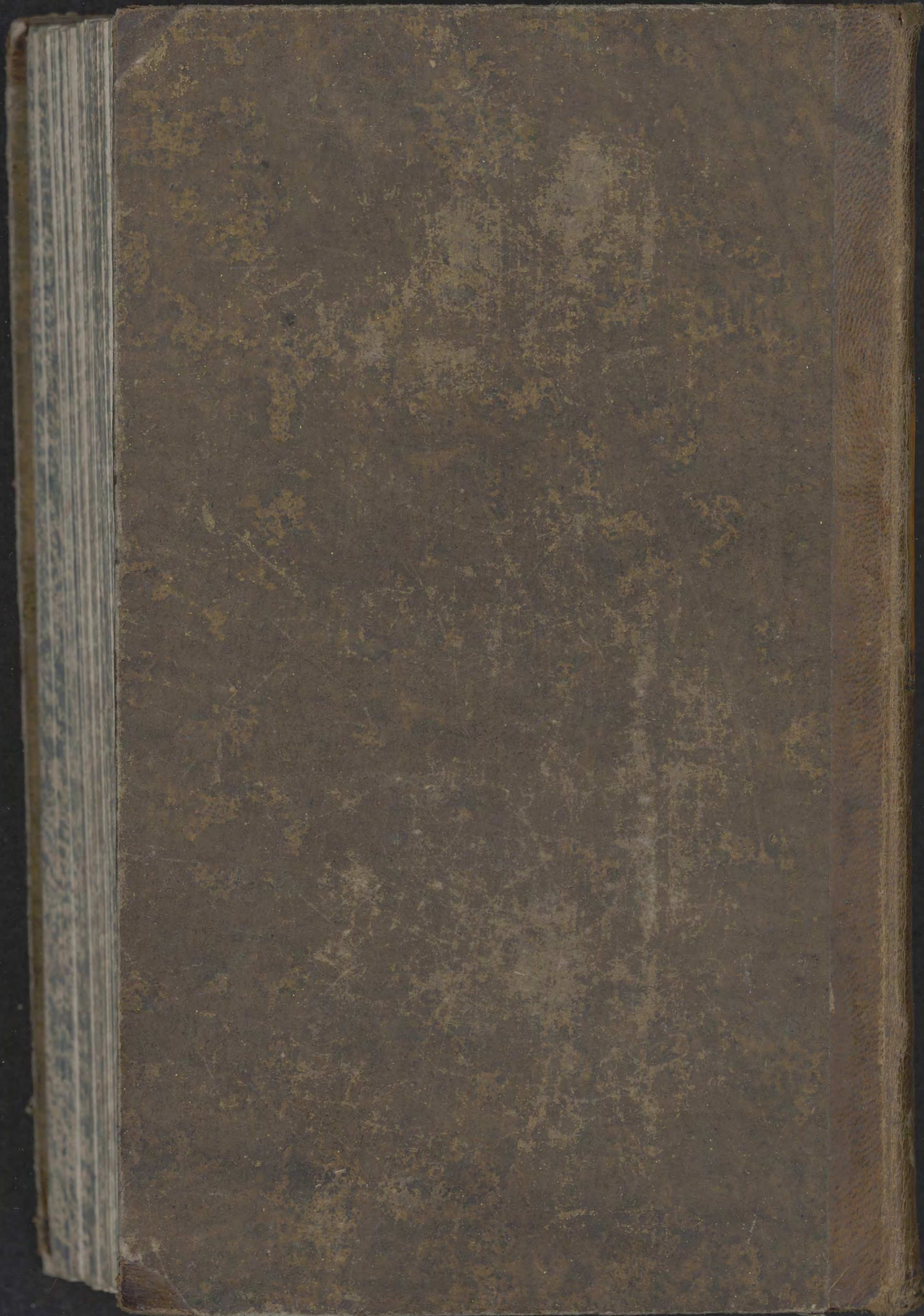
I°. Quidem omnes isti auctores fuerunt *indigenae*, alii rebus gestis, quas retulerunt fuerunt *coaevi*, alii rebus gestis equidem contemporanei non fuerunt, sed ad sua scripta conficienda usi sunt *documentis coaevis, annalibus publicis, tabulisque genealogicis* suae nationis. Hi vero scriptores fuerunt vel reges, vel principes, vel summi sacerdotes, vel viri docti, vel virtutibus conspicui. Quare rerum quas scripserunt probe gnari esse potuerunt.

421.) II°. Etiam sinceri fuerunt in suis scriptis, ut patet *a*) *ex ingenua confessione criminum et errorum* suae nationis, et ejus virorum illustrium, *b*) *ex insigni illorum modestia*, *c*) *ex eminenti ipsorum pietate*, *d*) *ex concordantia eorum inter se* quoad eadem facta, *e*) *ex conformitate illorum cum historia profana antiqua*, quae ad nos pervenit, et *f*) demum *ex summa veneratione*, qua Judaei hosce libros semper prosecuti sunt, et adhuc modo prosequuntur, licet inter omnes nationes dispersi sint.

422.) III°. Sed aliis falsitates nequidem impune obtruderere potuissent, etiamsi voluissent; nam referunt res, quae aut recenter contigerant, aut ex documentis antiquis vel traditione cognitae erant, quas inter multae toti nationi judaïcae summe ignominiosae. Quare si scriptores veraces non fuissent, Judaei illis ut mendacibus adversati fuissent, atque tota natio ipsis fidem non adhibuisset (Conf. N. 34-36.).

Finis I. voluminis.

HERMENEUTICA

SACRA